క్షేత్రయ్యపదములు

సంపాదకులు

మంచాళ జగన్నాథరావు

ఆంధ్ర ప్రదేశ్ సంగీత నాటక అకాడమీ ప్రచురణ

అకాడమీ ప్రచురణ నం. 18
నవంబర్, 1973
ప్రతులు — 1000

వెల : రూ. 30/-

ప్రతులకు :
ఆంధ్రప్రదేశ్ సంగీత నాటక అకాడమీ,
కళాభవన్, హైదరాబాద్-500004.

Printed at Natyakala Press, Khairatabad; Hyderabad-500004.

తొలి పలుకు

నృత్య, సంగీత, నాటకోత్సవాలను నిర్వహించటం, ఆయా కళలలో శిక్షణాలయాలకు సాంస్కృతికసంస్థలకు, నిస్సహాయ స్థితిలో గల వృద్ధ కళాకారులకు ఆర్థిక సహాయం చేయటం, మరుగున పడిపోతున్న మన సంప్రదాయ, జానపద కళారూపాల పునర్వికాసానికి కృషిచేయటం మున్నగు కార్యక్రమాలతోపాటు ఆయా రంగాలలో పరిశోధన చేయించి, గ్రంథాలు ప్రచురించే కార్యక్రమాన్ని కూడా ఆంధ్రప్రదేశ్ సంగీత నాటక అకాడమీ చేపట్టింది. ఈ పథకం క్రింద సంస్కృతంలోని ప్రామాణిక సంగీత, నృత్య శాస్త్రగ్రంథాలను అనువదింపజేసి ప్రచురిస్తున్నాము. ఇంతవరకు 'సంగీత రత్నాకరం' మొదటి భాగము, 'నృత్త రత్నావళి', 'భావప్రకాశనము' ప్రచురించాము.

ప్రాచీన సంస్కృత గ్రంథాల అనువాదాలు చేపట్టటమేకాక తెలుగునాట సంగీత, నృత్య, నాటక కళా వికాసాలను తెలియపరిచే స్వతంత్ర గ్రంథాలను ప్రచురించాలని కూడా అకాడమీ సంకల్పించింది. మొదట నాటక కళాభివృద్ధికి దోహదకారులైన తెలుగు నాటకకర్తలను గురించి, నాటక కర్తలుగా చిలకమర్తి, తిరుపతి వెంకటకవులు, ధర్మవరం, కోలాచలం గురించిన గ్రంథాలను వెలువరించాము. ప్రసిద్ధులైన ఇతర నాటక కర్తలను గురించి, సంగీత నృత్య కళా కోవిదుల గురించి కూడా గ్రంథాలు ప్రచురించ తలపెట్టాము.

ఇంతేకాక ప్రస్తుతం ప్రతులు లభించని 'సంగీత సంప్రదాయ ప్రదర్శిని' వంటి అమూల్య గ్రంథాలను పునర్ముద్రించడానికి పూనుకొని, తొలిసంపుటమును ప్రచురించాము. మిగిలిన మూడు సంపుటాలు, ప్రథమాభ్యాస పుస్తకము త్వరలో వెలువరించగలమని ఆశిస్తున్నాము.

II

సుప్రసిద్ధ వాగ్గేయకారుల రచనలను వరుసగా ప్రచురించాలన్న పథకం క్రింద ప్రథమంగా 'క్షేత్రయ్య పదములు' వెలువరిస్తున్నాము. ఈగ్రంథ ప్రచురణకు క్షేత్రయ్య పదములను స్వరసహిత ముగ కూర్చి మాకు అందజేసిన శ్రీ మంచాళజగన్నాథరావుగారికి ధన్యవాదములు తెలియ పరుస్తున్నాము.

కె. ఆర్. పరమహంస
స్పెషల్ ఆఫీసర్
ఆంధ్రప్రదేశ్ సంగీత నాటక అకాడమీ

ప్రశస్తి

ప్రాచీన కాలమునుండి అసంఖ్యాకములైన గేయ రూపములు ప్రచారంలో వున్నాయి. పురందరదాసులవారు వరవడి పెట్టిన దాసకూట రచనలలో పల్లవి, అనుపల్లవి, చరణం అనే మూడు నిర్దుష్టమయిన భాగాలు వుంటాయి. తరువాత వచ్చిన కీర్తనలకు, పదములకు స్వరూప స్వభావములలో యీ దాసకూట రచనలే మార్గదర్శకాలు అనడంలో సందేహం లేదు. పద రచనకు ప్రప్రథమముగా క్షేత్రజ్ఞులే పూనుకొన్నారని చెప్పవచ్చు.

క్షేత్రజ్ఞులు జీవించిన కాలము, ఆనాటి సామాజిక పరిస్థితులు మనకు తెలిసినప్పటికీ, వారిజన్మస్థలము, తల్లిదండ్రులు, విద్యాభ్యాసము మొదలగు విషయాలను గురించి మనకు ఇదమిత్థమని తెలియదనే చెప్పాలి. ఒక మహాభక్తునిగా 17 వ శతాబ్దంలో దక్కను ప్రాంతంలోని అనేక పుణ్యక్షేత్రాలను దర్శించారు క్షేత్రజ్ఞులు. ఆంధ్రదేశంలో మువ్వ అనే గ్రామంలో పుట్టి తంజావూరు, మధుర మొదలైన దక్షిణ ప్రాంతాలకు తరలి వెళ్ళివుంటారని చారిత్రక విషయాలనుబట్టి నిర్ణయించబడింది. వారిని సన్మానించడానికి మహారాజులు ఒకరితో ఒకరు పోటీపడ్డారు. వారు నాలుగు వేలకుపైగా పదాలు వ్రాశారు, అయితే వాటిలో పదపవంతు మాత్రమే మనకుదక్కాయి.

అలౌకిక శృంగార రసాన్ని కాల్పనిక భావవ్యక్తీకరణగా మాత్రమేకాక, వివిధభావ సౌందర్యములను, గుణస్వభావములను చక్కగా ప్రదర్శిస్తూ మానవరూపంలోవున్న వ్యక్తులమధ్య కలిగిన అనుభూతులుగా సునిశితములైన పదరచన కావించారు క్షేత్రజ్ఞులు. రసజ్ఞాన విద్యాపరిధిలో శృంగారరసము ప్రధాన కథావస్తువు. క్షేత్రజ్ఞుని పదములలో నాయకనాయకీ భావములను, వివిధ భావ అవస్థలను, రసములను చక్కగా వ్యక్త పరచు రచనలే అత్యధికముగానున్నవి. అనన్యసామాన్యములైన రసములను, సన్నివేశములను, భావములను ఔచిత్య విమర్శతో ప్రదర్శించుటలో క్షేత్రజ్ఞులు సిద్ధహస్తులు. అవస్థానభేదములను చక్కగా వర్ణించి, తమ రచనలలో

క్షేత్రజ్ఞులు తమ బహుముఖ ప్రతిభను మనకు అందజేశారు. భక్తి, శృంగార ప్రధానములైన వీరి పదములలో పల్లవి, అనుపల్లవి, చరణం అనే మూడు భాగాలు వుండి, అభినయానికి లక్ష్యములుగా అలరారుతున్నాయి. అంగన్యాస, కరన్యాస, ముఖభావ భంగిమలను నిదానముగా ప్రదర్శించుటకు అనువుగా యీ పదములను విలంబకాలములో గానము చేయుదురు. అందుచేత రసికులు పదముల లోని వివిధ భావములను చక్కగా ఆకళింపు చేసుకొని ఆనందించుటకు అవకాశము కలుగుతుంది. ప్రతిపదము యొక్క అర్థమును చక్కగా అవగాహన చేసుకున్నప్పుడే కదా ఆనందించునది ? ఈ పదముల పద్ధతి, యిందలి శాస్త్రవిషయములు సాంప్రదాయ సిద్ధములైనవి. ఈ పదములలోని అపూర్వరాగ భావసంచారములను, సాహిత్య భావములను క్లిష్టమైన లయను, కర్ణపరంపరంగా విని ఆకళించుకొని పాడవలసినదే గాని, తోచిన విధముగా కంఠస్థముచేసి పాడకూడదు.

మా గురువులు, గౌరవనీయులు మైసూరు వాస్తవ్యులు కీ. శే. బిడారం కృష్ణప్పగారు పదములు పాడుటలో వన్నెకెక్కిరి. నా మనసులో యిప్పటికీ ఆ మధురానుభూతులు మెదలుతూవుంటాయి. పదములు విలంబ కాలమున పాడుతూ ఒక్కొక్క మాట ఉచ్చరించుటలో నియమ బద్ధముగా రావలసిన చోటకాక, క్షణికం ముందుగాని వెనుక గాని కొంచెం దురితకాలంలో ఉచ్చరిస్తూండేవారు. యీ పద్ధతి ఇప్పుడు వినవచ్చుటలేదు. తాళము, లయ క్షుణ్ణముగా తెలిసిన రసజ్ఞులకు ఆ ఆనందానుభూతి అనిర్వచనీయము. పదములు పచ్చి శృంగార పూరితములు మాత్రము కావు. విమర్శనా జ్ఞానము గల విద్యావంతులకు యీ పదములు ఆధ్యాత్మికము. భక్తి పూరితము లయిన రచనలు భక్తి తత్వాన్ని ప్రచారం చెయ్యడానికి శబ్దాన్ని చక్కనిమార్గంగా వినియోగించారు.

క్షేత్రజ్ఞుల పదములను చక్కని ప్రాచీన సాంప్రదాయ పద్ధతిని స్వరతాళ వరుసలతో సంగీతాభిమానులకు అందించి ఉభయగాయన విద్వాంసులు శ్రీ మంచాళ జగన్నాధరావు గారు గొప్ప సంగీతసేవచేసి తమ జీవితధ్యేయాన్ని సాధించగలిగారు. ఘంటా, ఖండె, మంగళకైశికి, మారువ, సైంధవి, సింధూరతిలక మొదలగు అపూర్వ రాగాలలో వారు మనకు అందించిన పదములు యుక్తములైన రాగ లక్షణములను వివరించిన పద్ధతి, వారి అపార జ్ఞానము, సునిశిత విమర్శనాశక్తి, అన్నిటికన్న మిన్న అయిన వారి నిష్పాక్షికత మనకు వ్యక్తమవుతాయి. 'దసదప', 'సగమగస', మరియు సౌరాష్ట్ర రాగమంద్ర సంచారములు; కాపి, హిందోళ, శ్రీ, సురటి, శహాన, రాగముల సాంప్రదాయము నిర్వివాదాంశములు, సుబోధకములు. శ్రీ మంచాళవారి నిస్వార్థమైన యీ కానుకను ముందు తరముల వారు గౌరవింతురు గాక. ఈ చారిత్రాత్మక సందర్భమున ప్రశంసిస్తూ కొద్దిమాటలు వ్రాయడానికి నాకు దొరికిన యీ అవకాశాన్ని ఒక అపూర్వమైనదిగా భావిస్తున్నాను.

ఆర్. ఆర్. కేశవమూర్తి
చైర్మన్, కౌన్సిల్ ఆఫ్ ఎక్స్పర్ట్స్
కర్నాటక గానకళా పరిషత్, బెంగుళూరు

సాహిత్య ప్రశస్తి

ఏ వాఙ్మయమందైనను పద్యములకంటె పదములో గేయములో ముందవతరించునని విమర్శకుల తలంపు. ఆంధ్రమునఁగూడ నన్నయకు ముందును దరువాతను గొన్ని గేయములు రచింపఁ బడియుండును. కాని యవియేవియు నిప్పుడు లభించుటలేదు. మనకిప్పుడు లభించుచున్న గేయములలో తాళ్ళపాక అన్నమాచార్యులు రచించినవే ప్రాచీనములును ప్రసిద్ధములును, దక్షిణాంధ్ర యుగమునకు స్వర్ణయుగమని చెప్పఁదగినట్టిది. వేలకొలఁది పదములును కీర్తనలును రచించి యొకవంక గేయ వాఙ్మయమునకును వేఱొకవంక సంగీతకళకును అపారగౌరవ ప్రతిష్ఠలు కలిగించిన క్షేత్రయ్యయు త్యాగయ్యయు నీ యుగమున నవతరించినవారే. త్యాగయ్య కృతులు కేవల శ్రవ్యములైనట్టివి; క్షేత్రయ్యపదములు శ్రవ్యములే కాక అభినయానుకూలములగుటచే దృశ్యతా గౌరవమును గూడ పొందినట్టివి. సంగీతము, సాహిత్యము, అభినయము అను కళలు మూఁడింటికిని కూడలి యగుటచే త్రివేణీసంగమ మని చెప్పఁదగిన దాతని రసవత్పద సముదాయము.

ఆంధ్రము నందలి గేయములను కృతులు, కీర్తనలు, తత్త్వములు, పదములు, జావళీలు, పాటలు అని యాఱువిధములుగా విభజింపవచ్చును. ఇందు పదము, జావళి అను రెండును అభినయానుకూలములును శృంగార రస ప్రధానములు నైన గేయములే కాని జావళియందు శృంగారమును పదమునందు ప్రౌఢతయు ప్రాధాన్యము వహించును. పదములు రాగ తాళ విలంబముతో కూడియుండును. రాగవిలంబము వలన గాయకుఁడు వానిని పాడునప్పుడా రాగమునకు సంబంధించిన సూక్ష్మాతి సూక్ష్మ వివరములను గూడ ప్రదర్శించుట కవకాశముండును. అట్లే తాళ విలంబము వలన నభినయించు పాత్ర తన యంగ భంగిమల ద్వారా భావ విశేషములను వివరముగా ప్రదర్శించుటకు వీలేర్పడును. క్షేత్రయ్య పదములలో నుత్తమ పదముల కుండవలసిన

లక్షణము లన్నియు పుంజీకృతములై యుండును. అతనిచేత పదము పరిణతిపరాకాష్ఠ నందినది. అతఁడు "వేడుకతో నడచుకొన్న విటరాయఁడు" అను పదమున నాలుగువేల యొకవంద పదములు రచించినట్లు తెల్పియున్నాఁడు. అవిగాక యతఁడు రచించిన పదములు మఱికొన్ని యుండవచ్చును. వానిలో సుమారు నాలుగువందలు మాత్రమే యిప్పుడు లభించుచున్నవి.

క్షేత్రయ్య వట్టి పదకర్త మాత్రమే కాదు; అలంకార శాస్త్రముతో గాఢమైన పరిచయము సంపాదించి యందు నూత్న మార్గములు త్రొక్కఁజాలిన సామర్థ్యము గలవాఁడు. క్రీ. శ. 15 వ శతాబ్దిలో భానుదత్తుడను పండితుఁడు సంస్కృతమున రసతరంగిణి, అలంకారమంజరి యను లక్షణ గ్రంథములను రచించి, యందు పూర్వాలంకారికులు చూపని నాయికానాయక భేదములు కొన్ని ప్రదర్శించి, శ్రీకృష్ణ వర్ణనాత్మకములైన శ్లోకములను వానికి లక్ష్యములుగా నొసంగెనని చెప్పుదురు. క్షేత్రయ్య లక్షణ విషయమున భానుదత్తాదుల మార్గమునే యనుసరించినను లక్ష్యనిరూపణమునఁ గొంత విశేషము ప్రదర్శించెను. అతని లక్ష్యములు స్వానుభవము నుండియు లోకము నుండియు గ్రహింపఁబడిన వగుటచే సహజ తరములును సుందరతరములునై శోభిల్లును. క్షేత్రయ్య తరువాత నుండిన యొక యాంధ్రకవి భానుదత్తుని రసమంజరిని శృంగార రసమంజరి యను పేర నాంధ్రీకరించి క్షేత్రయ్య పదములనే లక్ష్యములుగా నొసంగి యుండెను. దీనిని బట్టి భానుదత్తుని శ్లోకములకంటె క్షేత్రయ్య పదములే యందలి లక్షణములు నిరూపించుట కెక్కువ యుచితములును మనోహరములునై యుండెనని భావింపవచ్చును. ఇది క్షేత్రయ్య శాస్త్ర పాండిత్యమునకు నిదర్శనము. ఇంతేకాక యతని పదములలో నచ్చటచ్చట కొక్కోకము కామసూత్రములు మున్నగు గ్రంథములతోఁగూడ నతనికిఁగల పరిచయము వ్యక్తమగు చున్నది.

పదములలో గొప్ప సంగీత కళా పాటవమును ప్రవేశపెట్టిన వారిలో నగ్రేసరుఁడు క్షేత్రయ్యయే. అతఁడు కొన్ని రాగముల చిత్రణమునందే దృష్టి కేంద్రీకరించినను ఆ రాగముల సమగ్రస్వరూపమును, అందలి విన్యాస వైవిధ్యమును ప్రదర్శించుటలో మాత్రము పరిణత సామర్థ్యమును ప్రకటించెను. "క్షేత్రయ్య రాగ స్వరూప చిత్రణ మతిసుందరము, మనోహరము. అదివఱ కెవ్వరును రాగమునకిట్టి యంద చందములను తీర్చిదిద్దిన వారులేరు. ఇట్టి రాగరచనచేసి, రాగమునకు రససిద్ధిని కల్పించి, రాగముయొక్క సంపూర్ణ స్వరూపమును నిరూపించి, సంగీతములో రాగమునకుఁగల ఉన్నత స్థానమును నిర్ణయించి, క్షేత్రయ్య తరువాతి వాగ్గేయకారులకును సంగీత వేత్తలకును మార్గదర్శియైనాఁడు."

రసభావ పదప్రయోగాది సాహిత్యాంశముల విషయమున గూడ క్షేత్రయ్య పదములకుఁగల విశిష్టత ప్రత్యేకమైనది. రసపోషణమున నాతఁడందె వేసిన చేయి. కాల ప్రభావము

ననుసరించి యతఁడును తన పదము లన్నింట శృంగార రసమునే ఎక్కువ అభినివేశముతో పోషించెను. శృంగారము వియోగ సంయోగములకు సంబంధించి మూఁడు రకములుగా నుండును. ఈ మూఁడును రక్తివిషయమున నుత్తరోత్తర విశిష్టము లై యొప్పారును. క్షేత్రయ్య తన పదము లందు వియోగ శృంగారమునే అధికముగా వర్ణించెను. అతఁడు సంయోగ శృంగారమును వర్ణించుచు రతిక్రీడాకుచగ్రహణాదులను ఆలింగన చుంబనాదులను వివరించిన పట్లును పెక్కుగలవు. అట్టి ఎడ నాతఁడు సభ్యతా మర్యాద నతిక్రమించినాఁడేమో యనిపించును. కాని సమకాలిక కావ్యములందలి శృంగార వర్ణనోద్వేగము పరిశీలించినచో నందు వైపరీత్యమేమియుఁగానిపింపదు. "మగువ తన కేళికా మందిరము వెడలెన్" అను పదము రత్యనంతర నాయికా స్వరూపమును ప్రత్యక్షము చేయుచున్నది. "ఒక్క గడియకే ఈలాగైతే ఇదేటి ఘనమే" అను పదమున శృంగార సాత్త్విక భావములు చక్కగా వర్ణింపఁబడినవి. ఇట్టి పదములలో క్షేత్రయ్య వర్ణన వైశారద్యము గూడ తేట తెల్లమగుచుండును.

క్షేత్రయ్య పదములందలి వస్తువిన్యాసము నాలుగైదు విధములుగాఁ గానిపించును. అందుకొన్నిట నాయికా వాక్యములు, కొన్నిట దూతి వాక్యములు, కొన్నిట నాయక వాక్యములు, కొన్నిట నాయికా నాయక సంభాషణములు వర్ణితములై యున్నవి. వీనిలో విరహోత్కంఠయైన నాయిక విరహము సైపలేక చెలికత్తెతో తన గోడువెల్లడించుకొను ఘట్టములును, నాయకుఁడన్యాసక్త చిత్తుఁడై యుండుట యెఱింగి నాయిక యాతని నుపాలంభించు ఘట్టములును అధికము. విరహోత్కంఠ, వాసకసజ్జిక, ఖండిత మున్నగు నాయికలందరు నీ పదములందచ్చటచ్చట చిత్రింపఁబడి యున్నారు. అట్లే స్వీయ, పరకీయ, సామాన్య అను భేదములకును, అందలి అవాంతర భేదములకును సంబంధించిన నాయికలును, దక్షిణానుకూల ధృష్టశఠాది నాయకులును అచ్చటచ్చట గోచరింతురు. కవి తానే నాయికా నాయకులయు, దూతికలయు, పాత్ర వహించి సందర్భోచితముగ భావములను వెల్లడించు చుండును. "మన మెట్టి నాయికా నాయకులను ఎటి అవస్థలను తలఁచుకొన్న అందుకు తగిన పదము క్షేత్రయ్య రచనలయందు కనఁబడఁ గల"దని శ్రీ. డా. సీతాపతి గారన్న వాక్యమెంతయు యథార్థము. ధీరులైన నాయకులును ప్రియావిరహవేదన విషయమున నొక్కొక్కప్పుడ ధీరులేయగుచుందురు. వారి విరహబాధను స్వయముగా చూచి, వారి మాటలు ప్రత్యక్షముగా విని వచ్చిన దూతిక "లింతదయ గల వానిసేల రావద్దంటివెంత నిర్దయురాలవె" యని నాయికలనే ఎదురునిందింప నారంభింతురు. కొందఱు నాయకులు దుఃఖితులై పలుకు దీన వాక్యము విని దూతికలు వారికి తమ చెలులపైఁగల యను

రాగమున కచ్చెరువు పొందుచుందురు. వారు నిరంతర నాయికా ధ్యానతత్పరులై "సొలసి వేసే మైన బ్రాయనీయాకార శోభనమె కనిపించునే, పిలిచి పేరుననొకటి పిలువఁబోయిన నీదుపేరు ముందుగఁదోఁచునే" యని పలువిధముల వలవంత వంత చెందుదురు. ఒక నాయిక "అట్టే యుండేవుసుమీ నా ప్రాణనాథ" అను పదమున "ఇంతలో నీవీడ రాకుంటే కన్నీరు కావేరి కాలువసుమీ, ఇంతింత నీకెమ్మొవితేనె లానకుంటే ఇది గోనో రెండేని సుమి" అని భవిష్య ద్విరహామును సూచించు చున్నది. ఈ విధముగా క్షేత్రయ్య తన పదములలో అన్ని రకములైన విప్రలంభ శృంగారములకును తావు కల్పించి యున్నాడు.

క్షేత్రయ్య కొన్ని పదములలో శృంగారమునకు బీజభూతమైన నాయికా నాయకుల నిర్మలమైన యనురాగమును జక్కగా వర్ణించెను. ఒక నాయిక" అక్కరో సరసుఁడుగాఁడని యాడుకొంటే యాడుకోనేరు" అను పదమున మువ్వగోపాలునిపై తనకుఁగల గాఢమైన యను రాగమును వ్యక్తము చేయుచున్నది. ఇంకొక నాయిక "తేరిపారజూచినచో గోపాలునికి దృష్టి తగులు"నని భావించుచున్నది. ఇది తిక్కనగారి "సుదతినిమై చక్కఁజూడంగ నోడెదకనుఁబాటు వోరయునోయని తలంచి" యను పద్యపాదమందలి భావము ను తలఁపించు చున్నది. నాయికా నాయకులు తాము దుర్భరమైన విరహావేదన ననుభవించుచునే తమ ప్రియుఁడును ప్రియురాలును ఆ బాధనెట్లు సైఁపజాలుచున్నారో అని దుఃఖించుట వారి యనురాగ విశేషమునకు పరాకాష్ఠ. ఇది తాను విరహము ననుభవించుచునే మేఘసందేశము నందలి యక్షుఁడు దయితా జీవితా లంబనార్థియై మేఘునితో సందేశము పంపించుటను స్మరణకు దెచ్చుచున్నది. "తాళఁగలవా కంచి వరద నేనిన్ను నెడఁబాయ" మున్నగు పదములిందుకు నిదర్శనములు.

క్షేత్రయ్య యెంత రక్తుఁడో యంత భక్తుఁడు. అతఁడు మువ్వ గోపాలుని ప్రాణేశ్వ రుఁడుగా భావించి తద్వియోగమును సైఁపలేక ఈ పదములను రచించినటు కనిపించుటచే నందలి శృంగారము మధుర శృంగారమని కొందఱు భావింతురు. భాగవతమున గోపికలయందు కొన్ని యెడల మోక్షకామముతోఁగూడిన ఇట్టి శృంగారము గోచరించును. క్షేత్రయ్య పదములలో శృంగారము పెక్కుచోట్ల భగవత్సంబద్ధమే యయ్యును రతిక్రీడాది వర్ణన పూర్వకమై లౌకిక సీమలను దాటఁజాలకపోవుటచే మాధుర్య భావము నిముడ్చుకొనలేక పోయినదేమో యనిపిం చును. లౌకికమైన కామమును గూడ నేదోవిధముగా ద్రిప్పి మోక్షరతి సహితమైన మధుర శృంగారముగా భావించుట కీ. శే. రామలింగారెడ్డిగారన్నట్లు కామము నాధ్యాత్మిక భావముగా

భ్రమించుట యగును. క్షేత్రయ్య లౌకిక శృంగారమునే వర్ణించె ననుకొన్నను అది యాతని భక్తి సంపదను తగ్గింపఁజాలదు. అతని పదతరంగిణులలో భక్తి శృంగారములను రెండుపాయలు జతగూడి ప్రవహించుట గోచరించు చుండును. "పరమాత్ముఁడౌ మువ్వ గోపాలునితో విన్నవించవే" "పరమాత్ముఁడే మువ్వగోపాలుఁడైన వరదుఁడు" మున్నగు పెక్కు చోట్లఁగల పరమాత్మ శబ్దప్రయోగము మువ్వగోపాలుఁడు సామాన్య నాయకునికి ప్రతినిధి మాత్రుఁడు కాఁడనియు పరబ్రహ్మమూర్తి యనియు సుస్పష్టము చేయుచున్నది." ఇద్దరి సందున పవ్వళించియున్న ఇంతి పేరేమిరా" అను పదమునందు ఇద్దరును జీవాత్మ పరమాత్మ లనియు నా ఇంతిమాయ యనియు కొందలు గూఢార్థమును వివరింతురు. కొన్నింట నిట్టి యర్థము సాధించుటకవకాశమున్నను అన్నింట నా యర్థమును కొనసాగించుట క్లేశకరమగును.

భావప్రకటనమున క్షేత్రయ్య మిక్కిలి ప్రౌఢుఁడు. అతనిపదములన్నియు వినువారి హృదయముల హత్తుకొను నిశితములైన భావముల నునికిపట్టులు. వానిలో గాంభీర్యముతోపాటు సౌకుమార్యమును నైశిత్యముతోపాటు ప్రసన్నతయు జతగూడి యుండును. "ఏమిసేయుదు మోహమెటువలెను దీరు" మున్నగు పదములు చదివిన నీ విషయము తేటతెల్లము కాఁజాలును. "వెలయనీదుముఖారవిందంబు లిఖయించి అలరువాసనలు వ్రాయఁగ నేరనైతి, కళలొల్కునీ మోవి కడగి వ్రాసితిఁగాని నెలత తేనియలుంచనే నేరనైతి" వంటిభావములు కాళిదాసాది మహా కవులకుఁదక్క నన్యుల కలవడునవికావు. క్షేత్రయ్య వర్ణనలు కడుంగడు విశదములై దృశ్యము లను పఠితల మనసునకు సాక్షాత్కరింపఁజేయు చుండును. "మగువ తనకేళికామందిరము వెడలెన్". మున్నగు పదములట్టి భావచిత్రములకు నిదర్శనములు. క్షేత్రయ్య భావనలోతైనది; పరిశీలన నిశిత మైనది. వాని సాయమున నాతఁడల్పవిషయమును గూడ నత్యంత హృదయావర్జకముగా తీర్చి దిద్ది యుండెను.

క్షేత్రయ్య పదప్రయోగము శ్రావ్యతా మాధుర్యములకు వలెనె భావవ్యంజన సామర్థ్య మునకును, దేశితనమునకు వలెనె సౌందర్యమునకును నునికిపట్టై ఎంతో హృద్యముగా నుండును' ఆనాటి పలుకుబడులెన్నో అతని పదములందు గోచరించును. అతఁడు మాఱు మూలపదములను వాడక సర్వసుబోధములు, జాతీయములు నైన పదములనే యెక్కువ వాడియుండెను. శబ్ద రత్నాకరకారుఁడు కొన్ని పదములకు లక్ష్యములుగా క్షేత్రయ్యపదములనే యుదాహరించెను. కొన్ని శబ్దములకతని పదములు తప్పనితరాధారములు కానరావు. ఈ విషయ మతని ప్రామాణికత్వ

మును ప్రకటించుచున్నది. ఆతని పదములలో "వచ్చిని చేసిని" వంటి వ్యావహారిక ప్రయోగములు కొన్ని గోచరించును. పాడుటకే వ్రాయఁబడిన గేయములలో నట్టివి యుండుటలో వింత లేదు. "అరటాకుముల్లు సామ్యమైనందుకు, తోటకూర దొంగవలె తొలగిపోయే వాడవు, పాముడి జోగివలె పోయెనా బ్రతుకు, బావిలోని నీరు వెల్లువపోయీనటవె, చేత కాసులేదుకాని చేసైగలె చిందిమీసై మిట్టిపడెను" మున్నగులోకోక్తులును, జాతీయములును అతని రచనలో విరివిగా వాడఁబడినవి "శ్రీపతి సుతుబారికి నేనోపలేక నిను వేడితే కోపాలా! మువ్వగోపాలా!" అను చోట వలె కొన్ని పదములలో నను ప్రాసాదుల ప్రయత్న సిద్ధములై అధికమైన శ్రావ్యత చేకూర్చుచున్నవి. అతని పదములలో పదశయ్యాయున సహజముగా నుండవలసిన లాలిత్యమును తెలుఁగు భాషకు నిసర్గమైన సంగీత మాధుర్యములును నిండారి యుండును.

క్షేత్రయ్యపదము లభినయాను కూల్యమునకు పేరొందినవి. అవి సాహిత్య దృష్టితోఁ జూచినను, సంగీత దృష్టితోఁజూచినను అభినయ దృష్టితోఁజూచినను అప్రతిమాన సౌదర్య శోభితములై ఆశ్రయించిన వారికెల్ల ఆనందామృతమును చూఱలిచ్చును. చదువునప్పుడుకంటె పాడునప్పుడును, పాడునప్పుడుకంటె నభినయించునప్పుడును, వాని సౌందర్యమధికముగా గోచరించును. సాహిత్య సంగీతాభినయ సర్వస్వము లనఁదగిన యిట్టి పదములను సహస్రములుగా సృజించి క్షేత్రయ్య పద వాఙ్మయ లక్ష్మికి చేకూర్చిన ప్రత్యగ్రశోభయింతింత నరానిది.

డా. దివాకర్ల వేంకటావధాని

ప్రస్తావన

శ్రీమద్ భగవద్గీత 13వ అధ్యాయమున "ప్రకృతినుండి శరీరమునుపొంది అవివేకముచే నలుముకొనబడిన జీవాత్మకు తాను వేరు, శరీరము వేరు అనుజ్ఞానము భోగాయతనమగు ఈ శరీరము నందుండునది నేననుజ్ఞానము కలుగుటయే విద్య. ఈ సత్యమును తెలుసుకొనిన వాడే క్షేత్రమను శరీరమును తెలిసినవాడగు క్షేత్రజ్ఞుడగు చున్నాడు." అని శ్రీకృష్ణపరమాత్ముడు అర్జునునకు ఉపదేశించెను. వేత్తయగు క్షేత్రజ్ఞుడును ఇట్టి మహానుభావుడే యనుకొనవలసి యున్నది.

శ్రీ మువ్వ గోపాల ముద్రాంకితములుగా పదములు చెప్పిన క్షేత్రజ్ఞులను వాగ్గేయకారులు సుమారు క్రీ. శ. 1610 - 90 ప్రాంతములకు మధ్య ఉండినట్లు ఊహించవలసి యున్నది. కృష్ణాతీరమునందలి కూచిపూడికి దగ్గరలో గల 'మువ్వ' వీరి స్వస్థలమని వాడుక. మధురభక్తి సంప్రదాయము ననుసరించి ఈ ప్రపంచమునందలి సర్వ వ్యాపారములు జీవాత్మ, పరమాత్మల లీలా విశేషములే. ఇందు శ్రీ మువ్వ గోపాలదేవుడే నాయకుడు. సృష్టియందలి తక్కిన జీవాత్మలన్నియు నాయికలే. ఈ భావమును సంగీత సాహిత్యాభినయములలో రంగరించి క్షేత్రజ్ఞులు తమ పదములందు పొందుపరచి రసజ్ఞులకు అందించినారు. విద్యాపతి, జయదేవుడు, తాళ్ళపాక అన్నమయ్య మొదలగు వైష్ణవ భక్తులవలె నీతడును చిరస్మరణీయుడు.

క్షేత్రజ్ఞుడు, వేడుకతో నడుచుకొన్న విటరాయడే! అను 'మేరువ' పదమునందు మధుర తిరుమలేంద్రుని (క్రీ. శ. 1623 - 59), తంజావూరి అచ్యుత విజయ రాఘవుని (క్రీ. శ. 1633 - 73), బలవంతుడగు గోలకొండ బాదుషాను (క్రీ. శ. 1622 - 72), దర్శించి వారివారి ఆస్థానములలో పదములు పాడినట్లు చెప్పుకొన్నాడు. ఈ పదముల సంఖ్య 4200; నలుబదియేండ్లు

అసంఖ్యాకములును, రసవంతములును నగు తన రచనలతో దక్షిణాపథము నంతయు ఆనంద డోలికలలో నూపి, సార్థక నామధేయుడై వివిధ క్షేత్రములను దర్శించుచు, ఇతడు ఎచ్చటనో గోపాల దేవునియందు ఐక్యమైనాడని ఊహించ వలసి యున్నది.

శ్రీ విస్సా అప్పారావుపంతులుగారు శ్రమించి సంపాదించిన వివరములతో క్షేత్రజ్ఞుల జీవితచరిత్ర యిట్లుండవలెను, అని ఒక కథను రసజ్ఞులకు అందించినారు. ఆ కథయు సమంజసముగానే యున్నది. కాని ఇదమిద్ధమని చెప్పుటకు ఆధారములులేని కథలు కర్ణాకర్ణిగా వినవచ్చుచున్నవి. వీనియందలి సత్యాసత్యములను తెలుసుకొనుటకు ప్రయత్నించుట విఫలమని ఆయా సందర్భములయందు వానిని పెద్దల వలన తెలుసుకొనిన విధముగానే వ్రాసితిని. క్షేత్రజ్ఞులను గురించి ఇంతకంటె తెలుసుకొనుటకు ఆధారములు లభ్యము కాలేదు.

ఇంతవరకు దొరికిన పదములయందలి కొన్ని విశేషములను పరిశీలింతము. శ్రీ విస్సా అప్పారావు గారికి దొరికినవి 329 పదములు. శ్రీ గిడిగు సీతాపతి గారు సంపాదించిన పదములు మరికొన్ని, ఏది ఎట్లున్నను 400 ల పదముల కన్న సాహిత్యములు లభ్యమగుట లేదు. అందు కానవచ్చు రాగములు.

1. తోడి, 2. అసావేరి, 3. పున్నాగవరాళి, 4. ధన్యాసి, 5. ఘంట, 6. ఖండె 7. ఆహిరి, 8. వసంతభైరవి, 9. సావేరి, 10. మంగళకైశిక, 11. మారువ, 12. శౌళి, 13. నాదనామక్రియ, 14. ఫరజు, 15. సౌరాష్ట్ర, 16. సింధూరతిలక, 17. భైరవి, 18. హిందోళ, 19. హిందోళవసంతము, 20. ఆనందభైరవి, 21. హుసేని, 22. ముఖారి, 23. కాపి, 24. కానడ, 25. మధ్యమావతి, 26. సైంధవి, 27. శ్రీరాగము, 28. కాంభోజి, 29. యదుకులకాంభోజి, 30. ద్విజావంతి, 31. కేదారగౌళ, 32. సురటి, 33. శహాన, 34. శంకరాభరణము, 35. బేగడ, 36. నీలాంబరి, 37. అఠాణా, 38. దేవగాంధారి. 39. కురంజి, 40. బిళహరి, 41. నవరోజు, 42. కన్నడ, 43. సామంతము, 44. వరాళి, 45. పంతువరాళి, 46. గౌరిపంతు, 47. కల్యాణి, 48. సారంగ, 49. మోహన. ఇందు సింధూర తిలక, ఖండె, గౌరిపంతు రాగములు నాకు లభ్యమైన గ్రంథములయందుగాని, వాడుకయందుగాని కానవచ్చుట లేదు. మంగకైశిక, మారువ సామంతము సైంధవి, ఘంట, ఈ రాగములు సంగీత సంప్రదాయ ప్రదర్శిని, మొదలగు గ్రంథములందు కానవచ్చుచున్నవి.

కాంభోజి, తోడి, భైరవి, ఆనందభైరవి, సావేరి, ముఖారి, హుసేని, మొదలగు ప్రాచీన ప్రసిద్ధ భాషాంగ రాగములలో పదములు ఎక్కువగా కలవు. తాళ్ళపాక అన్నమయ్య వారు, పురందర దాసులవారు, వీరిరువురి తరువాతివారైన క్షేత్రజ్ఞుల నాటికి ప్రచారమునందు గల రాగములు చాలావరకు భాషాంగములేయని తోచుచున్నది. ఇటు తరువాతనే మేళకర్తలను గుణించి, వానిని జనకరాగములుగా గుర్తించి, అప్పటికి వాడుకలోగల అన్నిరాగములను ఈ మేళకర్తలకు జన్యరాగములుగా నిర్ణయించి, రాగములయందు భాషాంగ, దేశీయ విభాగము లను గూడ చేర్చుకొని రాగ ప్రస్తారములు జరిపినట్లు తోచుచున్నది. కనుకనే కాపీ, సారంగ, మొదలగు రాగములయందు 2 మధ్యమములు, 2 గాంధారములు, 2 నిషాదములు వచ్చుచున్నను, భాషాంగ దేశీయ రాగములుగా వానిని గుర్తించి కర్నాటక సంగీత పద్ధతియందు స్థిరనివాస మిచ్చి యున్నారు. అటులనే ద్విజావంతి, భైరవి, ముఖారి, నీలాంబరి, ఆనందభైరవి, మొద లగు రాగముల యందుగల సందర్భానుసారములగు అన్యస్వర ప్రయోగములను పరిహరింపక భాషాంగములుగానే చెప్పుకొనుచు వచ్చిరి. ఇప్పుడు వాడుకలో ఉన్నరక్తి రాగములలో క్షేత్ర జ్ఞుల పదముల యందలి ప్రయోగములే ఆధారములుగా తోచుచున్నవి.

తోడి, ఆహిరి, మంగళకైశిక, మారువ, గౌళి, భైరవి, హిందోళవసంతము, ముఖారి, కాపీ, కానడ, ద్విజావంతి, సురటి, బేగడ, కల్యాణి, సారంగ, మొదలయిన రాగముల యందు గల కొన్ని సంచార సందర్భములను గమనించినచో క్షేత్రజ్ఞుని కాలమునాటికి ఈ రాగములు ఎట్లుండెడివో, ఇప్పుడు ఎట్లు మారిపోయినవో కొంతవరకు తెలుసుకొనవచ్చును. ఆయా రాగ ములను గురించి వివరణ వ్రాయునప్పుడు కొన్ని ప్రయోగములను చూపి యున్నాము. క్షేత్ర జ్ఞులు వాడిన రాగముల యందుగల యితర వాగ్గేయకారుల రచనలను పరిశీలించినచో క్షేత్రజ్ఞుని సంగీత ప్రభావము తరువాతి వాగ్గేయకారులపై ఎంతగా ప్రసరించినదో విజ్ఞులకు విదితమగును.

క్షేత్రజ్ఞుని పదములుగాక తిరువొత్తియూరు? (బొల్లవరము)వారు, శోభనగిరివారు, సారంగపాణి, మొదల యిన వారి పదములు వాడుకయందుగలవు. కాని క్షేత్రజ్ఞుని పదములే ప్రసిద్ధములైనవి. సౌకుమార్యములగు సాహిత్యభావములను, అభినయమునకు అనువగురీతిని సంగీతమున పొదిగి చెప్పుటయందు క్షేత్రజ్ఞులు సిద్ధహస్తులు.

ఈ పుస్తకమునందు అచ్చయిన పదములుగాక విశాలమైన ఆంధ్ర, తమిళ, కర్నాటక, కేరళ దేశములయందుగల మహావిద్వాంసులు, వయోవృద్ధులు, అయిన వారికి, ఇంకను ఎన్నియో

పదములు పాఠమున ఉండిన ఉండవచ్చును. పాఠభేదములును ఉండవచ్చును. నాకు లభ్యమైన రీతిని స్వరపరచిన విధము మాత్రమే ఇది.

పదములు తొలుత 1936 ప్రాంతమున సేలమునందు నేను మాగురువులు శ్రీమతిసీతా మహాలక్ష్మి, శ్రీపద్మనాభ అయ్యర్ గారివద్ద సంగీతాభ్యాసమును చేసుకొనుచున్న సమయమునందు క్షేమము గల యింటికి ఎదురింట నున్న ఒక వయోవృద్ధుని వలన విని తెలుసు కొంటిని. వారు ఈ పదములను పాడుచూ, వాని యందలి ప్రాశస్త్యమును చెప్పుచూ, అప్పటికే గతించిన అనేక మంది గాయనీ గాయకుల కౌశల్యమును వివరింపుచూ, వారితోనే పదములు అంతరించి పోయి నట్లున్నవని వాపోవుచుండెడివారు. నేను మా గురువుల వద్ద ఈ విషయమును ప్రస్తావించగా ఆమె నన్ను ప్రోత్సహించి, "యివి సంగీత సాహిత్యముల యందు అనన్య సామాన్యములైన అపురూపరచనలు. వీటిని అందిన విధముగా నీవు స్వరపరచి యుంచుకొను" మని చెప్పిరి. అప్పటి నుండి నేను ప్రతి దినము ఆ వయోవృద్ధుని కడకు చని ఆయనచే పదములు పాడించు కొని, వానికి స్వరములను వ్రాసుకొనుచూ సేకరించుట ప్రారంభించితిని. ఒక డైనను వినువాడు దొరికెనను సంతోషమున, ఎన్ని సార్లు పాడమని అడిగినను కోపగించు కొనక నాకు ఈపదములను మహోన్నత సంపదను దానము చేసిరి. వారి పేరైనను తెలుసు కొనజాలని తెలివి తక్కువ తనమునకు ఇప్పటికిని చింతించుచున్నాను.

అప్పుడు నేను చిన్న వయస్కుడనగుటచే క్రొత్త విషయములని పదములను సేకరించినను, ఇందుగల శృంగార సాహిత్యములను పెద్దల ఎదుట పాడుటకు సంకోచించి, చాలా దినముల వరకు నావద్ద క్షేత్రజ్ఞుల పదములు గలవను విషయమును కూడా ఎవ్వరికిని చెప్పనైతిని. శ్రీ విస్సా అప్పారావు పంతులు గారు, శ్రీ పిశాట్ల శంకరశాస్త్రిగారు, ఒక సందర్భమున కలిసి యుండగా నేను పదములను పాడి వినిపించితిని. వారు విని, ఇవి సరియైన పాఠమున వీనికి వచ్చినవని నిశ్చయించి నన్ను ప్రోత్సహించి స్వరపరచి వ్రాయించుట జరిగినది.

మొదటి ముద్రణమును ఆంధ్రగానకళాపరిషత్తువారు వేయించిరి. అందు అనుకోనని ఇబ్బందుల వలన కొన్ని పదములను మాత్రమే వేయుటయు, తప్పొప్పులను సరిచూచు పని నేను చేయుటకు వీలుకలుగక పోవుటవలనను, ఆపని చూచిన వారికి క్షేత్రజ్ఞుని రచనా విధానము ఆకళింపు నందు లేకుండుట వలనను, ప్రథమ ముద్రణమున కొన్ని హెచ్చుతగ్గులు, స్వరసందర్భ శూన్యములు దొర్లిపోయినవి. ప్రథమ ముద్రణమునకు సంపాదకత్వమును సంగీత కళానిధి

కీ. శే. శ్రీ టి. వి. సుబ్బారావుగారిపై ఉంచుట జరిగినది. వారు తమకు న్యాయమని తోచిన విధముగా దిద్దుబాట్లు అనేకములు చేసినారు. కాని నాకు మాత్రము తెలిసినది తెలిసినట్లే అచ్చు వేయుట న్యాయమని తోచినది. ఏలననగా పెద్దలు, వయోవృద్ధులు పాడి అందించినవి సంప్ర దాయములు కానేరవని చెప్పుటకు మనకు అధికారములేదని నా మతము. ఉదాహరణకు ఆనంద భైరవి రాగమున అంతరగాంధారము, శుద్ధ ధైవతము, కాకలినిషాదము మొదలయినవి యథా సందర్భంగా వచ్చునప్పుడు శాస్త్ర విరుద్ధమని పాడకుండినచో వినెడి వారికది ఆనందభైరవి రాగ ముగా తోచక, వేరేదియో అగును. ఇట్లు పాడెడి పద్ధతి ఈ నాటిదా ? లేక క్షేత్రజ్ఞుని కాలము నాటిదా ? అని తర్కించుట వలన ఎంత మాత్రమును ప్రయోజనము లేదు. అట్లని సంప్రదాయ ములను వ్యతిరేకించమని గాదు నా మతము. సంప్రదాయము నందును, "పదుగు రాడుమాటను" పాటించమనియే నా మతము. కనుకనే నేను మా గురువుల వద్ద అభ్యసించిన విధముగనే రాగ స్వరూపములను ఇందు పొందు పరచితిని.

క్షేత్రజ్ఞుని పదముల యందుగల కొన్ని రాగములకు లక్షణములను వ్రాయుసందర్భమున, వెంకటమఖి సంప్రదాయము ననుసరించి, శ్రీ సుబ్బరామదీక్షితుల వారు వ్రాసిన సంగీత సంప్ర దాయప్రదర్శిని యను గ్రంథమునందు గల రాగలక్షణములతో పోల్చి వివరించి యున్నాను. సుమారు నూరు, నూటయాబది పండ్ల క్రిందటివగు రాగస్వరూపములను శ్రీ సుబ్బరామదీక్షితుల వారు ఈ గ్రంథమున మనకు అందించి యున్నారు. కనుక క్షేత్రజ్ఞుని పదముల యందలి రాగములు వీనితో సరిచూచుట న్యాయమని నా భావము.

నాలో నిద్రాణమై యున్న సంగీతమును మేల్కొలిపి, పదములను పాడించుకొని, వాని యందలి సొగసులను నా కెరుకపరచి, రసానుభూతిని కలిగించిన మిత్రులు మహాకవి కీ. శే. శ్రీ నండూరి వెంకట సుబ్బారావు పంతులు గారికి సర్వదా నే కృతజ్ఞుడను. వీరి తరువాత రెండు దశాబ్దములు మరల పదములను గురించి, ఆలోచించుటకుగాని, పాడి వినిపించుటకు గాని, నాకు సందర్భమే రాలేదు. మిత్రులు శ్రీ ఇ. ఎన్. పురుషోత్తమన్ గారితో పరిచయము కలు గుటయు, వారు పదములు విని ఆనందించుచూ, నన్ను రేడియో కార్యక్రమములలో పదములు ప్రసారము చేయమనుటయు జరిగి, ఇవి తిరిగి వెలుగులోనికి వచ్చినవి, అని అనుకొనుటలో అతిశ యోక్తి ఏమియు లేదు. వారికి నా ధన్యవాదములు. సుప్రసిద్ధ సంగీత విద్వాంసులు శ్రీ ఆర్. ఆర్. కేశవమూర్తిగారు అడిగినంతనే రెండవ ముద్రణమునకు తమ అభిప్రాయమును చక్కగా వ్రాసి యిచ్చి నందుకు వారికి నా కృతజ్ఞతలు. పదముల యందలి సాహిత్య సౌకుమార్యములను వివరింపుచు, ఆచార్యులు డా. దివాకర్ల వెంకట అవధానిగారు తమ వ్యాసమును ఈ గ్రంథము నందు అలంకరించిరి. వారికి నా కృతజ్ఞతలు.

క్షేత్రజ్ఞుని పదములను ప్రచారమునకు తెచ్చి వాని యందుగల రససంపదను శ్రోతలకు అందించవలెనను సదుద్దేశముతో ఆకాశవాణి హైద్రాబాదు కేంద్రము నందలి స్టేషను డైరక్టరు శ్రీ కె. కందస్వామిగారు శ్రద్ధవహించి, సుప్రసిద్ధ గాయనీ గాయకులచేత పదములను పాడించి ప్రచారమగుటకు ప్రోత్సాహము ఇచ్చి గ్రంథరూపమున వెలువరించుటకు వీలుగా వ్రాతప్రతిని తయారు చేయమని చెప్పుటయు జరిగి నందున నేను పనికి పూనుకొనుటయు, అతిశీఘ్రకాలముననే నాశ్రమ ఫలించి గ్రంథము వెలువడుటయు జరిగినది. దీనికి శ్రీ కందస్వామిగారికి నేనెంతయో కృతజ్ఞుడను.

ఇప్పుడు ఆంధ్రప్రదేశ్ సంగీత నాటక అకాడమీవారి ఆధ్వర్యమున శ్రీ కె.ఆర్. పరమహంస (ప్రత్యేకాధికారి) గారు అమూల్యములయిన కర్నాటక సంగీత గ్రంథములను ఎన్నిటినో ముద్రింపించు భారమును వహించుచు, క్షేత్రజ్ఞ పదములను కూడా ప్రకటించు సంకల్పమును వ్యక్తపరచి, తప్పొప్పులను సరిచూచు బాధ్యతయు నాపైనే యుంచి ప్రకటింప బూనుకొనిరి. నేనును రెండవ ముద్రణ వేయునప్పుడు రాగలక్షణములు, అవతారికలు, ఇంకను ప్రథమ ముద్రణము నాటికి సరిచేసుకొని అచ్చువేయుటకు ఇవ్వజాలక ఉండిపోయిన 57 పదములను కలిపి మొత్తముగా 135 పదములను సమగ్రమగు లక్షణ గ్రంథముగా వేయనెంచి వ్రాతప్రతిని సిద్ధపరచి యుంచుకొని యుండుట వలన పరమహంస గారు అడుగగనే గ్రంథ వ్రాతపతిని వారికి ఇవ్వ గలిగితిని. వారును అతి శ్రద్ధతో ముద్రణా కార్యమును జరిపించి సుందరముగా ఈ గ్రంథమును వెలువరింపచేసిరి. దీనికి వారికి నా కృతజ్ఞతా పూర్వకములగు ఆశీస్సులు. చాలా శ్రద్ధ వహించి తప్పులు లేకుండా త్వరగా గ్రంథము ముద్రించుటకు సహకరించిన నాట్యకళ ప్రెస్ వారికి నా కృతజ్ఞతలు.

వ్రాతప్రతులను తయారుచేయుట యందును, అచ్చయిన వానిని సరిచూచుటయందును కాలప్రమాణమునకు తగినరీతిని పాడిచూచి, నాకు చేదోడు వాదోడుగా మెలగిన నా సోదరుడు చి. పురుషోత్తమునకు, అతని కుమార్తె చి. జోగులాంబకును, నా శిష్యురాలు ముప్పవరపు శాంతకుమారి మొదలైన నా సన్నిహితులకు ఆశీస్సులు.

హైదరాబాద్
27-11-78

మంచాళజగన్నాధరావు

విషయ సూచిక

సంఖ్య	మొదటి పంక్తి	రాగం	తాళం	పుట
1.	ఇన్నాళ్ళవలె గాదమ్మా	తోడి	త్రిపుట	1
2.	ఏమని దూరితివే? కోమలీ!	,,	ఆది	5
3.	ఏమంటినమ్మా ? నాసామి	,,	త్రిపుట	9
4.	మ్రొక్కేర ! చలమేల?	,,	,,	13
5.	నెలత అతడు అలిగేదిఎల్ల	,,	ఆది	16
6.	సుదినమాయెనే ! యీ ప్రొద్దు	,,	త్రిపుట	19
7.	సరసిజాక్షి! నీ జన్మము	,,	,,	22
8.	ఉన్నబోటి చెలులైతే	ఆసావేరి	ఆది	25
9.	ఎందుకు పగజేసెనో? కమలజుడు	,,	త్రిపుట	28
10.	తగుణిరో! నే నందాక	,,	ఆది	31
11.	ఎటుల మరచి యుందునే	,,	త్రిపుట	34
12.	తెలిసి యొకరి సొమ్మా?	పున్నాగవరాళి	,,	37
13.	నిన్నుజూడ గలిగే నిన్నాళ్ళకు	,,	,,	40
14.	చల్లనాయెరా	ధన్యాసి	,,	43
15.	చక్కని దయగలదా యిది	,,	ఆది	47
16.	ఈమేను జీవునకు	ఘంటారవము	ఝంప	49
17.	వన్నెకాడిందు రాగానే	,,	ఆది	52
18.	ఏలవంచితినమ్మా	,,	ఆది	55
19.	ఫలమింక యేమికద్దు?	ఖండె	త్రిపుట	57

సంఖ్య	మొదటి పంక్తి	రాగం	తాళం	పుట
20.	ఏరీతి వేగింతునే ? ఓ చెలియా!	ఆహిరి	త్రిపుట	61
21.	ఏమిసేతునే ? కొమ్మా!	,,	,,	65
22.	రామరామ ప్రాణసఖి నెడబాసి	,,	ఝంప	69
23.	తాళరాదమ్మా ! ఓయమ్మ!	,,	ఆది	73
24.	ఇంతరావు జేసితే	వసంతభైరవి	,,	76
25.	ఇక్కడ లేదే మనసు	,,	త్రిపుట	80
26	బాగాయె నీవగలెల్ల	సావేరి	,,	83
27.	ఈలాగటవే బుద్ధి	,,	ఆది	86
28.	హితవైన చోట	,,	త్రిపుట	89
29.	లేమరో మా మువ్వగోపాలుడు	,,	,,	93
30.	అలుకో పాలయలుకో	,,	,,	96
31.	తాళి మొకరి కన్నా వద్దా	మంగళకైశిక	,,	101
32.	అమ్మమ్మ వీడెంత	మారువ	,,	104
33.	ఎంతమాటలాడెనమ్మా	,,	,,	108
34.	కోడికూసె నయ్యయ్యో	గౌళి	,,	111
35.	ఇంత తెలిసియుండి	,,	,,	115
36.	అయ్యయ్యో వెగటాయెనే	నాదనామక్రియ	,,	118
37.	ఏమనెనే సుద్దులు	ఫరజు	,,	122
38.	ఏ తీరున రమణిని	సౌరాష్ట్రి	,,	125
39.	ఇద్దరివలెనే కూడి	,,	,,	129
40.	చక్కనయ్యా యేమి యుపచారము	,,	,,	132
41.	ఇకనిన్ను నమ్మరాదే	,,	,,	134
42.	తప్పించుకొంటి ఏమాయె	సింధూరతిలక	ఆది	137
43	ముందటివలెనాపై	భైరవి	త్రిపుట	140
44.	ఎవ్వరి నంపుదు	,,	,,	144
45.	అపరూప దర్శనం బాయగదా	,,	,,	148
46.	సామిగా రారా యంటే	హిందోళ	,,	151
47.	పలుకు లేటికి దయలు	హిందోళవసంతం	,,	155
48.	చూడని కూడని నిందలు	ఆనందభైరవి	,,	159

సంఖ్య	మొదటి పంక్తి	రాగం	తాళం	పుట
49.	శ్రీపతి సుతుబారికి	ఆనందభైరవి	ఆది	163
50.	రేపు వత్తువుగాని	,,	త్రిపుట	167
51.	మంచి దినము నేడే	,,	ఆది	170
52.	ఊరకే చలము చేసేవేలా	,,	త్రిపుట	174
53.	ఏమని తెలుపుదు	,,	,,	178
54.	అలిగితే భాగ్యమాయె గాకేమి	హుసేని	,,	182
55.	తెలిసె నీ నెనరు	,,	ఆది	187
56.	అడుగరమ్మా	ముఖారి	త్రిపుట	191
57.	ఐరాదే నేస్త మమ్మలార!	,,	తిశ్రఏక	195
58.	పదరి వాని చేతిపైడి	,,	ఆది	198
59.	ఏమనే వానతీరా	,,	త్రిపుట	201
60.	నా మనసు వంటిదే నీమనసైతే	,,	,,	203
61.	సామికి సరి ఎవ్వరే!	,,	,,	208
62.	ఇన్నాళ్లు తెలియగనైతి	కాఫి	,,	211
63.	అదరినే మోవి తనకు	,,	,,	215
64.	ఏమిసేతునే కొమ్మ!	కానడ	,,	218
65.	తనయాస వలెనుండ	,,	,,	222
66.	నన్ను నీవు తలచేది	మధ్యమావతి	,,	225
67.	తెలిసీ తెలియలేక	,,	ఆది	229
68.	దొంతర విడెముతో	సైంధవి	త్రిపుట	233
69.	మేలు మేలురా నిన్ను	,,	,,	237
70.	మనసు నిన్నెడ బాయదు	శ్రీ	,,	240
71.	వదరక పోవేవాడు	కాంభోజి	,,	244
72.	నిన్ను నీవే నొచ్చుకొనేవు	,,	ఆది	250
73.	ఎందుకు ఈ మాటలేల?	,,	త్రిపుట	253
74.	అక్కరో! వానికి నాపై హర్షము	,,	,,	257
75.	మోసమాయె నాబుద్ధికి	,,	ఆది	260
76.	సామాన్యముగాదే వానిపొందు	,,	త్రిపుట	263
77.	ఏమిసేయుదు మోహమెటువలె	,,	ఝంప	266

సంఖ్య	మొదటి పంక్తి	రాగం	తాళం	పుట
78.	ఎటువంటి మోహామోగాని	కాంభోజి	ఝంప	269
79.	ఇంతదయగలవాని నేల రావద్దంటి	,,	,,	274
80.	విందు బూచి తిరిగేనే	యదుకుల కాంభోజి	త్రిపుట	278
81.	ఎంత చక్కని వాడే నాసామి	,,	ఆది	282
82.	చెల్లెలో పాలగిరి వెన్నుడు	,,	,,	285
83.	ఏమోనేర మెంచుక	ద్విజావంతి	త్రిపుట	288
84.	లే మరో యూరకే పవ్వళించి	కేదారగౌళ	ఆది	292
85.	అమ్మ నేజెల్ల నీవెక్కడి యాడుదానవే	,,	త్రిపుట	296
86.	పోయిరమ్మనవే ముద్దుగుమ్మ	,,	తిశ్రఏక	301
87.	రమ్మనవే సముఖాన	,,	త్రిపుట	304
88.	ఇందుకు పగజేసినా	,,	ఆది	307
89.	ఏమందునమ్మా	,,	త్రిపుట	310
90.	ఎవరివల్ల దుడుకు	సురటి	త్రిపుట	313
91.	ఇంటికి రానిచ్చెనా	,,	,,	317
92.	ఏమో రాదమ్మా !	శహన	,,	321
93.	మేరగాదు రమ్మనవే	,,	,,	325
94.	ఎవ్వడే వాడు నేను	శంకరాభరణం	,,	329
95.	ఇంత మోహ మేలరా	,,	,,	333
96.	అందగాడవౌవుదులేరా	,,	,,	338
97.	ఎంతలేని ఎంచకురా	,,	ఆది	342
98.	వెతకితేరా	బేగడ	త్రిపుట	346
99.	మగువయింత దుడుకు	,,	,,	350
100.	అది నోముఫలమే	,,	,,	354
101.	ఎందుకు వచ్చెనో	,,	తిశ్రఏక	358
102.	ఎటువంటివాడే	నీలాంబరి	త్రిపుట	361
103.	ఎవతె తాళునమ్మా	అఠాణా	,,	365
104.	దక్కితి నంటే దయసేయవు	,,	,,	369
105.	అక్కరో యొర్వనివారు	,,	,,	372
106.	వేడుకతో నడచుకొన్న	దేవగాంధారి	ఆది	376

సంఖ్య	మొదటిపంక్తి	రాగం	తాళం	పుట
107.	ఇటువంటి వాడనుచు	కురంజి	ఝంప	380
108.	చేత కాను లేదు కాని	బిలహరి	త్రిపుట	384
109.	చేపట్లుకా వచ్చునా	,,	,,	388
110.	ఏలవచ్చితివే	నవరోజు	,,	392
111.	ఇటువంటి నా వలపు	కన్నడ	,,	396
112.	తెలియనైతినమ్మ ఓయమ్మ	సామంతం	,,	399
113.	మనవి సేయగనేలే ?	,,	,,	404
114.	ఇంత ప్రొద్దాయె	వరాళి	,,	407
115.	ఇంతకంటె తానన్నేమి చేసేని	,,	,,	412
116	ప్రొద్దుపోదు నిదుర రాదు	,,	,,	417
117.	నేను మంచిదాన గనుక	పంతువరాళి	,,	420
118.	నేరమాకొమ్మ వాడెందుకే	గౌరిపంతు	,,	424
119.	ఐతేగాని నిన్నేనమ్మ	,,	,,	428
120.	కొంచెగత్తెలా	,,	త్రిపుట	430
121.	ఓయమ్మ వీరెంత	కల్యాణి	తిశ్రఏక	433
122	నీపొందుసేయక మాన	,,	త్రిపుట	437
123.	నిలువున నిలువెడు ధనము	,,	,,	441
124.	రారా ! నా సామి రారా	,,	,,	445
125.	రారా ! నా సామి రారా	,,	,,	447
126.	ఇద్దరి సందున	,,	,,	450
127.	కంచివరదుని పొందు	,,	,	455
128.	ఎందుదాచుకొందు	,,	,,	457
129.	ఎక్కడినేస్తము	సారంగ	,,	460
130.	అలుకతీరెనా	,,	,,	463
131.	తగిలితివింక నిన్ను	మోహన	,,	467
132.	ఇక నిన్ను పోనిత్తునా	,,	,,	472
133.	గడియ గడియకు మనవి	,,	,,	476
134.	మగువతనకేళికామందిరము	,,	,,	481
135.	పరదేశమున చేసిన	మోహన	త్రిపుట	485

గమనిక

అక్షరకాలమును తెలియచేయుటకు చుక్కలను (.......) మాత్రమే వాడియున్నాము. అనగా ఒక క్రియయందుగల రెండక్షరముల కాలప్రమాణము సూచించుటకు ఉపయోగించిన గుర్తులు 1. . . 2. స స — 3. సా రి స — 4. స స రి — 5. సా — రి స 6. సా రి స సా రి స అనునవి.

సంగతులయందు తిరిగి పాడుకొనవలసిన ఆవృత్తములను వ్రాయక, మార్పుగల ఆవృత్తములను మాత్రము వ్రాసియున్నాము. అనగా సంగతి నంతయు తిరిగి పాడుకొనుచు, ఏ ఆవృత్తమున మార్పుసూచించితిమో, దానిని మాత్రము చేర్చుకొనుచు పాడుకొనవలెను.

అనుపల్లవి వలె పాడుకొనవలసినదగు చరణమునందలి సాహిత్యభాగమున సంగతులుండినచో, మొదటి సంగతియో లేక చివరి సంగతియో మాత్రమే వ్రాసియున్నాము. అనుపల్లవి యందు గల తక్కిన సంగతులలో కూడా ఆ సాహిత్యమును నప్పించుకొని పాడుకొనవచ్చును.

పదములయందు రెండుమూడు చరణములు ఉన్నను, ఒక్క చరణమునకు మాత్రమే స్వరము వ్రాసియున్నాము. తక్కిన చరణములను ఆ స్వరమునందు నప్పించుకొని పాడుకొనవచ్చును.

పదములను పాడునప్పుడు అనుపల్లవితో ప్రారంభించి, పల్లవిని, చరణమును పాడుకొనుటయు, అనుపల్లవి యందుగల చివరిసంగతితో ప్రారంభించి మొదటి సంగతికి వచ్చి పల్లవిని ఎత్తుటయు సంప్రదాయముగా నున్నది.

క్రియకు నాలుగు, ఎనిమిది, అక్షరముల కాలము పలుకుటకు వీలగునంత విలంబ కాలమున పదములు పాడుట వాడుక. సాధారణముగా త్రిపుట తాళమునగల లఘువునందలి క్రియకు

వచ్చు ఆరు అక్షరములు మూడు మూడుగా విరుగుటయు, ఆ విరిగిన మూడు అక్షరములు పై కాలమున ఆరు అక్షరములగుటయు, పదములయందు కనబడు ప్రత్యేకత.

ముఖ్యముగా త్రిపుటతాళమునందును సకృత్తుగా ఆది, ఝంప, త్రిశ్రఏక తాళము లందును పదములు గలవు. మొదటి ఆవృత్తమునందు రెండు క్రియలు వదలి ఎత్తుగడ అయినచో, రెండవ ఆవృత్తము సమమునుండి ప్రారంభమగుచుండును.

రాగము నందలి గమకవరికాదులను, వాక్యముల యందలి అర్థభావములను, మనసు నందుచుకొని, కాలప్రమాణమును దృష్టియందుంచుకొని, పదములను పాడుకొని ఆనందించ వలెను.

ఇందుగల రాగవివరణములలో కాంభోజి, శ్రీ రాగములకు ఆరోహణావరోహణములు వ్రాయలేదు. అవి :

కాంభోజి — ఆ : స రి గ మ ప ద స అ : స ని ద ప మ గ రి స

శ్రీరాగము — ఆ : స రి మ ప ని స అ : స ని ప మ రి గ రి స.

ఇతర విషయములు ఆయా రాగముల వివరణములయందు గమనించవచ్చును.

125 వ పుటయందుగల సౌరాష్ట్రరాగమునకు వ్రాసిన వివరణమునందు ఇది 16 వ మేళమగు చక్రవాకము జన్యమని పొరపాటున వ్రాయుట జరిగినది. కైశికి నిషాదమును భాషాంగ స్వరముగా గ్రహించి, ఈ రాగమును 17 వ మేళమగు సూర్యకాంతమునకు జన్యమని గుర్తించ వలెను.

137 వ పుటయందుగల సింధూరతిలక రాగమునకు వ్రాసిన వివరణమునందు ఇది 17 వ మేళమగు సూర్యకాంతమునకు జన్యమని పొరపాటున వ్రాయుట జరిగినది. 11 వ మేళమగు కోకిలప్రియ జన్యముగా దీనిని గుర్తించవలెను.

381 వ పుటయందుగల నీలాంబరి రాగ వివరణమునందు స ని ధ నిసా _ స రి గా సాం అను ప్రయోగములు తప్ప మంద్ర తార స్థాయిలయందు ఎక్కువ సంచారములు లేవనుటకు బదులుగా 'ఎక్కువ సంచారములు కలిగినది' అని పొరపాటున వ్రాయబడినది.

క్షేత్రయ్య పదములు

అవతారిక :

ఈ పదమునందలి నాయిక స్వీయప్రౌఢ ధీర జ్యేష్ఠ. ఈమె తన నాయకుని కొంటె చేష్టలు, తానెట్లు మందలించినదిచెప్పి నాయకుని కొంటెతనమునకు ఆనందించుచున్నది.

ఈ తోడిరాగము ప్రాచీనము, రక్తి రాగము. ఇది దేశీయరాగమని వెంకటమఖి చెప్పియున్నారు. ఇప్పుడు వాడుకలోవున్న రాగ స్వరూపమును గమనించి చూచిన ఇది దేశీయ రాగమనుటకు ఏవిధమయిన అవకాశమును కానరాదు. బహుశః క్షేత్రజ్ఞులకు పూర్వమే ఈ రాగము తన దేశీయ లక్షణములను వదలి కర్నాటక గమకములను పూర్తిగా సంతరించుకొని కర్నాటక రాగములలో ఒక ప్రత్యేక స్థానమును సంపాదించుకొన్నదేమో అని తోచుచున్నది. ఈ రాగములో క్షేత్రజ్ఞులు ఎన్నో పదములు పాడుకొన్నారు. ఒక్కొక్కపదమునందు ప్రత్యేకమైన కొన్ని ప్రయోగములు అమర్చి, రక్తి సంచారములకు ఈ రాగము సముద్రము వంటిదని నిరూపించినారు. ఈ రాగము సంపూర్ణ సంపూర్ణము. ఇప్పుడున్న 72 మేళములలో ఇది ఎనిమిదవది.

రాగం - తోడి - త్రిపుటతాళం

ప : ఇన్నాళ్ళవలె గాదమ్మా ! - మువ్వగోపాలుడెన్నెన్నో నేర్చినాడమ్మా ?

అ. ప : నన్ను కన్నులు మూసి - నాచెంతనుండిన
నన్నుతాంగి మోవి - చాలా చప్పరించెనే ! ॥ ఇన్నాళ్ళ ॥

చ : చలువ చప్పరముతో - సవతినేనుండగ
బలిమి నాడు - కొంగు బట్టుక చాటున
పలుమారు తొడలపై - గిలిగింతలిడగానే
తెలిసి నేనడిగితే - కిలకిల నవ్వెనే! ॥ ఇన్నాళ్ళ ॥

2. మిసమిసలాడునా - నొసలిపై తిలకము
పొసగదిద్దుచువాడు - పొందుగ అలదాని
కుసుమాస్త్రగృహముపై - కొసరి చే వేయగానే
కసరి నేనడిగితే - గారడమాడెనే ! ॥ ఇన్నాళ్ళు ॥

3. పదరక మువ్వగో - పాలుడు నను గూడి
మదిరాక్షిరో ! - దానిమమత తెచ్చుకొనెనే
కొదమ గుబ్బలపైని - కోకటు దొలగింప
కదసి నేనడిగితే - తుదనన్ను గూడెనే !

ప: .... సా । రి మగ । మగమా ॥ మా . నిపా పదప । పాదప । దని సరి ॥
.... ఇ । న్నా . . । . . ళ్ళు ॥ వ . . . లే . . । గా . . । ద . . . ॥

సా . ప పా । దని సరి । సా . . ॥ సని నిదపా । పపమగ । గా . . ॥
మ్మా . . ము । వ్వ . . . । గో . . ॥ పా . . . . । లు . . । డు . . ॥

.... గమ । నిదపద । మప పా - మ ॥ గమా మదపమ । దమగరి । రిసరి ని ॥
.... ఎ - । న్నె . . । న్నో . . . ॥ నే . ర్చి . . . । నా . . . । డ . . . ॥

2. సా . . సరి । రి మగా । మగమా ॥ మా . నిపా పా . దపా । పాదప । దనిసరి ॥
మ్మా . . ఇ . । న్నా . . । . . ళ్ళు ॥ వ . . లె . . . । గా . . । ద . . . ॥

ని సా . పా । దనిసరి । సారిని ॥ దనిసా రిసనిద । పాదని దపమా । పా . గమా ॥
మ్మా . ము । వ్వ . . . । గో . . ॥ పా . . . . . . । లు . . . . . । డు - . . ॥

.... గమ । దనిసరి । రినిదమ ॥ గమా మదపమ । మదమా గరి । రిస సరిని ॥
.... ఎ . । న్నె . . । న్నో . . ॥ నే . ర్చి . . . । నా . . . . । డ . . . ॥

3. సా . . సరి । రి మగా । మగమా ॥ మా - నిపా పా . దపా । పాదప । దనిసరి ॥
మ్మా . . ఇ . । న్నా . . । . . ళ్ళు ॥ వ _ . . లె - . . । గా . . । ద . . . ॥

సా . . దా । గ రి రి ని । ని దదమ ॥ మ గ మా మ ద ప మ । మ ప మా మ గ రీ । సారిన్ని ॥
మ్మా . . ము । వ్వ . . . । గో . . . ॥ పా . . . . . . । లు . . . . . । డు . . ॥

సా . . గ మ । దా . ని సా రి గ । రి ని ద మ ॥ సా రి ని దా మా । మ ద పా మ ప మా ।
. . . . ఎ . । న్నె . . . . . । నో్న . . . ॥ నే . . ర్చి . । నా . . . . . ।

మ గ రి రి న్ని ॥ సా . . . . । . . . . । . . . . ॥
డ . . . . ॥ మ్మా . . . . । . . . . । . . . . ॥

అ. ప: . . . . రి స । ని ద దా । పా ప ద నీ ॥ ద ప మా పా గ । మా ని ప । ప ద పా ప ద పా ॥
. . . . న . । న్ను . . । క . . . ॥ న్ను . లు . । మూ . । సి . . . . . ॥

దా . . ద ని । సా . . । సా . . ॥ రి స ని దా . । దా స ని । సా . . ॥
. . . . నా . । చెం . . । త . . ॥ నుః . . . . । డి . . । న . . ॥

. . . . ద ప । దా . . । గా . . ॥ గ రి రో . . । సా రి ని । సా . . ॥
. . . . స . । న్ను . . । తాం . . ॥ గి . . . . । మో . . । వి . . ॥

. . . . ద ని । సా . . । సా రి ని ॥ ద ప ద ని ప ద । మ ప గ మ । ద ప ప మ ॥ గరిసన్ని
. . . . చా . । లా . . । . . . ॥ చ . . ప్ప . . । రిం . . . । చె . . . ॥ నే . . . ఇన్నాళ్ళ ॥

చ ॥ . . . . ప ద । పా . . ॥ పా . . ॥ పా ద ని ద ప మా । పా పా . గ । మా . . ॥
. . . . చ లు । వ . . । చ . . ॥ ప్ప . . ర . . । ము . . . । లో . . ॥

. . . . గ మ । ని ని దా । ప ద పా ॥ ద ని సా రి స ని ద । దా స ని । సా . . ॥
. . . . స వ । తి . . । నే . . ॥ నుం . . . . . . । డ . . । గ . . ॥

. . . . ద ని । సా . . । సా . . ॥ రి స ని ద నీ । ని స ని ప । దా . . ॥
. . . . బ లి । మి . . । నా . . ॥ దు . . . . । కొం . . . । గు . . ॥

. . . . గ మ । నీ . స । ని ద ద మ ॥ మా మ ద ద మ మ గ । గ రి రీ । సా . . ॥
. . . . బ . । ట్టు . . । క . . . ॥ చా . . . . . . । టు . . । న . . ॥

సా . . రి స । ని ద దా । ని ద ప మ ॥ పా గ మా . । ని ని పా । దా . . ॥

. . . . ప లు । మా . . । రు . . . ॥ తో . డ . । ల . . । పై . . ॥

దా . . ప ద । ద స నీ । సా . . ॥ రి స ని ద దా । దా స ని । సా . . ॥

. . . . గి లి । గిం . . । త . . ॥ లి . . డ . । గా . . । నే . . ॥

. . . . ద ప । దా . . । ద గా రి ॥ రి సా సా ని । రి స ని ద । దా . . ॥

. . . . తె లి । సి . . । నే . . ॥ న . డి . । గి . . . । తే . . ॥

దా . . ద ని । సా రి స । స ని రి స ॥ స ని ప ద ప మ । ప మ గ రి । రి స సా ॥ సా రి ని

. . . . కి ల । కి . . । ల . . . ॥ న . . . . . । వ్వే . . . । నే . . ॥ . . .

॥ ఇనాళ్ళ ॥

అవతారిక :

నాయిక పరకీయ. తన రూప సౌందర్యాతిశయమునకు గర్వించి స్వామిని పదుగురి ఎదుట మాటలతో అవమానించి దూరముచేసుకొన్నది. ఈమె దుడుకుతనమును చెలి తెలిసికొని 'ఏమని దూరితివే' అని మందలించుచున్నది. ఈ పదమునందలి రాగ సంచారములు సర్వాంగ సుందరముగా అభ్యసించినవారికి తోడి రాగము కరతలామలకమగు ననుటలో సందేహములేదు.

రాగం - తోడి - ఆదితాళం

ప : ఏమని దూరితివే ? కోమలీ ! నీ కోపము - కొల్లపోవద్దా ?

అ. ప : మోముజూడక యిట్లు - మువ్వగోపాలుని
నామాలిమెంచక - నలుగురిలో ॥ ఏమని ॥

చ : పిలువకవచ్చునో పెద్దమాటాడునో
చెలిమి కాదనునో - చేకొంచమెరుగునో
అలుకసేయనేర్చునో - అందిందుబోవునో
పలుమారందరిలో - పడుచుతనముమాని ॥ ఏమని ॥

2. మంచిమాటాడడో - మన్నన చేయడో
పంచనపరుడో - వచ్చిలాలించడో
ఇంచుకచిత్తమీడో - యెమ్మెలవాడో
అంచయాన ! యిటుల - ననవచ్చు ననరాదనక నీ ॥ వేమని ॥

3. నిను గూడ డాయెనో - నీయానమీరెనో
కినిసిరానసెనో - కేరడము లాడెనో ?
మనసు రాదనెనో నీ మాట - జవదాటెనో
మొనసి కోపమోర్వక - మువ్వగోపాలుని నీ ॥ వేమని ॥

ప: ... సా రి సా । ని స రి స ని స రి స । స ని ధా ధా స ని ॥
... ఏ మ ని । దూ... .... । రి . . తి . . ॥

సా -(1) సా రి గా । మా ప ద ని ద । ప ద ద ప ద మ ॥
వే- కో మ లీ । నీ కో . . . । . ప ము . . . ॥

ప గ మ గ మా మ గ మా ప ద ప ద । మ ప పా । ద ని ద మ గ రి రి ॥
. . . . . కో - ల్ల పో . . . । వ . . । ద్దా . . . . . . ॥

స రి ని
నీ . . వేమని దూరితివే ॥

2\. ... సా రి గా । మా ప ద ని ద । ప ద ద ప ద మ ॥
... కో మ లి । నీ కో . . . । . ప ము . . . ॥

ప గ మ గ మా ప గ మా ప ద నీ । ద మ ద ని స । - ని ద పా ॥
. . . . . కో - ల్ల పో . . । . . వ . . । - . . ద్దా ॥

3\. ద ని ద మ గ రి సా రి గా । మా ప ద ని ద । ప ద ద ప ద మ ॥
ఓ . . . . . కో మ లి । నీ కో . . . । - ప ము . . ॥

ప గ మ గ మా మ గ మా ప ద నీ । ద ని సా రి స రి గ । - రి స ని ద మ ద ని ॥
. . . . . కో - ల్ల పో . . । . . . వ . . . । - - ద్దా . . . . . ॥

4\. రి ని ద మ గ రి సా రి గా । మా ప ద ని ద । ప ద ద ప ద మ ॥
ఓ . . . . . కో మ లి । నీ కో . . . । . ప ము . . . ॥

ప గ మ గ మా మ గ మా మ గ మ ద । ద మ ద ని ని ద ని స । స ని స రి గ రి ని ద ॥
. . . . . కో . ల్ల పో . . . । . . . . వ . . . । . . . . ద్దా . . . ॥

మ గ రి స రి ని
నీ . . . . . వేమని దూరితివే ॥

అ ప: ...గా మ దా। దా స ని సా। స ని ద ని స రి నీ।
... మోముజూ। డ . . క ।యి. . . . . . ॥

సా - ప దా ని స। రి స స ని దా। ని స ని ద॥
ట్లు - ము వ్వ గో .। . .పా. . । . . లు . ॥

2. ని స ని ద ప మ పా. గ మ ని ని పా। ద స నీ సా। స ని దా ద స నీ॥
ని. . . . . మో. . ము జూ. . ।డ . . క ।యి. . . . . ॥

సా - ప దా ద ని స రి। గా గ రి రి ప మ। గ రి రీ సా॥
ట్లు - ము వ్వ గో . . .। . పా. . . . । . . . లు ॥

3. ని స ని ద ప మ పా . గ మ ని ని పా। ద స నీ సా। స ని దా ద స నీ॥
ని. . . . . మో. . ము జూ. . ।డ . . క ।యి. . . , ॥

సా .ప దా గా। గ రి రి గ మ ద మ మ। గ రి స రి ని ని ద మ॥
ట్లు . మువ్వ గో। . . . . పా. . . । . . లు. . . . . ॥

గ మ ప ద ని స ద ప దా గా గ రి రీ। సా. .।సా. . ॥
ని . . . . . నా. మా. లి . . ॥ మొ. . । చ . . ॥

స ని దా దా స ని సా _ప। ద ని స రి స ని ద ని। సా ని ద పా ॥ ప మ గ రి స ని
క . . . . - . । న - లు _ గు. . . । . రి . . ॥ లో . . . . .

॥ ఏమని ॥

చ: ... పదనిదపా। మపదప మప। పపమగ గా॥
... పి-లువక। వ. . . . . । చ్చు. . నో॥

గా-మగమా పదపద। మపా-। పాపధనిద॥
. -పె-ద్ద మా. . । టా. -। డు. . . . ॥

నిద పమగమ మదమ దాదని। సా సా రిగ। రిసా-రిసనిప॥
నో. . . . . చెలిమికా. . । . ద. . । ను. -నో. . . ॥

దా దమగా మా నిద। మా దపమగ। సరిసా॥
. . . చే కొం చ-। మెరు. . . । . గునో॥

సా. దప పా. గమా। నినిపా దా। దా సని సా రిని॥
. -అ. లు. . క। నే. . య। నే. ర్చు. . ॥

సా. సని ని గా. గరిరిగ। మా ధమ మగరీ। సారిని సా॥
నో. అం దిం. . డు. . . । బో. . . . . । వు. . నో॥

సా. దపద దనిసా। రిస సనిదా। పా ద సనిదా॥
. . పలు. మా. . । . . రం. . । ద. . రి-. ॥

పదనీ. దద గా గరిరీ। సా సనిదా। పదనిస రిసనిద॥
లో. . . . పడుచు. . । తన. . । ము. . . మా. . . ॥

పమ గరిసని
ని. . . . . ఏమని॥

అవతారిక :

ఈమె దివ్యా దివ్య, పరకీయ. నాయకుని విచ్చలవిడితనమును తెలిసియు ఆతని గుట్టు బయల్పడనీయక కాపాడుచున్న తన మంచితనమును నాయకుడు గుర్తించి లాలించుటలేదని చెలికత్తెతో చెప్పుకొని వాపోవుచున్నది.

రాగం _తోడి - త్రిపుటతాళం

ప : ఏమంటినమ్మా ? నాసామి - నేమంటినమ్మా

అ. ప : కోమలాంగిరో ! మువ్వ - గోపాల సామిని నే ॥ నేమంటి ॥

చ. వామాక్షి నా సరి - వారు నవ్వేరని
వేమారు మాటాడ _ వెరచి నేనుండగ
నా మనసింతైన - నాథుడు తెలియక
ఆమందయానతో - ఆడుకొన్నాడట ! ॥ ఏమంటి ॥

2. బలిమి వానిగుట్టు - బయలుదేరనియ్య
నలివేణి తగవుగా - దని నేనుండగ
చెలువుడు నామేలు - తెలిసి తెలియలేక
కలికితో పలుమారు - గసరు కొన్నారట ! ॥ ఏమంటి ॥

3. ముచ్చట తీర మా - మువ్వ గోపాలుడు
పచ్చవిల్తునికేళి - బరగ నన్నుగూడి
విచ్చలవిడి దాని - యిచ్చకములకేమో
గచ్చులాడితో నెంతో - నొచ్చుకొన్నాడట ॥ ఏమంటి ॥

ప: . . . . రి । సా . . । సా . . ॥ సా . . . . । సా . . । . . . . ॥

. . . . ఏ । మం . . । టి . . ॥ నం . . . . । మ్మా . . । . . . . ॥

. . . . రి । సా . . । . . . . ॥

. . . . నా । సా . . । . . . . ॥

2. రిసరినిసరి । రి గగా । గరిరి ॥ సా . . . . । సా . . । సా . . ॥

మి . . . నే . । మం . . । టి . . ॥ నం . . . . । మ్మా . . । . . . . ।

. . . . రి । సా . . . । రిగరిస ॥

. . . . నా । సా . . . । . . . . . ॥

3. రిగరినిసరి । గా . . । మా . . ॥ మదగగరిని । సా . . । సా . . ॥

మి . . . నే . । మం . . । టి . . ॥ న . - . . . । మ్మా . । . . . ॥

. . . . రి । సా . . । రిగరిస ॥

. . . . నా । సా . . । . . . . ॥

4. నిసధనిసరి । గా మా । దానిసనిద ॥ మదగగరిని । సా . . । . . . . ॥

మి . . . నే . । మం . । టి . . . . ॥ స . . . . । మ్మా . . । . . . . ॥

. . . . రి । సారిగ । సరినిస ॥

. . . . నా । సా . . । . . . . . ॥

5. నిధనీసరి । గమదని । సరినీదమ ॥ పదనీదమగరి । సా . . । . . . . ॥

మి . . నే . । మం . . . । టి . . . . ॥ నం . . . . . । మ్మా . . । . . . . ॥

. . . రి । సాసరి । గా మా ॥

. నా । సా . . । . . . . ॥

6. దా మా పా । ద ని స రి గా । స రి ని ద ని ॥ స రి ని ద మ గ రి । సా . . । . . . . ॥
మి . . నే । మం . . . . । టి . . . ॥ న . . . . . . । మ్మా . . । . . . . ॥
. . . . రి । సా స రి । గా మా ॥
. . . . నా । సా . . । . . . . ॥

7. ద ద మా దా । గా గ రి రి । రి ని ద ని ॥ ద ని సా స రి ని ద మ । గ రి సా । . . . . ॥
మి . . . నే । మం . . . । టి . . . ॥ న . . . . । మ్మా . . । . . . ॥
. . . . దా । పా . ద ని । ద మ గ రి ॥ స రి నీ ధ ని
. . . . నా । సా . . . । . . . . ॥ మి . . . . ॥ నేమంటినమ్మా ॥

అ. ప: . . . . స రి । గా . . । మా . . ॥ పా ద ని దా । ద స ని । సా . . ॥
. . . కో . । మ . . । లాం . . ॥ గి . రో . । ము . . । వ్వ . . ॥
రి స ని ద ప ద । ని స రి గ । గ రి రి ॥ స రి ని ద మ గ మ । ప ద మా గ రి । స రి నీ ధ ని ॥
. . . . గో . । పా . . . । ల . . . ॥ సా . . . . . . । మి . . . . । ని . . . . ॥
రి సా ని సా । రి గా రి । రి సా ॥ సా . . . . । సా . . । . . . . ॥
నే . . నే । మం . . । టి . ॥ న . . . . । మ్మా . . । . . . . ॥

2. . . . . స రి । రి మ గా । మా . . ॥ ప ద ని ద ప మ । ద ప ద ని । సా . . ॥
. . . . కో . । మ . . . । లాం . . ॥ గి . . రో . . । ము . . . । వ్వ . . ॥
రి స ని ద ప ద । ని స రి గ । రి ని ద మ ॥ సా స రి ని ద మ । ప ద మా గ రి । స రి నీ ధ ని ॥
. . . . గో . । పా . . । ల . . . । సా . . . . . . । మి . . . । ని . . . . ॥
రి సా ని
నే . . నేమంటినమ్మా ॥

చ: .... పద । పా .. । పా .. ॥ మా మపదపమా । మాపా । పపమగ ॥
....వా. । మా.. । తి... ॥ నా ...... । స.. । రి... ॥

గా..గమ । నీనిద । దాదమ ॥ దా నిసనీనిద । పదనిద । నిదపమ ॥
....వా. । రు.. । న.. ॥ వ్వే...... । ర... । ని... ॥

పగమానీ । నిదదమ । మగగరి ॥ రిసా.. । రిసనిధ । ధా.. ॥
....వే । మా... । రు... ॥ మా.. । టా... । డ.. ॥

నిధపమపధ । ధసనీ । సా.. ॥ సరిగా.. । మా పాదపమా । పా.. ॥
....వెర । చి.. । నే.. ॥ నుం.... । డ..... । గ.. ॥

....దా । దా.. । దా.. ॥ దా నిసనిదదమ । మాదపమా । పా. గమా ॥
....నా । మ.. । న.. ॥ సిం...... । తై... । న... ॥

గా..గమ । నీ.. । నిదదప ॥ పదనిసరిగ । గరిరీ । సా.. ॥
...నా. । ధు.. । డు... ॥ తె.లి... । య.. । క.. ॥

1. ....సరి । గా.. । మా.. ॥ మధమమగరి । రిసరిని । సా.. ॥
....ఆ. । మం.. । ద.. ॥ యా.. న.. । తో..... । ..... ॥

సాపాపద । నిసరిగ । గరిరీ ॥ సా సరినీదమ । పాదనిపదమా । పమగరి ॥
..ఆ. । డు... । కొ.. ॥ న్నా..... । డ..... । ట... ॥

2. రిసానిసరి । గా.. । మా.. ॥ పాధని పాపధ మగ । గరిరీ । సా.. ॥
....ఆ. । మం.. । ద.. ॥ యా... న... । తో.. । ... ॥

సాపాపద । గారీ । నీదా ॥ సా సరినీదమ । దమగరి । రిసరిని ॥
..ఆ. । డు. । కొ. ॥ న్నా...... । డ... । ట... ॥

సా. ని
... ఏమంటినమ్మా ॥

అవతారిక ;

పరకీయ, విరహోత్కంఠిత అయిన ఈమె తన స్వామిని స్వాభిమానమును సహితము వదలి ఏలుకొమ్మని ప్రార్థించుచున్నది.

రాగం - తోడి - త్రిపుటతాళం

ప : మ్రొక్కెర ! చలమేల ? - మువ్వగోపాలుఁడా !

అ. ప. అక్కరతో నీ కౌగిట - అలము కోరాయీవేళ ॥ మ్రొక్కెర ॥

చ. ఆరుదుగాదా ? నీ మేలు - అలిగేది యీపాటిచాలును
సరసమాడే నెమ్మెలు - చాడి వింటివి గాబోలు ॥ మ్రొక్కెర ॥

2. మారుడేసే పూవుదూపు - మనవాయింతైనరాపు
కోరియున్నాను నీ ప్రాపు - కోపమై తె యెంత సేపు ॥ మ్రొక్కెర ॥

3. నన్ను ఏలితివి చాల - ననవిల్తు కేళీదేల
మొన్నటి చలమిక నేల - మువ్వగోపాల యీవేళ ॥ మ్రొక్కెర ॥

ప : .... పా । ప ప మ గ । మా . . ॥ . . . . ప ద । ని ని పా । దా . . ॥
. . . . మ్రొ । క్కె . . . । ర . . ॥ . . . . చ ల । మే - . । ల . . ॥
. . . . ద ని । సా . . । సా . . ॥ సా ని రి స ని । ని ద ని స । ని ద ప మ ॥
. . . . ము . । వ్వ . . । గో . . ॥ పా . . . . । లు . . . । డ . . . ॥

2. పగమా పా । ప పమగ । మా . . ॥ . . . . ప ద । నినిపా । దా . . ॥
. . . . మ్రొ । క్కే . . . । ర . . ॥ . . . . చల । మే . . . । ల . . ॥
. . . . దని । సా . . । సా . ని ॥ దని సా రీ సనిద । పదనిస । నిదనిద ॥
. . . ము . । వ్వ . . । గో . . ॥ పా . . . . . . । లు . . . । డ . . . ॥

3. పమగమ పా । ప పమగ । మా . . ॥ . . . . పద । నినిపా । దా . . ॥
. . . . మ్రొ । క్కే . . . । ర . . ॥ . . . . చల । మే . . । ల . . ॥
. . . . దా । గా రీ । ని సా . ॥ పదనిసా . । నిసరీస దనిసని । దపపమ ॥
. . . . ము । వ్వ . । గో . . ॥ పా . . . . । లు . . . . । డ . . . ॥

పగమా
. . . . మ్రొక్కెర ॥

అ. ప: . . . . రీ స । ని ద ని స । ని దా ప ॥ పా మ ద పా । ప ప మ గ । మా ని ప ॥
. . . . అ . । క్క . . . । ర . . ॥ తో . నీ . . । కా . . । గి . . ॥
ద ప దా ద ని । సా . . । సా . . ॥ సా ని రీ స ని । నీ దా । పా ద ప ॥
ట . . . న ల । ము . . । కో . . ॥ రా . యీ . . । వే . । శ . . ॥

2. దా నీ స రీ । నీసరీసని । దానిసనిద ॥ పా ద నీ ద । పా మ ద । ప ప మ గ ॥
. . అ . । క్క . . . । ర . . . . ॥ తో . నీ . । కా . . । గి . . . ॥
మా ద ప దా ద ని । సా . . । సా . . ॥ స రీ గ ని స రీ । ద ని సా । ప ద ని స ॥
ట . . . న ల । ము . . । కో . . ॥ రా . . యీ . । వే . . । శ . . . ॥

3. ని ద నీ స రీ । నీ స రీ స ని । దా ని స నిద ॥ పా ద నీ ద । పా మ ద । ప ప మ గ ॥
. . . అ . । క్క . . . . । ర . . . . ॥ తో . నీ . । కా . . । గి . . . ॥

మా . . ప ద । ని స రి గ । స రి ని స ॥ దా ని సా ని । ద ని స రి । స ని ద ప ॥
ట . . న ల । ము . . . । కో . . . ॥ రా . యీ . । వే . . . । ళ . . . ॥

4. దా నీ సా । రి గ స రి । ని స ద ని ॥ ని ద ని రి స నీ ద । ప ద ని స । ని ద ప మ ॥
. . అ । క్క . . . । ర . . . ॥ తో . . నీ . . . । కా . . . । గి . . . ॥
ప గ మా ప ద । ని స రి గ । రీ సా ॥ స రి గ ని స రి । ద ని సా । ప ద ని స ॥
ట . . న ల । ము . . . । కో . ॥ రా . . యీ . . । వే . . । ళ . . . ॥

ని ద ప మ
. . . . మ్రొక్కెర ॥

చ: . . . . ప ద । ని ని పా । దా . . ॥ పా . . . . । ద ప మ గ । మా ద ప ॥
. . . . అరు । దు . . । గా . . ॥ దా . . . . । నీ . . . । మే . . ॥
దా . . ద ని । సా . . । సా . ని ॥ ద ని సా రి స ని ద । పా . . । మా . . ॥
లు . . అ లి । గే . . । ది . . ॥ యీ . . . . . । పా . . । టి . . ॥
గ మ ద ప ప మ । గ రి రీ । సా । . . ॥
చా . . . . . । లు . . । ను । . . ॥
. . . . రి స । ని ద ని స । ని దా ప ॥ పా మ ద పా । ప ప మ గ । మా . . ॥
. . . . స ర । స . . . । మా . . ॥ యే . నె . । మ్మె . . . । లు . . ॥
ద ప దా ద ని । సా . . । సా . . ॥ సా ని రి స ని । ద ని సా । ప ద ని స ॥
. . . చా . । డి . . । విం . . ॥ టి . వి . . । గా . . . । బో . . . ॥

ని ద ప మ
లు . . . మ్రొక్కెర ॥

అవతారిక :

ఈమె స్వీయ మధ్య విరహోత్కంఠిత. స్వామి తనమీద అలిగినాడని వాపోవు చున్నది. మధుర కథన చతురయగు చెలి 'నావంటి చెలియుండ నీవేల చింతించెదవని, నీ స్వామిని తోడితెచ్చెద,' అని చెప్పి ఈమెను ఊరడించుచున్నది.

రాగం - తోడి - ఆదితాళం

ప : నెలత అతడు అలిగేదివెల్ల - నెనరు గాదటవే?

అ. ప : వెల వెల బోనేల మోము - చెలువునితోడి తెచ్చెదనె ॥ నెలత ॥

చ : కాటుకకన్నుల నీరు - ఘనమైన నీలములవలెనె
పైటతడిసి రవికదూసి - గుబ్బలపై నిండెనె
యేటికి యీ వట్టివెతలు - యిందువదన వెరువనేలే
నేటి మాపటివేళ - నీవిభుని నినుగూర్చెదనె ॥ నెలత ॥

2. వానిప్రేమ తెలియకనె - వలపు నీవు నిలుపలేక
మేనెంతో కరిగె గాక - మెళుకువ దెలియక
ఓ నాతిరో నన్నువినా - నూరడించే చెలులున్నారా ?
నే నీదానవై నందుకు - నీ వారుల వేడదగునా! ॥ నెలత ॥

3. వనిత మువ్వగోపాలుడౌ - వరదుడు నిన్నుగూడి ఆ
వెనుక కనులెత్తి యేచెలినైన - జూచునా ?
మనసు గట్టిచేసుకోవే - మగువ నామాట నమ్మవే!
కినుక వలదే తాళుకోవే - వన బోణి గెలపునుండవే ॥ నెలత ॥

ప. . సరి గామా నినిపా । దా దదమా । దనిసరి సనిదని ॥

. నెల త అ త . . . । డు అ . . . । లి . . . గే . . . ॥

సా . . . . సనిదా । పా పమగా । గరిరీ సా ॥

ది . . . . ఎ . . । . . . . . । . . . ల్లి ॥

దమదని సానిద మగమద నీదమ । గరిగమ ధామగ । రీరిని సా ॥

నె . న . . . . రు . . . . . . । గా . . . . । ద . ట వే ॥

2 . సరి గా మా నినిపా । దా దదమా । దనిసరి సనిదని ॥

. నెల త అ త . . . । డు అ . . . । లి . . . గే . . . ॥

దనిసరిగరి నిద మదనిద మగరిగ । మగరిని ధనిసరి । గమపదనిస ॥

ది . . . ఎ . . . . - । . . . . । ల్లి . . . . . ॥

సరిగ నిసరి దనిస పదని దమగరి । గమదని సరినిద । మగరిని సా ॥

నె . . న . . రు . . . . । గా . . . . । ద . ట . వే

॥ నెలత ॥

అ.ప: పదనీ పదమా పా పమగమ । మదపా దా । దసనీ సా ॥

వె . ల వె . . ల జో . . . । నే . . ల । మో . . ము ॥

సనిదని సరిగా గరిరీ సా । సరిస నిదమ మద । మ మగరి సరిగమ ॥

చె . లు . వు . . ని . . తో । డి . . తె . . చ్చె . । . ద . . నే . . . ॥

పాపగ మా మానిని దాపమ । పా . . । . . . . ॥

నె ల . త అ . . . త . . । డు . . । . . . . ॥

(3)

చ: . రిగ మా మాదమ మగగరి । సరిస్రి రి । గా మా ॥
. వని త ము . . వ్వ . . . । గో . . . పా । లు డా ॥

. గమ దదమా దా దనిసా । సనిదా దదమగ । గరిరి సా ॥
. వర దు . . డు ని . . . । న్ను . . గూ . . . । డి . . . ఆ ॥

. సరి సా సని ధా ధసాని । సా సా . రి । గా మా ॥
. వెనుక క . ను లె . . । త్తి యే . . । చె లి ॥

. దని సారినిదమదని దమగరి । సా . . । . . . . ॥
. నై . న . . . జూ . . . . . చు . । నా . . । . . . . ॥

. సరి గామా మదపా । దాదని । సా సా ॥
. మన సు గ ట్టి . . . । చే సు . । కో వే ॥

. దని సాసా సనిదా । దమ మద నీసని । దమగరి సా ॥
. మగు వ నా మా . . . । ట . న . . . . । . . మ్మ . వే ॥

పదనీ పదమా పాపగ మా । మదపా దా । దసనీ సా ॥
ఓ . ను క . . . వ ల . దే । తా . . . ళు । కో . . వే ॥

సనిదని స రి గా గరిరి సస । సరిని నిదమ మద । మమగరి సరిగమ ॥
న . న . బో . . . ణి . . గెలు । పు . . న . . . నుం . । . డ . . వే . . . . ॥

పాపగ మా మా నినిదా । పా . . । . . . . ॥
నై ల . త అ త . . . । డు . . । . . . . ॥

అవతారిక :

ప్రౌఢ నాయికయగు ఈమె తనకు తోచిన శుభ శకునములు చెలికి చెప్పుకొని ఈవేళ విజయరాఘవ శౌరిని విడిదిలో సేవించుకొనుటకు అదృష్టము కలిగినదని సంతోషించుచున్నది. ఈ పదమునందు క్షేత్రజ్ఞులు చక్కటి శకునములను మూడింటిని చెప్పియున్నారు. ప్రొద్దున లేచి నిలువుటద్దమున పొడగాంచుట, పూర్ణ కుంభములను దర్శించుట, ద్విజరాజుల సేవించుట, అను ఈ శుభ శకునములను ఎంతో అందముగా ఈ పదమునందలి చరణములలో అమరినవి. ఇందుగల 'పద నిసరిస దనిసని దపపమ పగమా' అను రాగ సందర్భము చాలా అపురూపము. ఈ పదమును కాంభోజిరాగములోనిదిగా అచ్చుపుస్తకములలో ఉన్నది. కాని తోడి రాగములోనే మాపాఠము.

రాగం - తోడి - త్రిపుటతాళం

ప : సుదినమాయెనే! యీప్రొద్దు - సుదినమాయెనే యీప్రొద్దు

అ. ప : మదనావతారుని సేవ - మనకు కలిగెనమ్మా ॥ సుదిన ॥

చ : ప్రొద్దున నిలువుటద్దము - బొడగన్న ఫలము ఈ
ముద్దుమోము చూడగలిగె - ముద్దులగుమ్మా! ఈ ప్రొద్దు ॥ సుదిన ॥

2 ప్రొద్దున పూర్ణకుంభములెదురైన - ఫలము యీ
భూపాలకుంజరుని నే - బొడగంటినమ్మా! ఈ ప్రొద్దు ॥ సుదిన ॥

3 ద్విజరాజులసేవించిన - దివ్య శకునఫలము ఈ
విజయరాఘవ శౌరిని నే - విడిదిలోగంటినమ్మా! ఈ ప్రొద్దు ॥ సుదిన ॥

ప: పా పగమా । మా.ని నిదపా । పాదప దా ॥ పదప దనీ । సా . . । . . . . ॥
సు ది . న । మా . . . . . । . . . యే ॥ నే . . . . . । . . . . . . ॥

ద నిసా . గ । సనినిప । దా . . ॥ దమమనినిద । దమమగ । గరిరి ॥
యీ . . . . । ప్రొ . . । ద్దు . . ॥ సు . ది . న . । మా . . . . । . . ఏ ॥

సా . . . . । . . . . । . . . . ॥ (1) దాపాపగ । మా . ని నిదపా । దా . . ॥
నే . . . । . . . . । . . . . ॥ యీ . . . । ప్రొ . . . . . । ద్దు . . ॥ ॥ సుదిన ॥

2 వ దనిసరిస దనిసని । దపపమ । పా . గ మా ॥
యీ . . . . । ప్రొ . . . । ద్దు . . . . ॥ ॥ సుదిన ॥

అ. ప: . . . . దప । దాగా । గరిరీ ॥ సా . . . . । సనినిప । దా . . ॥
. . . . మద । నా . । వ . . ॥ తా . . . . । రు . . . । ని . . ॥

పదపదనీ । సా . . । . . . . ॥ . . . . దని । సా . . । సనినిద ॥
సే . . . . । వ . . । , . . . ॥ . . . . మన । కు . . । క . . . ॥

దమామదమ । మగగరి । రిసా ॥ పద నిసరిసదనిసని । దపపమ । పా . గమా
రి . గె . . । న . . . । మ్మ . ॥ యీ . . . . । ప్రొ . . . । ద్దు . . . .
॥ సుదిన

చ: . . . . రి మ । మా . . । మా . . ॥ మతపపపమ । మగగరి । రిసా ॥
. . . . ప్రొ . । ద్దు . . । న . . ॥ ని . . లు . . । వు . . . । ట . ॥

రిసారి । గా . . । మా . . ॥ మా మాదపపగ । మాదప । దా . . ॥
ద్దము . । పొ . . । డ . . ॥ గ . . . న్న . । ఫ ల . । ము . . ॥

దా . . ద ప । దా . గ । గ రి రీ ॥ సా . . . . । స ని ని ప । దా . . . ॥
యీ . . ము . । ద్దు . . । మో . . ॥ ము . . . . । చూ . . . । డ . . . ॥

ప ద ప ద నీ । సా . . । . . . ॥ . . . . ద ని । సా . . । స ని ని ద ॥
గ . . లి . । గే . . । . . . . ॥ . . . . ము . । ద్దు . . । ల . . . ॥

ద ప మ ప మ గ । గ రి రీ । సా . . ॥ ప ద ని స రి స ద ని స ని । దపపమ । పా . గ మా ॥
గు . . . . . । మ్మ . . । . . . ॥ యీ . . . . । ప్రొ . . . । ద్దు . . . . ॥

॥ నుదిన ॥

అవతారిక :

పరకీయయగు ఈమెను స్వామి ఎంత గారాబముగా లాలించి ఆనందింప చేయుచున్ననూ, ఎప్పుడో చిరుకోపముతో ఏమియో అన్నాడని ఈమెకు కోపమువచ్చినది. అది తెలిసి చెలి ' అతడు సామాన్యుడా! పరమాత్ముడైన మువ్వగోపాలుని హస్తము సోకినంతనే పరసిజాక్షి నీజన్మము సఫలమాయనే. నీపై గల ప్రేమానురాగములతో అతడు ఏదైన ఒకమాట అనుటయో ఒకపనిచేయుటయో జరిగిన దానికి నీ వలుగ తగునా ? ' అని మందలించుచున్నది.

రాగం - తోడి - త్రిపుటతాళం

ప : సరసిజాక్షి! నీ జన్మము సఫలమాయెనే

అ. ప : పరమాత్ముడైన మా మువ్వ గో - పాలుని హస్తము సోకినంతనే! ఓ ! ॥ సరసి ॥

చ : నమ్మికలిచ్చి నీవు నన్నెంతకైనను - అమ్మకొమ్మనగ
సమ్మతిగ ముద్దు ముద్దుగ నిన్ను - రొమ్మునుంచగ
నెమ్మితో రాతిరి పగలువాడు - నీవద్దయుండగ
కొమ్మరో! కోపమువచ్చినంతనె
కొట్టరాదటవే! ఓ చెలియరో ॥ ॥ సరసి ॥

2 నళినాక్షి! నీ వెంత కసరుకొన్న - నవ్వుచేసుకోగా
చెలువముగా నీకు తగిన సొమ్ములు - సింగారించగా
వెలది నీ కురులు దువ్వి - విరులు దురునుగా
అలుకవచ్చినచేత ని - న్నదలించరాదటవే ఓ చెలియరో ॥ సరసి ॥

3 సారెకు నీకు దృష్టి దాకీనని - చాటున నుంచగ
చేరి మువ్వగోపాలుడు - నీకు సేవ చేయగాను
కోరినప్పుడె నిన్నుగూడి - కూరిమి కొసరగ
శ్రీరామ! రామ! నిన్ను వాడు - చెనకరాదటవే ఓ చెలియరో ॥ సరసి ॥

ప: రిసారి । గా . . । మా . . ॥ మా మనినిద పా । పాదప । దనిసరి ॥
సరసి । జా . . । క్షి . . ॥ నీ . . . - . . । జ . . । న్మ . . . ॥
సా . . దని । సా సారిని । ని దదమ ॥ దమగగరిరి । సా . . । . . . . ॥
ము . . సఫ । ల . . . । మా . . . ॥ ఏ . . . . . । నే . . । . . . . ॥

2 రిసారి । గా . . । మా . . ॥ మా మనినిద పా । పాదప । దనిసరి ॥
సరసి । జా . . । క్షి . . ॥ నీ . . . . . . । జ . . । న్మ . . . ॥
సా . . దప । దనిసరి । గరిరిస ॥ నిసరిదనిస । పదనిస । నిదమగ ॥
ము . . సఫ । ల . . . । మా . . . ॥ ఏ . . . . . । నే . . . । . . . . . ॥ సరసి ॥

అ. ప: . . . . దని । సా . . । సా . . ॥ సరిగరిసని । నిసనిద । దా . . ॥
. . . . పర । మా . . । త్మ . . ॥ డై . . . . . . । న . . . । మా . . ॥
దా . . పమ । పా . . । పమమగ ॥ మా . మనిద । పాదప । దపదప ॥
. . . ము . । వ్వ . . । గో . . . . ॥ పా . . . . . । లు . . । ని . . . ॥
దపదనిసరి । సరిసి । నిదమా ॥ గా . గదప । పపమగ । గ రిరి ॥
హ . . . . . । స్త . . । ము . . . ॥ సో . . . . । కి . . . । నం . . . ॥
సా . . . . । సనిధా । స్నీ . . ॥ సా . . . . । సనిదమ । గరిరి ॥
త . . . . । నే . . । . . . ॥ ఓ . . . . । . . . . । . . . ॥ ॥ సరసి ॥

చ: . . . . రి గ । మా . . । మా . . ॥ మా ప ప మ గ । గ రి రీ । సా . . ॥
. . . సా . । రె . । కు . . ॥ నీ . కు . . । దృ . . । ష్టి . . ॥

సా . . స ని । స ని స ని । స ని గా ॥ గ రి రీ మ గ । గ రి రీ । సా . . ॥
. . . దా . । కీ . . . । న . . . ॥ ని . . . . । చా . . । టు . . ॥

సా . . రి ని । సా . . । సా . . ॥ సా . . స రి । గా . . । మా . . ॥
నుం . . . . । చ . . । గా . . ॥ . . . చే . । రి . . । ము . . .

మ ని ద ద ప ద । పా దా । ని స రి స ॥ స ని ని ద దా । పా . . । ప ప మ గ ॥
వ్వ . . గో . . । పా . । లు . . . ॥ డు . . . . । నీ . . । కు . . . ॥

గా . . గ మ । నీ . స । ని ద దా ॥ పా ద ద మ గ । గ రి రీ । సా . . ॥
. . . సే - । వ . . । చే . . ॥ య . . . . । గా . . । ను . . ॥

సా . . పా ద ప । ద ప మా మా । పా గా ॥ మా . మా . । మా . ని । ని ద ప ద ॥
. . . క్రో . . । రి . . . . । న . . . ॥ ప్పు . డే . । ని . . । న్ను . . . . ॥

ద ప ద ప దా । దా గా । గ రి రీ ॥ రీ మ గ గ రి రీ । సా సా । సా రి ని ॥
. . . . గూ । డి . । కూ . . ॥ రి . . మి . . । కొ స । ర . . ॥

సా . . ద ని । సా . . । సా . . ॥ స రి గ రి స ని । ని స ని ద । దా . . ॥
గా . . శ్రీ . । రా . . । మా . . ॥ రా . . మా . . । ని . . . . । న్ను . . ॥

దా . . ద ని । సా . . । సా . . ॥ సా రి రి స ని । ని స ని ద । దా . . ॥
. . . వా . । డు . . । చె . . ॥ న . క . . . । రా . . . । ద . . ॥

ద ని స రి నీ । సా . రి । స ని ద మ ॥ గ మ గ గ ద ప । ప ప మ గ । గ రి రీ ॥
ట . . . . । వే . . । ఓ . . . ॥ చె . . లి . . । య . . . । రో . . ॥ సరసి ॥

అవతారిక :

ప్రౌఢ ధీరా ధీర స్వీయ అగు ఈమె చాలా శాంతురాలట. కానిచో మువ్వగోపాల దేవుని ఆగడములకు ఇంకొకరైనచో ఊరకుందురా! అని చెప్పుకొనుచున్నది. 'కన్నులాన' అను మాట ఎంతో అందముగా ఈపదమునందు క్షేత్రజ్ఞులు వాడినారు.

అసావేరి రాగము ప్రాచీనము, భాషాంగము. ఇందుగల 'స స రి మ పా' అను సందర్భమున చతుశ్రుతి రిషభము, 'ప మ గా రి స' అను ప్రయోగమున సాధారణ గాంధార మునకు కొంచెము తక్కువగా పలుకునట్లు చతుశ్రుతి రిషభస్థానమునందు కంపితముతో గాంధార మును పలికించుట సంప్రదాయము. ఈరాగము ఎంతో రక్తిగల స్వర సందర్భములతో ఉండి విలంబకాలములో పదములు పాడుటకు అనువుగానున్నది. దీనిని తోడి జన్యమని ఇప్పటి వాడుక ప్రకారముగా చెప్పుకొనవలెను.

ఆరోహణ : స రి మ ప ద సా. అవరోహణ : స ని స ప ద మ ప రి గా రి సా.

రాగం - అసావేరి - ఆదితాళము

ప : ఉన్నబోటి చెలులైతే ఓర్చుకొందురా!

అ. ప : కన్నులానశాంతురాలగాన నే తాళితిగాని ॥ ఉన్నబోటి ॥

చ : కలువరించి నీవల్ల చెలిపేరపిలువగ ఆ
నెలతగాను భ్రమయకు నేనంటిగాని యిందుకెల్ల ॥ ఉన్నబోటి ॥

2 అనుదినము కౌగిలలమి నేనదలించగ
మనసు నిలుపలేనని ఆవనితతోడి తెమ్మంన్నందుకు ॥ ఉన్నబోటి ॥

3 కోపముతీరి మా మువ్వగోపాల నినుగూడితె
నాపెవలె హితవరి కాదంటి నీమాటలకెల్ల ॥ ఉన్నబోటి ॥

ప: ...రిపాసా । రిమరి మరిమా । పా పా ॥
...ఉన్నబో । టి . . చె . . । లు లై ॥

పనిదా పపద సానీ । సపదప । మపదప పమగా ॥
తే. . . ఓ. ర్చుకొం । . . . . । దు . . . . ॥

2 గరిరీసా రిసా రిమ పాదప । పమగరిరిస । రి మ పా ॥
దా. . . ఉన్నబో. . . . । టి . . . చె. । లు . లై ॥

పనిదాపా పద సా రిమపద । సరినిస పదమప । దపపమ గగరి ॥ సా .
తే. . . . ఓ. ర్చుకొం. . । . . . . । దు. . . . . . . ॥ రా ॥ ఉన్న ॥

అ. ప: సా . ద పా పా । దపపమ పా । దపదా సాసని ॥
. . . క న్ను లా । న . . . శాం । తు . . రా . . ॥

సా . రి సా సరి గగరీ । సనిసప । దప పమ గా ॥
ల . గా న . . నే . . । తా . ళి . । తి . గా . . ॥

2 గరిరీసా దపాపా । దపపమ పా । దపదా సాసని ॥
ని. - - కన్నులా । న . . . శాం । తు . . రా . . ॥

సా సరి రిమపమ గగరీ । సరినిస పదమప । దపపమ గా ॥
ల గా. న . . . నే . । తా . . . ళి . . . । తి . . . గా ॥

గరిరీసా
ని. . . ఉన్న బోటి ॥

చ: . . . రిమ పాపా । పా పదపని । దపపా ॥
. . . కలు వరిం । చినీ . . . । వ . ల్లి ॥

పా . రిమ పదపనిదప । పమపా పమగా । గా గరిరీ ॥
. . . చెలి పే . . . . . ర । పి . . లు . . । వ గ . . ॥

సా . రిమ పాదప । దా సని । సరి గగరీ ॥
ఆ . నెల తగా . । నుభ్ర . । మ . య . . ॥

సా సరి రిమపమ గగరీ । సరినిస పదమప । దపపమగా ॥
కు నే . నం . . . టి . . । గా . . . ని . . . । యిం . . . దు ॥

గరిరీసా
కె . . ల్ల ఉన్నబోటి ॥

అవతారిక :

స్వీయ మధ్య విరహోత్కంఠిత అగు ఈ నాయిక వెన్నెలకాకలకు ఓర్వలేక 'చందమామ చల్లనైయుండడే దైవమా! కమలజుడికనైన లెస్స వ్రాయడో, ఎందుకు పగజేసెనో' అంటూ కలలుగంటూ ఆ కలలలో స్వామి సాన్నిధ్యమును అనుభవించుచున్నది. ఈ పదమునందలి రాగ సందర్భములు అత్యంత మధురములు, అనుభవైకవేద్యములు.

రాగం - అసావేరి - త్రిపుట తాళం

ప : ఎందుకు పగజేసెనో ? కమలజుడు - ఇకనైన లెస్స వ్రాయడో ? దైవమా

అ.ప : అందుకందుకే చెలులు - అమరికతో నున్నారు
చందమామ యీ రేయి - చల్లనుండడే దైవమా ॥ ఎందుకు ॥

చ : బలిమినేమంటినో ? నాసామిని - నే నే తెలియక పొమ్మంటినో
కలకంఠిరో ! వినవే - కలలోన వానిగంటి
చెలిమి చెలువుడేల - చేరదీయడే దైవమా ॥ ఎందుకు ॥

2 పగవారితో చేరెనో ? నాసామిమనసు - జాలి లేనటాయెనో ?
చిగురుబోడిరో ! వినవె - చిన్ననాటి నాపైని
తగులమెల్ల నేడు - దిగదీసెనో దైవమా ! ॥ ఎందుకు ॥

3 మ్రొక్కుమంచే మ్రొక్కనైతినా ?
నే నిటుల - మోము చిన్న జేసుకొంటినా ?
చక్కెరకెమ్మో విచ్చి - చాలదయతో రాగ
పక్కకు మువ్వ గో - పాలుడు రాడో దైవమా ! ॥ ఎందుకు ॥

ప: . . . . సా । రీ మ రి । మ రి మా ॥ దా పా ప మ । పా ప ద । సా స ని ॥
. . . . ఎం । దు . . । కు . . . ॥ ప గ . . । జే . . । . సే . ॥

సా . . . . । . . . . । . . సా ॥ స రి ని స పా । ప ద ప ని ద ప । పా . . ॥
వో . . . . । . . . . । . . క ॥ మ . ల . . । జు . . . . . । డు . . ॥

పా రీ రి మ । పా ద స ని స । సా పా ॥ ప ప మ మా గ । గా మ గ గా మ గ । గ రి రీ ॥
. . ఇ క । నై . . . . । . న ॥ లె . . స్స . । వ్రా . . . . . । . య ॥

సా . . . . । రీ ప మ గా । గ రి రీ ॥ సా
డో . . . . । దై . . . . । వ . . ॥ మా

2 రీ మ రి ప మ ని ప । ప ప మ గ । గ రి రీ ॥ సా . . . . । రీ ప మ గా । గ రి రీ ॥ సా . .
లె . . స్స . . . । వ్రా . . . । . . య ॥ డో . . . . । దై . . . . । వ . . ॥ మా . .
॥ ఎందు ॥

. ప: సా . . దా । పా ప మ । పా ప ద ॥ సా . సా . । రీ మ రి రీ మ రి । గ రి రీ ॥
. . . అం । దు . . । కం . . ॥ దు . కే . । చె . . . . . । లు . . . ॥

సా . . రి మ । రి మ మ రి । గ రి రీ ॥ సా . స గ రి స రీ । రి స స ని । సా . . ॥
లు . . అ మ । రి . . . । క . . ॥ తో . ను . . . . । న్నా . . . । రు . . ॥

సా . . ప ద । సా . . । సా . . ॥ సా . ని స ప । ప ద ప ని ద ప । పా . . ॥
. . . . చంద । మా . . । మ . . ॥ యీా . . . . । రే . . . . . । యి . . ॥

పా . . రి మ । పా ద స ని స । సా పా ॥ ప ప మా మ రి । రీ మ రి రీ మ రి । గ రి రీ ॥
. . . . చల్ల । సుం . . . . . । . డ ॥ డే . . . . । దై . . . . . । వ . . ॥

2 సా . . ప ద । సా . రి గ రి । రి స సా ॥ సా స రి ని స ప । ప ద ప ని ద ప । పా . . ॥
మా . . చంద । మా . . . . । మ . . ॥ యీా . . . . . । రే . . . . । . యి . ॥

పా . . రి మ । పా ద స ని స । సా పా ॥ ప ప మా మ రి । రీ మ రి రీ మ రి । గ రి రీ ॥
. . . చ ల్లి । నుం . . . . । . డ ॥ డే . . . . । దై . . . . । వ . . ॥

సా . .
మా . . ఎందుకు పగ ॥

చ : . . . . స స । రి మ రీ రి మ రి । మ రి మా ॥ పా . . . । ప ద ప ని ద ప । పా . . . ॥
. . . . బ లి । మి . . . . . । నే . . . ॥ మం . . . । చి . . . . . । నో . . . ॥

పా . మ రి మ । పా . . । ప ద ప ని ద ప ॥ ప ప మా మ గ । గ రి రీ । సా . . ॥
. . . . నా . । సా . . । మి . . , . . ॥ ని . . . . । నే . . । నే . . ॥

సా . . రీ రి ప । ప మ పా ద వ । ప ప మ గ ॥ రి మ రీ రి మ రీ రి మ రీ । గ రి రీ । సా రిని ॥
. . . తె లి . । య . . . . । క . . . ॥ పొ . . . . । మ్మం . । టి . . ॥

సా . . ప మ । పా ప ద । సా . . ॥ స రి స రి గా । గ రి రీ । సా . . ॥
నో . . క ల । కం . . । రి . . ॥ రో . . . . । వి . న । వే . . ॥

. . . . రి మ రీ । రి మ రీ మ రి । గ రి రీ ॥ సా స గ రి స రీ । రి స స ని । సా . . ॥
. . . . క . ల । లో . . . . । న . . ॥ వా . . ని . . । గం . . । టి . . ॥

సా . . ప ద । సా . . । సా . . ॥ సా ని ని స ప । ప ద ప ని ద ప । పా . . ॥
. . . . చె లి । మి . . । చె . . ॥ లు . వు . . । డే . . . . । ల . . ॥

పా ప రి రి మ । పా ద స నిస । సాపా ॥ పపమామరి । రి మ రీ రి మ రీ । గ రి రీ ॥
. . . . చే ర । దీ . . . . । . . య ॥ డే . . . . । దై . . . . । వ . . ॥

సా
మా ఎందుకుపగ ॥

అవతారిక :

స్వీయ ప్రౌఢ కలహాంతరిత యగు ఈ నాయిక తన స్వామి రాకకై తపించుచూ, పున్నమొక్క ప్రొద్దు ఉండుట, పుణ్యసతులచే దీవనలందుట మొదలగు మంచి పనులయందు మనసు లగ్నము చేసుకొని, ' కను దెరచి ఏ దేవుడైన కరుణజూడకపోవునా, తరుణిరో నేనందాక జీవముబట్టుక తాళియుండేనమ్మా ' అంటుంది. ఈ పదమునందలి సాహిత్యము ఎంతో రసవంత ములయిన తెనుగు నుడికారములతో నుండుట గమనార్హము. అచ్చుపుస్తకములలో ఈ పదము ఘంటారవ రాగములోనున్నది. మా పాఠము అసావేరి.

రాగము - అసావేరి - ఆదితాళం

ప : తరుణిరో ! నే నందాక జీవముబట్టుక - తాళి యుండేనమ్మా

అ. ప : వరదుడు రాక యుండి నంతట
వలరాయుడున్నాడు నే నున్నాను ॥ తరు ॥

చ : ఎన్ని నోములు నోచిన ఫల - మియ్యక పొయ్యీనా !
పున్నమొక్క ప్రొద్దులూరకే - పొల్లుపోవునా ! ఓ చెలియ ?
తిన్నగా మీవంటి పుణ్యసతుల - దీవెనవ్యర్థమయ్యీనా ?
కన్ను తెరచి ఏ దేవుడైనను - కరుణచూడక పోయ్యీనా ! ఓ చెలియ ! ॥ తరు ॥

2 చానరో ! నా గ్రహచార మికనైన - చక్కన గాకుండునా ?
దీనతజూచి యే చెలియైన - దిక్కుగాక పొయ్యీనా ?

వానిపై నున్న నా విశ్వాసమైన - వన్నె సేయక పోయ్యానా ?
పూని నేను ముందుచేసినట్టిదాన - పుణ్యమైన లేకపోయ్యానా ॥ తరు ॥

3 కామునితో గూడి నా ఆపదలేమైన - కాపురము జేసీనా ?
పామరు లాడు కొందురు దైవము - పగవారిని గూడీనా ?
రామరో ! మువ్వగోపాలు డిందు నేడు - రాకమానీనా ?
ప్రేమతో నన్నేలిన దేవుడు - తామస మొనరించీనా ? ॥ తరు ॥

ప: . . రి మ పా . ద ని ద ప ప మ గా . . । గ రి రీ సా . . । సా . రి స నీ . . ॥
. . త రు ణి . రో . . . నే . . । నం . . దా . . । క . . . . . . ॥

. . ప రి రి మ రి మ రి మా పా . . । పా . . ద ని ద ప । పా . ద ప మా . . ॥
. . జీ . వ . . ము . . బ . . । ట్టు . . . . . । క . . . . ॥

. . ప ద స ని సా . . . ప మా ప ద పా । ద ప పా ప మ గా . . । గ రి రీ సా . ॥
. . తా . ళి . . . . . యుం డి . . . । . . న . . . . . । మ్మా . . . . . ॥

అ. ప: . . దా పా . . పా . ద ని ద ప ప మ । రీ . మ పా . . । పా . ద ని ద ప ప మ ॥
. . వ ర . . దు . . . డు . . . । రా . . క . . । యుం . . డి . . . ॥

పా . ద సా . ని సా రి స నీ సా . . । . . స స రీ . మ ప మ రీ । గ రి రీ సా . . ॥
నం . . త . . ట . . . . . । . . వ ల రా . . . . . । యు . డు . . ॥

సా . రి గ రి స స ని సా . . . . . ప । ప మ ప ద పా ని ద పా । పా ప మ గా గ రి రీ ॥
న్నా . . . . డు . . . . . నే । ను . . . . । న్నా . . . . ॥

సా

ను తరుణి ॥

చ: . . దా పా . . పా . . దనిదప । పమ పదపా పాపమగా । గరిరీసా . . ॥
. . ఎన్ని . . నో . . ము . . . । లు . . . . నో . . . । చి . . న . . ॥

. . ఫ ధ సా . . రీ మ రి మ రి మా । పా దప పమమరి । గ రిరీసా . . ॥
. . ఫలమి . . య్యా . . క . . । పో . . . . . . । య్యా . . న . . ॥

. . దా పా . . పా . ద ని దపపమ । రీ . మ పా . . । పా . ద ని దపపమ ॥
. . పున్న . . మొ . . . . । క్క . . . . . . । ప్రొ . . . ద్దు . . . ॥

పా . ద సా . ని సా రి స నీ సా . . । . . సా రీ . మ పమరీ । గరిరీ సా . . ॥
లూ . . . . . ర . . . కే . . । . . పొ ల్లు . . . . . । పో . . . . . ॥

సా . రి గ రి స స ని సా . . పా . . । పమ పదపా నిదపా । పా పమగా గరిరీ ॥
వు . . . . నా . . . . . । ఓ . . . . । చె . . . . లి . . ॥

సా దా పా . . పా . . ద నిదప । పమ పదపా పాపమ గా । గరిరీసా . . ॥
య తిన్న . . గ . . మీ . . . । వం . . . . టి . . . । పు . . ణ్య . . ॥

. . ఫ ధ సా . . రీమరిమరిమా । పా దపపమమరి । గ రి రీసా . . ॥
. . స తు ల . . దీ . . వె . న । వ్య . . ర్ధ . మ . । య్యా . . న . . ॥

. . దా పా . . పా . ద నిదపపమ । రీ . మ పా . . । పా . ద ని దపపమ ॥
. . క న్ను . . తె . . . ర . . . । చి . . ప . . । దే . . . వు . . . ॥

పా . ద సా . ని సా రి స నీ సా . . । . . స స రీ . మ పమరీ । గరిరీసా . . ॥
డై . . న . . ను . . . . . . । . . కరుణ . . . . . । చూ . . డ . . ॥

సా . రి గ రి స స ని సా . . పా . . । పమ పదపా నిదపా । పా పమ గా గరిరీ ॥ సా
క . . . పో . . య్యా . . నా . . । ఓ . . . . । చె . . లి . . . ॥ య
తరుణి ॥

అవతారిక :

పురుష విరహమును చెప్పు పదములు కొలదిగామాత్రమే కనబడుచున్నవి. ప్రోషితపతి యగు నాయికను తలచుకొని ఆమె చేష్టలను, మాటలను మననముచేసుకొనుచూ, విరహార్తుడయిన నాయకుడు పలికిన పలుకులే ఈ పదమునందలి ఇతివృత్తము. ఈపదము పున్నాగవరాళి రాగములోనిదిగా అచ్చుపుస్తకములలోనున్నది. అసావేరి రాగములో మాకు పాఠము.

రాగం _ అసావేరి - త్రిపుటతాళం

ప : ఎటుల మరచియుందునే ఓ చెలియ ఏమి సేయుదునే ॥

అ. ప : కటకట రేయివగలు కన్నులగట్టినట్లైతే ॥ ఎటుల ॥

చ. వెలది ఊరిదాకపోయి - వేగవత్తుననగ
పలువెతలు నే గొన్న - పలుకవలదనగ
మొలక నవ్వులముద్దు - మొగమింతచేసుకొని
తలవంచుకొని యెంతో - తల్లడించిన వగ ॥ ఎటుల ॥

2. తడవు నిన్నెడబాసి - తాళగల నాయిక
జడియకు మనసు నుడి నుడియింపగ
యెడలేని కన్నీరు అపుడు తుడుచుచు
ఉడుకుచు నటు మోమై యుసురనుకొన్నది ॥ ఎటుల ॥

3. చెలిమిని చేరదీసి - చిత్తంబుకేళిని
కలయుచు వగవగల - కరగింప
యెలమి మువ్వగోపాలుడింపుమీర హాయని
పలుకుచు నటు మోమై పరవశమైయున్నది ॥ ఎటుల ॥

ప: . . . సరి । సా . . । సారిసనీ ॥ సా రి సరిగరీగ । రిమరిప పాపమ । రిగరిగరీ ॥
. . . . ఎటు । ల . . । మ . . . ॥ ర . చి . . . . । యుం . . . . . । దు . . . . ॥

సా . . మపదప । . . దనిదప । పపమరి గరిరీ ॥ సా . . సరి । సా . . । సారిసనీ ॥
నే . . ఓ . . . । . . . . । చె । . . లి . . ॥ య . . ఏ . । మి . . । సే . . . ॥

సా రిసరిగరీగ । రి మరిపపాపమ । రిగరిగ రీ ॥
యు . . . . . . । దు . . . . । నే . . . ॥

2. సా . . మపదస । . . నిసపద । పపమరి గరిరీ ॥
. . . . ఓ . . . । . . . . । చె . . . లి . . ॥

అ.ప: సా . . మప । దా . . । సా . . ॥ సా రిరిగరి । రిస రీ మరి । గరిరీ ॥
య . . కట । క . . । ట . . ॥ రే . యి . . । ప . . . . . । గ . . ॥

సా . . సస । నిసరిసరిస । నిసపా ॥ మపదపా . పదసా ।
లు . . కను । ల . . . . . . । గ . . ॥ ట్టి . . . . న . . ।

సారిసనీ సా . ప । దపపమ గగరీ ॥ సా . .
తై . . . . . . । తే . . . . . ॥ . . . ॥ ఎటుల ॥

చ: . . . రిమ । పా . . । పా . . ॥ పదపనిదపా . । పమపాదప । పాపమ గరి ॥
. . . . వెల । ది . . । యూ . . ॥ రి . . . . దా . । క . . . । పో . . . . ॥

గరిరిసరీ । సా . . । సారిసనీ ॥ సా రిసరిగరీగ । రీమరిగరి । రీసా ॥
యి . . . వే । గ . . । వ . . . ॥ త్తు . న . . . . । న . . . . । గ . . ॥

. . . . మమ । మామా । మా . . ॥ మా మపమపమ । మాపమమరీ . । మా . . ॥
. . . . పలు । వె త । లు . . ॥ నే . . . . . . । గొ . . . . . . । న్న . . ॥

. . . . రి మ । పా పా ద ని । దా పా ॥ మ పా మ ప ని పా ని । పా ప మ రీ । పా . మ పా ॥
. . . . పలు । క . . . . । . వ ॥ ల . ద . . . . . । న . . . । గ . . . . ॥

. . . . రి మ । పా పా ద ని । ద ప పా ॥ మ పా మ ప ని పా ని । పా ప మ రీ మ రి । గ రి రీ ॥
. . . . మొల । క . . . । . . న ॥ వ్వు . ల . . . . . । ము . . . . . । ద్దు . . ॥

సా . . స రి । సా . . । సా రి స నీ ॥ స రి స రి మ రి । మ రి మా । పా . . ॥
. . . మొగ । మిం . । త . . . . ॥ చే . . సు . . । కొ . . । ని . . ॥

. . . . మ ప । ద ప దా । సా . . ॥ సా ॠ రి గ రి । రి స రీ ప మ । గ రి రీ ॥
. . . . త ల । వం . . । చు . . ॥ కొ . ని . . । ఎం . . . . । తో . . ॥

సా . . స స । ని స రి స రి స । ని స పా ॥ మ ప ద పా . ప ద సా । సా రి స ని సా . ప ।
. . . త . । ల్లి . . . . . . । డిం . . ॥ చి . . . . న . . । వ . . . . . . ।

ద ప ప మ గ గ రీ ॥ సా . .
గ . . . . . ॥ . . . . ఎటుల ॥

అవతారిక ;

ఈ పదమునందుగల నాయిక పరకీయ ప్రౌఢ కలహాంతరిత. ఈమెకు చంద్రుడు చూడ చూడ వేడిమాయెనట. మలయమారుతము సెగలుగ్రక్కుచున్నదట. ఆ 'తెలివి యొకరి సొమ్మా! ఎందుకే విభుని తిరుగ బొమ్మంటి నమ్మా' అని తాను చేసిన పొరపాటును చెలికత్తెతో చెప్పుకొని వాపోవుచున్నది.

పున్నాగ వరాళిరాగము ప్రాచీనము. భాషాంగము, నిషాదాంత్యము. 'స గ రి గ మా' అనునప్పుడు చతుశ్రుతి రిషభమును పలికించుట సంప్రదాయము. ఈ రాగమును ఇప్పటి వాడుకప్రకారము 8 వ మేళమయిన తోడి జన్యముగా లక్షణకారులు చెప్పియున్నారు.

ఆరోహణ : స గ రి గ మ ప ద ని - అవరోహణ : ద ప మ గ రి స ని సా

రాగం - పున్నాగవరాళి - త్రిపుటతాళం

ప : **తెలివి** యొకరి సొమ్మా ? యెందుకే విభుని - తిరుగపొమ్మంటినమ్మా !

అ. ప : చలమున ననవిలుతుడు పసిన
అలరు ములుకుల కులికి అలసితి ! ఆ ॥ తెలివి ॥

చ. చేడెరో ! యేమందునే ? నిన్నటిరేయి - రేరేడది యేమొగాని
పీడు చల్లని వాడటంచు - చూడ చూడ వేడి మాయె ॥ తెలివి ॥

2. ఖాయరాని ప్రేమతో శాల! మువ్వ గో - పాలుడు నను గూడగా
కాయజుని రసమాయ పరవశ - మాయ నుపరతిసేయనైతి ॥ తెలివి ॥

3. మైచల్లగా చేసెడి కమ్మనిముద్దు - మలయమారుత మిప్పుడు
వీచినంతట చూచితే సెగ - గాచినటువలె తోచుచున్నది ॥ తెలివి ॥

ప: రీసా . . । రిససని । సనిసని ॥ సారిగరీ । గమ పదపా । పమగరి ॥
తెలి . . । వి . . . । యొ . . ॥ క . రి . । సొ . . . । . . . . . ॥

రీసా . . । . . . . । . . . . ॥ రీ గరిగమ । పమపా । పా . . ॥
మ్మా . . . । . . . . । . . . . ॥ ఎం . . దు . । కే . . । . . . . ॥

మదపా . . । పదపా మ పమా । పా . . ॥ మదపా . . । పదపని దప । పా . . ॥
వి . భు . . । ని . . . . । . . . . ॥ తి . రు . . । గ . . . . । పొ . . ॥

రీ గరిగమ పాదప । పమాగ । గరిరీ ॥ సా . . . . । సా . . । సారిగ రిససని ॥
మ్మం . . . . టి . . । న . . । . . . ॥ మ్మా . . . । . . . . । అ . . . . . ॥

తెలివి ॥

అ. ప: . . . . సరి । రిమరీ రిమరీ । రిమరీ రిమరీ ॥ గాపపమగ । గరిరీ । సా . . ॥
. . . . చల । ము . . . . । న . . . . . ॥ న . న . . । వి . లు । తు . ॥

సా . . . సని । సా . రి । రిమరీ రిమరీ ॥ రీ . గరిగపమ । పా . . । పా . . ॥
డు . . . ఏ . । సి . . । న . . . . . ॥ అ . . . ల . . । రు . . । ము . . ॥

దాపా . . । దపపమ । పా . . ॥ మదపా . . । దపపమ । పా . . ॥
లు కు . . । ల . . . । . . . ॥ కు . లి . . । కి . . . । . . . ॥

రీగరి గమపద । పపమగ । గరిరీ ॥ సా . . . . । సా . . । సారిగ రిసస ని ॥
అ . . ల . . . । సి . . . । తి . . ॥ . . . . . . । . . . । ఆ . . . . . . ॥

॥ తెలివి ॥

చ: . . . . పద । పా . . । పాపమ ॥ రిగరి గప మగరీ । రీ . . । సా . . ॥
. . . . చే . । డే . . । రో . . ॥ ఏ . . . . । మం . . । దు . . ॥

సా . . రీ । సా . . । రిసస ని ॥ సా రిరిగరి । రీగరి రీగరి । రీగరి రీగరి ॥
నే . . ని । న్న . . । టి . . . ॥ రే . యి . . । రే . . . . . । . . . . . . ॥

రీగరి రీగరి రిగ । మా . . । మామగ ॥ రిగరి గపమ గరీ । రీ . . । సా . . ॥
. . . . . . రే . । డ . . । ది . . ॥ యే . . మో . . . । గా . . । ని . . ॥

. . . . దా । పా . . । పా . . ॥ మదపా . . । దపమా । పా . . ॥
. . . . వీ । డు . . । చ . . ॥ ల్ల . ని . . । వా . . । . . . . ॥

పా . . . . । పదపనిదప । పా . . ॥ పాపరి రీ . గ । గమపా । పా . . ॥
డ . . . . । టం . . . . . । మ . . ॥ . . . చూ . । డ . . । చూ . . ॥

పా . . . . । పదపనిదప । పామా ॥ మా గగరిరి । సా . . । సారిగ రిసస ని ॥
డ . . . . । వే . . . . . । డి . . ॥ మా . యె . . । . . . . । ఆ . . . . . . ॥

॥ తెలివి ॥

అవతారిక :

ఉత్తమురాలయిన ఈమెస్వీయ మధ్య. 'స్వప్నమునందైనను తన స్వామిని తప్ప అన్యుల నెరుగని ఈమె, ' నిన్ను జూచి నాలుగైదు నెలలాయె ! మువ్వగోపాలా ! ' అంటూ విడెమని , అన్నమని, వేడుకని, నిదురయని, యిట్టివేమియు లేక, అడవిలో ప్రొద్దుగూకిన అంధ కారపు బ్రతుకైనదని. కన్నెలు నవ్వినా, కన్నవారాడుకొన్నా లక్ష్యమే లేదని, వినావా ? ' నీతోడిదే లోకమని యున్నాను. '. అనుచున్నది.

రాగం - పున్నాగవరాళి - త్రిపుటతాళం

ప : నిన్ను జూడ గలిగె నేనిన్నాళ్ళకు

అ. ప : నిన్నుజూచి నాలుగైదు - నెలలాయె మువ్వగోపాల ॥ నిన్ను ॥

చ : నిన్న రేయి కలలో నా - కనులగట్టినట్లుండ
వెన్నుడా దిగ్గున లేచి - వెదకి కానక
కన్నీరుచే పైట తడిసి - కరిగి చింతనొందితి
నన్ను తలచితివో లేదో - నా నోము ఫలము ॥ నిన్ను ॥

2. విడెమని యన్నమని - వేడుకని నిదుర యని
యెడబాసినది మొద - లేమియు లేదుగా !
యడవిలో బ్రొద్దుగూక - యంధకారమైన వానలో
తడసి దోవగానని - దానివలె యున్న తనకు ॥ నిన్ను ॥

3. కన్న వా రాడుకొనేది - కన్నెలు నవ్వుకొనేది
విన్నావో వినలేదో ! - వినరా ! యీవింత
నిన్నుగూడినదే మొదలు - నీతోడిదే లోకమై
యున్నా నింతే వేరేమనసై - యుంటినా మువ్వగోపాల ॥ నిన్ను ॥

ప: . . . . స రి । సా . రి । సా స ని ॥ సా . . రి గ రి । గ రి సా రి గ రి । గా . . ॥
. . . . నిన్ను । జూ . . । . . డ . ॥ గ . . లి . . । గె . . నే . । . . . . ॥

రి గ రి గ మ ప ద పా ద ప । పా ప మ గా । గ రి రి ॥
ని . . న్నా . . . . . . । ళ్ళ . . . । కు . . ॥

2. సా . . స రి । సా సా రి స । రి స నీ నీ ॥ సా . . రి గ రి । గ రి సా రి గ రి । గా . . ॥
. . . . ని న్ను । జూ . . . । . . . డ ॥ గ . . లి . . । గె . . నే . . । . . . . ॥

రి గ రి గ మ ప ద పా ద ని । ద ప ప మ గా । గ రి రి రి ॥ సా
ని . . న్నా . . . . । ళ్ళ . . . . । కు . . . ॥ . . నిన్ను ॥

అ. ప: . . . . ప ద పా । మా మా . రి । రి మ గా రి ॥ రి గ రి గ ప మ । పా మ ప దా । పా . . ॥
. . . ని . న్ను । జూ . . . . . । . . . చి ॥ నా . . లు . . । గై . . . । దు . . ॥

పపమగా . మగ మా । పా మపదా । పా . . ॥ . . . . రి గ రి । గమపద పాదని । దపపమపా ॥
నె . . . . ల . . । లా . . . । మె . . ॥ . . . . మ . . । వ్వ . . . . । . . . . . గో ॥

. . . . గా । ప మ గా గా । గ రి రి సా ॥
. . . . పా । . . . . । . . . ల ॥

2. . . . . ప ద పా । మా మపదప । మా . రి గ రి ॥ రిగరి గ ప మ । పాదప దనిదా । పా . . ॥
. . . ని . న్ను । జూ . . . . । . . . చి . ॥ నా . లు . . । గై . . . . . । దు . . ॥

పపమగా . మగమా । పామపదా । పా . . ॥ . . . . రిగరి । గమపదనిద ।
నె . . . . ల . . . । లా . . । యె . . ॥ . . . . ము . . । వ్వ . . . . . ॥

పాదనిదపమా ॥ పా . . రిగరి । గమపద పాదప । పమగా గరిరీ ॥ సా . .
. . . గో . . . ॥ . . . . పా . . । . . . . । . . . ల . . ॥ . . .
నిన్ను ॥

చ: . . . . సరి । సాసా రిగ । రిసనీసని ॥ సా . రిగరి । రిస రీగరి । సరిగరిగా ॥
. . . నిన్న । రే . . . । . . . యి . ॥ క . ల . . । లో . . . . । నా . . . . ॥

గా . . రిగ । మా . రి । గా . . ॥ గా . పపమా . గ । గరిరీ । సా . . ॥
. . . . కను । ల . . । గ . . ॥ ట్టి . న . . . । టుం . . । డ . . ॥

. . . . స స । రి గరి రిగరి । రిగరిరిగ ॥ రిరిసా . రి . గరి । రిస రిగరి ।
. . . . . వెన్ను । డా . . . . . । . . . . ది . ॥ గ్గు . . . న . . . . । తే . . . . . ।

సరిగరిగా ॥ గగపా . మ । మా . గ రిగరి । రిగరి గరిరీ ॥
. . . . చి ॥ వెద కి . . . । . . . . గా . . . । . . . . న . . ॥

సా . . పదపా । మామరి । రిమగారీ ॥ రిగరిగపమ । పామపదా । పా . . ॥
క . . క . . । న్ని . . । . . . . రు ॥ చే . . పై . . । టత . . । డి . . ॥

పా . . గగ । పమపా . । ప దపనిదప ॥ పమపా మపదపా . । పాపమగా ।
సి . . కర ॥ గి . . . . । చిం . . . . . ॥ త . . నొం . . . . । ది . . . ।

పమపా ॥ . . . . స స । మా . . । మా . . ॥ మపమప పపమగరి ।
తి . . . ॥ . . . . నన్ను । త . . । ల . ॥ చి . . . తి . . . . . ।

రిగరిగమ । పామపదా ॥ పా . . రిగరి । గమపదనిద । పాదని దపపమ ॥
వో . . . , । లే . . . ॥ దో . . నా . . । . . . . । నో . . . . ॥

పా . . రిగరి । గమపద పాదప । పమగా గరిరీ ॥ సా
ము . . ఖ . . । ల . . . . । . . . . ము . . ॥ . . నిన్ను ॥

అవతారిక :

స్వీయనాయికయగు ఈ మెది తనస్వామి ఎవరితో నేమిచేసినను తాను పట్టించుకొనని స్వభావము. గనుకనే అన్యనాయికా సహితుడయిన మువ్వగోపాలుడు సొగసుపాటలు పాడు కొనుచు, తన వీధి కే వచ్చినసూ, తాను మనసులో బాధపడినదే కాని అతని నేమియు ననలేదు.

ధన్యాసిరాగము ప్రాచీనము. ఇప్పటిపద్ధతిప్రకారము ఇది 8 వ మేళకర్తయగు తోడి జన్యము. వెంకటమఖి ఈ ధన్యాసి రాగము నారీరీతిగౌళమేళ జన్యము, భాషాంగముగాను చెప్పియున్నారు. అయినను సుబ్బరామదీక్షితులవారు ఈ ధన్యాసియందు శుద్ధ రిషభ ప్రయోగ ములే ఉండుటవలన ఈ రాగము తోడి జన్యముగానే పాడుట సంప్రదాయముగా నున్నదని చెప్పినారు. ఇది రక్తిరాగము, క్షేత్రజ్ఞుని పదములలోగల రాగస్వరూపము మనోజ్ఞముగా నున్నది.

ఆరోహణ : స గ మ ప ని సా – అవరోహణ : స ని ద ప మ గ రి సా

రాగం - ధన్యాసి - త్రిపుట తాళం

ప : చల్లనాయెలేరా నా మనసెంతో

అ. ప : చల్లనాయెలేరా వా సామి మువ్వగోపాల ॥ చల్లనాయె ॥

చ : చెలరేగి అది నీవు, చేపట్లు పట్టుక
కిలకిలనగుచు వె - న్నెలలోన రాగా
అలివేణి వేరొకతె - ఆకుమడుపులియ్య
పలుమొనలనందుకొని - పడతికియ్యగచూచి ॥ చల్లనాయె ॥

2. తోడు గూడి అది నీవు - సొగసుపాటలుపాడుకొంట
వేడుక మీర నీ - వీధికేరాగా
తోడి చెలివచ్చి నా - తో విన్నవింపగ
మేడమీదనుండి మీ - మేలిమి చూచి చూచి ॥ చల్లనాయె

3 ముదమున అది నీవు - ముచ్చటలాడుచుండగ
అది యేమో పదిరి ని - న్న నగవిని
గదిమి నిరాకరించి - కాదని యిందువచ్చి
కదసి నన్నేలిన - ఘనుఁడవు మువ్వగోపాల ! ॥ చల్లనాయె ॥

ప: ....నగమా । పా.. । ..పా ॥ నిసనినిదప । పా.. । .... ॥
....చ.ల్ల । నా.. । ..ఎ ॥ లే...... । రా.. । .... ॥

పా పమ గా మా । పా.. । పా పమ గరి ॥
నా... మ । న .. । సెం.... ॥

2. సా..సగమా । పా పా రి స । నిదపా ॥ పమ గా పమగరీ. । సా .. । .... ॥
తో..చ.ల్ల । నా. .. । . .ఎ ॥ లే. . ..... । రా .. । .... ॥

పా.నిసరినిస । నిదపా । పా పమగరి ॥
నా....మ. । న . . । సెం.... ॥

3. సా..సగమా । పా పనిస రి । ని స నిదపా ॥ పమ గా పమగరి. । సా.. ।
తో..చ. ల్ల । నా.... । , . .ఎ. . ॥ లే . . . . । రా.. ।

....॥ పా రీ సా । నిస సనీప పని । నిపా మ మ ప పమ ॥
....॥ నా . మ । న . . . . సెం. । . . . తో . . . ॥
. గ ప మ గ రి స
. . . . ॥ చల్లనాయె ॥

అ. ప: . . . . సరిసా । నీనిద । పాపమ ॥ పనిపపసని । సా . . । సా . . ॥
. . . చ . ల్లి । నా . . । . . ఎ ॥ తే . . . . . . । రా . . । నా . . ॥

సా . పపని । సామగ । గరిరిస ॥ సాసగరిసరిని । సనిపప । పా . నినిపామ ॥
. . . . సా . । మి . . । ము . . . ॥ వ్వ . . . . । గో . . । పా . . . . . . ॥

గా . .
ల . . చల్లనాయె ॥

చ: . . . . నిస । నీ . ద । పా . . ॥ పామపా . । పాపమగా । గా . . ॥
. . . . చెల । రే . . । గి . . ॥ అ . ది . । నీ . . . । వు . . ॥

1. గా . . సగమా । పాపదపని । దాపా ॥ పమగాగపమ । మానిపమగరి । రీసా ॥
. . . . చే . . । ప . . . . . । . ట్లు ॥ ప . . . . . । ట్టు . . . . . । క . . ॥

2. సా . . సగమా । పాపనిసరి । నిసనిదపా ॥ గామగపమనిపమగ । రీ . . । సా . . ॥
. . . . చే . . । ప . . . . । . . ట్లు . . ॥ ప . . . . । ట్టు . । క . . ॥

సా . . ఫ ని । సగమప నిపమా । మా . . ॥ మా మప మపమ । గా . . । గా . . ॥
. . . కిల । కి . . . . . . । ల . . ॥ న . . గు . . । చు . . । . . . . ॥

గా . . సగమా । పానిప । నిపనిప ॥ పనిపపసని । రిస నిదాపపా । పా . . ॥
వె . . న్నె . ల । లో . . । . . న . ॥ రా . . . . . । . . . . . । గా . . ॥

1. . . . సరిసా । నీ . ద । పామా ॥ పనిపపసని । సాసా । సా . . ॥
. . . అ . లి । వే . . । . ణి ॥ వే . . . . . । రొక । తే . . ॥

2. . . . . సరిసా । నీ నిసరిస । నిదపమ ॥ పనిపపసని । సాసా । సా . . ॥
. . . . అ . లి । వే . . . . । . . ణి . ॥ వే . . . . . । రొక । తే . . ॥

సా పా ప ని । సా మా । గ రి రి స ॥ సా . స గ రి స రీ । స ని సా । సా సా ॥

. . . ఆ . । కు . । మ . . . ॥ డు . పు . . . . . । లి . . । య్యా . . ॥

1. సా . . ప ని । సా సా । సా . . ॥ సా ని రి స ని దా ప । పా . . । పా ప మ గా ॥

. . . ప లు । మొ న । ల . . ॥ నం . . . . । దు . . । కొ . . . ॥

గా . . స గ మా । పా పా రి స । ని ద పా ॥ ప మ గా గ ప మ । మా ని ప మ గ రీ । సా . . ॥

ని . . ప . డ । తి . . . । . . కి ॥ య్యా . . గ . . । చూ . . . . . । చి . ॥

2. . . . . ప ని । సా సా । సా . . ॥ స గ గ సా ని ని స స నీ ప । ప ని ని పా మ మ ప ।

. . . . ప లు । మొ న । ల . . ॥ నం . . . . దు . . . . . । కొ . . . . . . ।

ప మా గ గా ॥ గా . . స గ మా । పా ప ని స రి । ని స ని ద పా ॥

. . . ని ॥ ఆ . . ప . డ । తి . . . . . । . . కి . . ॥

ప మ గా గ ప మ । మా ని ప మ గ రీ । సా . . ॥

య్యా . . గ . . । చూ . . . . . । చి . . ॥ చల్లనాయె ॥

అవతారిక :

మానవతియగు ఈ ప్రౌఢ నాయిక సామాన్య. ఈ పదమునందు చెవ్వంది లింగడు, కంచివరదుడు ఎదురెదురుగా నాయికకు సాక్షాత్కరించుట గమనార్హము. వారి యిరువురి యందును ఆమెకు మువ్వగోపాల భావమే కలిగినట్లు పదమునందుగల ఆఖరిచరణము చెప్పుచున్నది. క్షేత్రజ్ఞులు అనేక దివ్యక్షేత్రములను దర్శించి అక్కడి దేవతామూర్తులలో తన ఆరాధ్య దైవమైన మువ్వగోపాలస్వామిని అంతర్లీనముగా దర్శించుచూ పదములు పాడుకొన్నారు. అటువంటి పదములలోనిదే ఈ పదము.

రాగము - ధన్యాసి - ఆదితాళం

ప : చక్కని దయగలదాయిది నీ - జాగా చవ్వంది లింగా !

అ. ప : యిక్కడికి వచ్చినది - హెచ్చు కంచివరద ! ॥ చక్కని ॥

చ : చెలికాడ నిన్ను చూడవచ్చితి - చెవ్వందిలింగా !
తెలిసె మాయింటికి రాని - దేమో కంచివరద ! ॥ చక్కని ॥

2. ఇందున్నావని ఈడవచ్చితి - చెవ్వంది లింగా !
అందుకేమి యెవరిల్లిది - యవుర కంచివరద ! ॥ చక్కని ॥

3. కానీ వెనుక దార్కాణించే - గాని చెవ్వంది లింగా !
యూనికతో మనమేకమై - యుందాము కంచివరద ! ॥ చక్కని ॥

4. ఎవ్వడో యీ పడకింటిలో - నవ్వేది చెవ్వంది లింగా !
మువ్వగోపాలుడు గాక - మరెవ్వరు కంచివరద ॥ చక్కని ॥

ప: ...సనగమాపా।నీ సా।సనిదాపమ॥
...చక్క... ని ।దయ।గ.ల ద .॥

మగమాపా.మగమగ మ ।పానిపపమపమ।మగరీ సారిని॥
యి-ది నీ .జా.గ. . ।చ ..వ్వం. . . ।ది ..లిం. . ॥

అ.ప: సా.రిసనీ.దపా.మ।పా.మ మగమా।పానీ॥
గ.యి.క్క..డి.. । కి. . వ . . ।చ్చిన॥

సా. ప ని సరిసగ రిస।సరినిస నిదపమ।పనిసా॥
ది . పె.చ్చు... కం.।చి . . .వ. . . ।ర.ద॥

నిదపమగరి
. . . . చక్కని॥

చ: ...నిసనీ.దపా।పమగా మపనిప।పమగా గరిరీ॥
...చెలికా.. డ।ని . . న్న. . .।చూ.. డ . .॥

సా.పని సరిసగ రిస।రిసనీసా।గామా॥
..వ. చ్చి... తి.।చె..వ్వం।దిలిం॥

పా.రిస నీ.దపా.మ।పా.మ మగమా।పానీ॥
గా.తెలి సె..మా..।యిం..టి . . । కి రా॥

సా.పని సరిసగ రి స।సరినిస నిదపమ।పనిసా॥
ని .దే.మో... కం.।చి. . . వ . . . ।ర.ద॥

నిదపమగరి
. . . . చక్కని॥

అవతారిక :

విప్రలబ్ధ యగు ఈనాయిక స్వీయ, ప్రౌఢ. తన స్వామి కౌగిటలేని 'ఈ మేను జీవున కెంత ప్రియమాయె'నే అంటుంది. విభుని క్షేమ సమాచారము వినరాలేదని వగచుచున్నది. ఝంపతాళములో నున్న పదములు చాలా తక్కువ. ఈ పదమునందుగల సాహిత్యము అతి మనోజ్ఞము. రాగ సందర్భములును మధురాతి మధురములు.

ఘంటారవమును ఘంట అని కూడా చెప్పుదురు. ఇది భాషాంగము. వెంకటమఖి సంప్రదాయమున నారీరీతిగౌళ జన్యముగాను, వక్రసంపూర్ణముగాను చెప్పియున్నారు. కాని వాడుకలోగల ఘంటారవ రాగస్వరూపము నిషాదమునుండి ధైవతమువరకే యున్నది. 8 వ మేళమయిన తోడి జన్యము. 'గ మ మ్మ మ' అను ప్రయోగమున గల రెంగవ మధ్యమము ప్రతిమధ్యమముగా పలుకుచుండుట వాడుక. ఇదిగాక ఇందలి స్వరములు తోడి, పున్నాగవరాళి మొదలయిన రాగములలోవలె ఎక్కువ గమకములురాక, స్వరములు వాటి వాటి స్థానములయందే యథోచితములయిన కంపితములతో పట్టుటయే వాడుగ.

ఆరోహణ : ని స రి గ మ ప దా - **అవరోహణ :** ద ప మ గ రి స ని

రాగం - ఘంటారవము - ఝంపతాళం

ప : ఈమేను జీవునకు ఎంత ప్రియమాయెన్

అ.ప : భామ మా మువ్వగోపాలు కౌగిటలేని ॥ ఈమేను ॥

చ: పడతినే నొక చోట ప్రాణేశుడొకచోట
ఎడబాసి మరునిచే యిడుమలకు లోనైతి
కడలేని విరహాగ్ని - క్రాగివేగితి చాల
పుడమిలో వేరె జన్మముకలదే సుదతి ॥ యీమేను ॥

2. మోముజూడ మనసై మోవియాన నోరూరి
యీముకొన్న ప్రేమచే నసురుసురనుచు
సోముకాకల జిక్కి సొమ్మసిల్లగ మేను
కామిని రో యెడతెగని కన్నీట నిటులున్న ॥ యీమేను ॥

3. కంతుకేళి మువ్వగోపాలు గలసియున్నది తలచి
వింతతోచి నామనసు వేవిధములాయెన్
యింతిరో విభుసేమ మీవరకు విననైతి
యెంత వ్రాత వ్రాసియున్నదో ? యింతకు తాళియున్న ॥ యీమేను ॥

ప: . . స రి । మా . . మా ॥ గా . మ మ గా రి । రి . గ గ రి సా రి స ॥
. . ఈ . । మే . . ను ॥ జీ . . . . . . । వు . . న . . కు . ॥

రి ని ని । సా రి గ రి గ మ గ గ రి ॥ మా మామగ । గా ప మ గ రి సా ॥
. . ఎం । త . . . . . ప్రి . . ॥ య . . . । మా . . . . యెన్ ॥

2. సా . రి సా . రి । మా . . మా ॥ మ ప ద ప ప మ గా । గ రి రి స రి స ॥
ఈ . . . . । మే . . ను ॥ జీ . . . . . . । వు . న . కు . ॥

3. దా . . । మ ప ద ప ప మ గా గా ॥
ఈ . . । మే . . . . . . ను ॥

అ.ప: సా.రి సా.రి । మాగా..॥ పా.మ పా.మ । పదపద పా..॥
ఖా.. .. । మమా..॥ ము.. . .. । వ్వ...గో .॥

మా..। పా.ద ప ప మా మా.గ॥ గాగా। పమ గా గరిరి సా॥
పా..। లు..కా. . . ,..॥ గిట। లే. . ...ని॥ ఈ మేను॥

చ: ..సరి। మా మ్మ మ గా గరిరీ ॥ స రి సా స రి సా। స రి సా సరినీ నీ॥
..పడ। తి . . నే ...॥ నో . . క ..। చో . . ...ట॥

..నీ। సారిగ రిగమ గగరి॥ మా.గ గరి। రిరి ని సా॥
..ప్రా। ణే .. . . . శు . .॥ డొ . . క . । చో . . ట॥

..దప। మా మ గ గా॥ గాగా। గమపద పా..॥
..ఎడ। బా . . సి ॥ మరు। వి . . . చే ..॥

..గ గ। గాపమ పా.మ పా॥ మపదప పమగా। గరిరీసా॥
..యిడు। మ . . ల . . కు॥ లో... . . .। నై . . తి॥

..సరి। మా..మా॥ మా పదపా। పపమగగా॥
..కడ। లే .. ని॥ వి ర . . । హా . . . గ్ని॥

.. గా। గా పా.మ పా.మ॥ పమమద పమగా। గరిరీసా॥
..క్రా। గి వే.. ...॥ గి . . . తి . . । చా . . ల॥

.. సరి। మా మా ..॥ మా ..। పా పా పమ గా॥
..పుడ। మిలో ..॥ వే ..। రె జ . . . ॥

గా గా। పా.మ పా.మ పా॥ పమమద పమగా। రిరిని సా॥ సా
న్మము। క . . ల . . దే॥ సు . . . ద . . । తి . . . ॥ . ॥ ఈ మేను॥

అవతారిక :

విప్రలబ్ధ నాయికయగు ఈమె. 'చెలులు తనకు చేసిన వంచనలు' తనపై తన స్వామికి గల అనురాగమును చూచి ఓర్వలేనివారు ఆడుకొనెడి మాటలు, తలచుకొని తన 'కన్నీరు చెలులకు పానకము కాబోలు.' అని విలపించుచున్నది.

రాగం - ఘంటారవము - ఆదితాళం

ప : వన్నెకాడిందు రాగానే - వద్దనేరమ్మా

అ. ప : కన్నీరు చెలులకు - పానకము కాబోలు ॥ వన్నె ॥

చ : అందముతో మంచి మాట - లాడుచునుంటె
అందరు నావంటి వార - లని యుంటినమ్మా
యిందుముఖి ప్రాణేశు - సెడము చేసినదాక
కందువతో నిందుకే - కంకణము గట్టిరే ॥ వన్నె ॥

2. నెనరుతో నాయింట - నే యున్నాడని సారెకు
మనసు విరుగవలెనని - మందలింతురే
వనితవారి మాటలు - విననైతి నమ్మికజెల్ల
కినిసి కలవి లేనివి యే - మని బోధించిరో ॥ వన్నె ॥

3. పలుమారు మువ్వ గో - పాలుని నేను
కలసి తన జీవము - వలె నుంటినమ్మా
మెలత లందరికి నా మేలు కనులకు వెగలై
చలపట్టి వారేమి - సాధించుకొన్నారో ॥ వన్నె ॥

ప: . . . పద పా పా । పమపా పమగా । గరిరీ సా ॥
. . . వ . న్నె కా । డిం . . దు - . । రా . . గా ॥

రిసరిన్నిసన్ని సరి మా మాపమగ । గా మపదప । పమగా గరిరీ ॥
నే . . . . . వ . ద్ద నే . . . । ర . . . . . । . . . మ్మ . . ॥

అ. ప: సా . సరి మా మా । గమమ్మమ మామ్మగ । గమమ్మమ మామ్మగ ॥
. . . క . న్నీ రు । చె . . . లు . . । అ . . . కు . . ॥

గా . సరి మా మపదప । పమగా గరి రీపమ । గరిరీ సా . ని ॥
. . పా . న క . . . । ము . . కా . . . . । బో . . లు . . ॥

సా
. . వన్నె ॥

చ: . . . మమ మా మామ్మగ । సరి మాపమగా । గరిరీ సా ॥
. . . పలు మా రు . . । మ . . . . వ్వ । గో . . . ॥

. . . సన్ని సారిస । నిసరిగ మామ్మగ । గరిరీసా ॥
. . . పా . లు ని . । నే . . . . . . । . . . ను ॥

. . . సరి మా మపదప । దా మపదప । పమగా గరిరీ ॥
. . . కలసి త . . . । న జీ . . . । . . . వ . . ॥

సా రిన్ని సప మా మగగా । గా గమపద । పా . . ॥
ము . . వలె నుంటి . . । న . . . . । మ్మ . . ॥

. . . పద పాపా । పమపా పమగా । గరిరీ సా ॥
. . . మెల తలం । ద . . రి . . । కి . . నా ॥

రిస రిన్రిసని సరి మా మామ్రగ । గా మపదప । పమగా గరిరీ ॥
. . . . . మే . లు క ను . । ల కు . . . । వె . . గ . . ॥

సా . సరి మా మా । గమమ్రమ మామ్రగ । గమమ్రమ మామ్రగ ॥
సై . చలప ట్టి । వా . . . . . . । రే . . . . . ॥

గా . సరి మా మపదప । పమగా గ రిరిపమ । గరిరీ సా ॥
మి . సా . ధిం చు . . . । కొ . . న్నా . . . . । . . . రో ॥ వన్నె

అవతారిక :

విరహోత్కంఠితయగు నాయిక పరకీయ. ఈమెకు యెదుగిరి చెలువరాయడైన మువ్వగోపాలుడు ప్రియుడు. అతనిపైగల మోహము ఎంతటిదో! ఒరుగుపై తన్నొరగనీయదట 'అనఘాలు తేనె చేదట. జాజులు మొనలాయెనట. తలవాకిలిల్లాయెనట' అని ఎంతో వయ్యారముగా తన విరహమును చెప్పుకొనుచున్నది.

రాగం - ఘంటారవము - ఆదితాళం

ప : ఏల వలచితి నమ్మా - యెట్లా వేగింతునే కొమ్మా!

అ. ప : యీలాగౌట యెరుగనైతి - యెదుగిరిచెలువరాయనిపై ॥ ఏల ॥

చ : ఉన్నచోట నుండనీదు - ఒరుగుపైనన్నొరగనీదు
అన్నాహారములేదు - అనఘాలు తేనెచేదు ॥ ఏల ॥

2. చలువలై తెలిసైచదాయ - జాజులెంతో మొనలాయ
నిలుపరాని మోహమాయ - నిట్టూర్పులగ్గలమాయ ॥ ఏల ॥

3. తలపు వానిమీద నాయ - తలవాకిలే యిల్లాయ
పలుమారుగదసిన మువ్వగో - పాలుడౌ చెలువరాయనిపై ॥ ఏల ॥

ప: . సరి గా మా గా । మపదప పమగా । గరిరీ సా ॥
. ఏ . ల వల । చి . . . తి . . । న . మ్మా ॥

. సరి మా గమ మ్మ మ గమ మ్మ మ । గమ మ్మ మ మా మ్మ గ । గా రి సరి ని ॥
. ఎ . ట్లా వే . . . . గిం . . . . । తు . . . నే . . । కొ మ్మా . . . ॥

అ. ప: నిదపా దపపమ పా । గమపా । దపపమ పా ॥
. యిలా గా . . . ట । ఎరుగ । సై . . . తి ॥

. గమ పదపమ గా గమపద । పమ గా పమ । గా గరిరీ ॥ స
. యెదు గి . . . రి చె . లు . । వ . రా య । ని పై . . ॥ . ॥ ఏల ॥

చ: . సరి గా మా గా । మపదప పమగా । గరిరీ సా ॥
. ఉ . న్న చో ట । నుం . . . డ . . । నీ . . దు ॥

. సరి మా గమ మ్మ మ గమ మ్మ మ । గమ మ్మ మ మా మ్మ గ । గా రి సరి ని ॥
. ఒరు గు పై . . . న . . . । నొ్నా . ర . గ . . । నీ దు . . . ॥

నిదపా దపపమ పా । గమపా । దపపమ పా ॥
. అన్నా హా . . . ర । ము . . । లే . . . డు ॥

. గమ పదపమ గా గమపద । పమ గా పమ । గా గరిరీ ॥ స
. ఆ . న . . . శా లు . తే . । . . నె చే . । . దు . . ॥ . ॥ ఏల ॥

అవతారిక :

పరకీయ యగు ఈమె మధ్య విరహోత్కంఠిత. నాయకుని ఉదాసీనతకు కోపగించు కొన్న ఈమె, 'ఎంతో లాలించి కూడినా హితవుమాట సున్న. రంతుసేయక నామనసు రాయి చేసుకొన్నాను.' అంటూ తన చెలికత్తెలతో చెప్పుకొనుచున్నది.

ఈ ఖండె రాగమునకు లక్షణములు ఏ గ్రంథమునను కానరాలేదు. చక్కటి స్వర సందర్భములతో ఉన్న ఈ రాగము, ఇప్పుడు వాడుకలో ఎందుకు లేదో అర్థమగుటలేదు. కాని ఇందలి స్వరముల పోకడలు కొంతవరకు ఇప్పటి 9 దవ మేళమయిన ధేనుకను పోలియుండుటచే, బహుశః ఇది ధేనుక జన్యమో, లేక ధేనుక రాగమునకే ప్రాచీన స్వరూపమో కావచ్చునని తోచు చున్నది. ఇందుగల స్వరములు వాటి వాటి స్థానములయందే ఉచితములగు కంపితములతో పట్టుటవలన, రాగస్వరూపము స్పష్టమగుచున్నది. ఇందు శుద్ధ రిషభ, సాధారణ గాంధార శుద్ధ మధ్యమ శుద్ధ ధైవత కాకలి నిషాద స్వరములు వచ్చుచున్నవి.

ఆరోహణ : స రి గ మ ప ద ని స - **అవరోహణ :** స ని ద ని ద ప మ గ రి స.

రాగం - ఖండె - త్రిపుటతాళం

ప : ఫలమింక యేమి కద్దు ? - ఖామరో ? చాలు

అ. ప : పలుకేల చాలు మా ముద్దు గో - పాలు పొందు వద్దు ॥ ఫల ॥

చ : చెనకి **వావితో** నే గూడి - చేసితి నెనరు

చనవుల నిచ్చోట యింతి - చలమెట్లా యీడేరు

వనజాక్షి వాని కోసరమై - దిన దిన మీ పోరు
కని విన్నవారేమైనా - కాదనబోరూ ॥ ఫల ॥

2 వామాక్షిరో వాడిడకు - వచ్చే మనసు లేదు
రామా వాడిందు రాదలచితే - రానిచ్చేదికాదు
యేమో నాటి కాయ పాయ - యింక పనిలేదు
భామా ! నామనసు వాని - పై నాటివుండబోదు ॥ ఫల ॥

3 ఎంతో లాలించి కూడినా - హితవుమాటలు సున్న
రంతుసేయక నామనసు - రాయిచేసుకొన్న
అంతరంగునికై వేచి - అలసితినే మొన్న
వింతలు మువ్వ గోపాలుని - వితములన్ని విన్న ॥ ఫల ॥

ప : . . . . స రి । సా . . । సా రి స నీ ॥ స రి సా . రి మా ప మ గ మ । పా ద ని ద ప ప మ ।
. . . . ఫ ల । మిం . . । క . . . ॥ యే . . . . మి . . . . । క . . . . ।

గా గ రి రీ ॥ సా . . గా । మా ప ద పా ద ని । ద ప ప మ గా ॥
ద్దు . . . ॥ . . . భా । మ . . . . . । రో . . . . . ॥

గ మ ప ద ప మ గ మ ప ద ప మ । గ మ ప మ ప దా . । ప మ గా గ రి రీ ॥ సా . .
చా . . . . , లు . . . . . । . . . . । . . . . . . ॥ . . . ఫల ॥

2. గ మ ప ద నీ ద ప ద నీ . । ద ద పా . మ ప ప । మా . గ గ రి రీ ॥ సా . .
చా . . . . లు . . . । . . . . । . . . . . . ॥ . . . ఫల ॥

అ. ప : . . . . స రి । సా . . । సా . ని ॥ సా రి గ రీ గ మ గ గ రీ । రి రి స ని । సా . . ॥
. . . . ప లు । కే . . । అ . . ॥ చా . . . . । లు . . । మా . . ॥

.... స ని । ద ని సాంరిగ । రిసనీ సనిదా ॥ పమపా దదపపామ । గామప మా.ప
....ము. । వ్వ . . . . । గో . . . . . ॥ పా. . .లు . . . । పోం. . . . .
గామప । మా.పమగగా ॥ గరిరీ సా
దు . . । . . . వ . . ॥ ద్దు . . . ఫల ॥

చ: ....సరి । సా. . । సారిగ రిసనీ ॥ రిస సరి మాపమ గమ । పాదని దపపమ ।
....ఎం. । తో . . । లా. . . . . ॥ లిం.చి. . . . . . । కూ. . . . . . ।
గాగరిరీ ॥ సా . . గ మ । పాదని దనిసని । దపపమ ॥ పదపా మమపమాగ ।
డిన . . ॥ . . .హిత । వు . . . . . . । మా . . . ॥ ట . . .లు . . . ।
గామప దదపమ । గాగరిరీ ॥ సా .గమ । పాదని దనిసని । దపపమ ॥
సు . . . . . . । . న్న . . ॥ . . .రం. । తు . . . . . . । సే . . . ॥
మపమా పపమ గామ । పా.ద సనిదా । పాదప దని ॥ సా . . సా.రి ।
య . . .క . . . । నా . . . . . । మ . . న . ॥ సు . . రా . . ।
గామగ రిగ మాపమ । గా పమగా ॥ రిస రిగరి సని । దపదని । సా . . ॥
యి . . . . చే . . । . . . . ॥ సు.కొ . . . । న్నా . . . । ను . . ॥
....గమ । పాదని దనిసని । దపపమ ॥ మపమా పపమగామ । పా.ద సనిదా ।
. . .అం. । త . . . . . . । రం. . . ॥ గు . . .ని. . . । కై . . . . . ।
పాదపదని ॥ సా. సా.రి । గామగ రిగ మాపమగా । పమగా ॥
వే . . . . ॥ చి . . అ . . । ల . . . . సి . . . . । . . . . ॥

రి స రి గ రీ స ని । ద ప ద ని । సా . . ॥ . . . . స రి । సా . . । సా . ని ॥
తి . నే . . . . । మొ . . . । న్న . . ॥ . . . . విం . । త . . । లు . . ॥

సారిగ రీగమ గగరీ । రి రి స ని । సా . . ॥ . . . . స ని । దని సారిగ । రిసని సనిదా ॥
ము . . . . । వ్వ . . . । గో . . ॥ . . . . పా . । లు . . . . । ని . . . . . ॥

ప మ పా ద ద ప పా మ । గా మ ప మా . ప గా మ ప । మా . మ మ గ గా ॥ గ గ రీ సా
వి . . . త . . . । ము . . . . . ల . . । . . . న్ని . . ॥ వి . . న్న
ఫల ॥

అవతారిక :

ఈ పదము పురుష విరహమును చెప్పు పదములలో నొకటి. తనయందు నాయిక కనబరచిన ప్రేమాతిశయమును తలచుకొని ఆమె యెడబాటునకు చింతించుచున్న నాయకుని వాక్యములే ఈ పదము. ఇందలి నాయిక విరహోత్కంఠిత సామాన్య.

ఆహిరి రాగము అతి ప్రాచీనము. వెంకటమఖి సంప్రదాయమున నారీ రీతిగౌళ జన్యముగాను, భాషాంగముగాను, ప్రతిమధ్యమము తప్ప తక్కిన స్వరము లన్నియు పలుకునది గాను వివరించి యున్నారు. కాని ఇప్పటి వాడుక ప్రకారము వకుళాభరణము జన్యముగా నుండి 'ని ద ని స' అను సందర్భమున చతుశ్రుతి ధైవతమును, 'స గ స' అనునప్పుడు సాధారణ గాంధారమును, పలుకుచూ భాషాంగముగా ఈ రాగము ఒప్పుచున్నది. దీనిని పూర్వాచార్యులు 8వ మేళముగా చెప్పియున్నారు. ఇందలి గమక వరికాదులు గురుముఖమున అభ్యసించి పాడుకొనవలెను. ఇందుగల స్వరములయందు నొక్కు, జారు, కంపితము పలుకు విధము కొంత కష్టసాధ్యము. 'ని ద ని స' అనునప్పుడుమాత్రమే చతుశ్రుతి ధైవతము పలుకును. 'ద ని ద ప' అనునప్పుడు శుద్ధధైవతమే పలుకును. 'స గ మ ప' అను ప్రయోగము తరుచుగా వచ్చును. 'స గ స ని' అనునప్పుడు సాధారణగాంధారము ఛాయా మాత్రముగా తోచును.

ఆరోహణ : స రి స గ మ ప ద ని సఁ - అవరోహణ : సఁ ని ద ని ద ప మ గా రి సా.

రాగం – ఆహిరి – త్రిపుటతాళం

ప : **ఏరీతి వేగింతునే ? ఓ చెలియా !**

అ. ప : పరితి వేగింతు - ఎటువలె తాళుదు
సారెకుపై కొనే - సకియా! నిన్నెడబాసి ॥ పరితి ॥

చ : సంజెప్రొద్దుకాడ - సమయమిదేయని
ముందు కౌగిట జేర్చి - మోదముతో
దండనశాయకు - దైవాలరాయ నీ
పొందుగోరితినన్న ఓ - పొలతి నిన్నెడబాసి ॥ పరితి ॥

2. ఆనబడిన చెలి - యను కూడకయున్న
దోసమురా యని - దూరుచును
బాసలిచ్చి నన్ను - బలిమిని యింటికి
నాసామిరమ్మను - ననబోడి నెడబాసి ॥ పరితి ॥

3. పలుమారు మువ్వ గో - పాల! రమ్మని వేడి
నలమి కౌగిట మోవాన నిచ్చి
తలిరు విల్తుని కేళి - తమితీరగా నన్ను
కళలంటి కూడిన - కలికి నిన్నెడబాసి ॥ పరితి ॥

ప : . . . . సగ । మ గ మ ప ద ప । మా పా ॥ మా . గా . । గ మ ప ద । ప మ గ రి ॥
. . . . ప . । రి . . . . . . । . . తి ॥ వే . . . । గిం . . . . । . . తు . ॥

సా . . . . । . . . . । పా దా ॥ నీ సా . రి రి స । స నీ ప । ద ని ద ప ॥
నే . . . । . . . . । ఓ . . ॥ చె లి . . . . । య . . । . . . . ॥

2. పా ప మ స గ । మ గ మ ప ద ప । మా మా ॥ మా . గా . । గ మ ప ద । ప మ గ రి ॥
. . . . ప . । రి . . . . . . । . తి ॥ వే . . . । గిం . . . . । . . తు . ॥

సా . . . . । . . . . । ద ప ద ని ద రి ॥ సా నీ ని ప । ప ద ప ని ద ప । పా . మ ॥
నే . . . . । . . . . । ఓ . . . . . . ॥ చె లి . . । య . . . . । . . . . ॥

3. పా . . . . । . . . . । స గ మా ॥ పా దా ని స ని ప । ప ద ప ని ద ప । పా . మ ॥ గా . .
. . . . . । . . . . । ఓ . . . ॥ చె లి . . . . । య . . . . . । . . . . ॥ . . .

॥ పరీతి ॥

అ. ప: . . . . ప ద । ని ద నీ । సా . . ॥ సా . . . . । సా . . । సా స ని ॥
. . . . ప . । రీ . . । తి . . ॥ వే . . . . । గిం . . । తు . . ॥

సా . . ని ని । నీ . . । నీ ని ప ॥ ప ద పా దా ని స ని ద । ద ని దా । పా . . ॥
. . . . ఎటు । వ . . । లే . . ॥ తా . . . . । ళు . . । దు . . ॥

2. ద ప ప మ ప ద । ని ద ని స రి స । నీ సా ॥ సా స మ గ మ గ । స రి స రి స ని । సా స ని ॥
. . . . ప . । రీ . . . . . । . తి ॥ వే . . . . . । గిం . . . . । తు . . ॥

సా . . ని ని । ని ద నీ స ని । ని స రి రి ॥ ని సా రి స ని । ప ద ప ని ద ప । పా . . ॥
. . . . ఎటు । వ . . . . । . . లె . ॥ తా . . . . । ళు . . . . . । దు . . ॥

1. ద ప ప మ ప ద । ని ద ని స రి స । నీ సా ॥ సా స మ గ మ గ । స ని స రి సా ।
. . . . ప . । రీ . . . . . । . తి ॥ వే . . . . . . । గిం . . . . ।

స రి సా స రి సా ॥ స రి సా స రి సా స ని । ని ద నీ స ని । ని స రి రి ॥
తు . . . . . ॥ . . . . ఎటు । వ . . . . । . . లె . ॥

ని సా ని స రి సా రి । స ని ని ప । ప ద ప ని ద ప ॥ పా . . మా ద ప । మా . . । మా . . ॥
తా . . . . . . । ళు . . . । దు . . . . . ॥ . . . సా . . । రె . . । కు . . ॥

గ మ ప ద ని స । స స నీ ద ప । ప ప మ గ ॥ గా . . స గ । మ గ మ ప ద ప । మా మ ద పా ॥
పై . . . . . । కో . . . . । నే . . . ॥ ఓ . . స కి । య . . . . . । . ని . . ॥

మా . గా . । గ మ ప ద । ప మ గ రి ॥ సా . .
న్నె . డ . । బా . . . । . . . . ॥ సి . . ఏరీతి ॥

చ: . . . . మా ద ప । మా . . । . . మా ద ప ॥ మా . . . । మా . . । గా మ ప మా . ప ॥
. . . . సం . . । దె . . । . . ప్రొ . . ॥ ద్దు . . . . । కా . . । డ . . . . . . ॥

గా . . స గ । మ గ మా । పా . . ॥ పా ద ప దా ని స ని ద । ప ద ప ని ద ప । పా . మ ॥
. . . . స మ । య . . । మి . . ॥ దే . . . . । య . . . . . । ని . . ॥

పా . . మ గ । మా . . । మా . గ మ గ ॥ మా మ ద ప మ గా । గ మ ప ద । ప మ మ గ రి ॥
. . . . ముం . । దు . . । కా . . . . ॥ గి . . ట . . । జే . . । . . . . . ॥

సా రి స రి స గ । మా మ ప ద ప । మా పా ॥ పా ద ప దా ని స ని ప । ప ద ప ని ద ప । పా . మ ॥
ర్చి . . . మో . । ద . . . . । . ము ॥ తో . . . . । . . . . . . । . . . . ॥

1. పా . . ప ద । ని ద నీ । సా . . ॥ సా . . . . । సా . . । సా . ని ॥
. . . . దం . । ద . . । నా . . ॥ శా . . . . । య . . । కు . . ॥

2. సా . . ప ద । ని ద నీ । సా . . ॥ సా స మ గ మ గ । సా . రి సా . రి । ని స సా ॥
. . . . దం . । ద . . । నా . . ॥ శా . . . . . । య . . . . । కు . . ॥

సా . . ని ద । ద ని స ని । ని స రి రి ॥ ని సా ని స రి సా రి । నీ ని ప । ప ద ప ని ద ప ॥
ఓ . . దై . । వ . . . । . . ల . ॥ రా . . . . । య . . । డ . . . . . ॥

పా . మ మా ద ప । మ గ మ గ । మ గ మ గ ॥ మా మ ద ప మ గా । మ గ మా । పా ద ప ॥
నీ . . . పొం . . । దు . . . । గో . . . ॥ రి . . తి . . . । న . . । న్న . . ॥

ద ని సా ప ప । ప ద ప ని ద ప । పా . . ॥ ప మ మ ద ప మ గా । గ మ ప ద । ప మ గ స ॥
ఓ . . పొల । తి . . . . . । ని . . ॥ న్నె . . . డ . . । బా . . . । . . . . ॥
రి సా
సి . . ఏరీతి ॥

అవతారిక ;

ప్రౌఢ నాయిక యగు ఈమె స్వీయ విరహోత్కంఠిత. ఈమెకు చిలుకల పలుకులు, వెన్నెలకాకలు, అళుల యళుకులు అన్నియు బాధాకరములే. వంటరిగానుండిన కంటికి నిదుర రాదట. తన స్వామి రంగేశుడయిన మువ్వగోపాలుని తోడితెమ్మని చెలిని వేడుకొనుచున్నది. ఈ పదమునందలి సాహిత్యము అత్యంత మనోజ్ఞములయిన వాక్యములతో నిండి, ఆ వాక్యములకు తగిన స్వరసందర్భములు అమరి రాగము, భావము క్షీర నీర న్యాయముగా కలసియుండుట గమనించదగినది.

రాగం - ఆహిరి - త్రిపుటతాళం

ప : ఏమిసేతునే ? కొమ్మా ! ఓయమ్మా !

అ. ప : ఏమిసేతునే ? వెన్నెలకాకలకు - ఎట్లోర్తునమ్మా ! నే ॥ ఏమిసేతు ॥

చ : కల కల రవముల చిలుకల పలుకులు
సొలపులు నామీద ఝులు ఝుల్లుమనే !
అళులచే నళుకుచు సొలపులవలచితి
తెల తెల్ల వారదే చిలుకలకొలికి నే ॥ ఏమిసేతు ॥

2. మింట చందురు నన్నంటి గాయుగాక
యొంటి నుంటే రాదు కంటికి నిదుర
తుంట విల్తుడు నన్ను కంటగించి నాడు
వింటివటే ! కలకంఠిరో ! నేడు ॥ ఏమిసేతు ॥

3. అందమైన మా మువ్వ గోపాలు - డైన రంగేశు
మందలించి వాని - యిందు తోడితెచ్చి
పొందుసేయగదవే - చందన గంధి సే ॥ ఏమిసేతు ॥

ప: . . పా . . । నిదా ని పా । పపమగ ॥ గమపదపమ । సగమా మగరీ । ని సా . ॥
. . ఏ . . । మి . . . । సే . . . ॥ తు . నే . . . । కొ . . . . . । మ్మా . . ॥

సగ మా . గ మా । పదపా దా ని స । నీ . పదప ॥ పమ
ఓ . . . . . . । య . . . . . । . . . మ్మా ॥ . .

2. పా దప దనిసా సా . ని । దని సా . ని దని । సా . ని దని దా ॥ పమ
ఓ . . . . । య . . . . . . । . . . మ్మా . . ॥ . .

3 దనిసరి సని దని సరిసని । దనిసనిసరీ . । సనిదనిద ప ॥ పమ
ఓ . . . . । య . . . . । . . . . మ్మా . ॥ . .

4. సా . రి గమగరి ని సాని । దని సా . ని నిస । రీ సనిదా ॥ పమ
ఓ . . . . । య . . . . . . । . మ్మా . . ॥ . .

5. సరిగమ గరి సరి సనిదని । దనిస నిసరీ . । సనిదని దప ॥
ఓ . . . . । య . . . . . . । . . . మ్మా . ।

పమపా . . । నిదాని పా । పపమగ ॥ సగ మపదప మా . గ । సగమా మగసరి । ని సా . ॥
. . ఏ . . । మి . . . । సే . . . ॥ తు . నే . . . . . . । కొ . . . . . । మ్మా . . ॥

అ. ప. సా . . పా । పా ద ప ద ని । స ని సా ॥ . . సా . . । సా . . । సా . ని ॥
. . . . ఏ । మి . . . . । నే . . ॥ . . తు . . । నే . . । వె . . ॥

ని ద ని సా . । సా . . । సా రి స సా రి స ॥ నీ . ద నిసరిస నీ . ద । ప దపని ద ప । పా . . ॥
న్నె . . ల . । కా . . । . . . . . ॥ క . . . . । ల . . . . . । కు . . ॥

2. సా . మ గమ మ గ రీ । సా . . । సా రి స సా రి స ॥ దని సరిసని దని సరిసని । దనిసనిసరీ . ।
న్నె . . ల . . . . । కా . . । . . . . . . ॥ క . . . . । ల . . . . . ।

1) స ని ద ని ద ప ॥ పా . . పా । దా నిస నీ . ద । ప దపని ద ప ॥ పా . . గ మ ప ద ।
కు . . . . . ॥ . . . ఎ । ట్లో . . . . . । . . . . ॥ ర్తు . . నం . . . ।

పా ద ప పా ద ప । ప మ గ మ మ గ రీ ॥
. . . . . । . . . . ॥

2) సా . . పా । దా ని ప ని ప । దపపమ ॥ గమ ప ద ప మ గ మ పదపమ । గమప మపదా . ।
మ్మా . . ఎ । ట్లో . . . । . . . . ॥ ర్తు . . . . . నం . . . . . । . . . . ।

ప మ గ మ మ గ రీ ॥
మ్మా . . . . . . ॥

3) సా . . ప మ గ మ । ప ద ని స ని స ని స నీ . ప । ద ని ద ని దా . ప ప మ ॥
. . . . ఎ . . . । ట్లో . . . . । . . . . ॥

గ మ ప ద ప మ గ మ ప ద ప మ । గ మ ప మ ప దా . । ప మ గ మ మ గ రీ ॥ సా . .
ర్తు . . . . . నం . . . . . । . . . . । మ్మా . . . . ॥ నే . .

నేమిసేతు ॥

చ: ....పప। నిదా ని పా।పపమగ॥సగ మపదప మా.ప।మగమా మగరి।సా..॥
....కల।క.. .।ల....॥ర.వ... ..।ము. ...।ల..॥

రిసరిని సప।పపమగ।మా.గ మప॥పాదప దానిస నిప।పదపని దప।పా..॥
....చిలు।క...। ల.. ..॥ప..లు....।కు.....।లు..॥

....దని।సా..।సా సని॥నీ.ద నిసరిస నీ.ప।పదపనిదప।పా..॥
....సొల।పు..।లు..॥నా.. ....।మీ......।ద..॥

పమగా సగ।మా..।పా..॥పాదప దానిస నీ.ప।పదపని దప।పా..॥
... ఝులు।ఝు..।ల్లు..॥మ..నె......।నే.....।....॥

....పదపా।పాదపదని।సా..॥సారి రిసని।సా..।రిసిసని॥
....అ.ళు।లా.....।చే..॥న .ళు..।కు..।చు...॥

సాసనిదని।సా..।సరిసా సరినీ॥నీ.ద నిసరిస నిప।పదపని దప।
... సొల।పు..।ల.. ...॥వ..ల.....।చి.....।

పా..॥....దని।సా.మ గమ।గసరిస॥సా.ని నిపదప।
తి..॥....తెల।తె.. ..।..ల్లి.॥వా......।

పాదపదని।సా..॥సాపాద ని।సారిస సని।నీ.పదప॥
ర....।దే..॥....చిలు।క.. ..।ల.. ..॥

గమ పదపమ గమ పదపమ।గమప మవదా.।పమగమ మగరీ॥
కొ.....లి......।కి.......।నే.......॥

సా..
....నేమి సేతు॥

అవతారిక :

ఈ పదమునందు విరహోత్తుడయిన నాయకుడు సీతా వియోగమున పరితపించిన శ్రీరామచంద్రునకు నావలె చిలుకల పలుకులు ములుకులై తోచలేదో, నెలరాయడతని పాలిటికి నిప్పుల కుప్పయై యుండలేదో అని ఊహించుకొనుచూ వగచుచున్నాడు. ఇందలి నాయిక ప్రోషిత పతిక.

రాగం - ఆహిరి - ఝంప తాళం

ప : రామరామ ప్రాణసఖి నెడబాసి శ్రీరాముడెటువలె తాళెనో ముందు

అ. ప : తామర పాణిని తలచితె నాగుండె
తల్లడమందు నేమందు నయ్యయ్యో ॥ రామ ॥

చ : కలికి చిలుకల పలుకు లీలాగు నతనికి
కర్ణశూలంబులై యుండలేదో
నెలరాయడతని పాలిటికి నీలాగున
నిప్పుల కుప్పయై యుండలేదో
తెలియకను రాతిరి పగలు యీతీరున
దిగులు మదిలో తోచదాయె నేమో
చెలియ నెడబాసినప్పటినుండి నామనసు
చిందర వందరై యున్నదయ్యయ్యో ॥ రామ ॥

2. మరుడు పగవాడనుచు నీలాగు నాడల్ల
మను జేసు నలయించడాయె నేమో ?
కెరలియా గండుకోయిల నాద మీలాగు
ఖేదమై అతని బాధించలేదో ?
విరివిగా అతని కాహార నిద్రాదులును
విరసంబు గాక నింపాయ నేమో ?
విరిబోణి నెడబాసినది మొదలు నేనిట్లు
వెడవిల్తు బారి పాలైతి నయ్యయ్యో ! ॥ రామ ॥

3. వేమారు నావలెను తన సతికి అతడును
వేడగును నమ్మికలు నియ్యలేదో
కామినీ మణి వద్ద లేనప్పుడతనికి
కనుగవల నీరిట్టు గ్రమ్మలేదో ?
తామసపు ప్రేమచేత అతడు నావలెగాక
ధైర్యంబు తెచ్చుకొని యుండెనేమో ?
కామించినను మువ్వగోపాల రమ్మనుచు
కలసిన చెలి కనుల గప్పెనయ్యయ్యో ? ॥ రామ ॥

ప: ..సగ। మాపా..॥ పా..। దపపమమా॥ పాపద। నీసా సారిస॥
..రా.। మరా..॥ మ..। ప్రా... ణ ॥ సఖి.। నెడ . ..॥

సనిప। దపపా..॥ ..సగ। మాపాదప॥ పపమగ। గాపమగసరి॥
తా...। సి.శ్రీ..॥ ..రా.। ముడెటు.॥ వ.లె.। తా....ళె॥

సా..। దపపమగమ॥
నో..। ముం...దు॥

2. గరిసగ। మాపా..॥ దానిస నిప। దనిదని దపపమ॥
. . రా.। మ రా..॥ మ . . . .। ప్రా. . . . . ణ. ॥

పాపద। నీసా సారిస॥ నీ.ద నిసరిస। నీ.ప దపపమ।
స.ఖి.। నెడ . . .॥ బా. . . . . . .। సి..శ్రీ. . - ॥

పాసగ। మాపాదప॥ పపమగ। గాపమ గసరి॥ సా..। ద పపమగమ॥
. . రా.। ముడెటు.॥ వ. లె.। తా. . . . కె॥ నో..। ముం. . . దు॥

గరి
. . రామ రామ॥

అ.ప: . . పద। నీసా..॥ సా. । సనిసా..॥ . . నిద। నీ సారిస॥
. . తా.। మర..॥ సా..। తి. ని..॥ . . తల। చితె . . ॥

నీనిద। పదపని దపపమ॥ పాసగ। మాపా..॥
నా..। గుం.. . డె.॥ . త.। ల్లి డ..॥

పానిప పానిప। దపపామా॥ గమపద। పమగమగస॥ రిసరిస। రినిసా..॥
మం. . . . .। దె. నే..॥ మం. . .। దు న . . .॥ య్య..। యో్య....॥

2. . . పద। నీసా..॥ సా.మ గమ। గసరిససా॥ . . నిద। నీ దానిస నిస॥
. . తా.। మర..॥ సా. . . .। తి. ని. .॥ . . తల। చితె. . . .॥

రిరిసని। పదపని దపపమ॥ మామగ। మాపా..॥ పదనిస। సపద పపమ॥
నా. . .। గుం. . . . . డె.॥ . . త.। ల్లి డ . .॥ మం. . .। దె. నే. . .॥

గామప మప। దదపమగమ॥ మగసా రి। సా . . .॥.
మం. . . .। దు.న . . .॥ య్య . .। యో్య....॥.. రామరామ॥

చ: . . ప ద । పా మా మ ప ॥ గా మ గ । మగమగమగ ॥ గామప మా . ప । గ మ మగసా రి రి ॥
. . క లి । కి చి లు . ॥ క ల . । ప . లు . కు . ॥ లీ . . . . . । లా . . . . గు . ॥

సా సా । స న్ని పా . . ॥ . . ఫ̣ ధ̣ । న్ని̣ సా . . ॥ స రి రి స । స న్ని̣ సా . . ॥
న త . । ని . కి . . ॥ . . క . । ర్ణశూ . . ॥ లం . . . । ఋ . లై . . ॥

వ గ మా । పా ద ని ద ప ॥ దా ని స̇ ని ప । దా పా . . ॥
యుం . । డ లె . . . ॥ దో . . . . । . . . . ॥

. . సగ । మా . . పా ॥ నిప నిప । నిపదానీ ॥ సాసా । సనిసా . . ॥ నీనిద । పా ద ప ప మ ॥
. . నెల । రా . . య ॥ డ . త . । ని. పా . . ॥ లి టి । కి . నీ . . ॥ లా . . । గు న . . . ॥

గమసగ । మాపా . . ॥ దనిదా । పా ద పపమ ॥ గమగమ । మగగమగస ॥ రిరిసన్ని̣ । సా . . . . ॥
. . ని . । ప్పు ల . . ॥ కు . . । ప్పయై . . . ॥ యుం . . . । డ . లే . . ॥ . . . . । దో . . . . ॥

. . పద । పామామగ ॥ మా . . । పాపపమగ ॥ మాసగ । మాపా . . ॥ దానిస̇ నిప । దపపాపమ ॥
. . తెలి।యక ను . ॥ రా . . । తి రి . . . ॥ . . పగ । లుయీ . . ॥ తీ . . . . । రు . నీ . . ॥

పా సగ । మాపాదప ॥ పపమగ । మాగమగస ॥ రిరిసన్ని̣ । సాసగమా ॥ సగమప దపమా । పా . . . . ॥
. . దిగు । లు మది . ॥ లో . . . । తో . . చ . ॥ దా . . . । యెనే . . . ॥ మో . . . . . । . . . . . ॥

. . పద । నీసాసా ॥ సా . . । రి̇రి̇ స̇ ని సా ॥ రీ̇సా । రి̇ స̇ స̇ ని సా ॥ నిద నిస̇రి̇స̇ । ని ద దపపమ ॥
. . చెలి । యనెడ ॥ బా . . । సి . న . . . ॥ ప్పటి । నుం . . . డి ॥ నా . . . . . । మ . న . సు . ॥

. . నగ । మాపా . . ॥ దానిస నిప । దపపాపమ ॥ గమపద । పమగామా ॥ గ మపద । పమగసరి ॥
. . చిం । ద ర . . ॥ వం . . . . । ద . రై . . ॥ యు . . . । న్న . ద . . ॥ య్య . . . । . . . . ॥

సా
య్యో రామ రామ ॥

అవతారిక :

ముగ్ధయగు ఈ నాయిక స్వీయ, ప్రోషితపతిక. ఈమెకు వన్నె చిగురు పగడమువంటి తనస్వామి పాదములు కన్నుల కద్దుకొనవలెనని, మురువైన వాని ముద్దుమోము కనుల చూడ వలెనని, మువ్వగోపాలుడయిన శ్వేతవరాహుడు తనను ఆదరించవలెనని కోరికలట. ఈ పదము నందు గల ఆహిరిరాగ సంచారములు అత్యంత మనోహరములయిన స్వర సందర్భములతో కూడి యున్నవి.

రాగం - ఆహిరి - ఆదితాళం

ప : తాళరాదమ్మా! ఓయమ్మ!

అ. ప : తాళరాదుగదమ్మ తరుణి నా సామిని బాసి ॥ తాళ ॥

చ : వన్నెచిగురు పగడమువంటి - వాని పాదము లెన్నడు
కన్నులకొత్తుకొందునో ॥ తాళ ॥

2. మురువైన వాని ముద్దుమోము కన్నులచూడగ
పరితాపమెల్ల తీరు మరు బారిచేతను ॥ తాళ ॥

3. అతివరో! మువ్వగోపాలుడైన శ్వేతవరాహుడు
రతికేళి కూడుటెప్పుడో - గత మింటివలెగాక ॥ తాళ ॥

ప: ... సగ మపా. । పదపనిదప। పమగమ మగరీ॥
...తా. ళరా.। ద..... । ....॥

సా ..సా..। సా.గమా। మపదప మా.ప॥
మ్మా.. ఓ..। య..మ్మా। ....॥

2. గమగరిసని సగ మపా. । దని సా సాసని । దనిదా పా.మ॥
.......తా. ళ రా.। ద.. ...। ... ...॥

మగరి సా సా..। స గ మపదప మా । మా పమ గరి రీ॥
మ్మా... ఓ..। య . ....మ్మ । ... ...॥

3. గమ గరిసని సగ మపా. । దా నిస నిప దనిదని దా। పా..॥
. . ....తా. ళరా.। ద ....।మ్మా..॥

అ.ప: ... పా దపదదని। సా సా.ని। నిదనీ సా.ని॥
...తాళ..రా.।.. దు..। గ..ద ..॥

సా .దని సా సా.ని। నిదనీ నిదా ప। పా.మ మగమా॥
మ్మ.తరుణి నా..।సా..మి...। ని.. జా. . ॥

2. పమ గరిసని పా దపదదని। సా.రి గమగరి। సా.ని నిదనీ॥
సి. ....తాళ..రా.।...దు. ..। గ..ద..॥

సా.దని సా సా.ని। నిదనీ నిదాప । పా.మ మగమా॥
మ్మ.తరు ణి నా..।సా..మి..। ని.. జా...॥

పా.
సి . తాళరాదమ్మా॥

చ: ... ప దా ని ద । ద ప ప మ । మ గ మా మ గ రి ॥

... వ న్నె చి గు । రు . ప గ । డ . . ము . . ॥

స రి స రి ని స స రి రి స స ని సా । స గ మా పా । పా ద ని దా ॥

వం . . . టి . వా . ని . . పా । ద . . ము । తె న్న . . ॥

1. పా . పా ద ప ద ద ని । సా సా . ని । ని ద సీ సా ని ॥

డు . క న్ను . . ల . । కొ త్తు . . । కొం . . దు . . ॥

2. సా . ద ని సా సా . ని । ని ద నీ ని దా ప । పా . మ మ గ మా ॥

నో . క . న్ను ల . . । కొ . . త్తు . . । కొం . , దు . . . ॥

ప మ గ రి స ని

నో . . . . . తాళరాదమ్మా ॥

అవతారిక :

కలహాంతరితయైన ఈ నాయిక సామాన్య. తన యందెంతయో మోహము కనబరచి తనను లోబరుచుకొన్న నాయకుడు ఏకారణముననో తనకు దూరమాయెనని ఆరాటపడుచున్నది.

ఈ వసంతభైరవి రాగమునకు వెంకటమఖి సంప్రదాయమున చెప్పిన లక్షణములును, క్షేత్రజ్ఞుల పదములందలి రాగస్వరూపమును చాలవరకు ఒకేవిధముగానున్నవి. 'ద ని సా', 'స రి గ మ గ రి సా', 'స ని ద మ' 'ప మ గా', 'గ మ ప మ గ మ దా' మొదలగునవి విశేష ప్రయోగములు.

'స రి గ మ ప మ ద ని సా' - 'స ని ద మ ప మ గ రి సా' అనునవి ఆరోహణావరోహణములు. ఈ రాగము ఇప్పటి వాడుకలోగల 14 వ మేళమయిన వకుళాభరణ జన్యము. విలంబ కాలములో గల పదమునందు రాగ స్వరూపము ఎంతో మనోజ్ఞముగా గోచరించుచున్నది. ఆది తాళమున గల అతి కొద్ది పదములలో ఇది ఒకటి.

రాగం - వసంతభైరవి - ఆదితాళం

ప : ఇంత రాపుచేసితే - వే నెటులోర్తునే ?

అ. ప : ఇంతి మువ్వ గోపాలుడు - వింతదానివలె నన్ను ॥ ఇంత ॥

చ: మొదట వాడీడకు వచ్చి - మ్రొక్కి పొందవలెనన్న
సదయుడా వద్దు నేస్తమే - చాలునంటినే
కదిసి నామాటవినక - కాళ్ళ వేళ్ళ పెనగుచు
పదివేల బాసలుచేసి - బాయజాలననెనే ॥ ఇంత ॥

2. మనసు తెలియపలసి - మాయింటికి రావద్దన్న
కనుగొన దిటవులేక - కన్నీరు నించెనే!
పెనుగొన్న తమకాన - పెదవులె దడవుచు
నిను బాయలేనని - నెలత బతిమాలిన వా ॥ డింత ॥

3. నీమాట నమ్మరాదోయి ? - నే చాల కోపగిత్తెను
యేమన్న నేమివచ్చునో - యెంటుకంటినే
మోముచూచి వాడు తన - మోహమే పూటకాపని
కోమలిరో! మువ్వ - గోపాలుడు ననుగూడి ॥ ఇంత ॥

ప: . . . దా ని సా । . . సా । నీ స ని ద ని ॥
. . . ఇం త రా । . . పు । చే . . . సి ॥

ని ని ద దా . ప ప మ గ మ ప ద ప । మా . గ ప మ గ స । రి స గా మ గ ॥
తే . . . . నే . . . నె టు . . . । లో . . . . । ర్తు . నే . . ॥

2. మా . దా ని సా . రి । గ మ గ రి సా । నీ స ని ని ద నీ ॥
. . . ఇం త రా . . । . . . . . పు । చే . . . . సి ॥

ని ని ద దా . ప ప మ గ మ ప ద ప । మా . గ ప మ గ స । రి స గా మ గ ॥
తే . . . . . నే . . . నె టు . . । లో . . . . । ర్తు . నే . . ॥

అ. ప: మా . మా ప మా . గ। మా దా। ని ద ధా రి స ని . ॥
. . . ఇం తి ము . . । వ్వ గో । పా . లు . . . . ॥
సా . సా రి గా । గ మా గ రి స । స రి నీ ని స దా॥
డు . విం త దా । . . . ని . । వ . . లె . . ॥

2. ద ని ద మ గా। మా ప ప ప మ గ । మా గ మ ద మ । మ ద ని ద ద ని స ని ।
న . . . న్న । ఇం తి ము . . . । వ్వ గో . . . । పా . . . లు . . . ॥
సా - సా రి గా । గ మా గ రి స । స రి నీ ని స దా ॥
డు . విం త దా । . . . . . ని . । వ . . లె . . . ॥
ద ని ద మ గ మ
న . . న్న . . ఇంత రాపుచేసితే॥

చ: . . . ద ని ద ద మ। మా మా ద ప। ప ప మా గా ॥ మా . మ గ మ గ మ దా । నీ నిద।
. . మొదటవా . । డీ డ . . । కు . . వ ॥ చ్చి . ।మొ . . . క్కి పొం । దవ . ।
ద మ మ ద ద మ గా॥ మా . మ గ మా ద నీ । సానీ । ని దదా స ని॥
లె . న . . . . ॥ న్న . స . ద యుడా । వ ద్దు । నే . స్త . . . ॥
సా . మ గ మ ద మ ద నీ। దమ మ గ రి । రి గ మ ద మ ॥
మే . చా . . . లు . నం। టి . . . . । నే . . . . ॥
దా . ద ని ద ద మ। దా నీ । స స ని ద దా స ని॥
. . . క ద సి నా . । మాట । వి . . . న . . ॥

సా . సా ఠి గా । గ మా గ ఠి స । స ని ని ద నీ ॥
క . కా ళ్ళ వే । ళ్ళ . . పె . । న . గు . . ॥

సా . స స సా స । నీ స ని ద ని । ని ని ద ద ద మ గా ॥
చు . ప ది వే ల । జా . . . స । లు . . . జే . . ॥

మా . మ గ మ గ మ ప ద ప । మా గా । మ గ రి స రి ॥
సి . జా . . . య జా . . । ల న । నే . . నే . ॥

గ మ ద మ దా
. . . . . ఇంత రాపుచేసితే ॥

అవతారిక :

మానవతియగు ఈ నాయిక స్వీయ అన్య నాయికాసక్తుడయిన నాయకుడు తన వద్దకు వచ్చినప్పుడు వాని మనసు తనపై నిలుపుకొనుటకు తాను చేసిన ప్రయత్నములు చెలికత్తెతో చెప్పుకొని ' ఇక్కడ లేదేమనసు - ఇంతిరో ! వానికి '. అని వాపోవుచున్నది.

రాగం - వసంతభైరవి - త్రిపుటతాళం

ప : **ఇక్కడ లేదే మనసు - ఇంతిరో ! వానికి**

అ. ప : దిక్కుమాలిన మోహము - తెలియనీదాయ నయ్యయ్యో ॥ ఇక్కడ ॥

చ : వచ్చినప్పుడే ప్రేమచే - వాని నెమ్మోని నిండ
పచ్చి కస్తూరి యలదియే - పాటిదంటే
మత్స్యకంటి కొంతసేపు - మాటాడక యూరకుండి
హెచ్చు తావిబూసిన వా - రెవ్వరనెను ॥ ఇక్కడ ॥

2\. కోమలిరోయా మాటవిని - కోపమడపలేక వాని
మోము జూచి పంటి కొద్ది - మోవి నొక్కితే
తామర సాక్షిరో ! నన్ను - దాని పేర బల్కరించి
వేమరు నొచ్చిని మ్రొక్కె - విడువుమనెను ॥ ఇక్కడ ॥

3\. దానిపై వాని జాలి - తప్పింపవలెనని
పూని మువ్వ గోపాలుని - పొందుచుండగా
మానుమని యనక - మంచిమాటలైన నాడక
మానినీ ! యున్సురనెను - మరి నే జాలించితి ॥ ఇక్కడ ॥

ప: . . . . రీ । సా . పమ । మగమా ॥ గమాగ మాదమ । మదదా । దామా ॥
. . . . ఇ । క్క . . . । . . డ ॥ లే దే . . . । మ . న । సు . . ॥

మా . . గమ । దా . నిసని । దనిదమ ॥ గమదా మగమదా మ ।
. . . . యిం . । తి . . . . । రో . . . ॥ వా . . . . ।

పమగమ పా . మ । గమపమ గసరీ ॥
ని . . . . । కి . . , . . . ॥

అ. ప: సా . . గమ । దా . . । ద నిదా ॥ దమా పమగా మ । దా దా సని । సా సని ॥
. . . ది . । కు్క . . । మా . . ॥ లి . న . . . । మో . . . । హ . . . ॥

సా . . రిస । సా రిస । రిమగ ॥ గాపమ గసరిస । సనిదని సా . ని । దా దని దమ ॥
ము . . తెలి । య . . । నీ . . ॥ దా . . . . య . । న . . . . . . । య్యా . . . . ॥

ప మగరి సా
యో్యా . . . . ॥ ఇక్కడ ॥

చ: . . . . సరి । గా . . । మా . . ॥ ప మగా మా । ప మగా । మా . . ॥
. . . . వ . । చ్చి . . । న . . ॥ ప్పు . డు . . । ప్రే . . । మ . . ॥

మా . . గమ । దా . . । దా మా ॥ దని సా . ని । ద నిదా । దా మా ॥
చే . . వా . । ని . . । నె . ॥ మ్మె . ని . . । నిం . . । డ . . ॥

పమ గరి సరి । గా . . । మాదా ॥ దామ పమ గా । గమ పా పమ । గా పమగరి ॥
. . . . ప . । చ్చి . . । క . ॥ స్తు . రి . . । య . . ల . । . . ది . . . ॥

సా . సా । స ని̣ ని̣ ధ । సా . . ॥ సా . . స రి । గా . . । మా . . ॥

ఏ . . పా । టి . . । దం . . ॥ క్షే . . మ . । త్స్య . . । కం . . ॥

ప మ గా మా । ప మ గా । మా . . ॥ మా . గ మ । దా . . । దా మా ॥

టి . కొం . . । త . . । సే . . ॥ పు . . మా . । టా . . । డ క ॥

ద ని సా . ని । ద ని దా । దా మా ॥ . . . . గ మ । దా . । ద ని దా ॥

యూ . ర . . । కుం . . । డి . . ॥ . . . . పో . । చ్చు . . । తా . . ॥

ద మా ప మ గా మ । దా దా స̇ ని । సా̇ స̇ ని ॥ సా̇ . . రి̇ స̇ । సా̇ రి̇ స̇ । రీ̇ మ̇ గ̇ ॥

వి . బూ . . . । సి . . . । న . . ॥ వా . . రె . । వ్వ . . । . . . ॥

గ̇ా ప̇ మ̇ గ̇ స̇ రి̇ స̇ । స̇ ని ద ని సా . ని । దా ద ని ద మ ॥ ప మ గ రి సా

ర . . . . . । నే . . . . . . । . . . . . . ॥ ను . . . . ఇక్కడ ॥

అవతారిక :

నాయిక స్వీయ, మధ్య, ఖండిత.

ఇందలి నాయిక ఆకుమడుపులిచ్చుట మొదలగు ఉపచారములు నాయకునకు చేయుచుండ, అతడు ఆమె కనుగప్పి ధృష్టుడై అన్యనాయికను లాలించుట, తలచుట, మొదలగునవి చేయుచుండగా ఖండితయగు ఈమె అతని చేతలకు కోపించి ఎత్తిపొడుపుమాటలు చెప్పుచున్నది.

సావేరి రాగము ప్రాచీనము. 72 మేళకర్తల ఆవిర్భావమునకు ముందుగానే వాడుకలోనున్న రక్తిరాగము. వెంకటమఖి సంప్రదాయమున ఈరాగము భాషాంగమని చెప్పియున్నారు. కాని 15 వ మేళకర్త మాయామాళవగౌళ జన్యముగా ఇప్పుడు వాడుకలో నున్న సావేరి రాగము భాషాంగముకాదు. క్షేత్రజ్ఞునిపదములలోగల సావేరి రాగ స్వరూపము నేడు వాడుకలో ఉన్నట్లేయున్నది. 'మ గ ప మ' అనునదియు 'స రి ప మ గ రి' అను తారస్థాయి ప్రయోగమును పదములయందు కనబడుచున్నవి.

ఆరోహణ । స రి మ ప ద స - అవరోహణ : స ని ద ప మ గ రి స

రాగం - సావేరి - త్రిపుటతాళం

ప : బాగాయ నీ వగలెల్ల మా - బాగాయ!

అ. ప : బాగాయ మువ్వ గో - పాల నీ వగలెల్ల మా ॥ బాగాయ ॥

చ : నీకు వే మడుపులిచ్చేది నీవా - కౌలత కందిచ్చేది
లోకులందరు నవ్వేది యది
గాక మరేమో ఆగడముచేసే దెల్ల మా ॥ బాగాయ ॥

2. నిన్ను నే కౌగిలించేది నీవా - నీరజాక్షిని దలచేది
నన్ను నీ వాడుకునేది అల్ల
వనబోణి ఇంటను నవ్వుకొనేదెల్లా మా ॥ బాగాయ ॥

3. కూడి నే నిను లాలించేది మువ్వ - గోపాల నీ వలిగేది
చాడిమాటలు వినేది నన్ను
చౌకచేసి యల్ల సఖిని మెచ్చేదెల్లా మా ॥ బాగాయ ॥

ప: సా . . రి । సా . . । సా . . ॥ స నిదా మపదా । సనిదా పమ । గరిగరి ॥
. . . బా । గా . . । య . . ॥ నీ . . , వ . . । గ . . . . । లె . . ॥
సా . . . . । . . . . । సా . రి గ స ॥ రిమపద సా పమపద । సరిగా రి సనిద ।
ల్లి . . . . । . . . . । మా . . . . ॥ . . . . . బా . . . । గా . . . . . . ।
ప దమా గగరి ॥ సా . .
య . . . . . ॥ . . . . బాగాయ ॥

అ.ప: . . . . పాదని । ద పపమ । దపదా ॥ దప మా దా . । సా . . । . . . . ॥
. . . . బా . . । గా . . . . । . . య ॥ ము . . వ్వ . । గో . . । . . . . ॥
సారిగ రి సనిద । పా . . । ప మ గరి ॥ మగరి మా . పదమ । మగరి రిగరి । సా . . ॥
పా . . . . । ల . . । నీ . . . ॥ వ . . గ . . . । లె . . . . . . । ల్లి . . ॥

2. సా . రిమా పాదని । దపపమ । దపదా ॥ పదమా దా . । సా . రి గరి । గా గరి ॥
మా . . షా . . । గా . . . । . . య ॥ ము . . వ్వ . । గో . . . . । . . . . ॥

సా రి గ రి స ని ద । పమప ద సా రి ని । పదమా పమగరి ॥ మగరి మపదా సరిగా ।
పా . . . . . . । ల . . . . . . । నీ . . . . . . ॥ వ . . గ . . . . ।

రిసనిద పమగరి । సా . నీ ధా ॥ స రి మ ప దా
లె . . . . । ల్ల . . . ॥ మా . . . . ఖాగాయ ॥

చ : . . . . పద । సనిదద । పా . దమా ॥ పదనిదపమ । గగరీ । సా . రి ॥
. . . . నీ - । కు . . . । నే . . . . ॥ మ . . డు . . । పు . . . । లి . . . ॥

స రిమా . . । పమగరి । సరిమా ॥ పా . . సరి । మా . . । మా . . ॥
చ్చే . . . . । ది . . . । నీ . . ॥ వా . . నెల । త . . । చే . . ॥

మపమ గా రి । సరిమా । పా . మ ॥ దా . . ప మ । పా . ద । సా . . ॥
తి . . కం . । ది . . . । చ్చే . . ॥ ది . . లో . । కు . . . । లం . . ॥

సా రి గ గ రి । సనిదా । ద మ దా ॥ సా . . పాదని । దపపమ । దపదా ॥
ద . రు . . । న . . . । వ్వే . . ॥ ది . . అది . । గా . . . । . . క ॥

పద మా దా . । సా . . । సా . . ॥ సా రి గ రి సనిద । పా . . । పమగరి ॥
మ . రే . . । మో . . । ఆ . . ॥ గ . . డ . . . । ము . . । చే . . . ॥

మగరి మా . పదప । మగరి రిగరి । సా . . ॥ సరిమపదా
సే . . దె . . . . । . . . . . । ల్ల . . ॥ మా . . . ఖాగాయ ॥

అవతారిక :

ఇందలి నాయిక స్వీయ మధ్య విప్రలబ్ధ.

ఈమెతో సఖి ఊరడింపుగా చెప్పుచున్న మాటలే ఈ పదము. 'విద్దెలు చదువక పెంచిన చిలుకకు సుద్దులు తెలుపక' అని చెలియన్న మాటలలో నాయిక వైదుష్యము తెలియుచున్నది. ఆఖరి చరణమున గల 'కోడిగపుమాటలాడి' అను చెలివాక్యము వలన ఈమెకు కొంచెము కోపము, తొందర యున్నట్లు తోచుచున్నది.

రాగం - సావేరి - ఆదితాళం

ప : ఈలాగటవే! బుద్ధి ఓ యిందుబింబాననా!

అ. ప : నాలో నీలో భేదమేమే - నాతో అనతీవే యీ
వేళ మువ్వగోపాలుని - మేలు వాని చేయనా ॥ ఈ ॥

చ : విద్దెలు చదువక - పెంచిన చిలుకకు
సుద్దులు తెలుపక - సుదతిరో! నీవు
అద్దమ రాతిరి - యనురుసురను కొంట
ముద్దుమోమువాడ - నిద్దురలేకున్నావు ॥ ఈ ॥

2. కోడె గుబ్బలపైని - కొంగుబచరింపక
తోడి వారిజాతుల - తో మాటలాడక
ఆడికలకు లోనై - యలమట నొందుచు
చేడియ యేల చెక్కిట - చెయ్యి చేర్చుకొన్నావు ॥ ఈ ॥

3. కూడి మువ్వ గోపాలు - గుణములు తెలియక
కోడిగెపు మాటలాడి - కోమలిరో! వానిబాసి
వాడలో నీ సరివనితలు నవ్వగ
నాడాదట్రమ జెంది - నట్ల దిరిగేవిదియేమో ॥ ఈ ॥

ప: ... సరి । పా . మ । దపదా ॥ పా .. మపదా । దపపమ గా . రి । పమపద సా ॥
.... ఈ . । లా .. । గ . ట ॥ వే .. బు .. । .... । ద్ధి .... ॥

సా . పద । సరిగా రి । సా .. ॥ సని దా పా . । మపదా దపపమ ।
ఓ .. యిం . । దు ... । బిం .. ॥ బా .. .. । న .. .... ।

గగరి పమగరి ॥ సా ..
... నా ... ॥ . : . ఈలాగటవే ॥

అ.ప: .... పా దని । దపపమ । గగరిరి ॥ పా దనిదపపమ । ద పదా । సా .. ॥
.... నా .. । లో ... । నీ ... ॥ లో .... । ఖే . ద । మే .. ॥

సా .. పద । సరిగా గరి । సరిపమ గగరి ॥ సరిగా రి సరిగా రి । మా గగరి ।
మే .. నా . । తో .. .. । అ ... ... ॥ న .... । తి ... ।

రిగరి సా ॥ సా .. దా । గరిరి । సా .. ॥ సారిగరిస నిదా . । పదమా దా । సా ... ॥
... వే ॥ యీ .. వే । శ .. । ము .. ॥ వ్వ .. గో ..... । పా ... లు । ని ... ॥

సా . సని దా । పా . దప । పమా . గరి ॥ మాపదా . దపపమా . । గగరి ।
మే . లు ... । వా . ని . । ... . చే . ॥ య .... । న ... ।

పమగరిరి ॥ సా ..
.. ... ॥ , ... ఈలాగటవే ॥

చ: ....దా।పా..।పా.మ॥మా.పమగరి.।పమగసరి।సా..॥
....వి।ద్దె..।లు..॥చ.దు....।వ....।క..॥

....ధఫధా।సా..।సరి గా రి॥సరి మా మ ప దా।మ ప ద ని దా।పా..॥
....వెం..।చి..।న....॥చి...లు..।క....।కు..॥

....దా।పా..।దపపమ॥మా.పమగరి.।పమగసరి।సా..॥
....సు।ద్దు..।లు...॥తె.లు....।ప....।క..॥

సా..ధఫధా।సా..।సరిగా రి॥సరి మా మ ప దా।మ ప ద ని దా।పా..॥
....సు.ద।తి..।రో...॥నీ.. ....।......।వు..॥

....పాదని।దపపమ।గగరిరి॥పా దనిదప పమ।దపదా।సా..॥
....అ...।ద్ద...।మ...॥రా.......।తి..।రి..॥

సా..పద।సరిగా గరి।సరిపమ గగరి॥సరిగా రి సరిగా రి।మా గగరి।
....అసు।రు....।సు.......॥ర.. .ను....।కొం....।

రిగరి సా॥....దా।గరి రి।సా..॥సా రిగరిస నిదా.।పదమా దా।సా..॥
...ట॥....ము।ద్దు..।మో..॥ము.. ....।వా...।డ..॥

సా.సనిదా।పా.దప।పమా.గరి॥మా.పదా దపపమా.।
ని.ద్దు..।ర.లే.।.. ...॥కు.. .....।

గ గరి।పమగరిరి॥సా..
నా..।....వు॥....ఈలాగటవే॥

అవతారిక ;

ఈ పదమునందలి నాయిక సామాన్య ప్రౌఢ అతృప్త.

గనుక నే నాయకుని స్పష్టముగా' **హితవైనచోటనీహితవింతేగాక నే నింపోదునటరా !**' **అని అడుగుచున్నది.** ఈపదమున ' మ గ ప మ ' అను ప్రయోగము అక్కడక్కడ కనబడుచున్నది. విజయరాఘవ ముద్రాంకితముగా ఈ పదమును శ్రీ విస్సా అప్పారావుగారు, శ్రీ గిడుగు సీతా పతిగారు, మొదలయినవారు అచ్చువేసియున్నారు. కాని ' వితరణశూర మువ్వగోపాలుడ ' అను పాఠము మా గురువులు చెప్పియున్నారు. గనుక ఆ పాఠమునే ఇందు పొందుపరచితిని.

రాగం - సావేరి - త్రిపుట తాళం

ప : హితవైనచోట నీ హితవింతేగాక
నే నింపోదునటరా ?

అ. ప : వితరణశీలుడ మా మువ్వ గోపాలుడ
విందువ నామాట ఓ జాణ ॥ హితవైన ॥

చ : ముచ్చటైన ఒక్కముద్దు బెట్టెదనంటే
మోమెత్ర జేసేవు
పచ్చితేరగ దానిపలు కెంపులుంచితే
బాగాయననియుందువా ఓ జాణ ॥ హితవైన ॥

2. ఇందు నే చేపట్టి - యింటికిరమ్మంటే
యెంతైన కసరితివి
సందిటపై గోరులు - సఖియ యుంచితే
సంతోషపడియుంటి - ఓ జాణ ! ॥ హితవైన ॥

3. ఇసుమంతసేవు నన్నేలి - మువ్వగోపాల
యింటికి పొమ్మంటివి
రసికుడా దానింట - రాతిరి నాలుగు జాములు
రమ్యముతో నుంటివి ఓ జాణ ! ॥ హితవైన ॥

ప: . . . . స రి । మా . . । మా . . ॥ మా . . . . । మా . . । ప మ గ స ॥
. . . . హి త । వై . . । న . . ॥ చో . . . . । ట . . । నీ . . . ॥
రి . . రి మ । పా . . । దా పా ॥ మా . . మ గ । ప మ గ స । రి . . ॥
. . . . హిత । విం . . । తే . . ॥ గా . . . . । క . . . । నే . . ॥
రి . . స రి । రిదా । ద ద ప మ ॥ గా . రి . । సా . . । సా . . ॥
. . . నిం . । పొ . . । దు . . . ॥ న . ట . । రా . . । . . . . ॥

2. . . . స రి । మా . . । మా . . ॥ మా మ ప దా । ద ద ప మ । గా గ స ॥
. . . . హిత । వై . . । న , . ॥ చో . . . . । ట . . . । నీ . . ॥
రి . . రి మ । పా . . । దాపా ॥ మా . . మగ । పమగస । రి . . ॥ రి . . స రి । రిదా । దదపమ ॥
. . . . హిత । విం . . । తే . . ॥ గా . . . . । క . . . । నే . ॥ . . . నిం । పొ . । దు ... ॥
గా . రి , । సా . . । సా . . ॥
న . ట . । రా . . । . . . ॥

అ. ప : సా . . ప ప । ప మ ద ప । దా . . ॥ దా సా . . । సా . . । సా . . ॥
. . . . వి త । ర . . . । ణ . . ॥ శీ . . . . । లు . . । డ . . ॥

రి స ని ద ప ధ । స రి మా । గ గ రీ ॥ రీ సా . . । రి స ని ప । దా . . ॥
మా . . . ము . । వ్వ . . । గో . . ॥ పా . . . । లు . . . । డ . . ॥

దా . . మ ప । దా గ రి । సా . . ॥ సా . . . . । స స ని ధ । దా . . ॥
. . . . వి ం । దు . . । వ . . ॥ నా . . . . । మా . . . । ట . . ॥

మా ప ద పా . ద । మా ప ద ప ద । ప మ గ స ॥ రీ . .
ఓ . . . . . । . . . . . । జా . . . ॥ ణ . .

2. మా ప ద పా ద ని దా । మా ప ద పా . ద । ప మ గ స ॥ రీ . .
ఓ . . . . । . . . . । జా . . ॥ ణ . .

3 సా రి స రి మ ప ద సా । సా . . । స ని దా ప ద మా ॥ గ గ రీ
ఓ . . . . । . . . । జా . . . . ॥ ణ . . హితవైన ॥

చ : . . . . మా । మా . . । మా . . ॥ మా . . । ప మ గ స । రీ . . ॥
. . . . ము । చ్చ . । టై . . ॥ న . . . । ఒ . . . । క్క . . ॥

రీ . . రి మ । పా ద ప । దా పా ॥ మా గ ప మ గ సా . । రీ . . । రీ . . ॥
. . . ము . । ద్దు . . । బె . ॥ ట్టె . ద . . . . । నం . . । చే . . ॥

రి.. స రి । రి దా । ద పా మ ॥ గా . . గ స । రి . . । సా . . ॥
. . . . మో . । మె . । ర్ర . . ॥ జే . . . . । సే . . । వు . . ॥

.... దా । పాపమ । దపదా ॥ సా . సా . । సా .. । రిసనిప ॥ దా . . ప ద । సా . రి గస । రీ . . ॥
.... ప । చ్చి . . । తే . . ॥ ర . గ . । దా .. । ని . .. ॥ . . . పలు । కెం . . . . । పు . . ॥

సా . . . । సనిప । దా . . ॥ దా . . మ ప । దాగరి । సాసా ॥ సా . సా . । సనిప । దా .. ॥
లుం . . . । చి . . . । తే . . ॥ . . . . జా . । గా . . । యోన ॥ ని . యుం . । దు . . । వ . . ॥

సా రి స రి మ ప ద సా । సా . . । స ని దా ప ద మా ॥ గ గ రి
ఓ . . . . । . . . . । జా . . . . . ॥ ణ . . హితవైన ॥

అవతారిక :

దివ్యా దివ్య అయిన నాయిక స్వీయప్రౌఢ.

గనుకనే 'నా పుణ్యము చక్కనౌ నాటి దినములెల్ల నన్ను చేపట్టలేదా! ఈపట్ల విడనాడె - వెన్నెల చీకటి ఎవరికైన లేదా వానితో వాదా?' అని ఎంతో వినయ వినమ్రత తో తన భాగ్యమునే తలచుకొన్నది గాని స్వామి సహచర్యము పొందిన ఇతర కామినులను కాని, స్వామినికాని పల్లెత్తుమాట అనలేదు. 'బావిలో నీరు వెల్లువ బోవునటవే!' అని తనయందు స్వామివారికి గల ప్రేమానురాగమును బావిలోని నీటివలె స్థిరమైనవని తన చెలికి చెప్పుకొనుచున్నది

రాగం - సావేరి - త్రిపుటతాళం

ప : లేమరో! మా మువ్వగోపాలుడెంతైన - లెస్సయుండితే చాలునే

అ. ప : వేమారు దూరేది తగవా? బావిలో నీరు
వెల్లువ బోయ్యీనటవే? యెంతటి దిటవే ॥ లేమరో ॥

చ : నాపుణ్యము చక్కనౌ నాటిదినములెల్ల - నన్ను చేపట్టలేదా?
యీపట్ల విడనాడితే వెన్నెల చీకటి
యెవరికైన లేదా? వానితో వాదా ॥ లేమరో ॥

2\. పలుమారు నావెతజూచి నొచ్చిననోట - బలుక పొయ్యేరుసుమ్మీ !
అలిగి మీచేతనే నాడించినట్లైతే
అతని మనసు నొచ్చునే యేమివచ్చునే ॥ లేమరో ॥

3\. కన్నెరో ననుగూడి కౌగిటలీవమై - యుండ మువ్వగోపాలుడు
వెన్నవంటి మనసు రాయిచేసుకొన్నాడు
విడనాడి యిందు రాడు మోముజూడడు ॥ లేమరో ॥

ప: . . . . సా రి స । రి మ పా . మ । పా . . ॥ పా . . ప మ । ద ప ద ప । పా ద ప దా ॥
. . . . లే . . । మ . . . . . । రో . . ॥ మా . . . . । ము . . . । వ్వ . . . . . ॥

దా . . మ ప । దా దా గ రి । సా . . ॥ సా . . . . । స ని ని ప । దా . . ॥
. . . . గో . । పా . . . । లు . . ॥ డెం . . . । దై . . . । న . . ॥

పా . . సా రి స । రి మ ప ద ప ద సా । స ని దా ద ప ॥ మాపా . ద దపపమా. । గాగస । రీ రీ ॥
. . . . తె . . । స్స . . . . . . । యుం . . ॥ డి . . . తే . . . . । చా . . । . లు ॥

అ. ప: పా . . పా । ప మ ద ప । దా . . ॥ సా . . . . । సా . రి రి స నిప । దా . . ॥
నే . . వే । మా . . . । రు . . ॥ దూ . . . । రే . . . . . . । ది . . ॥

ద ప పా దా । సా . . । సా . రి గ గ రీ ॥ సా రి స రీ ప మ గా । గ రి రీ । సా . . ॥
త . గ . । వ . . । . . . . . . ॥ జా . . . . . . । వి . . । లో . . ॥

సా . . . . । స నినిప । దా . . ॥ . . . . ద ప । దా దా గ రి । సా . . ॥
నీ . . . . । రు . . . । . . . ॥ . . . . వె . । ల్లు . . . । వ . . ॥

సా . . . . । స నినిద । పా పమ ॥ దా . . . . । పా . . । . . . . ॥
బో . . . . । య్యో . . . । న ట . ॥ వే . . . . । . . . । . . . . ॥

పా మ పా దని । దపదమ మా । గగరి ॥ సా . .
ఎం . త . . । టి . . . . । ది . ట ॥ వే . . లేమరో ॥

చ: . . . . దా । పా . . । . . పా ॥ పా . . . . । పా . . । పమదప ॥
. . . . నా । పు . . । . . ణ్య ॥ ము . . . . । . . . . । చ . . . ॥

దా . . సరి । రిమపదపదసా । సనిదా దప ॥ మాపా . ద దపపమా . । గాగస । రి రి ॥
క్కొ . . నౌ . । నా . . . . . । . . . . టి . ॥ ది . . . . న . . . . . । ము . . । లె . . ॥

సా . . సా రిస । రిపమగా । గసరి ॥ సా . . . . । సని ధా । సా . రి మా ॥
ల్లి . . న . . । న్న . . . . । చే . . ॥ ప . . . . । ట్ట . . . । తే . . . . ॥

పా మపదా దపపమ । పా . . । . . . . ॥ . . . . పా । పమదప । దా . . ॥
. . . . । దా . । . . . . ॥ . . . . యీా । ప . . . । ట్ల . . ॥

రీ సా . . । సా . . । సా . రి రి సనిప ॥ దా . . పద । సా . రి గస । రీ . . ॥
వి డ . . । నా . . । డి . . . . . . ॥ తే . . వె . । న్నె . . . . । ల . . ॥

సా రిస రీపమ గా । గరిరీ । సా . . ॥
చీ . . . . . . । క . . । టి . . ॥

. . . . మప । దా దా గరి । సా . . ॥ సా . . . . । సనినిప । దా . . ॥
. . . . ఎవ । రి . . . . । కై . . ॥ న . . . . । తే . . . । వా . . ॥

పా మ పా దని । దపపమ మా । గగరి ॥ సా . .
వా . రి . . । తో . . . . . । వా . . . ॥ దా . . వేమారు ॥

అవతారిక :

ఇందలి నాయిక స్వీయ ముగ్ధ.

గనుకనే చెలిమికత్తెలు 'అలుకో పొలయలుకో' తెలియలేక తికమకపడుచున్ననూ ముగ్ధ గనుక చెలులతో చెప్పుకొనుటకే సిగ్గుపడుచున్నది. కలహాంతరితయగు ఈమెను ఊరడించుటకు చెలులుచేయు ప్రయత్నములు ఎంతో రసవంతములగు మాటలలో క్షేత్రజ్ఞులు ఈపదము చెప్పియున్నారు.

రాగం _ సావేరి – త్రిపుటతాళం

ప : అలుకో పొలయలుకో ! – తెలియదమ్మలార !

అ. ప : తలపులు తెలియవనెను – తాళరే మీరు చెలులార ॥ అలుకో ॥

చ : కన్నె చిన్నతనమేమంటే – కన్నులు తేలవేసెను
చిన్నెలుచూచి యాపె విభుడు – చిరునవ్వు నవ్వెను ఓయమ్మా
ఉన్నరీతిదేమంటే _ యువిద ! యెంతేని యనురుసురనేను
వెన్నుని నేనదలించితే - విని విన నట్లుండెను ॥ అలుకో ॥

2. చెలిని విభుని భుజముపై - జేరుకపోతే వలదని
సొలపున చెంగట కూ - ర్చుండమనెను
అలివేణి ! యతని కెమ్మోవి _ యానెదననియందుకోబోతే
చెలువుడావలిమోమై తన - చెక్కిలి గదియించెను ॥ అలుకో ॥

1. రమ్మని తెల్ల గోవింద - రాజా! యని పిలిచి
కొమ్మరో! తన పేరు మువ్వ - గోపాలుడనెను
యెమ్మెతో మీయిద్దరు - నెనసియుంటిరా? యంటె
నెమ్మితో నాపె కద్దనెను - నెలత, యతడు తలయూచెను ॥ అలుకో ॥

ప: రిసారీ. । పా.. । పాపమ ॥ దపాపదా । సా.. । .... ॥
అ . లు . । కో . . । పొల . ॥ య . లు . । కో . . । . . . . ॥
సనిపదపా । పా.మ । పాదని ॥ ద పాపామ । గగరీ । సా.. ॥
తె . . లి . । య . . । ద . . ॥ మ్మ . . . । లా . . । ర . . ॥

2. రిసారీ. । ద దపమ । దపదా ॥ దపాపదా । సా.రి । గారీ ॥
అ . లు . । కో . . . । పొ . ల ॥ య . లు . । కో . . । . . . . ॥
సరిగరిసని । దదపమ । దదమద ॥ సా.... । నిదపమ । గగరీ ॥
తె . . లి . . । య . . . । ద . . . ॥ మ్మ . . . . । లా . . . । ర . . ॥

అ.ప: దపాదా. । సా.. । సా.. ॥ సనిపదా. । సా.రి । గారీ ॥
త . ల . । పు . . । లు . . ॥ తె . . లి . । య . . । . . . ॥
సరిరీపమగరి । రీ.. । సా.. ॥ దదగరిగరి । సా.. । సనిదా ॥
వ . లె . . . . । ను . . । . . . ॥ తా . . . . . । ళ . . । రే . . . ॥
పమపదపద । సా.రి । గా.. ॥ రిసనిదపమ । దదపమ । గసరిస ॥
మీ . . . . . । రు . . । . . . . ॥ చె . . లు . . । లా . . . । . . ర . ॥ అలుకో ॥

చ: ....దా । పా ..। పా ..॥ పా .. పమ । దదపా । దా ..॥
....క । న్నె ..। చి ..॥ న్న .... । త ... । న ..॥

పమా పదా । ద దపమ । గగరీ ॥ రీ..సరి । ప మాప । గగరీ ॥
మే ... । మం ... । ఛే ..॥ ...క. । న్ను . . । లు . . ॥

రీసా .. । సనిధ ధ । సా.రి ॥ గారీ .. । మపదా । పా ..॥
తే ... । ల . . । వే ..॥ .... । సే ... । ను ..॥

పా ..మా । మా ..। మా ..॥ మపా మప దపాద । దపామ । ద దపమ ॥
.... చి । న్నె ..। లు ..॥ చూ. .... । చి . . । యా ...॥

దా .... । పాపమ । పా ..॥ పా.దదస । సనిదా । ద పామ ॥
పె .... । విభు . । డు ..॥ ....చిరు । న . . । వ్వు ...॥

దదపమ పదమా । గగరీ । సా ..॥ రీసా.రి । గాసా । రీ ..॥
న .... । వ్వే .. । ను ..॥ ఓ ... । య .. । మ్మా ..॥

....దా । పా ..। పా ..॥ పమా పదా । దపపమ । గగరిరి ॥
....ఉ । న్న ..। రీ ..॥ తి . దే . । మం .. । ఛే ...॥

సా .... । రి సనిధ । ధా ..॥ సా.రిగస । రీ .. । రీ ..॥
ను .... । యు ..వి । ద ..॥ ఎం.... । తే .. । ని ..॥

సరిప మాప । గగసా । రీ ..॥ సా ..రి । మపదా । పా ..॥
య.సు ... । రు. . । సు .॥ ర ... । నే. .. । ను ..॥

దపా దా . । సా . . । సా . . ॥ స నిపదా . । సా . రి । గా రీ ॥
వె . న్న . । ని . . । నే . . ॥ న . . ద . । లిం . . । . . ॥

స రి రీ ప మ గ రి । రీ . . । సా . . ॥ ద ద గ రి గ రి । సా . . । స ని దా ॥
చి . . . . . . । తే . . । . . . . ॥ వి . ని . . . । వి . . । న . . . ॥

ప మ ప ద ప ద । సా . రి । గా రీ ॥ రి స ని ద ప మ । ద ద ప మ । గ స రి స ॥
న . . . . . । ట్లుం . . । . . ॥ డె . . . . . . । ను . . . । . . . . ॥ అలుకో ॥

అవతారిక :

ఈమె స్వీయ నాయిక. 'తాళి మోకరికన్నావద్దా' అని సఖి ఈమెను మందలించుచూ. 'మీ తగవులు తీర్చుటకే మా కాలము సరిపోవునట్లున్నది. చిరుకోపముతో అతడొక మాట యన్న, నీవైన నూరకొనరాదా! పాలు నీరువలె కలసియుండవలసిన మీ యిరువురిలో ఏలనే ఈ తగవులు ?' అని బుద్ధులు చెప్పుచున్నది. అచ్చుపుస్తకములలో ఈ పదము సావేరి రాగములో నున్నది. మంగళకైశిక రాగమున మా పాఠము.

మంగళకైశిక రాగము భాషాంగము. రెండు మధ్యమములును సందర్భానుసారముగ నిందు వచ్చును. వెంకటమఖి సంప్రదాయమున చ్యుత పంచమ మధ్యమము ఈ రాగమున చెప్పినను, ఏలనో దీనిని భాషాంగమనలేదు. మాయామాళవగౌళ జన్యముగా ఇప్పుడు దీనిని పరిగణింపవలసియున్నది. అతిప్రాచీనరాగమగు ఈ మంగళకైశిక 72 మేళ కర్తల పద్ధతి రాక మునుపే ఎంతో ప్రచారమున నున్నది.

స రి గ మ ప మ ద ని సా - స ని ద ప మ గ రి సా అను ఆరోహణావరోహణములు కలిగియున్నను, 'గ మ మ^{2} మా మ^{2} గ రి సా - స ని రి గ మా' - 'మ గ ద ప స ని రి స' అనునవి విశేషప్రయోగములుగా గుర్తించుకొనవలయును. ఇచ్చట ఒక విషయమును మనము చెప్పుకొనవలసి యున్నది. మేళకర్తల పద్ధతికి పూర్వముండిన రాగములు చాలావరకూ ఆరోహణావరోహణముపైగాక కొన్ని ముఖ్యమైన స్వర సందర్భములు గల రాగపుఛాయలతోనే ఎక్కువగా గుర్తింపబడుచుండెడివేమోనని అనుకొనవలసియున్నది. ఇందుకు మంగళకైశికి, ఆహిరి, ఘంట, సైంధవి, నవరోజు, మారువ, ద్విజావంతి, గౌరిపంతు, మొదలగు రాగముల స్వరూపములే మనకు ఉదాహరణములు.

రాగం - మంగళకైశిక - త్రిపుటతాళం

ప : తాళి మొకరికన్నా వద్దా - ఓ చెలియరో

అ. ప : లోలాక్షి ! మువ్వ గో - పాలునికి నీకు మాటలై తే ॥ తాళి ॥

చ : వాడలుగ నీవలుగ వళమె మీకై తిరుగు
లాడినది చాలునే యెవరు మెత్తురే
చూడగ మీరినట్లున్నది మీకు కోపము
పీడక ముక్కున నున్నది ఓ చెలియరో ॥ తాళి ॥

2. చలమున వాడొకటంటె సైగగా నూరకుండక
చెలియరో ! యిదేటి కోపము చెల్లునె మీతోడ
చెలిమి చేసిన పాపము యెందుకె మీకు
వలువని మనస్తాపము ఓ చెలియరో ॥ తాళి ॥

3. ఎలమి పాలు నీరువలెనె - కలసి మువ్వగోపాలునితో
చెలియరో ! యీచలమేటికి ? యిటువంటిగుణము
చెల్లునే నీవంటి మేటికి వివేకమింత
వలువదా లెస్సాయెను నేటికి ఓ చెలియరో ॥ తాళి ॥

ప : . . . . స రి । రీ మా । మా . . ॥ గ మ్గా మ మ్గా । మా మ్ద ద । మ్గా మా ॥
. . . . తా . । ళి . . । మొ . . ॥ క . రి . । క . . । న్నా . . ॥

గా మ మ్మ మా మ్మ గ । రి గ రీ । సా . . ॥ సా . . స ని ధా । రి స రీ । గా ప మ గ రి ॥
వ . . . . . . । ద్ద . . । . . . . ॥ ఓ . . . . . । చె . . । లి . . . . . ॥

అ. ప: సా . . గ మ । దా . . । ద ని ని ద ॥ ద మా పా . । పా ప మ గా । మా ద ప ॥
య . . లో . । లా . . । డు . . . . ॥ ము . వ్వ . । గో . . . . । పా . . ॥

దా . . ని ని । ద ని సా । స నీ రీ ॥ సా . . స ని । దా ద మ । పా ప మ గ రి ॥
లు . . ని . । కి . . । నీ . . ॥ కు . . మా . । ట . . । లై . . . . ॥

సా . .
తే . . తాళి మొకరి ॥

చ: . . . . స ని ధా । రీ సా । రీ . . ॥ మ గ మా మ్మ ద మ్మ మ్మ । గ మ మ గ రీ । సా . . ॥
. . . వా . . । డ లు । గ . . ॥ నీ . . . . । వ . లు . . । గ . . ॥

. . . . స రి । గా . . । మా . . ॥ ద ప దా . . । ని ని దా । పా . . ॥
. . . . వ ళ । మే . . । మీ . . । కై . . . . । తి . రు । గు . . ॥

. . . . మా । మ గ మా । మా . . ॥ గ మ మ్మ మా గ । రి గ రీ । సా . . ॥
. . . . లా । డి . . . । న . . ॥ ది . . . . । చా . . । లు . . ॥

సా . స ని ధా । రీ . . । రీ . . ॥ మ గ మా మ్మ ద మ మ్మ । మ గ రీ । సా . . ॥
నే . . ఎ . వ । రు . . । మె . . ॥ త్తు . . . . . . । రే . . । . . . . ॥

. . . . స రి । గా . . । మా . . ॥ ద ప దా . . । ని ని దా । పా . . ॥
. . . . చూ . । డ . . । గ . . ॥ మీ . రి . . । న . . । ట్లు . . ॥

పా . . మా । మ గ మా । మా . . ॥ గ మ మ మా గ । రి గ రీ । సా . . ॥
న్న . . ది । మీ . . । కు . . ॥ కో . . . . । ప . . । ము . . ॥

. . . . గ మ । దా . . । ని ని దా ॥ ద మా పా . । ప ప మ గ । మా ద ప ॥
. . . . పీ . । డ . . । క . . . ॥ ము . . . . । క్కు . . . । న . . . ॥

దా . . ని ని । ద ని సా । స ని రీ ॥ సా . . స ని । దా ద మ । పా ప మ గ రి ॥
. . . . ను । . . . . । న్న . ॥ ది . . ఓ . । . . చె . । లి . . . . ॥

సా . .

య . . శాళిమొకరి ॥

అవతారిక :

ఈ పదమునందలి నాయిక పరకీయ, తృప్తాతృప్త. నాయకుని చేష్టలకు తా నెట్లు పరవశురాలైనదియు చెలికత్తెకు చెప్పుచూ, 'అంతటి జాణతనముగల వానిని మాట చమత్కారముగల నీవే తిరిగి తోడుకొనిరాగలవు' అని వేడుకొనుచున్నది.

మారువ రాగము ఇప్పటి మాయామాళవగౌళ జన్యమని చెప్పుకొనవచ్చును. ఈ రాగము ప్రాచీనము. వెంకటమఖి సంప్రదాయమున భాషాంగము, దేశీయము. పదమునందు గల మారువ రాగమున ఆరోహణావరోహణములు ఇట్లున్నవి. స మ గ మ ద ని స - స ని ద ప గ మ గ రి స. ఈ స్వరములన్నియు మాయామాళవగౌళ స్వరములే. గనుక ఈ రాగము భాషాంగముకాజాలదు. ఉత్తరదేశపు సంగీతపద్ధతియందు 'మారువ' యను నొక రాగము గలదు. కాని అది సంపూర్ణముగా దీనికి భిన్నము. గనుక దేశీయరాగమనుటకు అంతగా సావకాశము కానరాదు. రాగములలో కాలక్రమమున కొన్ని మార్పులు వచ్చుచుండుట అందరూ ఎరిగిన విషయమేకదా! గనుక దీని నిట్లు వదలి రాగమునందలి విశేష ప్రయోగములు గమనించుడు. 'పా. గ మా. గ దా ద ని సా', 'సా రి గ రి స నీ', 'స గ మ ద పా' 'స ని దా', 'స రి గా రీ', 'ప మ ప గ మ గ రీ'. ఇవి రాగమునకు సూచనలుమాత్రమే! తక్కినవి పదముల నభ్యసించి గ్రహించునది.

రాగం - మారువ - త్రిపుటతాళం

ప : అమ్మమ్మ! వీడెంత నెరజాణడై నాడే!

అ. ప. ఎమ్మెలాడి! మువ్వగోపాలు నిటు తోడితేవే ॥ అమ్మ ॥

చ : చిరునవ్వు నవ్వుతావచ్చి చేపట్టినదే కాని
మెరుగు పయ్యెద తీసే దెరుగలేనైతి నమ్మా!
కురులు నెరులు తీర్చి విరులు చుట్టినదే కాని
చురుకు కెంపు మోవిపై నుంచగ నేమి తెలియనైతి ॥ అమ్మ ॥

2. చెలియ! యేకాంతమునకు చవిచూచినదెకాని
వెలయు ముద్దుమాటలు విననేరనైతి
గళము ముద్దిడి నన్ను గారవించినది గాని
తళుకు చెక్కిట గోరుతగిలి నొగిలేమొ తెలియనైతి ॥ అమ్మ ॥

3. గరిమ మువ్వ గోపాలుడు కౌగిలించినదెకాని
యిరువురి మేను లొరసే దెరుగలేనైతి
విరుబోణి! పోక ముడివిడిచి అంతరంగమున
మరియేమో చేసెనో మగువ! యేమితెలియనైతి ॥ అమ్మ

ప : . . . . స ప । పా . మ గా । మా . . ॥ ద ప ద మ పా . మ । గ మ పా . మ గ మ ।
. . . . అ . । మ్మ . . . । మ్మా . . ॥ వీ . . . . . . । డెం . . . . ।

గా . రి ప మ గ రి ॥ సా . గ మ । ప ని దా ప ని । సా . . ॥ సనిసరి సని దద పమపద ।
. . . త . . . ॥ . . . నెర । జా . . . . । ణ - . ॥ దై . . . . . నా . . . . . ।

ప ని సా । స ని ద మ ప మ ప మ ॥ గ రి గ రి సా
. . . । దే . . . . ॥ . . . . .

అ. ప : . . . . ద మ । పా . . । ప ప మ గ ॥ మ ద ప దా . । పా.మ పా । పా నీ ॥
. . . . ఎ . । మ్మె . . । లా . . . ॥ డి . . . . । ము . . . । వ్వ . ॥

సా . . స ని । సాగమ గరి । సాసని ॥ సరి సా. ని పద పా . మ । పద మా . ప పమ ।
గో . . పా . । లు . . . . । ని టు . ॥ తో . . . . డి . . . . । తే . . . . . . ।

గా . మ పమ గరి ॥ సా . .
. . . . వే . . . ॥ . . . అమ్మమ్మ ॥

చ: . . . . పద । దమ పా । ప పమా ॥ గమ పా . మ గమ గా . రి । పమ గరి సా . ని ।
. . . . చిరు । న . . । వ్వు . . . ॥ న . . . . వ్వు . . . . । తా . . . . ।

ధపనీ సా ॥ . . . . స గ । మాపమ గమ । పాదప మప ॥ నినిపా నినిదా దదమా ।
వ . . చ్చి ॥ . . . . చే . । ప . . . . । ట్టి . . . . ॥ న . . దే . . గా . . . ।

ప మ గా మా । పా . . ॥ . . . . ద మ । పా . . । పపమగ ॥ మదపదా . । పా . మ పా । పానీ ॥
. . . . . । ని . . ॥ . . . . మెరు । గు . . । పై . . . ॥ య్యో . . ద . । తీ . . . । సే . ॥

సా . . స ని । సాగమ గరి । సాసని ॥ సరి సా . ని పద పా . మ । పద మా . ప పమ ।
ది . . ఎ రు । గ . . . . । లే . . ॥ నై . . . . తి . . . . । న . . . . ।

గా . మ పమ గరి ॥ సా . . ప ద । ద మ పా । పపమా ॥ గమ పా . మ గమ గా . రి ।
. . . మ్మ . . . ॥ . . . కురు । లు . . । నె . . ॥ రు . . . . లు . . . . ।

పమగరి సా . ని । ధపనీ సా ॥ . . . . స గ । మాపమ గమ । పాదప మప ॥
తీ . . . . . . । . . . ర్చి ॥ . . . . వి రు । లు . . . . । చు . . . ॥

నినిదా నినిపా దదమా। పమగా మా। పా ..॥....దమ। పా..। పపమగ॥
ట్టి. . న. . దే. . । గా. . . । ని ..॥....చుతు। కు..। కె . . . ॥

మదపదా ।పా.మ పా।పానీ॥సా. . సని। సాగమ గరి।సాసని॥
మో్మా..వి.। పై.. . ।నుం.॥ చ..గ.। నే. . . . ।మి ..॥

సరి సా.నిపదపా.మ।పదమా.పపమ। గా.మపమగరి॥సా..
తె. . . . లి. . . . . ।య. . . . . నై. । . . . తి. . . ॥...అమ్మమ్మ॥

అవతారిక :

ఈ నాయిక స్వీయ, ముగ్ధ, కలహాంతరిత. అన్యాయత్తచిత్తుడైన నాయకుని చేష్టలను గమనించియు, తనయందే తప్పును ఆరోపించుకొని, తాను చేసిన పనులు వివరించి, నాయకుడు తనయందు విముఖుడై యుండుటకు కారణము తెలుసుకొనలేకుంటి నని చెలికత్తెతో చెప్పుకొనుచున్నది.

రాగం - మారువ - త్రిపుటతాళం

ప : ఎంత మాటలాడెనమ్మా - యింతిరో నావిభుడు నన్ను

అ. ప : చెంతచేరి మోవితేనె - చప్పనని మోముటు త్రిప్పెనేమో ॥ ఎంత ॥

చ : రమ్మని చేబట్టి నేను మా యింటికి - రా రమ్మంటి
నీ వెవరో ? నే నెవరో ? నేను - నీ వాడు గాదు పొమ్మనెను ॥ ఎంత ॥

2. కులుకు గుబ్బల రొమ్ము గుమ్మి - కాగిలియను నే బోతే
ఉలికి లేచి కసరుకొని వనిత నీతో
పొందు చాలు పొమ్మనెను ॥ ఎంత ॥

3. చెలియ మా మువ్వ గోపాలుని - చిత్తము రంజిల్ల చేసి
యెలమిపై కొని ఉపరతి సేయగబోతే
ఈ పొందు వద్దు పొమ్మనెను ॥ ఎంత ॥

ప: . . . . స ప । గా . మ గా . మ । రి . . ॥ సా రి గ రి స ని సా ని । సా . రి సా . రి । గా . . ॥
. . . . ఎం. । త . . . . . . । మా . . ॥ టా . . డె . . . . । న . . . . . । మ్మ . . ॥

. . గ రి స ప । పా . గ మా । దా ని ని దా ॥ నిసరి సా . రి గ రి స ని సా ని ।
. . . . యిం. । తి . . . . । రో . . . ॥ నా . . . . వి . . . . . ।

ద ద పా . గ మ గ । పా . గ మ గ రి ॥ సా . .
ఖు . . . . డు . । . . . న . . ॥ న్ను . . ఎంత ॥

అ. ప: . . . . పా . గ । మా . గ మా . గ । దాదని ॥ సా . . . . । సా . ని సారిగ । రిససా సా . ని ॥
. . . . చెం . . । త . . . . . । చే . . ॥ రి . . . . । మో . . . . . । వి . . . . . . ॥

సారిగా . రిరిగారి । సారిగ రి స । సనిసా సనిదా ॥ పా . . పా . గ । మా . గ దా ।
తే . . . నే . . . । చ . . . ప్పు । న . . . . . ॥ ని . . మో . . । మ . . . ।

నినిదని సా ॥ సా రి గ రిస స ని సరిసని । దదపగ మగ దద । పగమగ రిగరి ॥
టు . . . . ॥ త్రి . . . . చ్చె . . . . . । నే . . . . । . . . . మో . . ॥

సా . .
. . . . ఎంత ॥

చ: ....సా.రి।గరి సారిగ।రిసనీ సని ధా॥సనిసగమా మగమదపా।

....ర..।మ్మ....।ని......॥చే.... ప....,॥

సనిదని సాసని।దాపా॥....పా.ద।నినిదా పదపా।పదమా మగరీ॥

ట్టి.... నే.।.మ॥....మా..,।యిం..టి...।.... కి..॥

సరిగా సరి.।పా.గ మా.గ।రిగరిసా॥....పా.గ।మా.గ మా.గ।దాదని॥

రా....ర.।మ్మం...... ।,..టి॥....నీ..।వె.......।వ..॥

సా....।సా.ని సారిగ।రిసపా సా.ని॥సారిగా.రిరిగారీ।

రో....।నే......।నె........॥వ...రో...॥

సారిగ రిస।సనిసా సనిదా॥పా..పా.గ।మా.గ దా।నినిదని సా॥

నే...ను।నీ.....॥వా..డ..।ను..గా।-.-.ను॥

సారిగ రిససని సరిసరి।దదపగ మగదద।పగ మగరిగరీ॥

పా....మ్మ......।నె.........।.....న..॥
సా..

మ్మ.. ఎంత॥

అవతారిక :

ప్రౌఢ నాయిక యగు ఈమె పరకీయ. రాక రాక తన ఇంటికి వచ్చిన స్వామికి ఎదురేగి, తోడితెచ్చి, అలంకరించి, కస్తురి నామముపెట్టి, సరసోక్తులతో సంతోషపరచి, 'చలువ చప్పరములో సరమాడేటంతలో కోడికూసె నయ్యయ్యో! నా గుండె ఝులు ఝుల్లుమనె నమ్మా' అంటుంది. ఈ పదము అచ్చుపుస్తకములలో సౌరాష్ట్రరాగమని వేయబడియున్నది. మా పాఠము బౌళి.

ఈ బౌళి రాగము ప్రాచీనరక్తిరాగములలో ఒకటి. దీనిని పూర్వాచార్యులు ఘన రాగ ఉత్తర పంచకమున చేర్చియున్నారు. వెంకటమఖి సంప్రదాయమున క్షేత్రజ్ఞుని పదము నందున్నట్లే యున్నది. ఇది మాయామాళవగౌళ జన్యముగా ఇప్పటి గ్రంథకర్తలు వ్రాసి యున్నారు.

ఆరోహణ: స రి గ ప ద స - **అవరోహణ:** స ని ద ప గ రి స అని యుండుటచే ఇది 51 వ మేళమయిన కామవర్ధని జన్యమనిననూ అనవచ్చును. ఉత్తరదేశస్థులు ఇదే ఆరోహణావరోహణములు గల రాగమును 'త్రివేణి' అని అందురు. పదమునందలి రాగ సంచారములు అతి మనోజ్ఞములు. మాటలయందలి భావములను అందముగా వెలువరించగల స్వర సందర్భములు గమనార్హములు.

రాగం - బౌళి - త్రిపుటతాళం

ప: కోడికూసె నయ్యయ్యో నా - గుండె ఝుల్లు ఝుల్లుమనే నమ్మా ॥

అ. ప: చేడెరో నాసామివద్దచేరి - నేనే మాటాడునంతలో ॥ కోడి ॥

చ: చెలువుని కెదురేగి - చెలగించి తోడితెచ్చి
కలపమున్మై నిండ - అలది కస్తురి నామముబెట్టి
కలువరేనితో - కలహాము ముగియించి
చలువ చప్పరములో - సరసమాడేటంతలో ॥ కోడి ॥

2. విరులు శిఖనిండజుట్టి - వింతగా సొమ్ములుబెట్టి
బురుసు రుమాలుజుట్టి - పొందుగా తురాయి చెక్కి
సరసుని మోవి జూచి - సారె సారెకు ముద్దుబెట్టి
గురు కుచములతో రొమ్ము - గుమ్మిపై కొనేటంతలో ॥ కోడి ॥

3. మ్రొక్కి వేడికొని యెంతో - మోహాముస ముద్దు బెట్టి
అక్కరో! సిగ్గింతలేక - ఆవేళ నీవివదలించి
మక్కువమీర మదన - మం ... ... నిల్లుజేర్చి
చక్కని మువ్వగోపాల - సామితో కలసేటంతలో ॥ కోడి ॥

ప: ..సాసరి । గా.. । పా.. ॥ ..పా.. । పద దపపగ । ప గదప ॥
.,కో.. । డి.. । కూ.. ॥ ..సే.. । న..... । య్యా... ॥
దా .... । పా.. ॥ గపదసా. । సనినిప । దా.. ॥
వ్యో.... । .... ॥ నా.... । గుం... । డె.. ॥
దా.. గ గ । పా. దని । దాపా ॥ పాగగదప । పపగరి । సా .. ॥
.... ఝు లు । ఝు... । . లు ॥ మ . నే.. । న... । మ్మా.. ॥

అ.ప: . . . . పగ। దపదప। దా . . ॥ సా . ఠి గా పగ। గ ఠి ఠీ। సా . . ॥
. . . . చే . । డే . . . । రో . . ॥ నా . . . . . । సా . . . । మి . . ॥

. . . . రీ । సా సా రి గ। రి స సా ॥ స ని దా . . । పా ద గ । పా . . ॥
. . . . వ । ద్ద . . . । . . జే ॥ రి . . . . । నే . . । నే . . ॥

. . . . గా । పా . ద ని । దా పా ॥ పా గ గ ద ప । గ ప గ రి । సా . . ॥
. . . . మా । టా . . . । . డు ॥ నం . . . . । త . . . । లో . . ॥ కోడి ॥

చ: . . . . గ గ । పా . . । పా . . ॥ పా ద ద పా । దా . . । ద ప ద ప ॥
. . . . చెలు । వు . . । ని . . ॥ కె . దు . । రే . . । గి . . . ॥

ద ప ద ప గ గ । పా పా ద ని । దా పా ॥ పా గ గ ద ప । ప ప గ రి । సా . . ॥
. . . . చెల । గిం . . . । . . చి ॥ తో . డి . . । తె . . . । చ్చి . . ॥

. . . . స రి । గా . ప । గ రి రీ ॥ రి స సా . . । స ని ని ధ । ధా . . ॥
. . . . క ల । ప . . । ము . . ॥ మై . . . . । నిం . . . । డ . . ॥

సా . . స రి । గా . ప । గ రి రీ ॥ రీ సా స రి । స రి ధా । సా . . ॥
. . . . అల । ది . . । క . . ॥ స్తురి . . । నా . . । . . . . ॥

సా రి గా . । పా . . । పా . . ॥ పా . . ప గ । ద ప ద ప । దా . . ॥
మ . ము . । బె . . । ట్టి . . ॥ . . . . క లు । వ . . । ల . . ॥

సా . రి గా . ప గ । గ రి రీ । సా . . ॥ సా . . స రి । గా . ప । గ రి రీ ॥
రే . . . . . । వి . . . । తో . . ॥ . . . క ల । హా . . । ము . . ॥

రీ సా . . । స నినిప । దా . . ॥ దా . . గ గ । పా పద । సా . . ॥

ముగి . . । యిం . . . । చి . . ॥ . . . . చలు । వ . . । చ . . ॥

సనిదదనిద । దా పా । పదగా ॥ పా . . గగ । పా . దని । దా పా ॥

ప్ప . . ర . . । ము . . । లో . . . ॥ . . . సర । స . . . । . మా ॥

పా గగదప । పపగరి । సా . . ॥

రే . టం . . । త . . . । లో . . ॥ కోడి ॥

అవతారిక :

విరహోత్కంఠితయగు ఈ నాయిక కలహాంతరిత, స్వీయ. 'నన్ను, నా గుణమును, నా ప్రేమను తెలిసిన నీవు నన్నిట్లలయించుట న్యాయమా ! నాకు చెలికత్తెవైన నీవే - చెలువుడవైన నీవే. ఇంతేకాదు చింతించిచూడ నా జీవస్వామివి నీవే.' అని తన సర్వస్వమైన మువ్వ గోపాలస్వామికి చెప్పుకొనుచున్నది. ఈ పదము అచ్చుపుస్తకములలో **బిళహరి** రాగమని యున్నది. కాని మాకు **బౌళిలో** పాఠము.

రాగం - బౌళి - త్రిపుటతాళం

ప : ఇంత తెలిసియుండి - యీగుణమేలరా ?

అ. ప : పంతమా మువ్వ గో - పాల ! నా సామి ! ॥ ఇంత ॥

చ : అలుకచేసి యింటికి రా - వైతివి ఎవరైన
చెలికత్తెలున్నారా ! పిలువ వచ్చేరా ?
చెలికత్తెవైన నీవె - చెలువుడవైన నీవే
తలచిచూడ నా పాలి - దైవము నీవే నా సామి ॥ ఇంత ॥

2. వింతదానివలె నన్ను - వేరుచేసిరావైతివి
అంతరంగులున్నారా ? నన్నాదరించేరా ?
అంతరంగమైన నీవె - ఆదరించిన నీవె
చింతించి చూడ నా - జీవనము నీవె నా సామి ॥ ఇంత ॥

3. శ్రీనిధి! మువ్వగోపాల! చేపట్టి నన్నేలితివి
నా నేర్పు లెవరైన ఆ - నందించే రా ?
నా నేర్పులైన నీవె - నమ్మికలిచ్చిన నీవె
ఆనగా బలికెద నా - ఆనందమైన నీవె నాసామి ॥ ఇంత ॥

ప: ....దా । పా . దని । దా పా ॥ పా ద దపపగా . । పదపా గప । గరి గరి ॥
....ఇం । త ... । . తె ॥ లి . సి . . . . । యు . . । . . . . . ॥

సా..సరి । గా పాదప । గరిగరి ॥ సరిగా . రి రిగపా . గ । గప దా దపపగ । పా . . ॥
డి..యూ. । గు . . . । ణ ... ॥ మే . . . . । ల . . . . . . । రా . . ॥

అ. ప: ....పమ । పా . ద సా । సా . రి గ స ॥ రి . . స రి । గా ప గ । గ రి రి ॥
....పం . । త . . . । మా . . . . ॥ మా . ము. । వ్వ . . । గో . ॥

సారిగ రిస సనిదా । పాదగ । పా . . ॥ సరిగా . రి రిగ పా . గ । గపదా దపపగ । పా.. ॥...
పా . . . . । ల . . । . . . ॥ నా . . . . । సా . . . . । మి.. ॥...
ఇంత ॥

చ: ... సరి । గా . ప । గగరి ॥ సా రిగరి । రిసనిధ । సా . . ॥
....అలు । క . . । చే . . ॥ సి . . . । యిం . . . । టి . . ॥

సా..సరి । గా . . । పా . ॥ పా ద ద పగ । పా పద । ని ని దా ॥
కి . . రా. . వై . . । తి . . ॥ వి . ఎ . . । వ . . । రై . . ॥

పా . . పగ । పా . . । దా . . ॥ దా . . పగ । పా దని దస । సనిదా దప ॥
న . . చె లి । క . . । త్తె . . ॥ . . . లు . । న్నా . . . . । ర . . . . ॥

పగ పా ఏప గరి । సా . రి గరి । గా . . ॥ పా పద దపపగ । పా . . । . . . . ॥
పి . లు . . . . । వ . . . . । వ . . ॥ చ్చే . . . . . । రా . . । . . . . ॥

. . . . సరి । గా . ప । గ గరి ॥ సా రి గరి । రిస ని ధ । సా . . ॥
. . . . చెలి । క . త్తె । . . . ॥ లై . . . । న . . . । నీ . . ॥

సా . . సరి । గా . . । పా . . ॥ పా దదపగ । పా పద । నినిదా ॥
వే . . చెలు । వు . . । డ . . ॥ వై . న . . । నీ . . । . . . . ॥

పా . . పమ । పా . ద సా । సా . రి గస ॥ రీ . . సరి । గా పగ । గరిరీ ॥
వే . . తల । చి . . . । చూ . . . . ॥ డ . . నా . । పా . . । లి దె ॥

సా రిగ రిస సనిదా । పా దగ । పా . . ॥
వ . . . . ము . . । నీ . . । వే . . ॥

సరి గా . రి రిగ పా . గ । గపదా దపపగ । పా . . ॥ . . . .
నా . . . . । సా . . . . . . । మి . . ॥ . . . . ఇంత ॥

అవతారిక :

విరహోత్కంఠితయగు ఈ నాయిక ప్రౌఢ, స్వీయ. తనయందు ఎంతో అనురాగము గల నాయకుడు ఒకప్పుడు తనను లాలించిన విధములు, పలికిన పలుకులు తలచుకొని విరహార్తయై తన చెలికత్తెతో చెప్పుకొని దైన్యమును పొందుచున్నది.

నాదనామక్రియ రాగము ప్రాచీనము. ని స రి గ మ ప దా - ద ప మ గ రి స నీ అను ఆరోహణావరోహణములు కలిగియున్ననూ మధ్యస్థాయి యందలి నిషాదమును కొంచెముగా సోకెడి సంగతులు కలిగియున్నది. 'ప ని దా పా' అను ప్రయోగమున కించిత్ కైశిక నిషాదము కూడ వేయుట వైణికుల సంప్రదాయము గనుక దీనిని భాషాంగమనియే చెప్పుకొనవలెను. ఇది ఇప్పటి మాయామాళవగౌళ మేళ జన్యము. వెంకటమఖి సంప్రదాయమున ఈ రాగమును సంపూర్ణ సంపూర్ణముగా నిచ్చి మాయామాళవగౌళమేళమునకును, దీనికిని అంతగా భేదము లేదేమోనని తోచుచున్నట్లుగా చెప్పియున్నారు. క్షేత్రజ్ఞుని పదమునందు కనుబరచిన రాగ స్వరూపమే ఇప్పుడును వాడుకలోనున్నది.

రాగం - నాదనామక్రియ - త్రిపుటతాళం

ప: అయ్యయ్యో వెగటాయెనే

అ. ప : పయ్యెదపై జేరి పవ్వళించే సామికి ॥ అయ్యయ్యో ॥

చ: వెలది నా మోము రెప్ప - వెయ్యక కనుగొన
కలయనిండు సంజ చీ - కటి గ్రమ్మితే
కలికి నీ ముద్దుమోము - కానరాక యుండునని
తెలిపి ప్రొద్దుండగానే - దీపము తెమ్మనె సామికి ॥ అయ్యయ్యో ॥

2. వనబోణి! వినుమమ్మ! - నాపై చాల ప్రేమచే
తనదంతమున నా అ - ధరము నొక్కి
మొనసి మాటాడితే - మోవి విడువ వలెనని
యనువచే సైగ - లాడుచున్న సామికి ॥ అయ్యయ్యో ॥

3. మదిరాక్షి! వినుమమ్మ! - మా మువ్వగోపాలుడు
నిదురించిన కౌగిలి - వదలీనని
పదరికయ్యమీది దు - ప్పటి కొంగులు నాలుగు
ముదముతో గట్టిగా - ముడి గొనుమను సామికి ॥ అయ్యయ్యో ॥

ప: . . . . రి స స్ని । రి మ గ । గా . . ॥ గా . . స రి । గ మ ప ద . మ । గ స రి ॥
. . . . అ . . । య్య . . । య్యో . . ॥ . . . . వె గ । టా . . . . . । . . యె ॥

అ.ప: సా . . స రి । మా . . । మా . . ॥ మా . . . . । గా మ ప మ ప । గా . . ॥
నే . . ప . । య్యొ . . । ద . . ॥ పై . . . . । జే . . . . । రి . . ॥

గా . . మా । మ గ మా । పా ప మ ॥ మా మ ప ద ప దా । మ ప పా ద ప । పా ప మ ॥
. . . . ప । వ్వ . . । లిం . . ॥ చే . . . . . । సా . . . . । . . . ॥

గ మా గ మ ప మ । గ మ గ రి । గా . . ॥
మి . . . . . । కి . . . । . . . ॥

2. గా .. రి సనీ । రి గమప దపమద । పమమా మా ॥ మా . . . । గామప మప । మా.గ మా.గ ॥

. . . . పై . . । య్యే. . . . . . । ద . . - . ॥ పై .... । జే. . . . । రి . . . . . . ॥

గా . గామగ । మగమా । పాపమ ॥ మా మపదపదా । మప పాపని । దపపమ ॥

. . . . ప . . । వ్వ . . । ళిం . . ॥ చే . . . . . । సా. . . . । . . . . ॥

ప మ గా గమ పమ । మా . ద పమగా । గా . . ॥ గా . . స రి । గ మపద దమ । గ స రి ॥

మి . . . . । కి . . . . । . . . ॥ . . . వెగ । టా . . . . . । . . యె ॥

సా . .

నే . . అయ్యయ్యో ॥

చ: . . . . స రి । మా . ప మా . ప । మా . గ మా . గ ॥ మా . . . . । మా . . । మా . . ॥

. . . . వెల । ది . . . . . । నా . . . . . ॥ మో . . . . । ము . . । రె . . ॥

గా . . మా । మ గమా । పా . . ॥ పా ప ద పా । పా . . । ద ప ప మ ॥

ప్పు . . వె । య్య . . । క . . ॥ క . . ను . । గొ . . । న . . . ॥

2. గా . . స రి । రిగ మ ప ద ప మ ద । మా . . ॥ మా . . . . । మా . . । గామప మ ప ॥

. . . . వెల । ది . . . . । నా . . ॥ మో . . . . । ము . . । రె . . . . ॥

మ గా . గ రి । రి గ మ ప ద ప మ ద । మా . . ॥ పా ప ద పా । పా . . । ద ప ప మ ॥

ప్పు . . వె . । య్య . . . . । క . . ॥ క . ను . । గొ . . । న. . . . ॥

గా . . రి ని । రి . . । గా . . ॥ గా . . . . । గా . . । గా . . ॥

. . . క ల । య . . । నిం . . ॥ దు . . . . । సం . . । జ . . . ॥

రి . రి సీ । రి . . । గా . . ॥ రి మా . . । మా . ప మా . ప । గా . . ॥

చీ . . . . । క . . । టి . . ॥ గ్ర . . . । మ్మి . . . . . । తే . . ॥

గా . . మ మ । గా . . । గా . . ॥ రి స ని రి . । గా . . । గా . . ॥
. . . . క లి । కి . . । నీ . . ॥ ము . . ద్దు . । మో . . । ము . . ॥

గా . . స రి । మా . . । మా . . ॥ గా . . . . । గా . . । గా . . ॥
. . . . కా . । న . . । రా . . ॥ క . . . . । యుం . . । డు . . ॥

రి స ని రి . । గా గా । గా . . ॥ గా . . మా । మ గ గ మ । పా ప మ ॥
న . . ని . । తె లి । పి . . ॥ . . . . ప్రొ । ద్దుం . . . । . డ . ॥

మా . . మ ప । మా మ ప ద ప । దా . . ॥ ప మ పా . . । ప మ మా । గా . . ॥
గా . . . . । . . . . . । నే . . ॥ దీ . . . . । ప . . . । ము . . ॥

పా . ద పదపని దా । పా . . । మా . . ॥ గామప మామప । గా . . । రి స నీ ॥ సా . .
తె . . . . । మ్మ . . । నె . . ॥ సా . . . . . । మి . . । కి . . ॥ . . . .

అయ్యయ్యో ॥

అవతారిక :

ప్రౌఢ యగు ఈ నాయిక పరకీయ, విరహోత్కంఠిత. ఈమె పనుపగా చెలి నాయకునివద్ద కరిగివచ్చినది. ఆమెతో తననాయకుడు తుపాకుల కృష్ణరాయడు ఏమని ఆనతిచ్చెనో. తన చెలిని దాచక చెప్పమని లాలనగా 'బంగారుబొమ్మా' అని పిలిచి యడుగుచున్నది.

ఫరజు రాగము ప్రాచీనము. భాషాంగము కాదు. ఇది యిప్పటి 15వ మేళమయిన మాయామాళవగౌళ జన్యము. స గ మ ప ద ని స - స ని ద ప మ గ రి స అనునవి ఆరోహణావరోహణములు. ఇది దేశీయరాగమయిన కావచ్చు. పదమునందలి సంచారములు గమనించినచో ఇది తన దేశీయభావమును పోగొట్టుకొని, కర్నాటక రాగములలో నొకటిగా కలిసిపోయినట్లే తోచుచున్నది.

రాగం - ఫరజు - త్రిపుటతాళం

ప : ఏమనెనే సుద్దులు - ఏమే బంగారుబొమ్మా !

అ. ప : ఏమనెనే మరుగేల దాచకే
రామ తుపాకుల రాయడు నీతో ॥ ఏమనె ॥

చ : మానిని ముందుగా నా - మాట నీవెత్తితివో ?
తానే పల్కరించెనో - దయ నాపై కలిగి
కానుక తనచేత - బూశెనో ? యందిమ్మని
ఆన తిచ్చెనో ? నామీద - ఆన ఓ చెలియా ! ॥ ఏమనె ॥

2. వనితరో! వాడీడకు - వచ్చెదననెనో ? లేక
నను తోడితెమ్మనెనో ? - నాప్రాణవిభుడు
నెనరుతో మాటాడెనో ? - నేరమెంచెనో ?
వినిపింపు వానిమాట - వినముచ్చటయ్యీని ॥ ఏమనె ॥

3. వేడుక తుపాకుల - వేంకటకృష్ణుడు
కూడే వేళలోనే - నోడించితివంట
నేడాసుద్దులేమైనా - నీతో మందలించెనో ?
మోడిగ నున్నాడో ? - ముదితరో! వినిపింపవే ॥ ఏమనె ॥

ప: ....సని।సా మగ।మా..॥దపదా..।సనిదని।సా..॥
....ఏ.।మ..।నే..॥నే....।సు..।ద్దు..॥
సా..సని।పదమప।మా..॥మగమదపద।మపమగ।రిరిసని॥
లు..ఏ.।మే...।బం..॥గా..రు..।బో...।....॥

అ.ప: సా..సని।సామగ।మా.॥దపదామగ।మాదప।దా..॥సనిదా..।సనిదని।సా..॥
మ్మా..ఏ.।మ..।నే..॥...మరు।గే..।ల..॥దా.చ..।కే...।రా..॥
సా..సని।సారిగ రిస।సరినీ దప॥మగమ దపద।మపమగ।రిరిసని॥
మ..తు.।పా....।కు..ల.॥రా..య..।డు...।నీ.,.॥
సా..
తో.. ఏమనె॥

చ: . . . . మ ద । పా . . । పా . . ॥ ప దపపదప । పమపా । పపమమ ॥
. . . . మా . । ని . . । ని . . ॥ ముం . . దు . . । గా . . . । నా . . . . ॥

గా . . సని । సాగా । మగమా ॥ పదపాదా । పమపా । మగమా ॥
. . . . మా . । ట . । నీ . . . ॥ వె . . . । త్తి . . । తి . . ॥

పా . . స గ । మాదప । దానీ ॥ సా . . . . । స నిదా । పాదమ ॥
వో . . తా . । నే . . । ప . ॥ ల్కి . . . । రిం . . । చె . . ॥

పా . . మ గ । మదపద । మపమా ॥ పమగమగరి । సా . . । . . . . ॥
వో . . దయ । నా . . . । పై . . . ॥ క . . లి . . । గి . . । . . . . ॥

. . . . మ ద । పా . . । పా . . ॥ ప దపపదప । పమపా । పపమమ ॥
. . . . కా . । ను . . । క . . ॥ త . . న . . । చే . . . । త . . . ॥

గా . . స ని । సాగా । మగమా ॥ పదపాదా । పమపా । మగమా ॥
. . . . బూ . । నే . . । నో . . . ॥ యం . . . । ది . . . । మ్మ . . . ॥

పా . . మ గ । మాదప । దా . . ॥ స నిదా . . । సనిదని । సా . . ॥
ని . . అ . । న . . । తి . . ॥ చ్చె . నో . . । నా . . . । మీ . . ॥

సా . . స ని । సారిగ రిస । సరినీ దప ॥ మగమదపద । మపమగ । రిరిసని ॥
ద . . అ . । న . . . . । ఓ . . . . ॥ చె . . లి . . । య . . . । . . . . . ॥

సా . .

. . . . ఏమనె ॥

అవతారిక :

స్వీయ మధ్య విరహోత్కంఠిత యగు నాయికను, ఆమె సౌందర్యమును, సుందరము లయిన ఉపమానములతో దూతిక చెప్పుచూ ఆమె విరహమును వర్ణించుచున్నది.

సౌరాష్ట్రి రాగము ప్రాచీనము. ఇందు రెండు నిషాదములు వచ్చుచుండుటవలన ఇది భాషాంగము. 'ని సా ని ' అనునప్పుడు కాకలి నిషాదమును 'ద నీ ద పా ' అనునప్పుడు కైశికి నిషాదమును పలికించుట సంప్రదాయము. ఇందు గల ధైవతములన్నియు చతుశ్రుతి ధైవతములే. గనుక దీనిని వాడుకలో చక్రవాకము జన్యమని చెప్పుట యుచితము.

వెంకటమఖి సంప్రదాయమున దీనిని మాయామాళవగౌళ జన్యముగానే చెప్పి యున్నారు. కాని పదములు మొదలగు రచనలలో ఎచటనూ శుద్ధ ధైవత ప్రయోగము కానరాదు.

స రి గ మ ప మ ద ని సా - స ని ద ని ద ప మ గ రి స అనునవి ఆరోహణావ రోహణములు. ఇది రక్తి రాగము. రాగ సంచారములు పదములను పరిశీలించినచో స్పష్టము కాగలవు.

రాగం - సౌరాష్ట్రి - త్రిపుటతాళం

ప : **ఏతీరున రమణిని గెలిచి నీ - వెట్లా రూపొందువో**

అ. ప : చూతము రారా! మదన నీ
చేతి బలిమి మా చెలియబలిమి ॥ ప తీరున ॥

చ : రాతిరనే యేనుగ నెక్కి - రాకాచంద్రుడు గొడుగుగాను
తేత తెమ్మెర మొదలైన బలముల - చేతగెలిచెద నంటివా?
పోతుటేనుగు కుంభములే - పొలతి గుబ్బలు మోము చంద్రుడు
నాతి ప్రాణమా చలువ తెమ్మెర - జాతి
వారిలో పగలు గలవా ॥ ప తీరున ॥

2. జంట విరిదమ్మియెద - నంట గుమ్మెదనంటివా?
దంటవే చెలికేలు దమ్మి - తమ్మి యొక్కటె సుమ్మీ?
తుంట విల్లొక్కటి నీది - తునియని విండ్లు చెలియ కన్బొమలు
యింట గెలిచి రచ్చగెలువవలెనను - ఎన్నిక లేక బూనితివి ॥ ప తీరున ॥

3. అంచలు మాచెలిని జూచి - యడుగుబెట్ట వెంచిచూడ
పంచెవన్నెల చిలుక - పలుకులే చానపలుకులు
పంచబాణములు నీదు - పడతి చూపులే తూపులవగ
నెంచశక్యముగాదా మీద
నేలుకొన్నాడు మువ్వగోపాలుడు ॥ ప తీరున ॥

ప : . . . . ద ని । సా . . । . . సా ॥ సా . . . . । సా రి గ । రి ప సా ॥
. . . . ప . । తీ . . । . . రు ॥ న . . . . । ర మ . । ణి . . . ॥

స ని దా . . । దా పా । పా . మ ॥ పా . మ గ మ । పా ద ని ద ని । స ని ద ద ॥
ని . . . . । గె లి । చి . . ॥ నీ . . వె . । ట్లా . . . . । . . . . . ॥

పా మదపమ। గ మగరి। సరిగమ॥
రూ . . . . ।పొ. . . । దు . . . ॥

2. పా . మదని। సా . . । సా సని॥ రీ . రి స సా । సా . . । . . . . ॥
వో . . ఏ . । తీ . . । . రు . ॥ నా . . . . . । . . . । . . . . ॥

అ. ప: . . . . పదపద। పమ మా మగరీ। సరిసరి॥ గమా దపమ। దదపా। దా . . ॥
. . . . చూ . . । త . . . . . । ము . . . ॥ రా . రా . . । మ . ద । న . . ॥

దసా నిసరి। రిగా గ। గా పమ గరి॥ సా రిగరిస నిదా . । ద నిదస దప। పా . . ॥
నీ . . చే . । తి . . । బ . . . . ॥ లి . . మ . . . । మా . . . . . । . . . ॥

పా . మగమ। పా దని దని। సా . నిదద॥ పామ మగరీ। సా . రిగమ। పాపమ॥
. . . . చెలి। యు . . . . । . . . . . ॥ బ . లి . . । మి . . . . । . . . ॥

దా . .
. . . . ఏ తీరున॥

చ: . . . . దనిదస। దదపా। పా . . ॥ పా . . పమ। గా మప మా . ప। దపపమ॥
. . . రా . . । తి . . । ర . . ॥ నే . . . . । ఏ . . . . . । . . ను . ॥

మా గ పమగరీ . । సారిస సరి। సా . . ॥ సా . . సరిసరి। సా . . । . . స ని॥
గు . . . . . . । నె . . . . । క్కి . . ॥ . . . రా . . . । కా . . । . . చం . ॥

ధ ని ధస ధ ధ ధ ఫ। ధా ధ సా ని। సా రిరి॥ సా . . . । సా . రి। గగరీ॥
ద్రు . . . . డు . . । గొ డు . . । గు . . ॥ గా . . . . । ను . . । లే . . ॥

సా . . ధ ని । సా . రి । గా రి ॥ మా గ గ మా । పా . . । పా . . ॥
త . . తె . । మ్మె . . । ర . ॥ మొ . ద . । లై . . । న . . ॥

ద ని సా రి స ని స । ని ద ద ప । ప మ గ రి ॥ రి సా . . । స ని ధా । ధా ధా ॥
బ . ల . . . . । ము . . . । ల . . . ॥ చేత . . । గె . . । లి . ॥

ధ ధా ధ ధా । స ధ నీ । సా రి రి ॥ సా . . స రి । గా . . । గా . . ॥
చె . ద . । నం . . । టి . . ॥ వా . . పో . । తు . . । చే . . ॥

మా . గా . । మ గ మా । పా . మ ॥ ధా ని సా ని । ద ని దా । పా . . ॥
ను . గు . । కుం . . । భ . . ॥ ము . . . । . . . । తె . . ॥

పా . . మ గ । మా మ ప । దా పా ॥ మా . గా . । స రి స రి । రి స సా ॥
. . . . పొ ల । తి . . । . . గు ॥ బ్బ . లు . । మో . . . । ము . . ॥

సా ని ధా . । స ని స రి । రి స సా ॥ సా . . ద ని ద స । ద ద పా । పా . . ॥
చం . ద్రు . । . . . . । డు . . ॥ . . . నా . . . । తి . . । ప్రా . . ॥

త మ ద ప మ మ । మ గ ప మ । గ రి స రి ॥ గా మ పా మ । దా ద ని । సా స ని ॥
ణ . . మా . . । చ . . . । లు . . . ॥ వ . . . । తె . . । . మ్మె . ॥

రీ . . స రి । రి మ గా । గా ప మ గ రి ॥ సా రి గ రి స స ని దా । ద ని స రి । సా . . ॥
ర . . జా . । తి . . । వా . , . . ॥ రి . . లో . . . . । ప . గ . । లు . . ॥

సా రి సా ని । ద ద పా । పా మా ॥ ద ప మ గ రి స । గా మా । పా . మ ॥ దా . .
గ . . . । ల . . । . . . . ॥ వా . . . . . । . . . . । . . . . ॥ . . .

॥ పతీరున ॥

అవతారిక :

ప్రేమ గర్వితయగు ఈమె స్వీయ, ప్రౌఢ. ఈ పదమునందు మన సంప్రదాయము ననుసరించి అన్యోన్యానురాగవంతులయిన దంపతులు ఏడుజన్మలవరకు దంపతులుగానే పుట్టుచుందురను విషయమును క్షేత్రజ్ఞులు అతిమధురముగా చెప్పియున్నారు. ఈ పదమునందుగల చరణములు మూడు. ఒక్కొక్క చరణమున ఇద్దరిద్దరు దంపతులను ఉదహరించినారు. వీరిలో నలుడు - దమయంతి, శ్రీరాముడు - సీత, హరిశ్చంద్రుడు - చంద్రమతి, అనుభవించని కష్టములంటూ లేవు. శ్రీకృష్ణుడు - రుక్మిణి, రంగేశుడు - రంగనాయకి, మన్మథుడు - రతి, కష్టములే ఎరుగని సుఖములను అనుభవించినవారు. నాయిక 'ఇద్దరివలెనే కూడి ఎవరున్నారురా - ఒద్దికతో మనవలెనున్నారా' అనుచూ 'కష్టసుఖములు రెండిటిలోను నీ వెంట ఉన్నాను సుమా!' అని చెప్పుచున్నది. మాటల యర్థమునకు తగిన స్వర సందర్భములుగల ఈ పదము అతిమనోజ్ఞము.

రాగం - సౌరాష్ట్రి - త్రిపుట తాళం

ప : ఇద్దరివలెనే కూడి - ఎవరున్నారు ? తెల్పరా !

అ. ప : ఒద్దికతో మనవలె - నున్నారా ? మువ్వగోపాలా ! ॥ ఇద్దరి ॥

చ : మున్ను నలరాజు నీవైతే - ఆ ముదిత దమయంతి నే నే
చెన్నుగ శ్రీకృష్ణుడు నీవైతే - ఆ చెలియ రుక్మిణిదేవి నేనే ॥ ఇద్దరి ॥

2. అల రఘురాముడు నీవైతే – అయిన సీతాదేవి నే నే
ఇలను రంగేశుడు నీవైతే – ఏలిన రంగనాయకి నేనే ॥ ఇద్దరి ॥

3 సత్యహరిశ్చంద్రుడు నీవైతే – స్వామి ! చంద్రమతి నేనే
నిత్యము మదనుడు నీవైతే – నీకు రతీదేవి నేనే ॥ ఇద్దరి ॥

ప : . . . . సని । సా సాపమ । మ గ మా ॥ పద పా . ద పమ మా । మగమా మగసా । రీ . . ॥
. . . . ఇ . । ద్ద . . . । . . రి ॥ న . . . . ల . . । నే . . . . . । గూ . . ॥
రీ . . సగ మా । పా ద స । ద ద పా ॥ పా ప మ ద ప మ । మగమా మగసా । రీ . . ॥
డి . . ఎ . వ । రు . . । . . . . ॥ న్నా . . . . . । రు . . . . . । . . . ॥
స ని సా స ని ధా ధా । ధ ని సా ని స రీ । సా . . ॥
తె . . . . । ల్ప . . . . . . । రా . . ॥

అ. ప : . . . పదపద । పమమా మా । మా . గ రీ ॥ సగమా మగమా పా । పా . గ మా । మదద ప ॥
. . . . ఒ . . . । ద్ది . . . । క . . . . ॥ తో . . . . । మ . . న । వ . . . ॥
దా . . సని । సామగ । గాపమ గరి ॥ సా రిగ రి సనిదా . । ద సదస దప । పదపద పమ ॥
లె . . ను . । న్నా . . । రా . . . . ॥ ము . . వ్వ . . . . । గో . . . . . । . . . . . . ॥
మ గ మా మ గ రి సా । సా . . । . . . . ॥
పా . . . . । లి . . । . . . . ॥

చ: ....దనిదస। దాదప। పా..॥ పా..పమ। రి గమప దప। పమమా॥
....ము...। న్న..। న..॥ ల....। రా.......।.. జు॥

మా మగపమ గరి. । సారిస సారిస। రి..॥ సా సా. ని సారిగ। రిస సా సని। ధా ధప॥
నీ ....। వై.....। తే..॥ ఆ. ..ముది.। త.....। దమ.॥

దా ధని సా సని। ధనిసా నిసరి। సా..॥.... పదపద। ప మమా మా। మా గ రీ॥
యం..తి ..। నే.. ...। నే..॥....చె...। న్న.....। గ.....॥

స గమా మగమా పా। పా.గ మా। మ ద దప॥ దా దని సా సని। దనిసా నిసరిస। రీ..॥
శ్రీ......। కృ.. ..। ష్ణు.డు.॥ నీ .....। వై......। తే..॥

సా సా.ని సని। సామగ। గాపమ గరి॥ సా రిగరిస నిదా.। దసదస దప। పదపద పమ॥
ఆ ...చెలి। య..। రు....॥ క్ష్మి..ణి....। దే.....। వి.....॥

మగమా మగరీ సా। సా..।....॥
నే.. ......। నే..।...॥ ఇద్దరి॥

అవతారిక :

స్వీయ నాయిక యగు ఈమె మధ్య ధీర. నాయకుని చేష్టలు తనకు తెలిసినను వ్యంగ్యముగాను, ఏమియు యెరుగనిదానివలెను, అతనికిమాత్రమే తెలిపెడు విధముగా సందర్భోచితములైన మాటలను చెప్పుచూ 'దోషహారతులిప్పింతునా! మల్లెపూల పాన్పుపై చల్లదనమునకు మొల్లలు పరపింతునా!' అని ఇనపురి స్వామియగు మువ్వ గోపాలదేవుని హేళన చేయుచున్నది.

రాగం - సౌరాష్ట్రి - త్రిపుటతాళం

ప : చక్కనైయ్యా యేమి యుప - చారములే సేయింతును

అ. ప : నిక్కముగ శ్రీకర దోషహారతుల - నిప్పింతునో ॥ చక్క ॥

చ : మల్లెపూల పాన్పుపైని - చల్లని మొల్లలే పరపింతునో
చల్లని వాసన గాలికి - చామరలే వేయింతునో ॥ చక్క ॥

2. మంచిగంధంబలదినే ఆకు - మడుపులందిత్తునో
అంచితమైన మోవి నొక్కితే - అందుకే రవలు చెక్కింతునో ॥ చక్క ॥

3. చక్కని మా యినపుర సామి - మువ్వ గోపాల యిం
నొక్కసారి నే నే యోల లాడింతునో ॥ చక్క ॥

ప: . . . . సా । దా దప । దనిసరి సరిసని ॥ దనీదపా . . । పమగమా . పద । నిదపా
. . . . చ । క్క . . । నై . . . . ॥ య్యా . . . . । ప . . . . . మి . । . . .

ప మగమ ॥ . మగా సరి . సా । సని ధా ధసా ని । రి . . ॥
యు . . . ॥ . ప . . . . చా । ర . . . . । ము . . ॥

గమపమ గసరి గమదా । పాదని సని । రిరిసని దని సా ॥
తే . . . . సే . . . । . యిం . . . । తు . . . . ॥

దదపమ గమరి రి । సా . . । . . . . ॥
నో . . . . । . . . । . . . . ॥

అ. ప: . . . . దని । సా . . । సా . . ॥ స ని సా రి గ రి స । సా . ని సా . ని । దనీద పా ॥
. . . . ని . । క్క . . । ము . . ॥ గా . . . . । శ్రీ . . . . . । క . . . . ॥

పా . మగమ । పాదని దని సా । సనిదా దనీద ॥ పా పమగమ పదనిద ।
ర . . దో . । మ . . . . . . । హో . . . . . . ॥ రతు . . . లి . . . ।

ప మగమ మగరి । రి . . ॥ రి పసా సా
ప్పిం . . . . । తు . . ॥ నో . . . .

✻ ఈ పదమునందలి తక్కిన చరణములన్నియు మొదటిపంక్తి పల్లవివలెను, రెండవ పంక్తి అనుపల్లవివలెను పాడుకొనవలెను.

అవతారిక :

ఈ పదమునందు నాయకుడు నాయికను బ్రతిమాలుకొనుచున్నాడు. 'ఆమె మనసు ఒకవేళ నవనీతము, ఒకవేళ పాషాణమట. కూరిమితో నీవే నేననుట. ఏమైననేమి ఎవరు చెప్పిన మాటలు విన్నదో ? ఏమో ! ఇప్పుడు తనయందు విముఖతను కనబరుచుచున్నది.' అని నాయకుడు వాపోవుచున్నాడు.

రాగం - సౌరాష్ట్రి - త్రిపుటతాళం

ప : ఇక నిన్ను నమ్మరాదే ఓ - యింతిరో ! మాటలే లే

అ. ప : ఒకవేళ నవనీతము - ఒకవేళ పాషాణము
అకట నీ చిత్తము - అమ్మయ్యో ! ఓ చెలియ ॥ ఇక ॥

చ : సరసుడని మెచ్చుకొందువు - ఈవేళ నీ
చక్కెర కెమ్మోవి ఆన మందువు
తిరుగులేని కోపము తెచ్చుకొందువు - నాదు
సరసకురావు ఎంచక నిన్ను దూరేవు ॥ ఇక ॥

2. చెలువుడని భక్తి సేతువుతమి - దెలిసి ప్రేమచే జేరదీతువు
కలికిరో ! తిరుగ కాక సేతువు
చలమేల జేసేవు ? చాలు చాలు పదివేలు ॥ ఇక ॥

3. కూరిమి నీవె నే నంటివి మువ్వ - గోపాల! యని కూడియుంటివి
వేరేయింతుల బాడివింటి విదియేలా?
వారిజముఖి! యేల వాదాడ వచ్చేవు ॥ ఇక ॥

వ: ....గమ। దాపా। పా మా॥ మగపమగమ। మ గపా। సరిసరి॥
....ఇక। ని .। న్ను . ॥ న ..... । మ్మ. . । రా ...॥
సా ....। రి రిసని। ధా ..॥ ధా .. రీ । సా .రి। గా రీ॥
దే ....। ఓ ...। . ..॥ ...యిం। తి ..। రో .॥
గ మపమగరి। సరిసా। సరిసరి॥ సని ధా ..। నిసరీ। సా ..॥
మా ... ..। ట .. । .....॥ లే. . ..। . . .। లే ..॥

అ. ప: ....నిద। పా .. । పా .మ॥ మపా దని దా ప। మగరి। సా ..॥
....ఒక। వే ..। ళ ..॥ న . వ . . . । నీ ..। త ..॥
సా ..గమ। పా ..। పా మ॥ దా ..దని। సా ..। సా ..॥
ము ..ఒక । వే ..। ళ ..॥ పా ....। షా ..। ణ ..॥
సా ..సరి। సా .రి। గా రీ॥ పమగరిగరి। సా .ని। దా ..॥
ము ..అక। ట ..। నీ .॥ చి. ....। త్త ..। ము ..॥
దా ..దని। సా .రి। స నిదా॥ పమదపామ। గమగరి। సా ..॥ సా ..
. ..అ.। య్య ..। య్యో ..॥ ఓ . . . . । చె . . .। లి ..॥ య .. ఇక॥

చ: ....నిద। పా..।పా..॥ మగమా పద పద। పమగరి। రి సా॥
....సర। సు..। డ..॥ ని. .....। మె...। చ్చు.॥

సా....। స ని ధా। ధ నీ ధ॥ ధా..ధ ని। సా.రి। గా రి॥
కొం...। దు. -। వు..॥...ఈ.। వే..। ళ .॥

గా..గమ। పా .ద। పమమా॥ గమా గరి। స రిసరి। సా..॥
నీ..చ.। క్కొ ..। ర. .॥ కె. ..। మ్మో...। వి ..॥

సా ని ధా.। ధ సా ని। స రిసరి॥ సా....।....।....॥
అ. న .। మం..। దు...॥ వు...।....।....॥

....నిద। పా..।పా.మ॥ మపా దనిదా ప। మ గరీ। సా..॥
....తిరు। గ ..। లే..॥ ని.... .। కో ..। ప..॥

సా..గమ। పా ..। పా .మ॥ ధా. ద నీ। సా..। సా..॥
ము.. తె.। చ్చు..। కొం..॥ దు వు.। నా..। దు ..॥

సా..సరి। సా.రి। గా రీ॥ పమగరి గరి। సా.ని। దా..॥
.... సర। స..। కు..॥ రా.వు...। ఎం..। చ ..॥

దా పా దని। సా .రి। స నిదా॥ పమదపామ। గమగరి। సా..॥..
క .న.। న్ను..। దూ. రే॥.......।.......। వు..॥..ఇక॥

అవతారిక :

ఈ పదమునందలి నాయిక సామాన్య ప్రౌఢ. క్షేత్రజ్ఞులు ఈ పదమునందు వాడిన కొన్ని మాటలకు అర్థము తెలియుటలేదు. సందర్భమునుబట్టి 'ఇన్నూరు ఘట్లు' అనగా రెండు వందల నాణెములు అని ఊహించుకొనవచ్చును. గాని 'బేరా జబ్బు' అను పదమునకు అర్థం ఏమైయుండునో తెలియవచ్చుటలేదు. ఇదియుగాక సాహిత్యము పూర్తిగా లేదు.

ఈ సింధూర తిలక రాగమునకు లక్షణములు ప్రాచీనుల గ్రంథములలో కానరాలేదు. పూర్వాంగమున అసావేరి స్వరములు ఉత్తరాంగమున శంకరాభరణస్వరములు కలిగిన ఈ రాగము ఎందువలన వాడుకలో లేకపోయినదో అర్థమగుటలేదు. ఇది భాషాంగము. ఆరోహణమున చతుశ్రుతి రిషభము అవరోహణమున శుద్ధరిషభము వచ్చును.

ఆరోహణ : స రి మ ప ద సా - అవరోహణ : స ని ద ప మ గా రి సా

ఇది ఇప్పటి మేళకర్తలలో 17 వ మేళమగు సూర్యకాంతమునకు జన్యము.

రాగం - సింధూరతిలక - ఆదితాళం

ప : తప్పించుకొంటి ఏమాయే - తరుణి మువ్వ గోపాలుడు

అ. ప : ఎపుడైన ఒక్కసారి - ఇందు రాకపొయ్యేన ॥ తప్పించు ॥

చ: ఈరేయా నన్నుగూడితే - ఇన్నూరు ఘట్లిచ్చేనని
సారె సారెకు నన్ను వేడెనే ఓయమ్మ వాడు ॥ తప్పించు ॥

2. జేరాజబ్బుమాట (?) లాడెనే అయితే నే మాయ
(?) జేర జబ్బు చేసుకుంటి జడ కొద్ది వేయనా
నారీమణిరో! విజయ రాఘవ నాయుని సానిగ (?) చేత ॥ తప్పించు ॥

ప: ...ద సా . రి గ రి । రి స సా స ని దా । ని ద పా ద ప మా ॥
...తప్పిం..చు . । కొం . . చే . . . । నే . . . మా . . . . ॥
ప ద ప రి మ పా . ద సా । స ని దా ని ద పా । ద ప మా ప మ గా ॥ గ రి రీ సా
య . . త రు ణి . . ము । వ్వా . . . గో . . । పా . . లు . . . ॥ డు . . .

2. . . . రి మ పా . ద ని ద ప । మా . ప ద ప మ । గా గ రి రీ ॥ సా .
. . . త . ప్పి . . . . చు । కొం . . . . . చె । ఏ మా . . ॥ యె .

అ.ప: . . . పా ద ని ద ప మా పా । ద ప దా । సా సా ॥
. . . ఎ వు . డై . . . . న । ఒ . క్క । సా రి ॥
. . . రి సా . రి గా । గ రి రీ సా । స ని దా ని ద పా ॥
. . . ఇం దు . . రా । క . . పో । య్యే . . న . . . ॥

2. ద ప మా రి మ రి మా గ గ రి రీ । సా . గ రి స రీ । సా . ని సా . ని ॥ ద ద ప
. . . ఇం . దు . . రా . . । క . . పో . . । య్యే . . న . . ॥ . . .
తప్పించు ॥

చ: ... ద స దా పా । ప మ ప ద ప మ గా । గా గ రి రీ ॥

... ఈ . రేయీ । న . . . న్న . . । గూడి . . ॥

సా . సా స ని ధ ధ సా . ని । స రి సా రీ మ రి । ప మ గా గ రి రీ ॥

తే . ఇన్నా . . . రు . . । ఘ . . ట్టి . . । చ్చే . . . న . . ॥

సా . పా ద ని ద ప మా పా । ద ప దా । సా సా ॥

ని . సా . . రె . . సా । రె . కు । న న్న ॥

... రి సా . రి గా । గ రి రీ సా । స ని దా ని ద పా ॥ ద ప మా పా

... వే డె . . నే । ఓ . . య । మ్మ . . . వా . . . . ॥ డు . . . .   తప్పించు ॥

అవతారిక :

ధీర నాయిక యగు ఈమె స్వీయ, ఖండిత, మధ్య. గనుకనే, 'ముందటివలె నాపై నెన రున్నదా ?' అని మొగముపై స్పష్టముగా అడుగుచు తాను చేసిన పూజాఫలమిదియే కాబోలు నని నొచ్చుకొనుచున్నది. 'కంచి వరదుడైన మువ్వ గోపాలరాయడా! చాలు నీ మొగ మిచ్చకపు మాటలు. ముచ్చటలికనేల ?' యని తనకోపమును వెల్లడించుచున్నది.

భైరవి రాగము అతి ప్రాచీనము. భాషాంగము. రక్తిరాగము. 'ప ద ని సా' అనునప్పుడు చతుశ్రుతి ధైవతము, 'స ని ద పా' అనునప్పుడు శుద్ధ ధైవతము పలుకును. ఇది సంపూర్ణ సంపూర్ణము. వెంకటమఖి సంప్రదాయమున గల భైరవికిని, క్షేత్రజ్ఞులవారి పదములలోగల భైరవికిని పెద్ద తేడాలు లేవు. గంభీర ప్రకృతిగల ఈ రాగము, ప్రాచీనుల కాలమునుండి నేటివరకు ఇంచుమించు ఒకేవిధముగా కనబడుచున్న రాగములలో ఒకటి. క్షేత్ర జ్ఞులవారి పదములు అత్యంత మనోజ్ఞములగు, రాగ సంచారములకు నిఘంటువులవలె నున్నవి.

రాగం - భైరవి - త్రిపుటతాళం

ప : ముందటివలె నాపై నెనరున్నదా ? నాసామి ! ఆ
ముచ్చటలిక నేలరా ?

అ. ప : ఎందుకు మొగమిచ్చకపు మాటలాడేవు - ఏరా !
మువ్వ గోపాల నాసామి ! ॥ ముందటి ॥

చ : పిలువనంపిన రావు - పిలిచినను వినవు
పలుమారు వేడితే - పలుకరించవు
వలపు నిలుపలేక - సదయుడవని నిన్ను
తలచి తలచి చాలా - తల్లడిల్లుచేగాని ॥ ముందటి ॥

2. చిన్ననాటనుండి - చేరిన దెంచక
నన్ను చౌకచేసేది - న్యాయమా ?
వన్నెకాడ నీదు - వంచన లెరుగనా
నిన్నన పనిలేదు - నే చేసిన పూజకు ॥ ముందటి ॥

3. కలువల రేడంచు కంచి - వరదా నిన్నా
లలన యింతదూరము - రానిద్దేనా ?
అలరు విల్తుని కేళి - నలముకొనుచునన్ను
కలసిన పాపానికి - కన్నుల చూడవచ్చితివో ॥ ముందటి ॥

ప : . . . . రిగరి । గా పమ । పా . . ॥ దా పా . . । పా . . । ద ప ప మ ॥
. . . . ముం. . । ద . . । టి . . ॥ వ లె . . । నా . . । పై . . . ॥

పా . . పద । ని సరీ । సా . . ॥ స దద రి సని । ని ద దా । పా . . ॥
. . . . నె న । రు . . । న్న . . ॥ దా . . నా - . । సా . . . । మి . . ॥

పా . మ పా . మ పా । ప దపని ద ప । పా . . ॥ పమ గా మ పదపా . । పాపమ గరి ।
ఆ . . . . ము । చ్చ . . . . . । ట . . ॥ లి . . క . . . . . । నే . . . . ।

2. రిసరీ॥ సా. . రీ గరి। గమపద నిద। దపపా॥ పాపనిదపదా। పా. మపా. మ।
. . లి॥ రా. . ముం. ।ద . . . . . ।టి. . ॥ వ . . లె. . ।నా. . . . . ।
పా. . ॥
పై. . ॥

8. పా. మపా. మపా దప। దా . నిస। నిదపా॥
ఆ . . . . . . ము . . । చ్చ . . . । . . ట॥

అ. ప: . . . . పని। దపదమ। పా. . ॥ ప దపదనిద। సా. ని సా. ని। సా. . ॥
. . . ఎం. । దు. . . । కు . . ॥ మొ. . గ. . । మి . . . . । చ్చ. . ॥
సా. . దని। సా . . । రీ. గ గరిసా॥ సానిరిసని। నిదదా। పా. . ॥
. . . . కపు। మా. . । ట. . . . . ॥ లా . . . . । డే. . . । వు. . ॥
పా. . దని। సా. . । సా. . ॥ సాసపపా దప। దా చా నిస। నిదపా॥
. . . . ఏ. । రా. . । . . . . ॥ . . . ము . . । వ్వ . . . । . . గో॥
పమగా మపదపా. । పాపమ గరి। రిసరీ॥ సా. .
పా . . . ల . . . । నా. . . . । సా . . ॥ మి . . ముందటివలె॥

చ: . . . . పద। పా. . । పా. . ॥ మదపా. . । పా. . । దపపమ॥
. . . . పిలు। వ . . । నం. . ॥ పి . న . . । రా. . । వు . . . ॥
పా. మమగ। మా. . । పాదప॥ మగ మాదప మగ। రీరీ। సా. . ॥
. . . పిలి। చి . . । న. . ॥ ను. . . . . . । విన। వు . . ॥

. . . . రి గ । మా . . । మా . రి ॥ గా . పమగా రి । రిసరీ । సా . . ॥

. . . . ప లు । మా . . । రు . . ॥ వే . . . . . . । డి . . । తే . . ॥

. . . . రీ గ రి । గమ పా . ద । నిదదా ॥ పా పనిదప దా । ద పపమ । పా . . ॥

. . . . ప లు . । క . . . . । . . రిం ॥ చ . . . . . . । వు . . . । . . . . . ॥

. . . . ప ని । ద ప పాదని । దపమా పమ ॥ పాద దారిస సనీద । సా . ని సా . ని ।

. . . . వ ల । పు . . . . . । . . . ని . ॥ లు . ప . . . . . । తే . . . . . . ।

సా . . ॥ . . . . ద ని । సా . . । రీ - గ గరిసా ॥ సాదరిసని । నిదదా । పా . . ॥

క . . ॥ . . . . స ద । యు . . । డ . . . . . ॥ వ . ని . . । ని . . । న్న . . ॥

. . . . ద ని । సా . . । సారిద ॥ దసనిరిసని । ని ద దా । పా . . ॥

. . . . త ల । చి . . । త . . ॥ ల . . చి . . । చా . . । ల . . . ॥

పా . మ పా . మ పా ద ప । దా . నిస । నిదపా ॥ ప మ గా మపదపా . । పాపమ గరి ।

. . . . త . . । ల్లి . . . । . . డి ॥ ల్లు . . చే . . . . । గా . . . . ।

రి స రీ ॥ సా . .

. . . ॥ ని . . ముందటివలె ॥

అవతారిక :

ప్రౌఢ నాయికయగు ఈ కలహాంతరిత, స్వీయ. తనపై అలుకవహించి తన చెంతకు రాని ప్రియుని తోడితెచ్చుటకు చేయదగు ఉపాయమును చెలికత్తెను అడుగుచున్నది. ఈ పదమునందుగల రాగ భావములు మాటల యర్థములకు తగిన విధముగా జోడించి క్షేత్రజ్ఞులు సహజమగు అభినయమును తన సంగీత సాహిత్యములలో స్ఫురింపజేసి యున్నారు.

రాగం - భైరవి - త్రిపుటతాళం

ప : ఎవ్వరి నంపుదు ? ఏమిసేయుదు నీవే - యిది బుద్ధియనవమ్మా !

అ. ప : మువ్వగోపాలుడు మోడిచేసుకొన్నాడు
మొన్నటాల నుండి రాడు నీ తోడు ॥ ఎవ్వరి ॥

చ : అతివ చులకనని అందు పోరాదనీ
అతని పిలువనని అంటే నా మదిలోని
వెతలెట్లు తీరు నెన్నాళ్ళున్న మితిలోని పోరు నీకంటె నాకు
హితవరు లెవ్వరున్నారు ? పలుమారు ॥ ఎవ్వరి ॥

2. మనసు కరుగ మంచి మాటలాడి నామీద
నెనరు పుట్టించేది నీ భారము గాక యే
వనిత కేలా దైవము నన్ను వినవే నీ పాలాత్రోసినది
అనుమాన మిక నేలా ? యీవేళ ॥ నెవ్వరి ॥

3. అక్కరో ! మువ్వగోపాలుడతను కేళి కూడగ
ఎక్కడ మనసని చెక్కిలి నొక్కితే
మక్కువలేని వానివలెనె మ్రొక్కేనేగాని విడనాడి యీ
దిక్కుకు రాక మానె నినుగాని ॥ ఎవ్వరి ॥

ప: . . . . స ని । సా . . । రీ . . ॥ రీ . . . . । గ రి రి స । రీ . గ రీ . గ ॥
. . . ఎ . । వ్వ . . । రి . . ॥ న ం . . . । పు . . . । దు . . . . . . ॥

స రీ . రి గ రి । గా ప మ । పా . . ॥ దా పా . . । ద ప మ గ । రీ సా ॥
. . . ఏ . . । మి . . । సే . . ॥ యు దు . . । నీ . . . । వే . . ॥

సా . . స రి । సా . ధ । ధ స ని ధ ॥ ధ స ని సా . । రి గ మ ప । మ గ రీ ॥
. . . . యిది । బు . . । ద్ధి . . . ॥ య . . న . । వ . . . । . . . ॥

2. సా . . స ని । సా . . । రీ . . ॥ మ రి ప మ ద ప । మ గా రి । రీ . . ॥
మ్మా . . ఎ . । వ్వ . . । రి . . ॥ నం . . . . . । పు . . । దు . . ॥

గ రి రి స రి గ రి । గా ప మ । పా . . ॥ ద ని సా రి స నీ । ని ద దా । పా . . ॥
. . . . ఏ . . । మి . . । సే . . ॥ యు . దు . . . । నీ . . । వే . . ॥

పమపా గ రి । సా . ని । సా పా ॥ పా దా ని స ని ద । పా ప మ గ రి । రి . . ॥

. . . యి ది । బు . . । . . ద్ధి ॥ యన . . . . । వ . . . . . । . . . . ॥

2. సా . . స ని । సా . . । రి . . ॥ మ రి ప మ ద ప । మ గా రి । రి . . ॥

మ్మా . . ఎ . । వ్వ . . । రి . . ॥ నం . . . . . । పు . . । డు . . ॥

గరిరిస రి గ రి । గ మ ప ద ని ద । దా పా ॥ పా ప ని ద ప దా । పా . మ పా . మ । పా . . ॥

. . . . ప . . । మి . . . . . . । సే . ॥ యు . . డు . . । నీ . . . . . . । వే . . ॥

3. పా . . ద ని । స రి స స । పా . ద ద ప మా ॥ పా స ని ద ప । మ గ రి । సా . . ॥

. . . యి ది । బు . . . । ద్ధి . . . . . . ॥ యన . . . । వ . . । మ్మా . . ॥

స గ రి రి ని

. . . . . ॥ ఎవ్వరి ॥

అ. ప: . . . . రి గ రి । గా ప మ । పా . . ॥ ప ద ప ద నీ । సా స ని । సా . . ॥

. . . . ము . . । వ్వ . . । గో . . ॥ పా . . . . । లు . . । డు . . ॥

సా పా ప ద । ని స రీ । సా . . ॥ సా ని రి స ని । ని ద దా । పా . . ॥

. . . . మో . । డి . . । చే . . ॥ సు . కొ . . । న్నా . . । డు . . ॥

స ని ని గ రీ । సా . . । సా స ని ॥ ద ని సా . ని । ని ద దా । పా . . ॥

మొ . . . న్న । టా . . । లా . . ॥ నుం . డి . . । రా . . । డు . . ॥

పా . ద ద ని స ప । ప ప మ గ । రి . రి ॥ సా . .

నీ . . . . . . । తో . . . . । . . డు ॥ నే . . నెవ్వరి ॥

చ: . . . . రి గ । రీ . . । రీ . . ॥ గా రీ . . । గ రి రి స । రి . గ రి . గ ॥
. . . . మ న । సు . . । క . . ॥ రు గ . . । మం . . । చి . . . . . ॥

రీ . . రి గ । మా . . । ప మ ప మ ॥ ప ద ప ద ని స । ని ని దా । పా . . ॥
. . . మా . । ట . . । లా . . . ॥ డి . . నా . . । మీ . . । ద . . ॥

. . . ప ద । పా . . । పా . . ॥ ప గ మా ని ప మ గ । రీ . . । సా . . ॥
. . . . నెన । రు . . । పు . . ॥ ట్టిం . . . . . . । చే . . । ది . . ॥

సా . . రి గ । మా . . । ప మ ప మ ॥ ప ద ప ద ని స । ని ని దా । పా . . ॥
. . . . నీ . । ఖా . . । ర . . . ॥ ము . . . . . । గా . . । క . . ॥

పా . . ప ద । పా . . । పా . . ॥ మ గ మా ని ప మ గ । రీ . . । సా . . ॥
ఏ . . వ ని । త . . । కే . . ॥ లా . . . . . । దై . . । వ . . ॥

సా . . రి గ । మా . . । . . మా ॥ ప ద ప ద ని స । ని ని దా । పా . . ॥
ము . . న . । న్ను . . । . . వి ॥ న . . . . . । వే . . । . . . . ॥

పా . . రి గ । మా . . । పా . . ॥ ప ద ప ద స ని । సా సా । సా . . ॥
. . . . నీ . । పా . . । ల . . ॥ త్రో . . . . . । సి న । ది . . ॥

సా పా స ని । ని గ రీ । సా సా . ని ॥ ద ని సా రి స ని ద । ని ద దా । పా . . ॥
అ ను మా . । . . న । మి క . . ॥ నే . . . . । . . . । లా . . ॥

పా . ద ద ని స ప । ప ప మ గ । రీ . . ॥ సా . .
యీ . . . . . . । వే . . . । ళ . . ॥ వే . . నెవ్వరి ॥

అవతారిక :

నాయిక సామాన్య. తనకు అనుకోనని విధముగా స్వామి అనుగ్రహము లభించుటచే ఆనందపరవశయై ' ఎన్నాళ్ళకెన్నాళ్ళకి వీధిలో నిన్ను కన్నుల పండువుగా కనుగొంటి నేడు.' 'కృపగలదా మా మువ్వగోపాల సామి! అపురూపదర్శనం బాయెగద నేడు!' అని సంతోష ముతో తన స్వామిని పలుకరించుచున్నది.

రాగం - భైరవి - త్రిపుట తాళం

ప : అపరూప దర్శనం - బాయగదా నేడు

అ. ప : కృపగలద మా మువ్వ - గోపాల ! సామి ! ॥ అ ॥

చ : ఎన్నాళ్ళ కెన్నాళ్ళకి వీధిలో నిన్ను
కనులపండువుగాను - కనుగొంటి నేడు
ఉన్నదా ? నా మీద - ఉల్లమున దయనీకు
ఉన్నాను నీ దయ - పన్నగశయనా నాసామి ॥ అ ॥

2. త్రోవతప్పివచ్చితివో - తోయజాక్షికి నీకు
ఈవేళ కలహంబు ఏమైన కలదా ?
నీవేల బొంకెదవు నెనరు గలిగినచోట వె
యివేల నేరములు - రావా నా సామి ॥ అ ॥

3. సందేహమేల ఇక శయనించి సమరతులు
దెంది నన్ను పరతులు సేయ మనకు
మెందైన నీకు ఆనంద మయ్యేచోట
కందర్ప జనక చక్కని మువ్వ గోపాల ॥ అ ॥

ప: . . . . స రి । సా . ధ । ధ స నీ ధా ॥ ధ సా . ని సా . । రీ . . । రీ గ మ గ రి రి స ॥
. . . . అప । రూ . . । . . . ప ॥ ద . . . . । ర్శ . . । వం . . . . . ॥
రీ గ రి గ మ పా । పా . ని ద ని । స రి సా ॥ . . . . స ని । ద ప ప మ । గ రి రీ ॥ సా . .
జా . . . . . । య . . . . । గ . ద ॥ . . . . నే . । . . . . । డు . . ॥ . . .
అపరూప ॥

అ. ప: . . . . ప ద । పా . . । పా ద ని ద ప మా ॥ దా . దా . । పా గ రి రి స । రీ . . ॥
. . . . కృ ప । గ . . । ల . . . . . ॥ దా . మా . । ము . . . . । వ్వ . . ॥
రీ గ మ గ రి రి స రీ । రీ గ మ గ రి రీ । సా . . ॥ సా రి స నీ సా . ని । స నిదప । పమగరి ॥
గో . . . . । పా . . . . . । ల . . ॥ నా . . . . . . । సా . . . । మి . . . ॥
రీ సా
. . అపరూప ॥

చ: . . . . రి గ । మా . . । పా . మ ॥ దా . దా . । ద రి స ని ని ద దా । పా . . ॥
. . . . ఎ . । న్నా . . । ళ్ళ . . ॥ కె . న్నా . । ళ్ళ . . . . . . । కు . . ॥
. . . . ని ద । ని సా ని । ని ద ద ప ॥ ప మ గ మ ప ద పమ గమపద । పమగా రీ । సా . . ॥
. . . . ఈ . । వి . . । ధి . . . ॥ లో . . . . । ని . . . । న్ను . . ॥

. . . . స రి । సా . ధ । ధ స నీ ధా ॥ ధ సా . నిసా . । రీ . . । రీ గ మ గ రి రి స ॥
. . . . క ను । ల . . । పం . . . ॥ డు . . . వు . । గా . . । . . . . ॥

రీ గ రి గ మ పా । పా . ని ద ని । స రి సా ॥ . . . . స ని । ద ప మ గ । గ రి రీ ॥
క ను . గొ . . । టి . . . . । . . . ॥ . . . . నే . । . . . . . । . . డు ॥

సా . . రి గ । మా . . । పా . మ ॥ దా . దా . । ద రి స ని ని ద దా । పా . . ॥
. . . ఉ . । న్న . . । దా . . . ॥ నా . మీ . । ద . . . . । . . . ॥

. . . . ని ద । ని సా ని । ని ద ద ప ॥ పమగమ పదపమ గమపద । పమగా రీ । సా . . ॥
. . . . ఉ . । ల్ల . . । ము . న . ॥ ద . . . . . య . . . . . । నీ . . . । కు . . ॥

. . . . పద । పా . . । పా ద ని ద ప మా ॥ దా . దా . । పా గ రి । రి స రీ ॥
. . . . ఉ . । న్నా . . । . . . ను . . ॥ నీ . ద . । య . . । . . ప ॥

రీగమ గరిరిస రీ । రీగమ గరిరీ । సా . . ॥ సారిస నీ సా.ని । స నిదప । పమగరి ॥
న్న . . . . . . గ । శ . . య . . । న . . ॥ నా . . . . . । సా . . . । మి . . . ॥

రీ సా
. . అపరూప ॥

అవతారిక :

ఈ పదమునందలి నాయిక స్వీయ, మధ్య. ఈమె తన స్వామితో వేడుకకై పెనగు లాడినదట. 'నావంటి సఖియ లేకున్న మీ వేడుకలు చెల్లునా! ఆ యా వింతలకేమి కొదువ లేదు. వగలుసేయక జోడుగూడి మీరుంటే, సొగసు చూచెదనని' చెలికత్తె నాయికా నాయకుల పొలయలుక తీర్చి సంతోషించుచున్నది. ఈ పదము అచ్చుపుస్తకములలో సావేరి రాగమని ఉన్నది. మా పాఠము హిందోళ.

హిందోళరాగము ప్రాచీనము. కావ్యప్రసిద్ధము. ఈరాగమును చతుశ్శృతి ధైవతముతో పాడుట క్షేత్రజ్ఞుని పదమునందు గోచరించును. వెంకటమఖి సంప్రదాయమున దీనిని శుద్ధధైవత ముతోనే చెప్పియున్నారు. కాని చతుశ్శృతి ధైవతముతో పాడెడి ప్రాచీనపద్ధతి, ఇంకను అక్కడక్కడ వాడుకలో నున్నది. ఇందుకు ఉదాహరణ శ్రీ త్యాగరాజస్వామివారి 'మనసు లోని మర్మము' అను కీర్తన.

ఆరోహణ : స గ మ ద ని స – **అవరోహణ :** స ని ద మ గ స

రాగం - హిందోళ - త్రిపుటతాళం

ప : సామిగా రారాయంటే కో - పమా ?

అ. ప : ఏమినేరమమ్మా ! మువ్వగోపాలుని ముచ్చటతీర ॥ సామిగా ॥

చ: నీమాటలు నమ్మరాదు - నీకే కోపమైనగాని
కోమలి! నాడే గంటి నీ గుణము తెల్లను - సీమలో మగవారివలె
నేమైన నేరము చేసితే - ఏమిసేతువో
తెలియదికనైన చలము మాని ॥ సామిగా ॥

2. నీవే అతనిని విడనాడి నీకేకోపమైనగాని
యీవేళ యిద్దరి వాదుల నెవరు తీర్చేరు?
నానంటి సకియలేకున్న మీవేడుకలు చెల్లునా?
ఆ యా వింతలకేమి కొదవలేదు - వగలుసేయక ॥ సామిగా ॥

3. వేడుకతో నొకనాడైన వి - భుడు నీవు ముదము మీర
కూడు గూడియున్న - సొగసు చూచెదనంటేను
నేడు కలిగె భాగ్యము - నెలతరో! మీ అలుక తీర
పాడి పంతముల మాని - పతియైన మువ్వ గోపాలుని ॥ సామిగా ॥

ప: మా . . మగ । గా సా । సా . . ॥ సా ని గా స । ని ధ సీ । సా . . ॥
సా . . మి . । గా . । రా . . ॥ రా . . . । యం . . । చే . . ॥

మా . . దా । దా మా । గ మ గ గ ॥
కో . . ప । మా . । . . . . ॥

2. మా . . మగ । గా పా । సా నీ ॥ సా గ సా . । ని స నీ । స గ మా ॥
సా . . మి . । గా . । రా . ॥ రా . . . । యం . . । చే . . ॥
ద ని సా స ని । సా . . । స ని ని ద ॥
కో . . ప . । మా . . । . . . . ॥

3. మా . . మ గ । గా సా । సా నీ ॥ సా గ సా . । గ మ ద మ । ద ని సా ॥

సా . . మి . । గా . . । రా . ॥ రా . . . . । యం . . . । చే . . ॥

ని స గ గ సా । ని స ని స నీ । ద ని ద ని దా ॥

క్షో . . . ప । మా . . . . । . . . . ॥

4. సా . . స ని । దా మా । గ మ గ గ ॥ సా గ సా . । ని ధ నీ । సా . . ॥

సా . . మి . । గా . . । రా . . . ॥ రా . . . . । యం . . । చే . . ॥

ని స గ గ సా । ని స ని స నీ । ద ని ద ని దా ॥

క్షో . . . ప । మా . . . . . । . . . . . . ॥

అ. ప : మా . . మ గ । మా . . । దా . . ॥ ద నీ సా ని । సా . . । సా . . ॥

ఏ . . మి . । నే . . । ర . . ॥ మ . మ్మా . । ము . . । వ్వ . . ॥

ని స గ గ సా । ని స ని స నీ । ద ని ద ని దా ॥ ని స గ గ సా । ని స ని స నిద । ద ని ద ని దమ ॥

గో . పా . . . । లు . . . ని । ము . . . . ॥ చ్చ . ట . . . । తీ . . . . . । ర . . . . . ॥

॥ సామిగారారా ॥

చ : . . . . మా । మా . . । . . మా ॥ గ మ గ మ గా । గా సా । సా . . ॥

. . . . వే । డు . . । . . క ॥ తో . . . . . । నో . . । క . . ॥

సా . . స ని । సా గ గ । స స ని ధ ॥ ధా . . స ని । సా . . । గా . . ॥

. . . . నా . । దై . . । న . . . ॥ . . . . వి . । భు . . । డు . . ॥

గ సా గా . । మా . . । దా . . ॥ ద మా మా . । గ మ గ గ । సా . . ॥

నీ . . . . । వు . . । ము . . ॥ ద . ము . । మీ . . . । ర . . ॥

.... మగ । మా . . । దా . . ॥ దానిసాని । సా . . । సా . . ॥ .... ని స । గా . . । గా సా ॥
.... డో. । దు . . । గూ . . ॥ డి . . . । యు. . । న్న . . ॥ .. సాగ । సు . . । చూ . . ॥

సా ని నిదా । దా ద ని । సా సఁ ని ॥ సా . . ని సఁ । మఁ గఁ మఁ గఁ । గా సా ॥
చె . ద . । నం . . । చే . . ॥ ను . . నే . । డు . . . । క . . ॥

సఁ గఁ సఁ సఁ గఁ సఁ । స ని స ని । ని ద ని ద ॥
ఎ . . గె . . । భా . . . । గ్య . . . ॥

దా మా గ మ । ద ద మా । గ మ గా ॥ స మ గ గ మా । ద ద మా । దా నీ ॥
ము . . నె . । ల . . . । త . . ॥ రో . . . . . । మీ . . . । య . ॥

సా ని ని దా । ద మ దా । నీ . . ॥
లు - . . . । క . . . । . . . . ॥

సానినిదా । నిసఁగా । సా . . ॥ మా . . మగ । మా . . । దా . . ॥ ద నీసాని । సా . . । సా . . ॥
తీ . . . . । . . . . । ర . . ॥ పా . . డి . । పం . . । త . . ॥ ము . ల . । మా . . । ని . . ॥

ని స గఁ గఁ సా । నిసనిస నీ । ద నిదని దా ॥ ని సఁ గఁ గ సా । నిసనిస నిద । దనిదని దమ ॥
ప తి యై . . . । న . . . . । ము . . . . ॥ వ్వ . గో . . . । పా . . . . । లు . . ని . ॥

॥ సామిగా రారా ॥

అవతారిక :

ఇందలి నాయిక స్వీయ మానవతి. ఇది పురుష విరహమును తెలుపు పదము. నాయిక తనపై అలుక చేసినదని తెలుసుకొనిన నాయకుడు ఆమె మనసును తన వైపునకు మరలించుకొనుటకై చేసిన ప్రయత్నములు, ఆడిన చతురోక్తులు ఇందలి ఇతివృత్తము. అచ్చు పుస్తకములలో ఈ పదము కాంభోజిరాగమనియున్నది. మా పాఠము హిందోళవసంతము

హిందోళవసంతము ప్రాచీనము. రక్తిరాగము. స గ మ ప మ ద ని సా — స ని ద మ ప మ గ సా, అనునవి ఆరోహణావరోహణములు. ఇది ఇప్పటి వాడుకప్రకారము 20 వ మేళమయిన నటభైరవి జన్యము. వెంకటమఖి సంప్రదాయమున 'ద సా' అను ప్రయోగము గలదు. క్షేత్రజ్ఞుల పదమునందు ఇది కానరాదు. ఆధునికులు కొందరు. ఈ రాగమును 26 వ మేళమగు చారుకేశి జన్యమని చెప్పియున్నారు.. వాడుకలో ఇట్లులేదు. పదమునందలి సంచారములు అతి మనోజ్ఞములయి రాగ స్వరూపమును వెల్లడిచేయుచున్నవి.

రాగం - హిందోళవసంతం - త్రిపుటతాళం

ప : పలుకులేటికి దయలు - బట్టబయలాయ

అ. ప : ఎలనాగ అవకాశము - ఏమున్నదయ్యయ్యో ! ॥ పలుకు ॥

చ: నెట్టుకొన్నట్టి మమతచే - నిలువలేక మోవిమ్మంటే
పట్టి తోసి మనసు - గట్టిచేసుకొంటివి
చుట్టములు లేనివాట - సుదతి ఎవ్వరినో
పట్టుకొని పొకులాడి - నట్టాయె నావలపు ॥ పలుకు ॥

2. సతముగా నీపాదములె - గతియని నమ్మియుంటి
యితరునిగా జూచితి - వేమిసేతు సుదతి
సతులనమ్మే పాప - జాతి మగవారికి
గతులు లేదనుమాట - కలికిరో నిజమాయె ॥ పలుకు ॥

3. మొగమాట మేలనే - మువ్వగోపాలుడను గాన
అగడైతి నిన్నుగూడి - యందరిలోన
మగువ వాక్కున నొకటి - మది నొకటి యెంచుకొని
తెగనాడితివి మున్ను - దెలిలేనైతి నీతోడ ॥ పలుకు ॥

ప: . . . . గ మ ၊ పా . . ၊ మా . . ॥ మ గ పా మ గ సా ၊ స స ని ధ ၊ ని ని సా ॥
. . . . ప లు ၊ కు . . ၊ లే . . ॥ టి . . కి . . . ၊ ద . . ၊ య . . . ॥

సా . . స ని ၊ స . . ၊ మా . . ॥ గ మ పా మా ၊ గ మ దా ၊ ద మ మ గ ॥
లు . . బ . ၊ ట్ట . . ၊ బ . . ॥ య . . . ၊ లా . . ၊ . . . . ॥

గా సా
. య

2. . . . . స ని ၊ సా . . ၊ మా . . ॥ దా ని స ని ద నీ ၊ సా . ని ၊ ద ని ద మ ॥ గ మ గ స
. . . . బ . ၊ ట్ట . . ၊ బ . . ॥ య . . . . . . ၊ లా . . ၊ . . . . . ॥ . . య .

అ. ప: . . . . ద ని । సా మ గ । గా . . ॥ గా మ గ గ స । గ స ని ద । నీ . . ॥
. . . . యొల । నా . . । గ . - ॥ అ . వ . . । కా . . . । శ . . ॥

సా . . ద ని । సా గ స । స ని ని ద ॥ దానిస నిదనీ । ద ద మా । పమ గా పమ ॥ గా సా
ము . . ప . । ము . . । . . న్న . ॥ ద . . . . . । య్య . . । . . . . . . ॥ యో్యా .

॥ పలుకు ॥

చ: . . . . స ని । సా మగ । గామా ॥ మగమ పామ గమా । గా పమగా । పమగా గ స ॥
. . . . నె . । ట్టు . . । కొ . ॥ న్న . . . . . ట్టి । మ మ . . । త . . చే . ॥

సా . . స ని । నీ ని ధనిస । నిధనీ ॥ సా సనినిధ నీ । సా మ గ । మా . . ॥
. . . . ని లు । వ లే . . . । . . క ॥ మో . . . . వి । మ్మం . . । సే . . ॥

. . . . గమ । పా మాపమ । గగమా ॥ గమ నిని దా . । ద ద మా మమ । గాగగ ॥
. . . . గ . । ట్టి తో . । . . సి ॥ మ . న . . . । సు . . . . . . । . . . . ॥

సా . . గమ । పామా । మాపమ గా ॥ మా . . గా । పమగా పమగా । పమగా గస ॥
. . . ప . । ట్టి చే । . . . . . ॥ సు . . కొం । . . . . . . । టి . . . . ॥

సా . . సని । సామగ । గామా ॥ మగమ పామ గమా । గా పమగా । పమగా గ స ॥
వి . . . చు. । ట్ట . . । ము లు ॥ లే . . . . ని . . । వా . . . । . . . రు . ॥

సా . . స ని । నీ నిధనిస । నిధనీ ॥ సా సనినిధ నీ । సామగ । మా . . ॥
. . . సు ద । తి . . . . । ఎ . . ॥ వ్వ . . . . . । రి . . । నో . . ॥

. . . . ద వి । సామగ । గా . . ॥ గామగగస । గ స ని ద । నీ . . ॥
. . . . ప . । ట్టు . . । కొ . . ॥ వి . . . . । ప్రా . కు . । లా . . ॥

సాసాదని । సాగస । స ని ని ద ॥ దానిస నిదనీ । దదమా । పమ గా పమ ॥ గాసా
డి . న . । ట్టా . . । . . యె . ॥ నా . . . . . । వ . . । ల . . . . . ॥ పు .

॥ పలుకు ॥

అవతారిక :

ప్రతిభాచతురయగు ఈ నాయిక పరకీయ పరోఢ. ఈమె తనకు మువ్వపురిస్వామిపై గల మక్కువను, అతనితో తనకుగల సన్నిహితత్వమును మరుగుపరిచి ' చూడని కూడని నిందలు జోడించిరమ్మ నాపై ' అని, చెలికత్తెతో ' నిజముగా స్వామికి తనపై అనుగ్రహము కలిగిననాడు తన దేవునకు పూలంగి సేవ చేయుదు ' నని చెప్పుచున్నది.

అతి ప్రాచీనమయిన ఆనందభైరవి రాగమున కాలక్రమమున కొన్ని మార్పులు వచ్చి యుండవచ్చునని తోచుచున్నది. క్షేత్రజ్ఞుల పదములయందు సందర్భానుసారముగా రెండు గాంధారములు, రెండు ధైవతములు, రెండు నిషాదములు పలుకుచున్నవి. వెంకటమఖి సంప్రదాయమున శుద్ధ ధైవతము, సాధారణ గాంధారము, కైశిక నిషాదముమాత్రమే పలుకుచున్నట్లు చెప్పబడినను ' సంగీత సాంప్రదాయ ప్రదర్శిని ' గ్రంధకర్త సుబ్బరామ దీక్షితులవారు అచ్చటచ్చట పంచశ్రుతి ధైవత ప్రయోగము కలదని వ్రాసినారు. క్షేత్రజ్ఞుని పదములలోగల అంతరగాంధార, కాకలి నిషాద ప్రయోగములను పరిహరించి పాడి చూచినచో నది భావశూన్యముగాను, ఆనంద భైరవి రాగముగాకను కనబడుచున్నది. గనుక నా పాఠమును యధాతథముగానే పొందుపరచి యున్నాను. ' మ గ గ రి గా మ ప మా ' అనునప్పుడు అంతరగాంధారమును, ' పా ద ప ' అనునప్పుడు శుద్ధ ధైవతమును, ' స ని ని ద నీ స రీ ' అనునప్పుడు కాకలి నిషాదమును పలుకుట మా పద్ధతి. ' ప ద ని ద ని సా ' అనునది విశేషప్రయోగము. ఈ రాగమును ఇప్పటి వాడుకలోగల 20 వ మేళమగు నటభైరవి జన్యముగా చెప్పుకొనవలెను. ' ప ని సా ' అను ప్రయోగముకూడా తరచుగా కనబడుచున్నది.

ఆరోహణ : స గ రి గ మ ప ని ప సా — **ఆరోహణ :** స ని ద ప మ గ రి సా .

రాగం - ఆనందభైరవి - త్రిపుటతాళం

ప: చూడని కూడని నిందలు - జోడించిరమ్మా ఓయమ్మా!

అ. ప: అడుకోని వారున్నారా - హరిపై నాపై యేమో జనులు ॥ చూడని ॥

చ: నిక్కముగ నతనిమోము - నిలిచి చూచినానా?
అక్కరతీర కౌగలించియున్నానా?
చక్కెరమోవియాని నేను - నొక్కి చవిచూచినానా?
అక్కరో నే నతను ఈలాటి - చక్కనివాడన్నందుకు ॥ చూడని ॥

2. చేడెరో! అతనికి నేను యీడౌదు ననుచు మదిలో
వేడుకై యెవరితోనైన - ఆడుకొన్నానా?
పోడిమిగా అతని పదము - పాడి విని ముదమందినాన?
కూడ పంతముంచేతమ - కోరిక లాడించెనేమో ॥ చూడని ॥

3. సన్నుతాంగి! మువ్వపురి - సామి నాదు మనసు తెలిసి
మన్నించి మరుకేళి నన్ను - మరపియున్నాడా?
కన్నెరో! మమ్మనినవారి - కన్నుపొడిచినట్లైతేను
చెన్నుగా మాదేపునికి - చేసేను పూలంగి సేవ ॥ చూడని ॥

ప: . . . . గ మ । పా . . । పా . . ॥ పా . . పా । పా . . । పా . . ॥

. . . . చూ । డ . . । ని . . ॥ కూ . . . . । డ . . । ని . . ॥

పా . . మ గ । మా . . । పానిప ॥ మపమామగ । గా రీ । గామా ॥

. . . . నిం . । ద . . । లు . . ॥ జో . . . . . . । డిం . । చి . . ॥

పా . . పా । పా . . । పా . . ॥ నీపా . . । ప పమా । గా రీ ॥

ర . . . . । మ్మా . . । . . . . ॥ ఓ . . . । య . . . । . . . . ॥

2. రీ సా మ గ । మా . . । పా . . ॥ పా . సా . । ససనిద । దనిపా ॥

మ్మా . . చూ. । డ . . । ని . . ॥ కూ . . . . । డ . . . । ని . . ॥

నిపామ మ గ । మా . . । పానిప ॥ మ గ మాపమ గరి । రీ గా । మగమా ॥

. . . నిం . । ద . . । లు . . ॥ జో . . . . । డిం . . । చి . . . ॥

పా . . . . । పా . . । . . . . ॥ సా . పా . । ప పమా । గా రీ ॥

ర . . . . । మ్మా . . । . . . . ॥ ఓ . . . . । య . . . । . . . . ॥

3. రీ సా మ గ । మా . . । పా . . ॥ ప ని సరిగరి నిసరిస । నిదనిప । నిపామ ॥

మ్మా . చూ . । డ . . । ని . . ॥ కూ . . . . । డ . . . । ని . . . ॥

మాపమ గరి మ గ । మా . . । పానిప ॥ మ గపమనిప । ప మగరి । గా . . ॥

. . . . . . నిం . । ద . . । లు . . ॥ జో . . . . . । డిం . . . । చి . . ॥

మగమా . . । పా . . । . . . . ॥ పాదని దనిసా । సా . . । పా . . ॥

ర . . . . . । మ్మా . . । . . . . ॥ ఓ . . . . . . । య . . । . . . . ॥

4. ప మగరి మ గ । మా . . । పా . . ॥ పా . . . । పమగరి । రిసా ॥
మ్మా . . . చూ . । డ . . । ని . . ॥ కూ . . . . । డ . . . । ని . . ॥

సా . . స న్ని । సా . . । మా . . ॥ మా మప మపమ । మ గరి । గా . . ॥
. . . . నిం . । ద . . । లు . . ॥ జో . . . . . । డిం . . । చి . . ॥

పమ గరిగరి । సా . . । . . . . ॥
ర . . . . . । మ్మా . . । . . . . ॥

అ. ప: . . . . పా । పా . . । ప దనిద ॥ దనిప ని పమ । మమగరి । గా . మ పమ ॥
. . . . ఆ । డు . . । కో . . . ॥ ని . . వా . . । రు . . . । న్నా . . . . ॥

మా . . ప మ । పా . . । సా . . ॥ సా . మా . । మమగరి । గాసా ॥
రా . . హా . । రి . . । పై . . ॥ నా . . . . । పై . . . । . . . . ॥

స నిదని . । సా . . । సా . . ॥ పా . సా . । స సనిద । నీ పా ॥
యే . . . . । మో . . । . . . . ॥ జ . . . . । ను . . . । లు . . ॥

పమగరి
. . . . చూడని ॥

చ: . . . . గ మ । పా . . । మా . . ॥ గా . రి . । గమ పానిప । ప మగరి ॥
. . . . ని క్క । ము . . । గా . . ॥ న . త . । ని . . . . । మో . . . ॥

రి సాగరి । సా . . । స నిసని ॥ స గమపామ । మగరిగ । మపామ ॥
ము . ని లి । చి . . । చూ . . . ॥ చి . . . . . । నా . . . । నా . . . ॥

మా . గ మ । పా . . । మా . . ॥ గా . పమగరి. । రి గరిగ రిస । సా . . ॥
. . . . అ క్క । ర . . । తీ . . ॥ ర . . . . . । కా . . . . . । గ . . ॥

సా . . ని స । గ రిసా । గ ససని ॥ సా . మా . । మమగరి । గా . మ పమ ॥

. . . . లిం . । చి . . . । యు . . . ॥ న్నా . . . . । నా . . . । . . . . . . ॥

మా . . గ స । పా . . । పా . . ॥ పాదని ద ని దప । గమ పానిప । పమగరి ॥

. . . . చక్కె । ర . . । మో . . ॥ వి . . . యా . . । ని . . . . . । నే . . . ॥

గా . . గ మ । పానిప । పమగరి ॥ స నిసామా । మమగరి । గ మపమ ॥

ను . . నొక్కి । చ . . । వి . . . ॥ చూ . చి . । నా . . . । నా . . . ॥

మా . . ప ప । పా ప మ । పా . . ॥ పాస సని దని । సా . . । సా . . ॥

. . . . అక్క । రో . . । నే . . ॥ న . త . . . । ను . . । ఈ . . ॥

సా . . ని స । రి గరిస । సా . . ॥ స నిససనిద । నీ . సరి । సా . . ॥

. . . . లా . । టి . . . । చ . . ॥ క్క . . ని . . । వా . . । . . . . ॥

పని సారిస నిద । పా . . । ప మగరి ॥ గా . .

డ . . . . . । న్నం . . । దు . . . ॥ కు . . చూడని ॥

అవతారిక :

ఈ పదమునకు అనుశ్రుతముగా వినవచ్చుచున్న ఒక కథ గలదు. క్షేత్రజ్ఞులు చిన్న వయస్సునందు తమ స్వగ్రామమగు మువ్వపురియందుగల ఒక దేవదాసిని కామించినారట. ఆమె త్రికరణశుద్ధిగా గోపాలదేవునికి అంకితురాలైన దేవదాసి గనుక వీరిని దరికి రానీయలేదట. ఒకనాడు మువ్వగోపాలుని ఆలయముచెంత నామెను ఈతడు బలాత్కరింపబోగా, బలవంతుడు, విద్వాంసుడు, రసికుడునగు అతనినుండి తప్పించుకొనుటకు ఆ దేవదాసి 'స్వామి! నీవు చదివిన వాడవు. సంగీతమునందును, నాట్యమునందును సమర్థుడవు. కవనము చెప్పగల గొప్పవాడవు. నేను మువ్వగోపాల దేవునికి అంకితురాలనైన దాసిని. మూడు పదములు నా స్వామిపై పాడి, అతనిని మెప్పించి నన్ను గైకొనుము. విద్వాంసుడవయిన నీవు నాకొరకీ చిన్నపనిని చేయ లేవా!' అని ప్రాధేయపడినదట.

అతడును ఇంత చిన్నపని చేసినచో ఈ స్త్రీ హృదయమును చూరగొనవచ్చుగదా! అని యెంచి ఆలయములోనికివచ్చి స్వామి సన్నిధిని పద్మాసనము వైచికొని కూర్చుండినారట. ఘడియలు, ఝాములు గడచిపోయినవేగాని భగవంతుడయిన మువ్వగోపాలునిపై ఒక్క పల్లవినికూడ చెప్పజాలకపోయిన తన అసమర్థతపై పట్టుదలహెచ్చి, రెండహోరాత్రములు అట్లే యుండగా మూడవనాటి అర్ధరాత్రమున మువ్వగోపాలుని కరుణావిశేషమున జ్ఞానోదయమయి, ఈ ప్రపంచమునగల జీవాత్మలన్నియు స్త్రీలనియు, పరమాత్మయైన మువ్వగోపాలుడొక్కడే పరమపురుషుడనియు, స్ఫురించి మధురభక్తి మనసునందంతటను నిండి 'శ్రీపతి సుతుబారికి నే నోపలేక నినువేడితే కోపాలా! మువ్వగోపాలా!' అని అనుప్రాసాలంకారములతో మొదటి పదమును పాడినారట. మూడుదినములపాటు అతనితోడనే స్వామి సన్నిధిని కూర్చొనియున్న ఆ దేవదాసి 'అయ్యో! నా దేవుడు నన్ను రక్షించుకొనలేకపోయినాడే. ఈ మొండివాడు చక్కటి పదమును చెప్పి స్వామిని మెప్పించినాడే' అని చింతాక్రాంతురాలై లేచి అతని పాదములపై పడినదట. అప్పుడాతడు వెనుకటి మూర్ఖ విద్వాంసుడు కాడుగదా!

ఆమెను లేవనెత్తి మధురభక్తి రహస్యమును ఆమెకుపదేశించి 'అక్కా నీవు స్వామికి నాకంటె సన్నిహితురాలవు. నీతోబాటు నన్నును పలుకొమ్మని గోపాలదేవునికి చెప్పవమ్మా!' అని చెప్పి మరునాడే కాషాయాంబరములు ధరించి తన తులసిమూర్తియగు మువ్వగోపాలుని ధ్యానించుచూ, అతని నామాంకితముగా పదములు పాడుకొనుచూ, ఊరువదిలి వెడలిపోయి నారట.

అటుతరువాత మధుర, తంజావూరు, గోల్కొండ మొదలగు రాజాస్థానములలో వేల కొలది పదములు పాడి తలిదండ్రులుపెట్టిన తన పేరునే మరచి క్షేత్రదర్శనములుచేసుకొనుచూ క్షేత్రజ్ఞుడను విఖ్యాత నామముతో ఆచంద్రార్కము నిలిచిపోయినాడు.

రాగం - ఆనందభైరవి - ఆదితాళం

ప : శ్రీపతిసుతుబారికి నే - నోపలేక నినువేడితే
కోపాల? మా మువ్వగోపాలా! ॥ శ్రీపతి ॥

చ : ఏపొద్దు దానింటిలోనే - కాపైయుండి, నీ సరస స
ల్లాపాలా? మా మువ్వగోపాలా! ॥ శ్రీపతి ॥

2 పైపూత మాటలనేర్పు - జూపుదానిరతిపై నింత
తీపేలా? మా మువ్వగోపాల! ॥ శ్రీపతి ॥

3. చూపుల అన్యుల తేరి - చూడని నాతో లేనిక
లాపాలా? మా మువ్వగోపాలా! ॥ శ్రీపతి ॥

4. నా పొందెల్ల దానికబ్బి - యేపొందులేక యుసురనుచే
నాపాలా? మా మువ్వగోపాలా! ॥ శ్రీపతి ॥

ప: ..గ మ పా..। పా..। పాపా॥ పమ గ మపాదప। నిపామ। మాపమ గరి॥
..శ్రీ. ప..। తి..। సుతు॥ ..శౌ. రి..। కి..। నే....॥

గాగా గా.మ పమ। మా..। మనిపా పమ॥
..నో ప.. ..। లే..। క....॥

మా మపమా మగగరి। గా.మపమ। మా.॥
ని ను.. వే...। డి....॥ తే ..॥

మా గా గా.మ పమ। మా..। మనిపా పమ॥
.. కో పా... ..। లా..। మా...॥

మపమా గరిగా..। మపమా గరి। రిగా రిసా॥
ము.. .....। వ్వ.....।.. ...॥

సా స్నీసా మా। మగరి। రిగా రిసా॥
..గోపా ..। ల..।.....॥

2. ..గ మ పానిపపస। ససనిద నిద। పా.ని నిపామ॥ పా
..శ్రీ. ప ....। తి...సు। తు.....॥.. శ్రీపతి॥

చ: ..గమ పా..। పా..। పాపా॥ పమ గమ పాదప। నిపామ। మాపమ గరి॥
..ప. ప్రా..। ద్దు..। దా..॥ ..నిం. టి..। లో..। నే....॥

గా గా గా . మ ప మ । మా . . । మ ని పా ప మ ॥

. . కా పై . . . . । యుం . . । డి . . . . ॥

మా మ ప మా మ గ గ రి । గా . మ ప మ । మా . . ॥

నీ స . . ర . . . । స . . . . । స . . ॥

మా గా గా . మ ప మ । మా . . । మ ని పా ప మ ॥

. . ల్లా పా . . . . । లా . . । మా . . . . ॥

మ ప మా గరి గా . . । మ పమా గరి । రిగారి సా ॥

ము . . . . వ్వ . . । గో . . . . । . . . . . . ॥

సా నీ సా మా । మ గ రి । రి గా రి సా ॥

. . గో పా . . । ల . . । . . . . ॥ (శ్రీపతి ॥

అవతారిక :

పరకీయ నాయిక. సంకేత స్థలమున కలసిన తన ప్రియునికి ' మన గుట్టు బయలగును. రేపు వత్తువుగాని పోరా! నేటికి తాళి ' అని భయ విహ్వాలయై నాయిక వేడుకొనుచున్నది.

రాగం - ఆనందభైరవి - త్రిపుటతాళం

ప: రేపువత్తువుగాని పోరా! నేటికి తాళి - రేపువత్తువుగాని పోరా!

అ. ప: ప్రాపుగోరితిరా నాసామి మువ్వగోపాల ॥ రేపు ॥

చ: రాతిరిపగ లొక్కతీరున నన్ను - రమ్మంటె మాయింటివారు
మాతులు త్రిప్పేరు - మొన్న వచ్చితినని
వాదేల తడవాయె - వద్దు నేటికి తాళి ॥ రేపు ॥

2. మరునాడె నన్నుగూడితివి - మరుకేళి కలసి నను మెచ్చితివి
మరియాద కలిగిన దొరబిడ్డ నీవైతే
తెరచిచూడర తలుపు తెల్లవారెను తూర్పు ॥ రేపు ॥

3. రాపుసేయక నాతో పోర! నన్నే - రతి నేలిన మువ్వగోపాల?
కోపగించిపొయ్యేవు - కొన్నినాళ్ళాయె నీవు
తాపమణగలేదు - దయతో కలసిపోరా ॥ రేపు ॥

ప: . . . . గ మ । పా . . । పా . . ॥ పా పా . . । పా . . । నిపపమ ॥

. . . . రే . । పు . . । వ . . ॥ త్తు వు . . । గా . . । ని . . . ॥

పమపమప స । స నిసా । సాపా ॥ పపమగమా । పాదప । ప మగరి ॥

. . . . పో . । రా . . । . . . . . ॥ నే . . . టి । కి . . । తా . . . ॥

గా . . గ మ । పాపద । పామా ॥ మాగ పమగరీ . । రి గరిస । సా . . ॥

రే . . రే . । పు . . । . వ ॥ త్తు . వు . . . . । గా . . . । ని . . ॥

2. . . . . ని స । మా . . । మాపమ గరి ॥ మగమగమగ । పమగరి । రిగరిస ॥

. . . . పో . । రా . . । . . . . . ॥ నే . . . టి . । కి . . . । తా . . . ॥

అ. ప: సా . . పా । ప నినిప । పమ ప మ ॥ పాస సని దని । సా . . । సా . . ॥

రే . . ప్రా । పు . . . । . . గో . ॥ రి . తి . . . । రా . . । నా . . ॥

సాపా ని స । రిగరిస । సా . . ॥ సా ని రి సనిధా . । ద నిదప । పమగరి ॥

. . . సా . । మి . . । ము . . ॥ వ్వ . గో . . . . । పా . . . । . . . . ॥

2. గా . . స ప । పాపమ గరి । రి గరిస ॥ సారిస నిస సారిస నిదపా । ని పపమ ।

ల . . సా . । మి . . . . । ము . . . ॥ వ్వ . . . . గో . . . . . । పా . . . ।

పమగరి ॥ గా . .

. . . . ॥ ల . . రేపువత్తువు ॥

చ: . . . . గ మ । పా . . । మా . . ॥ మగారి . । రి గరిస । సా . . ॥
. . . . రా . । తి . . : రి . . ॥ ప . గ . । లో . . . । క్క . . ॥
సా . . స గ । గ సాని । సనిసని ॥ సా . . . . । సా . . । సా . . ॥
. . . . తీ . । రు . . । న . . . ॥ న . . . . । న్ను . . । . . . . ॥
సా ని సగమ । పానిప మా । మాపమ గరి ॥ రీ మగ మగ । మా . . । మా . . ॥
ర మ్మం . . . । టే . . . . । మా . . . . ॥ యిం . . టి . । వా . . । రు . . ॥
మా . . పా । ప నినిప । ప మపమ ॥ పా సనిదని । సా . . । సా . . ॥
. . . . మూ । తు . . . । లు . . . ॥ త్రి . . . . । ప్పే . . । రు . . ॥
సా . . ప ని । స రిగరి పమగరి । సా . . ॥ సా ని దనీ । సా . . । సా . . ॥
. . . . మొ . । న్న . . . . । వ . . ॥ చ్చి . తి . । న . . । ని . . ॥
సాపాప మ । ప ని స ని । గరిసా ॥ సాని రి సనీ ద । ద నిదప । పా . . ॥
. . . . వా . । దే . . . । . . ల ॥ త . డ . . . । వా . . . । యే . . ॥
పా . . గ మ । పా ద ప । పా మా ॥ మపమమగరి । ప మగరి । రి గరిస ॥
. . . . వ . । ద్దు . . । నే . . ॥ టి . . కి . . । తా . . . । పి . . . ॥
సా . .
. . . రేపువత్తువు ॥

అవతారిక :

నాయిక సామాన్య. ప్రౌఢ. తన యింటికి చాటుగా రావలసిన అవసరమేమున్నది? 'సుదతిరో అలవాని సొమ్మేగదా ఈ మేను. ఇందు వచ్చుట భేదమెంచా? ఈవేళ? ఇందు వదనా వాని ఇల్లు గాదటవే' అని చెలికత్తెకు చెప్పుచున్నట్లు నాయకుని మందలించుచున్నది.

రాగం - ఆనందభైరవి - **ఆదితాళం**

ప : మంచిదినము నేడే మహారాజుగా రమ్మనవే

అ. ప : పొంచి చూచినదేమొ - పొలతి మువ్వగోపాలుని ॥ మంచి ॥

చ : సుదతిరో అలవాని - సొమ్మేకదా యీ మేను
పద రితే ఏమో ఏమౌనో - పడుచుతనమందు రేమో ॥ మంచి ॥

2. సదయు నిక విడనాడ - సహజమౌనటె యింక
కొదువ వద్దనవే ఆ కొమ్మ పేరెత్తనే ॥ మంచి ॥

3. ఇందువచ్చుట భేద - మెంచా యీవేళ
ఇందువదన వాని - యిల్లు గాదటవే ॥ మంచి ॥

4. అందున్న సుందరివలేనే - నందగత్తెగానా
ఎందుకే వట్టి దూరు - ఎవరు దండించేరో ॥ మంచి ॥

5. మునుపటివలె నాతో ముచ్చటలాడవచ్చితే
మనసీయక మాట్లాడితినా ? ॥ మంచి ॥

6. వనజాక్షి ! గోపాలుడౌ వాడే యా చెలినిగూడ
తనకు ఇష్టమైతే తగదని చెప్పుదునా ? ॥ మంచి ॥

ప : . . . స గ రి సా . ని । సా మా । మగరి గమపా ॥
. . . మం . చి ది . . . । న ము । నే . . . . . ॥

మా గ మ పా . దని ద ని । పానిప పమపమ । మ గరి గా ॥
దే మ హా రా . . . . జు । గా . . ర . . . । మ్మ . . న ॥

పమ గరిసని
వే . . . . . మంచిదినము ॥

2. . . ప స ని సా . పప । పనిప మపమ మ గ । రి రిగమా మ ॥
. . మ హా రా . . . జు । గ . . ర . . మ్మ . । . న . . . ॥

పమ గరిసని
వే . . . . . మంచి దినము ॥

3. . . ప గ రి గా రి సాస ని । దనిసని రిసనిద । ప మనిప పమగరి ॥
. . మ హా రా . . . జు . । గ . . . ర . . . । మ్మ . న . . . . . ॥

ప మ గరిసని
వే . . . . . మంచిదినము ॥

అ.ప:... ప పమపమపా। పా.ని సా.ని। సా సా ॥
...పొంచి.చూ...। చి.. న..। దే మో ॥

సారిస నీ ప ని సరిగరి ని సరిస। స నిదా ద నిపా। ప పమా మగరి ॥
.....పొల తి...ము...। వ్వ.. గో..।పా.. లు..॥

2. రిగ మా ప పానిప పా.మ। పస సనిదని। సా.గ రి గరిస॥
ని. ..పొం చి..చూ.. ।చి. న...।దే .. మో...॥

సారిస నీ ప ని స రి గరి పమగరి। స నిదని సారిస। ని ద పానిప మగ ॥
....పొ ల తి...ము...। వ్వ ... గో..। పా.....లు.॥

పమగరిసని
ని..... మంచిదినము ॥

చ: ...ప ప పానిప ప మపమ। మగరి గా। స రిగరి పమగరి ॥
...సు ద తి..రో...। అ.. ల ।వా........॥

రిగరిసపా స ని సా మా। మాపమ గ రి గా। గ మపమ మా ॥
ని....సొ. మ్మె కా । దా.....యీ।మే ... ను ॥

...ప ప పానిప ప మపమ। ప స స నిదని। సా సా ॥
...ప ద రి..తే ...। ఏ. మో...। ఏ మా॥

సారిస నీ ప ని స రిగరి ని సరిస । సనిదా ద నిపా । ప పమా మగరీ ॥
నో . . . ప డుచు . . త . . . । న . . మం . . । దు . . . రే . . ॥

రి గ మా
మో . . .

2. . . . ప ని స రిగరి పమగరి । సనిదని సా రిస । ని ద పానిస మగ ॥
. . . ప డు చు . . . త . . . । న . . . మం . . । దు . రే . . . . ॥

ప మ గరిసని
మో . . . . . మంచిదినము ॥

అవతారిక :

పరకీయ నాయిక యగు ఈమె పరోఢ, వాగ్విదగ్ధ. తనవద్దకు వచ్చిన నాయకుని పొలయలుకకు తాళలేక 'ఊరకే చలముచేసేవేరా మ్రొక్కేరా - ఔరా! మువ్వ గోపాల గారవించి చూడరా!' అని తన ప్రేమానురాగములను గోపనములేక ప్రియునితో విన్నవించుకొనుచున్నది.

రాగం - ఆనందభైరవి - త్రిపుటతాళం

ప : ఊరకే చలము చేసే - వేరా మ్రొక్కేరా!

అ. ప : ఔరా మువ్వగోపాలా! - గారవించి చూడరా! ॥ ఊరకే ॥

చ : సద్దుసేయక వేగ - వద్దికి రారా వట్టి
సుద్దులనే తేలించి - ప్రొద్దు బుచ్చకురా!
ముద్దులయ్య! నీ మోము - ముద్దుగులుకుచున్నదిరా
ముద్దుబెట్ట మనసయ్యీరా
మోము మోమున జేర్చ మనసయ్యీరా ॥ ఊరకే ॥

2. అరమరలు సేయకురా - హావుసుకై నదాననురా
తరుణులవలె వలపు - దాచనేరనురా?
నెరనమ్మిన దాననురా - నిమిషమిక తాళలేరా
మరునిల్లు చెమ్మగిల మై - మరువ సాగెనురా! ॥ ఊరకే ॥

3. అక్కర తెలిసి వేగ - పక్కనుంచుకోరా
చక్కని మా మువ్వగోపాల - చొక్కియున్నానురా !
నిక్కునా గుబ్బల గోట - నొక్కియెద చేర్చుకోరా
యెక్కువైన రతులచే - గ్రక్కుననన్నేలుకోరా ! ॥ ఊరకే ॥

ప: ....గా । మా..। పా..॥ నీ పా..। పా ..। పాపమ ।
....ఊ । ర ..। కే ..॥ చ ల ..। ము..। జే..॥

మగమపమప । మగరి । రిగమా ॥ పా..పా । మా నిప । పమగరి ॥
సే.....। వే...। ....॥ రా..మ్రొ। క్కే..। ....॥

2. రిగరిస గ మ । పా..। పా..॥ పా స ససనిదా. । ద నిదనిదప । ని పామ ॥
ర...ఊ . । ర ..। కే ..॥ చ . ల.....। ము......। చే ...॥

మా మపమా గరి । మగమా । పా..॥ పా.. మ గ । ప మనిప । పమగరి ॥
సే ... ..। వే ...। ....॥ రా..మ్రొ.। క్కే...। ....॥

3. రీ సా పా । స సనిద । దనిదప ॥ పమగరి గ మ ।
రా..మ్రొ। క్కే....। ....॥ ర...ఊ . । రకే

4. పా.. ప స । స నిదని । సాసప ॥ పమగరి గమ ।
రా..మ్రొ.। క్కే ...। ....॥ ర ...ఊ .। రకే

5. పా.. ప ని । సరిగరి నిసరిస । నిదపమ ॥ పమగరి గ మ ।
రా..మ్రొ.। క్కే.......। .....॥ ర ...ఊ .। రకే

అ. ప: పమగరి పా । పాపమ । పా . . ॥ సా సఁ సాఁరిఁస నీ । స దనీ । సా . . ॥

ర . . . జా । ర . . । ము . . ॥ వ్వ . గో . . . . । పా . . . । ల . . ॥

నిససప ప ని సా । రి గరీ । సాసా ॥ సఁ సనిదా . ద ని దప । పానిప పమమా ।

. . . . గా . ర । విం . . । . చి ॥ చూ . . . . । డ . . . . . . ।

మాపమ మగరి ॥ రిగరీ సా

రా . . . . . ॥ . . . . . ఊరకే చలము ॥

చ: . . . . పా । పా . . । పా . . ॥ ప పమగరి । గాపమ గరి । రిగరిస ॥

. . . . స । ద్దు . . । సే . . ॥ య . . క . । వే . . . . । . . . . ॥

సా . . ని స । మా . . । మా . . ॥ గ రి గ మ పమ । మా . . । మా . . ॥

గ . . వ . । ద్ది . . । కి . . ॥ రా . రా . . . । వ . . । ట్టి . . ॥

మా . . గ మ । పా . . । పా . . ॥ పా . . . . । పదనిద । ద నిదప ॥

. . . . సు . । ద్దు . । ల . . ॥ నే . . . . । తే . . . । లిం . . . ॥

ని పామ గ రి । గ మపమ । మా . . ॥ మ పమమగరి । గ మప మ । మా . . ॥

చి . . ప్రొ . । ద్దు . . . । బు . . ॥ చ్చ . . కు . . । రా . . . । . . . . ॥

మగరి గ మ । పానిప । మా . . ॥ మగరీ . . । రి గ రిస । సా . . ॥

. . . . ము ద్దు । ల . . । య్య . . ॥ నీ . . . . । మో . . . । ము . . ॥

సా . . ని స । మామా । మా . . ॥ మాపమగరి । గ మపమ । మా . . ॥

. . . . ము ద్దు । గు లు । కు . . ॥ చ . . . . । న్న . ది . । రా . . ॥

మా . . ప ప । పా . . । నిపపమ ॥ పాస̇ స̇స̇నిదా . । నీ . స̇ రి̇స̇ । సా̇ . . ॥
. . . . ముద్దు । జె . . । ట్ట . మ . ॥ వ . స . . . . । య్యా . . . । రా . . ॥

సా̇పా ప ప । ని స̇రి̇గ̇ । రి̇ సా̇ ॥ సా̇ని రి̇స̇ స̇ద । ద నిదప । పా . . ॥
. . . . మోము । మో . . । ము న ॥ జే . ర్చ . . . । మ . . . । న . . ॥

మాప పమ గరి । ని̣ సగరి । గా . . ॥ పమగరి
స . . . . . । య్యా . . . । రా . . ॥ . . . . ఊరకేచలము ॥

అవతారిక :

స్వీయ, మధ్య, ప్రోషితపతికయగు ఈ నాయిక తన సాధుడు కార్యావసరమున తన్ను వదలిపోవుచూ చెప్పిన ఒక్కొక్క మాటను జ్ఞాపకముచేసికొనుచూ, ఆతని చేష్టలను తలచుకొనుచూ, చెలికత్తెతో చెప్పుకొనుచున్నది. చరణమున, కన్నీరు నింపకుమని ఆమెకు చెప్పుచు తానే కన్నీరు నించుచున్నాడట. ఇటువంటి మధురమయిన దృశ్యములు క్షేత్రజ్ఞులుకాక ఎవరు చెప్పగలరు.

రాగం - ఆనందభైరవి - త్రిపుటతాళం

ప : ఏమని తెలుపుదు ఏలాగు తాళుదు - ఏమిసేతునే ? ఓ చెలియ ?

అ. ప : భామరో ! యూరికి బయలుదేరెడి వేళ
ప్రేమమీఱ నాసామి - పిలిచి చెప్పినమాట ॥ ఏమని ॥

చ : అన్నమిందక - అతివెతనొందకుమని
కన్నీరు నింపకు - కలువరింపకుమని
ఎన్నెన్నో విధముల హితవులు తెలుపుచు
కన్నీరు నింపుచు - కాంతుడు చెప్పినమాట ॥ ఏమని ॥

2. నిడివి కన్నుల నీరు - నించుచు తలయూచి
తడలేక వేగ తానే - వచ్చెదనని
అడుగడుగున కుసు - రసురని మదిలోన
కడు మోహామున ప్రాణే - శుడు పలికిన మాట ॥ ఏమని ॥

3. ఏ నోము నోచితినో ? యెంతని వేడితినో !
తానేమి వ్రాసెనో ? తలమీద విధియని
పూనికతోడి మా మువ్వగోపాలుఁడు
సూనశరుని కేళి - సుఖియింతమనుమాట ॥ ఏమని ॥

ప: . . . . గ మ । పా . . । పా . . ॥ ప మ ని పా . । పా . ని నిపామ । పా . . ॥
. . . . ఏ . । మ . . । ని . . ॥ తె . . లు . । పు . . . . . . । దు . . ॥
పా . మగమ । పా పాదని । దపమా మా ॥ మా మప మపమ । మగగరి । గా . . ॥
. . . . ఏ . । లా . . . । . . . . గు ॥ తా . . . . . । ళు . . । దు . . ॥
గపమా గరి రిస । రి ససా । . . సా ॥ సా గ రి సస నీ । నీ . స గా . మ । పా . . ॥
. . . . . ఏ . । మి . . . । . . సే ॥ యు . . దు . . । నే . . . . । . . . . ॥
పామగ మగమగ గపమా । మానిప మగరీ । రి గరిగ రిస ॥
ఓ . . . . చే . . । లి . . . . . । య . . . . . ॥

2. సా . . గమ । పా . . । పా . . ॥ పమ పస స సనిద నిప । దనిదని దప । ని పామ ॥
. . . . ఏ . । మ . . । ని . . ॥ తె . . . లు . . . . . । పు . . . . . । దు . . . ॥
ఏలాగుతాళుదు . . . . ఓ చెలియ ॥

3. . . . . గమ । పా . . । పా . . ॥ పా పగ రిగ రిస । స నినిద । దనిదని దప ॥
. . . . ఏ . । మ . . । ని . . ॥ తె . . లు . . . । పు . . . । దు . . . . . ॥
నిపామ గమ । పాదని దనిసా । సాపా ॥
. . . ఏ . । లా . . . . . । . . గు ॥ తాళుదు . . . . ఓ చెలియ ॥

అ. ప : . . . . పా । పానిప । ప మపా ॥ పా స సని దని । సా . . । సా . . ॥
. . . . భా । మ . . । రో . . ॥ యూ . . . . . । రి . . । కి . . ॥

సారిస నీ పని సా । రిగరిగ రిస । సా . . ॥ సని సా సనిదా । నీ . స రిస । సా . . ॥
. . . . బ · య । లు . . . . . । దే . . ॥ రే . . డి . . . । వే . . . . । ళ . . ॥

సా . . ప మ । ప నిసరి గరి । సాసా ॥ సా ని రిసనిదా . । దనిదని దప । ని పామ ॥
. . . . ప్రే . । మ . . . . . . । . మీ ॥ అ . న . . . . . । సా . . . . । మి . . . ॥

పా . మగమ । పా పాదని । దపమా మా ॥ మా . పమ గరి । గా . . । గా . మ పమ ॥
. . . పిలి । చి . . . । . . . . చె ॥ ప్పి . న . . . । మా . . । ట . . . . . ॥

2. మా . . పా । పానిప । ప మపా ॥ పా స సని దని । సా . . । సా . . ॥
. . . . భా । మ . . । రో . . . ॥ యూ . . . . . . । రి . . । కి . . ॥

సారిస నీ పని సా । రిగరిగ రిస । సా . . ॥ సని సా సని దా । నీ . స రిస । సా . . ॥
. . . . . బ . య । లు . . . . . . । దే . . ॥ రె . . . డి . . . । వే . . . . . । ళ . . ॥

పా . . ప మ । ప నిసరి గరి । సాసా ॥ సనిసరీ . రిసనిదా . । దనిదని దప । ని పామ ॥
. . . . ప్రే . । మ . . . . . । . . మీ ॥ అ . . . . నా . . . . । సా . . . . । మి . . ॥

పా . మగమ । పాదని దనిసా । సాపా ॥ మా . పమ మగారి । గా . . । గా . మ పమ ॥
. . . . పిలి । చి . . . . . । . చె ॥ ప్పి . న . . . . । మా . . । ట . . . . . ॥

మా . .
. . . . ఏమని ॥

చ: . . . . సగరి । సా . . । . . సా ॥ సా . . . . । సా . గ । రి రిసని ॥
. . . . అ . న్న । మిం . . । . . ద ॥ క . . . . । అ . . । తి . . . ॥

సా . . ని స । మా . . । . . మా ॥ మమగరి . గమ పమ । మా . . । మా . గ ॥
. . . వె త । నొం . . । . . ద ॥ కు . . . . । మ . . । ని . . ॥

పమగరి గమ । పా . . । . . పా ॥ పా పని దనిద । దా . ని పా । ని పామ ॥
. . . . క . । న్ని . . । . . రు ॥ నిం . . . . . । ప . . . . । కు . . . ॥

పా . మ గ రి । గా గా . మ । పమమా ॥
. . . . క లు । వ . . . । . . రిం ॥

మా . నిప మగారి । గా . మ పమ । మా . . ॥ మా . . పా । పాపనిపా । ప మపా ॥
ప . కు . . . . . । మ . . . . । ని . . ॥ . . . . ఎ । న్నె . . . । నో్న . . . ॥

పాస సని దని । సా . . । సా . . ॥ సారిస నీ పనిసా । రిగరిగ రిస । సా . . ॥
వి . ధ . . . । ము . . । ల . . ॥ . . . . హి . త । వు . . . . . । లు . . ॥

సని సా సని దా । నీ . స రిస । సా . . ॥ సాపాపమ । ప నిసరి గరి । సాసా ॥
తె . . . లు . . . । పు . . . . । చు . . ॥ . . . . క . । న్ని . . . . . । . . రు ॥

సా ని రిసనిదా. । ద నిదని దప । ని పామ ॥ పా . మ గ మ । పాపా దని । దపమా మా ॥
నిం . . . . । పు . . . . . । చు . . ॥ . . . . కాం . । తు . . . । . . . డు ॥

మా . ప మమగారి । గా . . । గా . మ ప మ ॥ మా . .
చె . ప్పి . . . . । న . . । మా . . . . . ॥ ట . . పమని ॥

అవతారిక :

విరహోత్కంఠితయైన ఈ నాయిక పరకీయ, మధ్య. బాల్యప్రాయమునుండియు తన్నేలిన మువ్వగోపాల విభునకు నేడు తనయందు నెనరు లేకపోయెనని చెలికత్తెతో 'అలిగితే భాగ్యమాయెగాక - తలిరుబోణిరో వాని దండింపగలమా ?' అని చెప్పుకొనుచున్నది. ఈ పదమునందుగల హుసేని రాగచ్ఛాయలు అతిమధురములు. చరణమును ప్రారంభించుచూ 'అరసొంపు మాటలు' అనునప్పుడు "స స పా పా" అను ఎత్తుగడవలన ఈ రాగమునకు పూర్వార్ధమున, ఉత్తరార్ధమున గల ప్రత్యేకపు సొంపులను ఎత్తి చూపుచున్నారా ? అని తోచుచున్నది.

హుసేని రాగమును హుశ్శాని, హుస్సేని, ఉసేని, హుసాని అని వేరు వేరు విధములుగా వేరు వేరు గ్రంథములలో వ్రాసియున్నారు. పేరేదైనను రాగమొక్కటే. ఆయా ప్రాంతపు పలుకుబడి ననుసరించి గ్రంథకర్తలు వ్రాసియుండవచ్చును. హుసేని 22 వ మేళమగు ఖరహరప్రియ జన్యము. భాషాంగము. స రి గ మ ప ని ద ని స - స ని స ప ద మ ప మ గ రి స అనునవి ఆరోహణావరోహణములు. అయినప్పటికి 'స స పా' - 'ప ని ద మా' - 'ప ద ని సా' - 'ప స ని సా' - 'ని ద పా' - 'ద పా' - 'మ గ ప మ గ రీ' మొదలగునవి రక్తి గల ప్రయోగసందర్భములు అనేకములు వచ్చుచున్నవి. 'మా పా ద ప' - 'స ని స ప ద ప' అనునప్పుడు శుద్ధ ధైవతములు పలుకుట పద్ధతి. మిగిలిన సంచారములను పదములను అధ్యయనముచేసి తెలుసుకొనవలెను.

రాగం - హుస్సేని - త్రిపుటతాళం

ప: అలిగితే భాగ్యమాయె గాకేమి వా - డలిగితే భాగ్యమాయె

అ. ప: తలిరుబోణిరో! వాని - దండింపగలమా వా ॥ డలిగితే ॥

చ: అరసొంపుమాట - లాడే వానికి నేను
తరుణిరో! మంచి - దాన నయ్యేనా?
సరసకు రాడాయె - సకియరో! నామోము
తిరిగి చూడడేమో - దేవుడున్నాడే! వా ॥ డలిగితే ॥

2. జాళిలేదిక - నేల నాతో పొందు
చాలుకాబోలు - సంతోషమాయ
ఈలాగునే వాని - కితవుగాదేమో
నీలవేణిరో! నాటి నెనరించుక లేక వా ॥ డలిగితే ॥

3. బాలప్రాయమునాడె - భ్రమయించి నన్ను వా
డేలిన సుద్దులెన్నెన్నో గలవు
చాలనాతో బా - సలు చేసినాడే, యో
బాలరో! మువ్వగోపాలు డిప్పుడు వా ॥ డలిగితే ॥

ప: సాసన్ని౯ని౯ధ । ధాసని౯ । సా . . ॥ సా . . , . । సా . . । . . . . ॥

అలి . . . । గి . . । తే . . ॥ . . . . . . । వా . . । . . . . ॥

2. సాసని౯ని౯ధ । ని౯రిస ని౯ । సా . . ॥ సా . . . . । ప రిగరి । ని౯సరిస ॥

డలి . . . । గి . . . . । తే . . ॥ . . . . . . । వా . . . । . . . . ॥

3. సాసని౯ని౯ధ । ని౯రిస ని౯ । సా . . ॥ సా . . . . । పా . . । పా . మ పా . మ ॥

డలి . . . । గి . . . . । తే . . ॥ . . . . . . । భా . . । గ్య . . . . . ॥

పా . . సని । ని దపా । పాదప ॥ మగ మానిప మగ । రి . . । సా . . ॥

మా . . . . । యె . . । గా . . ॥ కే . . . . । మి . . । వా . . ॥ డలిగితే ॥

4. ప నిదనిసరి । స నిపద । మ పా . ॥ మగ మానిప మగ । రి . . । సా . . ॥

మా . . . . . । యే . . . । గా . . ॥ కే . . . . . . । మి . . । వా . . ॥ డలిగితే ॥

5. ప దనిసరిస । ని దపా । మా . . ॥ ప దనిపదప । మగ మానిప । మగ రి ॥

మా . . . . . । యె . . । గా . . ॥ కే . . . . . । మి . . . . । . . వా ॥

సాసని౯ని౯ద । ధాసని౯ । సా . . ॥

డలి . . . । గి . . । తే . . ॥

అ. ప : . . . . ప ప । సా . . । సా . . ॥ సా ని రి సనిదా. । పా . . । పమపమ ॥
. . . . తలి । రు . . । బో . . ॥ ణి . రో . . . . । వా . . । ని . . . ॥

2. పా . . ప ప । రి గరి సరిమ । గరిసా ॥ సా ని రిసనిదా. । పా . . । పమపమ ॥
. . . . త లి । రు . . . . . । . . బో ॥ ణి . రో . . . . । వా . . । ని . . . ॥

3. పా . . ప ప । సా . . । రి గ మాపమ ॥ గరిసా . . । గరిని । సా . . ॥
. . . . త లి । రు . . । బో . . . . ॥ ణి . రో . . । వా . . । ని . . ॥

1) పా . . సని । నిదపా । పాదప ॥ మగ మానిస మగ । రి . . । సా . . ॥
దం . . . . । డిం . । ప . . ॥ గ . ల . . . . । మ . . । . . . ॥ తలిరు ॥

2) ప నిదనిసరి । సనిపద । మపా . ॥ మగ మానిప మగ । రి . . । సా . . ॥
దం . . . . . । డిం . . । ప . . ॥ గ . ల . . . . । మ . . । . . . ॥ తలిరు ॥

3) ప దనిసరిస । నిదపా । మా . . ॥ పదని ప దప । మగ మానిప । మగరి ॥
దం . . . . . । డిం . । ప . . ॥ గ . . ల . . । మ . . . . । వా . . ॥ డలిగితే ॥

చ : . . . . స స । పా . . । పా . . ॥ ప మపాసని । నిదపా । పాదప ॥
. . . . అర । సొం . . । పు . . ॥ మా . . . . । ట . . । లా . . ॥

మగ మానిప మగ । రి . . । రి . . ॥ గారి . . । రి స రి . మ । గ రిసా సా ॥
డే . . . . . . । వా . . । . . . ॥ ని కి . . । నే . . . . । ను . . . . ॥

సా . . రి రి । రి మరి । మ రిమా ॥ పా . . దప । మగ మానిస । మగరి ॥
. . . త రు । ణి . . । రో . . ॥ మం . . . . । చి . . . . । . . . ॥

రీసా స గ । గరిరీ । రి మగా ॥ మ గమపామ । మా . . । . . . . ॥
. . దా . । న . . । నై . . . ॥ య్యే . . . . । నా . . । . . . . ॥

. . . . ప మ । పాసని । ని దదా ॥ ని దనిసాని । సా . . । సా . . ॥
. . . . స ర । స . . । కు . . ॥ రా . . . . । డా . . । యె . . ॥

సా . . పాసని । సా రిస । రి . మ గరిసా ॥ సాని రిసనిదా. । పా . . । ప మపమ ॥
. . . . స కి . । య . . । రో . . . . . ॥ నా . . . . . . । మో . . । ము . . . ॥

పా . . ప ప । సా . . । సా . . ॥ సని సారిస నిద । పా . . । ప మపమ ॥
. . . తి రి । గి . . । చూ . . ॥ డ . . . . . . । డే . . । మో . . . ॥

పా . సని । నిదపా । పాదప ॥ మ గ మానిప మగ । రి . . । సా . . ॥
దే . . . . । వు . . । డు . . ॥ న్నా . . . . . . । డే . . । వా . . ॥

పాసన్నిన్నిధ । న్రిరిస న్రి । సా . . ॥ సా . . . . । పా . . । మా . . ॥
డ లి . . . । గి . . . । తే . . ॥ . . . . . . । భా . . । గ్య . . ॥

ప దనిసరిస । ని దపా । మా . . ॥ పదనిపదప । మగ మానిప । మగరి ॥
మా . . . . । యె . . . । గా . . ॥ కే . . . . । మి . . . . । వా . ॥ డలిగితే ॥

అవతారిక :

ప్రౌఢ నాయికయగు ఈమె పరకీయ, ఖండిత. నాయకుని ఉదాసీనతను అతడు మభ్యపెట్టిన విధములును, ఆతనికే, మొగమాట మింతైనలేక ఖండితముగా చెప్పి తన కోపమును స్పష్టపరచుచున్నది.

రాగం - హుసేని - ఆదితాళం

ప : తెలిసె నీనెనరు లేని జాడలు తేటతెల్లముగను నాసామి !

అ. ప : వలదు నిలుపు యీమాటలకేమివచ్చె మువ్వగోపాల నాసామి ! ॥ తెలిసె ॥

చ : మనసు కలిగితే దినమొక్కసారి - మాయింటికి రావా ? యెంతో
చనువుమీర లాలించి ముద్దిడి - సరసనంచుకోవా ! నాసామి
తనివితీర మోవిచ్చి కప్పురపు-తావిమడుపులీవా ? యీ
తనువు నీదని నమ్మిక జేసినయీ - తచ్చునలేగాని కొంచగాడవా ॥ తెలిసె ॥

2. ఊరిదాక పోయివచ్చేనని నీ - వూరకే యనలేదా ? అయి
దారు దినములిందుండిమో మొక్క - సారి చూప రాదా ?
వారిజాక్షికి హితవై తేగాని - పేరు తలచ నీదా ? క
న్నీరు నించి దయ మరువకుమన్నది
నీతోనె గాదా ? మరియాదా ? ॥ తెలిసె ॥

3. కూడియుండలేదా ? నను మెచ్చి - కూరిమితో నీవు యిపు
డాడ కాడ కేమేమో తలచుక - అంతరంగ మీవు
జోడు బాయలేనని బతిమాలితె - వేడ వలదనేవు నా
యీడు వార లెక సక్కెము లాడుట
కింతచేసి నాడవు మంచివాడవు ॥ తెలిసె ॥

ప : . . పాపద నీ సా । . . పా । సా ని సా ॥
. . తె లి . సె నీ । . . నె । న . . రు ॥

పాదని దని సాసప । పాపమ గరి । రిగమా పా ॥
లే . . . . . ని . । జా . . . . । డ . . లు ॥

రీ రిగ మాపాదప । మ గ రి స । రీ రిని ॥
తే . . ట తె . . । ల్ల . ము . । గా . . ॥

సా . . . . ని స । రీ . గ మగ । రీ గమ రిగ సా ॥
ను . . . . నా . । సా . . . . । మి . . . . . . ॥

2. . . పా పద నీసా । . . సా . ని । సారీ ॥ సారిస నిద పాపమ । మాపమ గరి । గరిసా ॥
. . తె లి . సె నీ । . . నె . . । న రు ॥ లే . . . . ని . । జా . . . . । డ . లు ॥
రిరిగ మాపా సనిదప । మగ రి స । రీ రిని ॥ పా . . . . ప స । ని రి సనిదపా । పమగరి సా
తే . . ట తె . . . . । ల్ల . ము . । గ . . ॥ ను . . . . నా . । . సా . . . . . । మి . . . . .

అ. ప: . . ప ప సాసా । . . ని ద । పా మా ॥ . . ప పనిదనీ । సాసని । సాసా ॥
. . వ ల దు ని । . . లు . । పు యీ ॥ . . మా . . టల । కే . . । . . మి ॥

2. . . ప ప సా సరిగరి । నిసరిస ని ద । పా మా ॥ . . ప పనిదనీ । సాసని । సాసా ॥
. . వ ల దు ని . . . । . . . . లు . । పు యీ ॥ . . మా . టల । కే . . । . . మి ॥

3. . . ప ప సా రిగమాపమ । గరిసా ని ద । పామా ॥ . . ప పనిదనీ । సాసని । సాసా ॥
. . వ ల దు ని . . . . . । . . . లు . । పు యీ ॥ . . మా. టల । కే . . । . . మి ॥
. . సానిస రీ సా । సా రిస నిద । పా మా ॥ పాపద దని పాపా । ని దపా । ప మగరి ॥
. . వ . . చ్చె . । ము . . . . । వ్వ గో ॥ పా . . . . . ల । నా . . । సా . . . ॥

4. గ మ సానిస రీ సా । సారిస నిద । పా మా ॥ ప దనిస రిగరిస నిదపా మా ।
మి . వ . . . . చ్చె । ము . . . . । వ్వ గో ॥ పా . . . . ల ।
ప దనీ పానిప । మాపమ గరి ॥ గ మ
నా . . . . . । సా . . . . ॥ మి . తెలిసె ॥

చ: . . రి రి రీ రీ । గరిరీ । రి గరిగ సరి ॥ రీ రిరిగ మ పా దప । మ గరీ । సా . . ॥
. . మ న సు క । లి . గి । తే . . . . ॥ . దిన . మొ క్క . . । సా . . । రి . . ॥
. . రీ గామా । గాపాపమ । పాపమ పాపమ ॥ పా ప పమా మగరిగ మా ।
. . మా . . యిం । టి . . . । కి . . రా . . ॥ . . వా . . . . ।
పా దప మాపమ । మాగరి రి గమా ॥ పా ప ప సా స ని । దా పాదప । మాపాపమ ॥
రెయిం . . . . . . । . . . తో . . ॥ . . చ ను వు మీ . । ర . . . । . లా . . ॥

పా దని దని పాదప మప । ప మగా మప । పమగా రి స ॥
లిం . . . . చి . , . . . । ము . . . . । ద్ది . . డి . ॥

సా రిరిగ మాపా । దపమగ । రిస రి గరి ॥ రిగరి సా . . ని స । రి రిగ మగ । రి గమ రిగసా ॥
. సర . స నుం । . . చు . । . . కో . . ॥ . . వా . . నా . । సా . . . । మి . . . . . . ॥

2. పాప ప సనిసా పాదప । మప ప మగా । రిస రి గరి ॥
నీ స ర స . . నుం . . । . . చు . . । . . కో . . ॥

రిగరి సా . . ప దనిస । రి గరిస నిదపా । ద పమా పమగరి ॥
. . . వా . . నా . . . । సా . . . . ॥ మి . . . . . . ॥

సా స ప ప ని దాదని । సా సనిదా । పామా ॥ ప మ పా ప నిదా నిదాని । సాసని సా ।
. . త ని వి . తీ . . । . . ర . . । మో . . ॥ వి . . చ్చి . . . క . . । . . . ప్పు ।

సాసా ॥ . . ప నిదా నీ । సా రి । సాసా ॥ సా ప నిదానీ । సాసని । సాసా ॥
ర పు ॥ . . తా . వి మ । డుపు । లీ వా ॥ యీాతనువునీ । . . ద . । ని . . ॥

. . ని స రి సా । సారిస నిద । పమ పా ॥
. . న . మ్మి క । జే . . . . । సి న యీా ॥

. . సానిస రి సా । సారిస నిద । పామా ॥
. . త . . చ్చ న । తే . . . । గా . . ॥

పదనిస రిగరిస ని దపా మా । ప దని పానిప । మాపమ గ రి ॥
ని . . . . కొం . . . చ । గా . . డ . . । . . . వా . ॥

గమ
. . తెలిసె ॥

అవతారిక :

మానవతియైన స్వీయ నాయిక ఈమె. ఖండిత. ఈమె ఊరకనే అలుగదట. తన చెలికత్తెల నందరిని పిలిచి, నాయకుని తప్పులను వారికి చెప్పి, తాను చేసిన ప్రతిక్రియలు చెప్పి 'అడుగరమ్మా! అతనిపై ఊరకే అలగినానటరే?' అంటూ, అతనిపై లేనివి కల్పింపరాదని, 'వాడ వనితలెల్ల వినగ దానినే జూడక తాళలేనన్నది తానో? నేనో?' అని చెప్పి, అతనికి జవాబు చెప్పుకొనుటకు కూడ అవకాశ మియ్యకుండునంతటి తొందరపాటుతో దండించుచున్నది.

ఈ ముఖారి రాగము అతి ప్రాచీనము. భాషాంగము. యిప్పటి వాడుక ప్రకారము 22వ మేళమగు ఖరహరప్రియ జన్యముగా చెప్పుకొనవచ్చును. ఆరోహణమున చతుశ్రుతి ధైవతమును, అవరోహణమున శుద్ధధైవతమును వచ్చుట పరిపాటి. 'స ని ద మా' - 'ప ని ద మా' - 'ప ద మా' అను సందర్భములలో అవరోహణమే అయినను చతుశ్రుతి ధైవతమే పలుకును. వెంకటమఖి సంప్రదాయమున చెప్పిన ముఖారియు, క్షేత్రజ్ఞుని పదములయందలి ముఖారియు యించుమించు ఒకటిగానేయున్నవి. భాషాంగ స్వరము చతుశ్రుతిధైవతమైనచో ఈ ముఖారి నటభైరవి జన్యముగను, భాషాంగ స్వరము శుద్ధధైవతమైనచో ఖరహరప్రియజన్యముగను చెప్పుకొనుటకు అవకాశము కలుగుచున్నది. వెంకటమఖి సంప్రదాయమున ఈ రాగము నారీరీతిగౌళ జన్యము. కొందరు యితరగ్రంథకర్తల మతములో నిది ఖరహరప్రియ జన్యము. ఇటువంటి రాగములకు జనకరాగములు నిర్ణయించుటకు పాటింపదగిన ఒకనియమము మా గురువులవలన వినియుంటిని సకృత్తుగావచ్చి, భాషాంగస్వరూపమును నిర్ణయించుటకుమాత్రము తోడ్పడుస్వరమును వదలి, అన్యస్వరములనుగమనించి, జనకరాగమును నిర్ణయించవలెను. ఈనియమము చెప్పుటకు సులభముగానే యున్నది. కాని నిర్ణయముచేయుటకు దిగినప్పుడుమాత్రము కష్టముగానేయున్నది. కారణము ముఖారిరాగమునందలి రెండు ధైవతములును, ప్రత్యేకములయిన ఒదుగులు, జారువులు మొదలగు వాటితో రాగస్వరూపమును నిర్ణయించునవిగాను, ఇది ఎక్కువగావచ్చును, ఇది తక్కువగా వచ్చును, అని చెప్పుటకు వీలులేకుండగను, వుండుటవలన వెంకటమఖియు, ఆధునికులునుకూడా

సరిగానే చెప్పినారనక తప్పదు. కాని ఇంకొక్క సంప్రదాయమున్నది. ఇటువంటివేగాక ఔడవ, షాడవములైన కొన్నిరాగములకు జనకనిర్ణయముచేయునప్పుడు 72 మేళకర్తలలో ఒకటినుండి ప్రారంభించి ముందుగా ఏ మేళకర్తకు ఈ రాగము అన్వయించుటకు వీలుగలదో ఆ మేళకర్త జన్యమని చెప్పవచ్చునను మతముకూడా ఒకటియున్నది.

రాగం - ముఖారి - త్రిపుటతాళం

ప: అడుగరమ్మా! అతనిపై ఊరక - అలిగినానటరే

అ. ప: పడుచుతనము మాని మువ్వ గో -
పాల రాయని అనబెట్టి మీరు ॥ అడుగరమ్మా ॥

చ: పూని దానింటికి పోగానే మా - పొలతి జూచి బెదరించితే
దానికి లంచమిచ్చెదనన్నది తానో? నేనో?
వానిపై లేనివి కల్పింపరాదు - వాడవనితలెల్ల వినగ
దానినే చూడక తాళలేనన్నది - తానో? నేనో? - అనబెట్టి మీరు ॥ అడుగరమ్మా ॥

2. అలుకు దీరి దాని వాకిట - నిలిచి వీధిలో నన్ను జూచి
తలుపుమూల దాగియున్నది - తానో? నేనో?
అలసివచ్చెననుచు జక్కె - రానవాలిచ్చిన నారగించి
తలిరుబోణి మోవి రుచికి రాదన్నది - తానో? నేనో? అనబెట్టి మీరు ॥ అడుగరమ్మా ॥

3. సొలపుమీర దాని రూపు - పలకమీద వ్రాసి పాణి
తలమున నుంచి కనుగొనుచున్నది - తానో? నేనో?
కలసి మా మువ్వగోపాలరాయని - కౌగలించితే అల్ల దాని
తలచి యసురసురన్నది - తానో? నేనో? అనబెట్టిమీరు ॥ అడుగరమ్మా ॥

ప: . . . . ని ధ । సా . . । రీ . . ॥ మా . . . . । మాదప మగారి । రీసా ॥
. . . . అడు । గ . . । ర . . ॥ మ్మా. . . . । . . . . । . . . . . ॥

సా రీ మా । పాపద । నీ దా ॥ దమ పాసని నిదదా । సా . . । సా . . ॥
. . అ త । ని . . । పై . . ॥ ఊ . . . . । ర . . । క . . ॥

సదరి సనిదా ప । పా . . । పా . . ॥ పమద పమగా రి । రి గరి రిగస । సా . . ॥
అ . . ల . . . । గి . . । నా . . ॥ న . . ట . . . । రే . . . . । . . . . . ॥

అ ప: . . . . దనిదా । దానిద దానిద । దానిద దానిద ॥ దపద సాని । ని దదా । పా . . ॥
. . . . ప . డు । చు . . . . . . । త . . . . . ॥ న . . ము . । మా . . . । ని . . ॥

నిదామ రి మ । పాపద । నీ దా ॥ దమ పాసని నిదదా । సా . . । సా . . ॥
. . . ము . । వ్వ . . । గో . . ॥ పా . . . . । ల . . । రా . . ॥

స రిస రిగరి । రిస రిపమ । గరిరిస ॥ సా . రి దా నిదప । పాపమ గరి । రీ సా ॥
య . . ని . . । ఆ . . . . . । . . న . ॥ బె . . . . । ట్టి . . . . । మీ . . ॥
సా . .
రు . . అడుగరమ్మా ॥

చ: . . . . ప ద । పా . మ । పా . ద ॥ సా . . స ని । నిదదా । పా . . ॥
. . . . పూ . । ని . . । దా . . ॥ నిం . . . . । టి . . . । కి . . ॥

పా . . రి మ । పా . . । దాపా ॥ ప మపామా । మ గరీ । రీ సా ॥
. . . . పో . । గా . . । నే . . ॥ మా . . . . । పొ . ల । తి . ॥

సా . . గ రి । సాసని । నిధధా ॥ సా . . . . । రీ సా । రీ మా ॥
. . . . జూ . । చి . . । జె . . . ॥ ద . . . . । రిం . . । చి . . ॥

పా . . రి మ । పా . . । దాపా ॥ ప మపామా । గారీ । రి సా ॥
తే . . దా . । ని . . । కి . . ॥ లం . . . . । చ . । మి . . ॥

సా . . స రి । సా . ని । ని ధ ధా ॥ సా . . ధ స । రీ మా । మా . . ॥
. . . . చ్చెద । న . . । న్న . . . ॥ ది . . తా . । నో . . । . . . . ॥

గ రిసరిమా । పా . . । . . . . ॥ . . . . దానిద । దానిద దానిద । దా నిద దానిద ॥
నే . . . . । నో . . । . . . . ॥ . . . . వా . . । ని . . . . . . । పై . . . . . . ॥

దపదసాని । నిదదా । పా . . ॥ నిదామ రిమ । పా . . । దాపా ॥
లే . . . . । ని . . । వి . . ॥ . . . . క . । ల్పిం . . । ప . . ॥

ప మపామా । గారీ । రి సా ॥ సా . . స రి । సా . ని । నిధధా ॥
రా . . . . . । దు . . । వా . . ॥ డ . . వ ని । త . . । తె . . . ॥

సా . రి సా । రీమా । పా . . ॥ పా . . రి మ । పా . ద । నీ దా ॥
ల్లి . రు . . । వి న । గా . . ॥ . . . . దా . । ని . . । నే . . ॥

ద మ పాసని నిదదా । సా . . । సా . . ॥ సా . . ప ద । సారిగ రిగ । రిససా ॥
చూ . . . . । డ . . । క . . ॥ . . . . తా . । ళ . . . . । లే . . . ॥

సాగరి సనిదా । సా . . । సా . . ॥ ప ద సరిరీ । . . . . । రిస నిద ॥
న . . . . . । న్న . . । ది . . ॥ తా . నో . . । . . . . । నే . . . ॥

సా . . . . । రిస రిపమ । గరిరిస ॥ సా . రిదా నిదప । పాపమ గరి । రి సా ॥
నో . . . . । ఆ . . . . । . . న . ॥ జె . . . . । ట్టి . . . . । మీ . . ॥
సా . .
రు . . అడుగరమ్మా ॥

అవతారిక :

స్వీయ మధ్య విప్రలబ్ధయగు ఈ నాయిక తన చెలులు ఎట్లు తనను మోసగించి నదియు చెప్పుచు, వారు మేక వన్నె పులులని నూగింజై నానాన నియరని, ముని ముచ్చులని, కాయజుని తలిరు పదను కత్తులని, తనకు మువ్వగోపాల భావమైన అఖిలాండ నాయకుడైన వరదునికి గల అన్యోన్యతను చూచి ఓర్వలేకున్నారని వెళ్ళబోసుకొనుచున్నది.

రాగం - ముఖారి - తిశ్ర ఏకతాళం

ప: ఐరాదె నేస్త మమ్మలాక!

అ. ప: సారసాక్షిపోరేది - చాలునమ్మ చెలులతో ॥ ఐరాదే ॥

చ: నామీద నెనరుకల్గి - నావారివలెనుండి
ఏమేమో విభునితో - ఎగబోసి నారమ్మా
ఆమాట నిజముచేసి - అతడిందు రాడాయె
వామాక్షిరో! మేక - వన్నె పులివంటి చెలులే ॥ ఐరాదే ॥

2. నుడువ నోరాడదమ్మ! నూగింజయిున నాననియరు
అడలినే నొకరితో - నాడుకోరాదె
పడతిరో! నామాటలన్ని - పలికేరే విభునితో
ముడుచుకపోయేరు - మునిముచ్చు లీ చెలులు ॥ ఐరాదే ॥

3. పాయక మువ్వగోపాల - భావమైన అఖిలాండ
నాయకుడైన వరదుడు - నన్నుగూడి
గాయక మెరుగడమ్మ - కటకట తెలియదు
కాయజుని తలిరు పదను - కత్తులమ్మ! యీచెలులు ॥ ఐరాదే ॥

ప: సని ధాసా । . . సా . . ॥ గరిరీమా । పాద సా ని ॥ ని దపదపమ । ప మగరిరిస ॥
ఐ . . రా । . . దే . . ॥ నే . . స్త । మ . మ్మ . ॥ లా . . . . . । రా . . . . . ॥

2. స నిధాసా । . . సా . . ॥ రీపమ గరిమా । పద సారిగ రిగ ॥ రిసనినిదప । ద పమగరిస ॥
ఐ . . రా । . . దే . . ॥ నే . . . . స్త । మ . మ్మా . . . . ॥ లా. . . . . । రా . . . . ॥
ఐరాదే ॥

అ. ప: మరిమాపా । పా . స నీదా ॥ దమ పాసని నిదదా । సా . సా . . ॥ పాపదసా । రీ రీగరి సా ॥
సా . . . ర । సా . . . డి ॥ పో . . . . । శే . ది . . ॥ చా . . లు । న . . . మ్మ ॥
సా . రి ద నిదప । పా . ప మ గ రి స ॥
చె . . . లు . . । ల . . . తో . . ॥ సారసాడి

2. పా పద సా । రీపమ గరి సా ॥ సా . రి దనిదప । పా . ప మ గ రిస ॥
చా . . లు । న . . . . మ్మ ॥ చె . . . లు . . । ల . . . తో . . ॥ సారసాడి ॥

3. పా పదసా । రీ మా పమగరి ॥ సరిగరిగస రి సనిదమా । మపదపదమపమగరిగస ॥
చా . . లు । న మ్మా . . . . ॥ చె . . . . . లు . . . . । ల . . . . . తో . . . ॥ ఐరాదే

చ: దా నిదదా । నిదదా నిద ॥ దపదాసరి । స నిదాపా ॥
నా . . మీ । . . ద . . ॥ నె . న రు. । క . . ల్గి ॥

ప రిమాపా । పద సనీ . దా ॥ దపద సాద । సా . సా . ॥
న . . . వా । . . రి . . . ॥ వ . లె . । నుం . డి . ॥

మరిరిమపా । సని ని దపా ॥ పమ మదపమ గరి । రీ రిగసా సా ॥
ఏ . . . మే । . . మో . . . ॥ వి . . . భు . . . । ని . . . తో ॥

సా రీ . మ సా । సనినిధధా ॥ సా సరిగరి సరి । మా మపదప మా । పా . . . . ॥
ఎ గ . . లో । . . సి . . ॥ నా . . . . . . । ర . . . . . । మ్మ . . . . ॥
మరిమాపా । పద సనీ. దా ॥ దపదాసా । సా . . సా ॥
ఆ . . . మా । . . ట . . . ॥ ని . జ ము । చే . . సి . ॥

ద పదాసరి । గరిగరిగస ॥ సా సాగరి సనిదా । సా . సా . ॥
అ . తడిం . । . . దు . . . ॥ రా . . . . . . । డా . యె . ॥

ద పదా సా । సరిమా . . ॥ గ రి సరిగరి గస । సా . సా . ॥
వా . . మా । . . ఱ . . ॥ రో . . . . । మే . క . ॥

సా రిద ని దప । దాపా . . ॥ స నిదాపా । ప ప మ గ రి స ॥
వ . . న్నె . . । పు లి . . ॥ వం . . టి । చె . లు . లె . ॥ ఐరాదే ॥

అవతారిక :

సామాన్య, ఖండిత యగు ఈమె ప్రౌఢ, చతుర. ఈమెపై అలిగి నాయకుడు ఆ కోపముతో ఈమెను ఉడికించుటకు యిరుగు పొరుగు వనితలను పిలిచెదనని మీసమునుదువ్వినాడట. వెయ్యారు లిచ్చెదనన్నాడట ! అందుకని తన యిరుగు పొరుగువారలైన కంచము పొత్తువారిని, చుట్టములను పిలిచి 'పదరి వానిచేతిపైడి పట్టుకొనకుడి' అని ఈమె హెచ్చరిక చేయుచున్నది. కంచముపొత్తువారనుటలోను గల తెనుగు నుడికారపుటందమును గమనించదగినది.

రాగం - ముఖారి - ఆదితాళం

ప : పదరి వానిచేతిపైడి - పట్టుకొనకుడి

అ. ప : కొదవలై య్యాని మువ్వ - గోపాలుడలగి వచ్చెను ॥ పదరి ॥

చ : విరిబోణి మీరు మేము - వింత వారము కాము
పొరి చూపశే కంచము - పొత్తువారము కామా
అరమరికలేని చుట్టాలగు మీకు మాకు
విరసమయ్యాననుచు - ఎరుకచేసెదమీకు ॥ పదరి ॥

2. చెలిమి నా యిరుగు పొరుగు - చెలుల పిలుతునని
తొలుత నాయొద్ద మీసము - దువ్వికొన్నాడు
వెలది యా రోసాన వాడు - వేయారు లీయజూచెనే !
చెలగి యందు కాసించి - చేరి వానిచేత మీరు ॥ పదరి ॥

3. ఎప్పటివలెనే వా - డిందు వచ్చి నన్నేలితే
అప్పుడు చెప్పేనుగాని - యీసుద్దులెల్ల
కప్పుర గంధిరో వాని - కసరివేసారుకోక
మొప్పెతనమున - మువ్వగోపాలుడలగి వచ్చెను ॥ పదరి ॥

ప: ... పపదసా । సాదా । రిసాని నిదాప ॥ పా . పమ పా దరిసని । నిదాపపా । మగరిమ॥
... పదరివా । సి చే । తి . . పై . . ॥ డి . ప . ట్టుకో . . . । న . . కు । డి . . . ॥

2. పామ పపద స రిగరి । పమగరి సా . ద । రిసాని నిదాప ॥
... పదరి వా . . . । ని . . . చే . . । తి . . పై . . . ॥
పా . పమ పా ద రిస ని । నిదాప పా । మగరిమ ॥
డి . ప . ట్టు కో . . . । న . . కు । డి . . . ॥

అ. ప: పా . రి మపపా । పనిదప పమగరి । గరిరి స ధ ॥
... కో దవలై । యీ్యా . . . . . . । ని . . ము . ॥
సా . గ రి సా . ని ని ధ ధా । సరిగరి మా । దపమగ రి మ ॥
వ్వ . గో . పా . . లు . . । డ . ల . గి । వ . . . చ్చె . ॥

2. పామ రి మప పదనిద । సా . రి సనిదప । పమగరి సరిగస ॥
ను . కో దవలై . . . । యీ్యా . . . . . । ని . . . ము . . . ॥
రిగససా గ రిసా . ని నిధ ధా । సారిమా . పా । ద సా . రి సనిద ॥
వ్వ .... గో . పా . . లు . . । డ . ల . గి । . వ . చ్చే . . . ॥

పమగరిమా
ను . . . . పదరివాని ॥

చ: ... పద పా పా । పమమద పమగరి । రీ గస సా ॥
... వి రి బో ణి । మీ . . . రు . . . । మే . . ము ॥

సా . రి సా . ని నిధధా । సాసా । రీ గస రీగస ॥
... విం త . . వా . . । ర ము । కా . . . . . ॥

సా . రి మ పా దానిద । ని దదా పా । మా ప మగరి ॥
ము . పొరి చూ ప . . । చే . . కం । చ ము . . . ॥

రిసా రి మ పాదప పమపమ । మగరి మా । పదపద మప ॥
... పొ . త్తు . . వా . . . । ర . . ము । కా . . . మ . ॥

పా . రిమ పా దానిద । దానిద దపాద । సా . ని ని దదా ॥
... అ ర మ రి . . । క . . తే . . । ని . . చు . . . ॥

పా . సరిస రీ పమగరి । రిగసా సాగరిసని । నిదదా సా ॥
ట్టా . లగు . మీ . . . . । కు . . మా . . . . । : . . . కు ॥

సా . పద సరిగ రి రిగసా । సా . ని నిదాను । ప ని నిదదా ॥
. . . విర స . . . మ . . । య్యా . న . . . । ను . . . . ॥

సా . రి మ పాదప । మపదప పమగరి । మా పదపద ॥
చు . ఎరు క జే . । సె . . . ద . . . । మీ . . . . ॥
మపమ
కు . . పదరివాని ॥

అవతారిక :

ప్రోషిత పతిక, స్వీయ యిందలి నాయిక. అన్యాయత్త చిత్తుడైన నాయకుని మౌనమును, ఉదాసీనతను భరింపలేక నాయిక 'ఏమనే వానతీరా ? తిలక మేతీరుగదిద్దుదునో ? దేవుడవని మ్రొక్కుదునో ? పొలయలుకసేయుదునో ?' అని తనకుగల నేర్పులన్నియు చెప్పుకొనుచు, అతని మనసు మరలింప చూచుచున్నది.

రాగం ముఖారి - త్రిపుటతాళం

ప : ఏమ నే వానతీరా ? యేమిసేతురా ?

అ. ప : తామసమేలజేసేవు ? - దక్కిలి మువ్వగోపాల ॥ ఏమనే ॥

చ : పదము పాడగ వినేవో ! - చదరంగమేచూచేవో ?
సదయుడ ! కౌగిలించేవో ! - చక్కెరకెమ్మోవే నొక్కేవో ? ॥ ఏమనే ॥

2. తిలక మేతీరు దిద్దుదునో ? - దేవుడవని మ్రొక్కేనో ?
పొలయలుకలేసేయుదునో ? - చెలిమితో లాలింతునో ? ॥ ఏమనే ॥

3. చేరి కూడియుందునో ? - చెక్కిలి నొక్కుదునో ?
కూరిమితో విడెమిత్తునో ? - గొబ్బున మువ్వగోపాల ॥ ఏమనే ॥

ప: .... సనిదా । సా .. । రిగరిగ ॥ రి సరి .. । సగరి సని । నిదపద ॥
.... ఏ... । మ .. । నే ... ॥ వా.... । న..... । తీ ... ॥

సా .. సాగరి । స నినిద । దా మా ॥ పా నినిద దా । సా .. । .... ॥
రా .. ఏ . . । మి ... । సే ... ॥ తు ..... । రా .. । .... ॥

అ. ప: సా .. ప ద । సా .. । సా .. ॥ స దరిస గరి । రిసాని । నిదదా ॥
... తా . । మ .. । స .. ॥ మే . ల ... । జే ... । సే ... ॥

పా .. పా । ప పమగ । రీ సా ॥ గ రి రి మా । పాపని । ని దపద ॥ సా ..
వు .. ద । క్కి . .. । తి . ॥ ము . వ్వ . । గో .. । పా ... ॥ ల .. ఏమనే ॥

చ: సాగరి .... సనిదా । సా .. । రి గరిగ ॥ రి సరి .. । సగరి సని । నిదపద ॥ సా .. ।
.... తి . ల । క .. । మే ... ॥ తీ . రు .. । ది .... । ద్దు.దు . ॥ నో .. దే .. ।

సనినిద । దామా ॥ పా నినిద దా । సా .. । సా .. ॥ సా .. ప ద । సా సా । సా .. ॥
వు ... । ద .. ॥ వ . ని ... । మ్రొ .. । క్కే .. ॥ నో .. పొల । యలు । క .. ॥

స ద రి సగరి । రిసాని । ని దదా ॥ పా .. పప । ప పమగ । రీ సా ॥
సే . యు ... । దు .. । నో .. ॥ . .. చెలి । మి ... । తో . ॥

గ రిరిమా । పా పని । నిదపద ॥ సా ..
లా . లిం . । తు .. । .... ॥ నో .. ఏమనే ॥

అవతారిక :

విరహోత్కంఠితయగు ఈ నాయిక ప్రేమ తపస్విని. త్రికరణశుద్ధిగా స్వామిని నమ్మిన ఈమెకు గోటనేమి వ్రాసిన అతని రూపుగానే తోచునట. చెలితో ముచ్చటలాడబోయినను అతని పేరే ముందుగా వచ్చునట. కన్నుగూర్కి మేలుకాంచగనే, అతని చేరువనుండినట్లుండునట.

మేడనెక్కుచు తన నీడ చూచుకొనగ, అతడే తనవెంట వచ్చుచున్నట్లుండునట. శృతిగూడి అతనిపేరు తలచి పాడుకొనగ, అతడు జోడుపాడినట్లుండునట. ఈమె సంగీత సాహిత్యకోవిద. చిత్రకళా నిపుణ. గనుకనే యింతచక్కగా తన స్వామియందలి ప్రేమాతిశయ మును చెప్పుకొనగలిగినది. ఈ పదము క్షేత్రజ్ఞులదేనా ? అను సందేహము తోచుటకు 'మువ్వ గోపాల ముద్ర' లేకుండుట తప్ప వేరుకారణము కానరాదు. సంగీత సాహిత్యముల పోకడలు గమనించినచో క్షేత్రజ్ఞులు తప్ప వేరొకరిట్లు చెప్పగలరా ? అని తోచకమానదు. అచ్చునందు కొన్ని తప్పులతో కళ్యాణి రాగమున ఈ పదము కానవచ్చుచున్నది. కాని మా పాఠము ముఖారి.

రాగం - ముఖారి - త్రిపుటతాళం

ప : నామనసువంటిదే నీ మనసైతే నా
నోము ఫల మీడేరురా అదిగాక

అ. ప : వే మారు చెరకున పండు పండినయట్లు
వేడుక యినుమడించురా ! ఓరి వరద ! ॥ నామనసు ॥

చ : ఊరకయుండక గోటనేమి వ్రాసిన
నీరూపే ముందుగా వచ్చురా
నేనేరితో ముచ్చటలాడబోయిన నీ
పేరే ముందుగా వచ్చురా
పరాకన్నుగూర్కి మేలు కాంచిన నీ
చేరువ నుండినట్లుండురా !
ఈరీతి నామోహాము - ఇది నీకు తెలుసును
ఎవరితో విన్నవింతురా - ఓరి వరద ! ॥ నామనసు ॥

2. మేడనెక్కుచు తిరిగి - నీడ జూచిన నీవు
కూడవచ్చినట్లుండురా ! - శ్రుతి
గూడి యునిచికొని - పాడినంతనె నీవు నా
జోడు పాడినట్లుండురా !
ఈడులేనిది నా వలపు ఇది నీకు తెలియును
ఎవరితో విన్నవింతురా ? ఓరి వరద ! ॥ నామనసు ॥

3. వినరా ఆహ్లాదమెపుడు ? - నీ కౌగిట
పెనగొన్నట్లుండు ! నేమందురా ? - నా
మనసు పెరుందేవి వరదా ! - యని తలచిన
నెనసి కూడినట్లుండురా !
ననుబోటి సతులెల్ల నీవు - నాసఖుడంచే
విన సంతోషమైయుండురా !
ఎనసిన తమిరహస్యమదినీకె తెలియు ! నే
నెవరితో విన్నవింతురా ? ॥ నామనసు ॥

ప : . . . . ప ద । సాసా । సా . . ॥ సా రిగరీ సరిసా । ససనిద । దామా ॥

. . . . నా . । మ న । సు . . ॥ వం . . . . . . । టి . . . । దే . ॥

మా . . పమ । పాసని । నిదాప ॥ ప పమగరి । గ రిగస । సా . . ॥

. . . . నీ . । మ . . । న . . ॥ సై . . . . । తే . . . । . . . ॥

సా . . సాగరి । స నిధా । సాసా ॥ సారీరి । మా . . । మా . . ॥

నా . . నో . . । ము . . । ఫ ల ॥ మీ . . । డే . . । రు . . ॥

మానిప మగరీ । గరిగస । సా . . ॥ రీరిమా । పాసని । నిదామ ॥

రా . . . . . । . . . . । . . . ॥ అది . । గా . . । క . . ॥

అ. ప : మా . . ప ద । సా సా । సా . . ॥ సా రిగరీ సరిసా । ససనిద । దామా ॥

. . . . వే . । మా . । రు . . ॥ చెర . . . . . । కు . . . । న . ॥

మా . . ప మ । పాసని । ని దామ ॥ పపమగరి । గ రిగస । సా . . ॥

. . . . పం . । డు . . । పం . . ॥ డి . . న . । య . . . । ట్లు . . ॥

. . . . సాగరి । స న్నిధా । సా . . ॥ సా రి రి । మా . । మా . . ॥

. . . . వే . . । డు . . । క . . ॥ యి ను . । మ . . । డిం . . ॥

మానిప మగరీ । గ రిగస । సా . . ॥ రీరిమపా । పాసని । నిధామ ॥ మా . .

చు . . . . । తా . . . । . . . . ॥ ఓ . . రి । వ ర . । ద . . ॥ . . . . ॥ సామనసు ॥

చ: .... దా నిద । దానిద దానిద । దానిద దానిద ॥ ధ పదసాని । నిదదా । పా .. ॥
.... ఊ .. । ర .. ... । క . . . . . ॥ యుం . . . . । డ . । క . . ॥

.... ప ద । సా . రి । సనిదా ॥ పా .... । ప పమా । మగరి ॥
.... గో . । ట .. । నే ... ॥ మి .... । వ్రా ... । సి .. ॥

గరిగససా । సా .. । .... ॥ .... సా గరి । స నిధా । సా .. ॥
న ..... । నీ .. । .... ॥ .... రూ .. । పే . . । ముం .. ॥

స మరిరిమా । మానిప మగ । రీ మా ॥
దు .. గ . । వ .... । చ్చు . ॥

పా .... । .... । .... ॥ పా . మ నిద । దనిదా దనిదా । దనిదా దనిదా ॥
రా .... । .... । .... ॥ నే .. నే . । రి .. ... । తో ...... ॥

ద పదసాని । ని దదా । పా .. ॥ .... ప ద । సా . రి । స నిదా ॥
ము .... । చ్చ .. । ట .. ॥ .... లా . । డ .. । బో .. ॥

దాపా .. । పపమా । మగరీ ॥ రీసా . । .... । .... ॥
యి న .. । నీ . . । ... ॥ . . .. । .... । .... ॥

.... సాగరి । సనిధా । సా .. ॥ స మరిరిమా । మానిప మగ । రీ మా ॥
.... పే .. । రే ... । ముం .. ॥ దు .. గ . । వ .... । చ్చు . ॥

పా .. సనిదా । సా .. । రీ .. ॥ రీ రీ .. । రీ .. । రీ సా ॥
రా .. ఏ . . । రా .. । క .. ॥ న్ను గూ .. । ర్కి .. । మే . ॥

రీ రీపమ గరి । రీసా । సా .. ॥ .... సా । స నినిద । దామా ॥
లు కాం .... । చిన । నీ .. ॥ .... చే । రు ... । వ . ॥

పా నినిదా । దపదా । సా . . ॥ సా . . . . । సా . . . . । . . ॥
నుం . డి . । న . . । ట్లుం . . ॥ డు . . . . । రా . . . . । . . ॥

. . . . ప ద । సా . . । సా . . ॥ సా రిగరి సరిసా । స ని నిద । దామా ॥
. . . . ఈ . । రి . . । తి . . ॥ నా . . . . । మో . . . । హా . ॥

మా . . పమ । పాసని । నిదాప ॥ ప పమ గరి । గ రిగస । సా . . ॥
ము . . ఇ ది । నీ . . । కు . . ॥ తె . . లు . । సు . . . । ను . . ॥

. . . . సగరి । సనిధా । సా సా ॥ సారిరి । మా . . । మా . . ॥
. . . . ఎ . వ । రి . . । తో . . ॥ వి . . । న్న . . । విం . . ॥

మానిప మగరి । గ రిగస । సా . . ॥ రిరిమ పా । పాసని । ని దామ ॥ మా . .
తు . . . . . । రా . . . । . . . ॥ ఓ . . రి । వర . । ద . . . ॥ . . . .

॥ నామనసు ॥

అవతారిక :

స్వాధీన పతికయగు ఈమె సామాన్య. తాను తమిమీరచేసిన పనులను మరచి, యితర నాయిక లెవ్వరో చేసిరని భావించి, ఆతని నడుగగా నాతడు తెలుసుకొమ్మనుగాని, చలియించని నిండుకుండవలె వేరేమి పలుకక యుండునట. తిరువళ్ళూరి వీరరాఘవుడైన మువ్వ గోపాల దేవుడు ఎంత మంచివాడే? అని ఈమె మురిసిపోవుచున్నది. ముఖారి రాగమునందు గల కొన్ని ప్రాచీనప్రయోగములు ఈపదమునందు కనబడుచున్నవి.

రాగం - ముఖారి - త్రిపుటతాళం

ప: సామికి సరి ఎవ్వరే! నా చక్కని!

అ. ప: భామరో! తిరువళ్ళూరి వీర రాఘవ ॥ సామి ॥

చ: నెలతరో! యెప్పుడైన నేనే చెక్కిలి జీరి
కల గివిరుక లేకయే - చెలియ జీరెనంటి నా
తెలుసుకొమ్మను గాని - అలిగి మారుబలుకక
చలియించని నిండుకుండవలె నుండునమ్మ ॥ సామి ॥

2. కదసి నేనే వాని మోవి - గంటి చేసి మరపున
పదరి యీలాగుననే - పడతి యుంచెనందునె
అదరి న కోపగించిన - అలసిన సొలసిన
మదిరాక్షి! నాచిత్తము స - మ్మతి బరుచునమ్మ ॥ సామి ॥

3. ఖామరో మా మువ్వగో - పాలుడౌ వీరరాఘవుడు
గాముకేళి పహాయలుగ - గలసియుండగ
యేమగువ వద్దకైన - యీలాగుందువో యంటె
యీమాటెట్లంటివని - ఎంతో యుస్సురనెనమ్మ ॥ సామికి ॥

ప: .... రి గరీ । సా . న్రి । న్రిధ ధా ॥ ధసాసా . । రీ సా । రీ . . ॥
.... సా . . । మి . . । కి . . . ॥ స . రి . । ఎ . . । వ్వ . . ॥
మా .... । పాపని । నిదదా ॥ సానినిదప । ప పమగ । రిసా ॥
రే .... । నా . . । .... ॥ చ .... । క్క .... । ని . ॥

2. .... రి మ । పాదప మగ । రిసా ॥ సా గరిసన్రి ధస । రీ సా । రీ . . ॥
.... సా . । మి .... । కి . ॥ స . . రి ... । ఎ . । వ్వ . . ॥
మా .... । పా . ద నిద । సా . రి గరి ॥ మాగరిసా । ని దమప । దపపమ ॥
రే .... । నా ..... । ...... ॥ చ ... । క్క . . ని । .... ॥
గరిరిస
.... సామికి ॥

అ. ప: ... దానిద । దానిద దానిద । దానిద దానిద ॥ దమామా . । పా . ద నిద । సా . . ॥
.... ఖా . . । మ . . ... । రో . . ... ॥ తి . రు . । వ .... । ఖ్యా . . ॥
సా .... । రీగరి । సా . . ॥ సా .... । ని దమప । దపపమ ॥ గరిరిప
రి .... । వీ . . । ర . . ॥ రా .... । ఘు . . వ । .... ॥ .... సామికి ॥

చ: . . . . రి మ । మా . . । పాదప ॥ పమపా మ గ రీ । గ రిగస । సా . . ॥
. . . . నె ల । త . . । రొ . . ॥ ఎ . . . వ్వు . । డై . . . । న . . ॥

. . . . ధస । రిమా । . . . మ ॥ మా నిపమగ రీ । రిసారి గరి । మా . . ॥
. . . . నే . । నే . । . . . చె ॥ క్కి . . లి . . . । జీ . . . . । రి . . ॥

. . . . రి మ । మా . . । పాపద ॥ సానినిదా । సా . . । సనిదా ॥
. . . అల । గి . . । ఎ రు . ॥ క . . . । లే . . । క . . . ॥

పా . . మమ । పా . . । దాపా ॥ పమపా మగరీ । రీగస । సా . . ॥
యే . . చె లి । జీ . . । రె . ॥ నం . . . . . । టి . . । నా . . ॥

సా . . రి మ । మా . . । పాదప ॥ ప మపా మ గరి । రీ గస । సా . . ॥
. . . తె లు । సు . . । కొ . ॥ మ్మ . . . . ను । గా . . । ని . . ॥

సా . . ధస । రీ మా । మా . . ॥ మా నిపమగ రీ । స రిగరి । మా . . ॥
. . . అల । గీ . । మా . . ॥ రు . . బ . . । లు . . . । క . . ॥

1. మా . . ని ని । నీ . . । ని దదా ॥ దమామా . । ప దనిద । సా . . ॥
క . . చె లి । యిం . । చ . . . ॥ ని . నిం . । డు . . . । కుం . . ॥

సా . . . . । రీగస । సా . . ॥ సా . . . . । ని దమప । దపప మ ॥ గరిరిస
డ . . . . । వ . . । లె . . ॥ నుం . . . . । డు . . వ । . . మ్మా . ॥ . . . .

2. . . . . ని ద । ని ద నిద । ని ద నిద ॥ దామమా . । ప దనిద । సా . . ॥
. . . . చె లి । యిం . . . । చ . . . ॥ ని . నిం . । డు . . . । కుం . . ॥

సా . . . . । సరిగరి పమగరి । సా . . ॥ సా . . . . । ని దమప । దపప మ ॥ గరిరిస
డ . . . . । వ . . . . . । లె . . ॥ నుం . . . . । డు . . న । . . మ్మా . ॥ . . . .

సామికి ॥

అవతారిక :

నాయిక స్వీయ ముగ్ధ. ఈమెను చెలి తనకుకూడ తెలియకుండ నాయకునితో రహస్యముగా కలుసుకొనుటను తెలుసుకొని 'ఎంతటిదానవే? ఓ జాణ! మరులెక్కువై వాడే మమతతో పిలిచెనో? పరవశమై నీవే బ్రతిమాలితివో' అని లాలించి అడుగుచున్నది.

ఈ కాపీ రాగము ప్రాచీనము. దీని స్వరూపము కాలక్రమమున మార్పులుచెందుచూ వచ్చుచున్నట్లు తోచుచున్నది. అంతరగాంధార శుద్ధధైవత కాకలినిషాదములు లేకుండ కాపీ రాగచ్ఛాయలు వచ్చునట్లు, యిప్పటి ఖరహరప్రియ జన్యముగాపాడుకొను సంప్రదాయము ఒకటి యున్నది. అది క్షేత్రజ్ఞులు చెప్పిన పదములలోను, త్యాగరాజస్వామివారి 'రామరఘుకుల జలనిధి సోమా' అను కీర్తనమునందును కానబడుచున్నది. వెంకటమఖి సంప్రదాయమున కాకలి నిషాదము, అంతర గాంధారముల ప్రయోగమును జూపి భాషాంగమని చెప్పినారు. క్షేత్రజ్ఞులపదములలోగల కాపి శుద్ధకాపి. స రి గ రి మ ప ని సా - స ని ద ని ప మ గ రి సా- అనునవి ఆరోహణావరోహణములు. 'స ని ప మ గ రి సా' - 'మ గ ప మ గ రి సా'- 'ప ద ని రి స ని పా' - 'గా స రి మా' అనునవి విశేషప్రయోగములు. తక్కినవి పదములు పాఠముచేసినచో స్పష్టమగును.

రాగం - కాఫీ - త్రిపుటతాళం

ప: ఇన్నాళ్లు తెలియగనైతి యీ చెలిమి - ఎంతటిదానవే ఓ జాణ నే ॥ నిన్నాళ్లు ॥

అ. ప: వన్నెకాడు మువ్వగోపాలుడే నిన్ను
వలచెనో? లేక నీవే పిలిచితివో నే ॥ నిన్నాళ్లు ॥

చ: పొరుగిరుగున ఒక్క సరసుడుయుంటే
చిరుతప్రాయపు నీవు ఊరకుందువటే ?
మరులెక్కువై వాడే మమతతో పిలచెనో ?
పరవశమై నీవే బ్రతిమాలితివో ? నే ॥ నిన్నాళ్లు ॥

2. అదిమి వాతెరయిచ్చి ఆముకొనెనో ?
ముదముతో చెక్కిలి నొక్కి - ముద్దిడుకొనెనో ?
కదసి నీవే వాని కౌగిట చేర్చితివో ? నే ॥ నిన్నాళ్లు ॥

3. మరుకేళిలో తానే పైకొనెనో ? లేక
మా మువ్వగోపాలుని నీవే పైకొంటివో ?
అరమరలేలనే ? పలుకవే ! చల్లగ
సరసముగ నన్నేలినట్లేయుండెనా ? నే ॥ నిన్నాళ్లు ॥

ప: . . . . సా । స సనిద । నీ పా ॥ మగగమపని । మపమగ । రీ . . ॥
. . . . ఇ । న్నా . . . । . . ళ్లు ॥ తె . లి . . . । య . . . । గ . . ॥
నీ సనగరి । సా . . । సా . . ॥ మ గరిమా । పా . . । నిదనీ ॥
నై . . . . । తి . . । . . . . ॥ యీా . . చె । లి . . । మి . . ॥

2. సా . . గరి । స సనిద । సనినీ పా ॥ మగ గమపని । మ ప మగ । రీ . . ॥
నే . . ని . । న్నా . . . । . . . ళ్లు ॥ తె . లి . . . । య . . . । గ . . ॥
నీ సనగరి । సా . . । సా . . ॥ . . . . సా గరి । సా . . । ప నిసా ॥
నై . . . . । తి . . । . . . . ॥ . . . . ఎం . . । త . . । టి . . ॥

రి . . రిస । మమగరి । గసరి ॥ నిమపాసా । స సనిద । సనినీ పా ॥
దా . . . . । న . . . । వే . . ॥ ఓ . . . . . । జా . . . । . . . ణ ॥
నీ . .
వే . .   నిన్నాళ్లు ॥

అ. ప: . . . . నిమ । పా . . । పాసని ॥ సా . . . . । రి గరిస । రీ . . ॥
. . . . వ . । న్నె . . । కా . . ॥ డు . . . . । ము . . . । వ్వ . . ॥
రీరిస గ రి । గ మగరి । సా . . ॥ సా నినిదా । నీరిస నీ । సా . . ॥
. . . . గో . । పా . . . । లు . . ॥ డే . . . . । ని . . . । న్ను . . ॥
. . . . నిద । సనిగరి । సా . . ॥ నిమపా . . । సా . . । సా . . ॥
. . . . వల । చె . . . । నో . . ॥ లే . . . . । క . . । . . . . ॥
. . . . రిమ । పదనిరి । సా . . ॥ గరిసా . . । ససనిద । నీపా ॥
. . . . నీ . । వే . . . । పి . . ॥ ల . చి . . । తి . . . । వో . ॥

2. సనిసని పమపా । పా . . । పనిసా ॥ రీ . . రిస । మ మగరి । గసరి ॥
. . . . వ . . । న్నె . . । కా . . . ॥ డు . . . . । ము . . . । వ్వ . . . ॥
రీ . . గ రి । గమగరి । సా . . ॥ సానినిదా । నీరిస నీ । సా . . ॥
. . . . గో . । పా . . . । లు . . ॥ డే . . . । ని . . . । న్ను . . ॥
. . . . మప । ని సరిగ । రీ . . ॥ సా . . సద । నిదనీ । సాసా ॥
. . . . వల । చే . . . । నో . . ॥ లే . . . . । . . . । క . ॥

సా . . పద । పద నీరిస । నీపా ॥ మనిపమా . గా . । సా . రి మా । పా . . ॥
. . . . నీ . । వే . . . . । . . పి ॥ ల . . . . . చి . । తి . . . . । వో . . ॥

నీ . . సా । స సనిద । సనినీ పా ॥
నే . . ని । న్నా . . . । . . . . ళ్లు ॥ తెలియ నైతి ॥

చ: . . . . రి మ । పాపా । పా . . ॥ పని పాసని నీ । పాపమ । పా . . ॥
. . . , పొ రు । గి రు । గు . . ॥ న . . . . . . । ఓ . . । క్క . . ॥

. . . . మగ । మగమగ । మగమగ ॥ రి మపనిమప । మగారి । రీ . . ॥
. . . . సర । సు . . . । డు . . . ॥ యుం . . . . . । చే . . . । . . . . ॥

. . . . గ రి । సా . . । స నిసా ॥ రీ రిరిస । మమగరి । గస రీ ॥
. . . . చిరు । త . . । ప్రా . . ॥ యపు . . । నీ . . . । . . వు ॥

. . . . సామగ । గరిరీ । మా . . ॥ ప ని పాసని నీ । పాపమ । పా . . ॥
. . . . ఊ . . । ర . . । కుం . . ॥ దు . . . . । వ . . । చే . . ॥

. . . . మ ప । సనిసని । సా . . ॥ రీ . . రిస । మమగరి । గసరీ ॥
. . . . మ రు । లె . . . । క్కు . . ॥ వై . . . . । వా . . . । దే . . . ॥

. . . . గరి । గమగరి । సా . . ॥ సాదనిదా । నీ రిస నీ । సా . . ॥
. . . . మమ । త . . . । తో . . ॥ పి . ల . . । చే . . . । నో . , ॥

. . . . మ ప । నిసరిగ । రీ . . ॥ సా . . సద । నిదనీ । సా . . ॥
. . . . ప ర । వ . . . । శ . . ॥ మై . . . . । నీ . . । వే . . ॥

. . . . ప ద । ప ద నీరిస । నీపా ॥ మనిపమా. గా . । సరిమా । పా . . ॥
. . . . బ్రతి । మా . . . . . । . లి ॥ తి . . . . । . . . । వో . . ॥
సనిసని
నే . . . విన్నాళ్లు ॥

అవతారిక :

నాయిక సామాన్య, విరహోత్కంఠిత. ఈమెకు మువ్వ గోపాలుని పొందుట యిష్టమే అయినను తనవారు ఒప్పుకొనలేదుట. అయినను మోవి అదరుట, ఈవి వదలుట, మొదలగు శుభశకునములు తలచుకొని స్వామివచ్చునని యూహించుకొనుచున్నది.

రాగం - కాఫీ - త్రిపుటతాళం

ప : అదరీనే మోవి తనకు తానె - వదలీనె ఈవి

అ. ప : మదిలోనవాడేమొ మంత్రించె గాబోలు
సుదతి మువ్వ గోపాలు జూచినది మొదలు ॥ అదరీనె ॥

చ : ఇది యేమొ మాయచిలుకవచ్చి - బెదిరించిపోయేనే
నిదుర కంటికిరాక - నిన్నటాలనుండి
చెదరీనె చిత్తము - చెలియయేమిసేతునే ॥ అదరీనె ॥

2. అప్పుడే కొమ్మా నన్ను వా - డడిగించెనమ్మా !
వొప్పక మావార - లూరకుండుటజూచి
యుప్పతించివా - డసురుసురనె నేమో ॥ అదరీనె ॥

3. లీలతో నిందువచ్చి తగి - లించె నేమందు
బాలరో ! మువ్వగో - పాలుడు ననుగూడ
నీలాగు నేమేమో - జాలము జేసెను ॥ అదరీనె ॥

ప: ....స రి । మా.. । పా..॥ ప నిస నిపమ । మగరి । రీ సా ॥

....అద । రీ .. । నే..॥ మో.. ... । ....। వి . ॥

సగరి రిని సని । సా .. । రీ .గ ॥ మా.. పద । పదనిస । రిగరిస ॥

త..న... । కు .. । తా .. ॥ నే .. వద । లీ ... । నే ... ॥

ని దనిసాని । పమగరి । రీ సా ॥

ఈ.... । .... । వి. ॥

అ. ప: .... ని ద । ని నిపా । నినిమా ॥ పా.. నిప । మగరి మా । పా .. ॥

....మది । లో ... । న... ॥ వా .... । డే.... । మో..॥

.... సా । స సనిద । ని నిమా ॥ ప నిపపసని । సా .. । సా ..॥

....మం । త్రిం .. । చె . . ॥ గా ..... । బో .. । లు ..॥

... ప గ రి । రిమరి రిమరి । రిగరిమ గరి ॥ సా . ని నిద । దాసని । సాసా ॥

....సు . ద । తి...... । ము..... ॥ వ్వ . గో .. । పా.. । లు . ॥

సా.. ని ద । పద నిరిస । సనిపమ ॥ మగరి రి సా । సా సాగరి । సా..॥ ....

ని ..జూ . । చి .... । న... ॥ ది .. మొ . । ద .... । లు ..॥ ....

॥ అదరీనే ॥

చ: ....పప । పా .. । మా .. ॥ ప ద నిద నిరి । స నిపమ । గారి ॥

.... అది । యే.. । మొ..॥ మా ..... । య ... । చి . ॥

రి . సా . । సగరి రిని । సా ..॥ సా.. స రి । గరి సరి । మా..॥

లు క , । వ.... । చ్చి ..॥ ...ఔ ద । రిం .. । చి ..॥

ప దనిదనిస । స నిపమ । పా . . ॥ . . . . ని ద । నినిపా । నినిమా ॥
పో . . . . . । యే . . . । నే . . ॥ . . . . నిదు । ర . . . । కం . . . ॥

పా . . నిప । మగరీ మా । పా . . ॥ పా . . సా । స నినిద । నినిమా ॥
టి . . . . । కి . . . రా । . . . ॥ క . . ని । న్న . . . । టా . . . ॥

పనిపపసని । సా . . । సా . . ॥ . . . . పగరీ । రీమరీ రీమరీ । రీగరీమ గరీ ॥
ల . . . . . । నుం . . । డి . . ॥ . . . . జె . ద । రీ . . . . . . । నే . . . . . ॥

సాదనిదా । దాసని । సాసా ॥ సా . . ని ద । ప ద నీరీస । స నిపమ ॥
చి . . . . । త్త . . । ము . . ॥ . . . చె లి । య . . . . । యే . . . ॥

మగరి రి సా । సా సాగరి । సా . . ॥ . . . .
మి . . సే . । తు . . . . । నే . . ॥ . . . . అదరినే ॥

అవతారిక :

పరకీయ, దివ్యయగు ఈనాయిక మదనశాస్త్రప్రవీణగనుక చెక్కిట గోరులుంచుట, సిగను పూలుచుట్టుట, చెలువుడాయని భక్తిసేయుట మున్నగు నుపచారములు ఎన్నిచేసినను, నాయకుడైన మువ్వగోపాలునకు తనయందు కరుణ కలుగలేదని తన చెలితో చెప్పుకొని వాపోవు చున్నది. ఈ పదము అచ్చుపుస్తకములలో హుస్సేని రాగమునందున్నది. కాని మా పాఠము కానడలో.

కానడ రాగము ప్రాచీనము. భాషాంగము. 'సన్ని సా' అనునప్పుడు కాకలి నిషాద మును 'న్ని స మా గ రి స' అనునప్పుడు అంతరగాంధారమును హెచ్చుగా నొక్కిపట్టుట వైణికుల సంప్రదాయము. స రి గా మ ప మ ద ని సా - స ని ప మ గా మ రి స. అనునవి ఆరోహణావ రోహణములు'. ప ద ని రి స ని ప ' - ' రి గ మాపమ గ మ రి ' - 'స న్ని స ధ న్ని ధ న్ని రి సా' అనునవి విశేషప్రయోగములు. వెంకటమఖి సంప్రదాయమున కానడరాగము వున్నట్లే లేదు. బహుశః నాకు లభ్యముగాని గ్రంథములలో ఎచ్చటనైన దీని చర్చ యుండవచ్చునేమో !

రాగం - కానడ - త్రిపుటతాళం

ప : ఏమిసేతునే కొమ్మ ! నే నెటుల సైతునే

అ. ప : భామరో మువ్వగోపాలు డేలరాడే ? ఓయమ్మా ! ॥ ఏమిసేతు ॥

చ: ఒద్దికతోడ చెక్కిటగోరు - లుంచనై తినో
దిద్ది మదనశాస్త్రమెల్ల తెలుపనై తినో
ముద్దుముద్దుగ నతనికేను - మ్రొక్కనై తినో ?
వద్దికిరమ్మని పిలువనంపితే - గద్దరించెనట గదవె ఓయమ్మ ॥ ఏమి సేతు ॥

2. వంచనలేక సిగను పువ్వు - లుంచనై తినో ?
యించుకించుక సేపు కౌగి - లించనై తినో ?
లంచమిచ్చి కెమ్మోవానిలా - లించనై తినో ?
కంచుపదనువంటి మనసు - కనుక వాడిందురాడే ! ఓయమ్మ ॥ ఏమి సేతు ॥

3. చెలువుడా ! యని చాలభక్తి - సేయనై తినో ?
చెలిమితోడ మోము మోము - జేర్చనై తినో ?
కలికి ! మా మువ్వగోపాల రమ్మని - కలయనై తినో ?
యలుకచేసి అల్లదాని - వలనుజిక్కిరాడే ! ఓయమ్మా ॥ ఏమి సేతు ॥

ప: . . . . ని స । రీ పా । మా . గ మా . గ ॥ మ రిరి గమరి । రి సరీ । సా . . ॥
. . . . ఏ . । మి . । సే . . . . . . ॥ తు . . నే . . । కొ . . । మ్మా . . ॥

సా . . ని రి । సా . ని సా . ని । సా . ధ నిధ ॥ ని సా నిరీ । సా . . । . . . . ॥
నే . . నెటు । ల . . . . . । నై . . . . ॥ తు . . . । నే . . । . . . . ॥

2. . . . . నిస । రీ రీ . మ । రి సనీ ఫా ॥ ని సరిమగమ । రి సరీ । సా . . ॥
. . . . ఏ . । మి . . . । సే . . . . ॥ తు . . నే . . । కొ . . । మ్మా . . ॥

3. . . . . నిస । రి నిద । పమమరి మరి ॥ మరిరి గమరి । రి సరీ । సా . . ॥
. . . . ఏ . । మి . . । సే . . . . . . ॥ తు . . నే . . । కో . . । మ్మా . . ॥

4. . . . . గమ । ద నిసరి । స నిపా ॥ మ రిరి గమరి । రి సరీ । సా . . ॥
. . . . ఏ . । మి . . . । సే . . ॥ తు . . నే . . । కో . . । మ్మా . . ॥

అ. ప: . . . . మానిప । పమమరి మరి । మ రిమా ॥ ద నిదదసని । సా . . । సా . . ॥
. . . . భా . . । మ . . . . . . । రో . . . ॥ మా . . . . . । ము . . । వ్వ . . ॥
. . . . ప రి । సా . . । సా సా . రి ॥ ని సనిదనిద । సా . ని నిరి । సా . . ॥
. . . . గో . । పా । . । లు . . . ॥ డే . . ల . . । రా . . . . । డే . . ॥

1. సా . . సని । ని పమప । దనిపమ ॥ గ మరిస
ఓ . . . . । య . . . । . . . . ॥ మ్మా . . . భామరో

2. నిస రి . మ । రిసనీ పా । మగగమ ॥ రి సా
ఓ . . . . । య . . . । . . . . ॥ మ్మా . భామరో

3. నిసరిమగమ । రి సని ప । మగగమ ॥ రి సా
ఓ . . . . . । య . . . । . . . . ॥ మ్మా . భామరో

4. ప నిసరి మగామ రిసనిప । మా . ద దనిసని । పమగమ రి ॥ సా . .
ఓ . . . . । య . . . . . . । . . . . . ॥ మ్మా . . ఏమిసేతు ॥

చ: . . . . ని̣స । రీ . . । రీ . . ॥ శీ సా . . । మగమా । రీ సా ॥

. . . . ఓ . । ద్ది . . । క . . ॥ తో . . . . । డ . . . । చె . . ॥

ని దప మగమ । రీ . . । సా . . ॥

క్క . ట . . . । గో . . । రు . . ॥

.... ని̣ రి । సా . . । పాసని̣ ॥ ధని̣ధధసని̣ । సని̣రీ । సా .. ॥ ... పా । పపమగ । మాదా . ని ॥

.... లుం. । చ .. । నై . . ॥ తి . . . . . . । . . . । నో .. ॥ ... ది । ద్ది . . . । మ ద . . ॥

పదనిసా . । సాసని నీ । పా .. ॥ .... మప । పా . స సనినీ । పా .. ॥ మరిరిగమరి । రిసరీ । సా... ॥

న . . . . । శా . . . । స్త్ర .. ॥ .... మె . । ల్ల . . . . . । తె .. ॥ లు .. ప . . । నై . . । తి ... ॥

సా . . పా । పపమగ । మా . ॥ దా . దా . । సదసని । సా .. ॥ సా .. ప రీ । సా .. । సా సరీ ॥

నో .. ము । ద్దు . . . । ము . ॥ ద్దు . గ . । న . త . । ని .. ॥ . . . . కే . । ను .. । మొ .. ॥

ని సనిదనిద । సనిరీ । సా .. ॥ సా . నిస । రీ .. । రీ .. ॥ మగగమరీ । రీ . . । సా . . ॥

క్క .. నై .. । తి .. । నో .. ॥ . . వ . । ద్ది . । కి .. ॥ రం . . . . . । మ్మ .. । ని . . ॥

సా .. నిరి । సా . ని సా . ని । దనీద ॥ దసనినిరీ । సా .. । .... ॥ ... నిస । రీరిప । మగగమ ॥

. .. పిలు । వ . . . . . । నం .. ॥ పి .. . . । తే .. । .... ॥ .... గ . । ద్ద . . । రిం . . . ॥

గమరిరి . । సా . . । సాసని ॥ దనిదనిరీ । సా . . । .... ॥ సా .. సని । ని పమప । దనిపమ ॥

చె . . . . । న . . । ట . . ॥ గ .. ద . । వే . . । . .. ॥ ఓ .. . . । య . . . । . . . . ॥

గ మరిస

మ్మా . . . ఏమి సేతునే ॥

— అనుపల్లవిలో ఉన్న 'ఓయమ్మ' సంగతులన్నియు చరణము చివరకూడా పాడుకొనవలెను.

అవతారిక :

స్వీయ, మధ్య, కలహాంతరితయగు ఈ నాయిక తనకు నాయకునియందు ఎటువంటి యాసగలదో, అటువంటి యాస అతనికిని వుండవలదా? తమకువలెనే యితరులనుకూడా చూచు కొనుట న్యాయముకాదా? ఆశతో తాను అతనిదరికి చేరినప్పుడు కసరి విదలించుకొనుట న్యాయమా? 'చానరో మువ్వగోపాలుడుకానా చదివిన సరజ్ఞుడు కాడా?' అని చెలికత్తెతో చెప్పుకొనుచున్నది.

రాగం - కానడ - త్రిపుటతాళం

ప : తనయాసవలెనుండ - దా నాయాస

అ-ప : తనకేమి తెలివిలేదా? చానరో మువ్వగోపాలుడు
కానాచదివిన సరసజ్ఞుడే ॥ తన ॥

చ : ఇంటికివచ్చి శయ్యపైన - నన్నంటక దయజూడకయుండ
పంట్కొద్ది మోవి గంటి జేసితివని
కంటగించి చూచి కనులెర్ర జేసెనే! ॥ తన ॥

2. ముద్దు బెట్టక యుండగా వానిపై - మోహామగ్గలమై నేను
వద్ద కూర్చుండి తిలకము దిద్దితేను
గద్దించినాడు గదవే ఓ యమ్మ ॥ ॥ తన ॥

3. మనసు నిలుపలేక వానిపై - కొని రతి కూడువేళ
తనువు మరచి నేను తాళు తాళు మనిన
విని మోడిగా జూచెనే ! ఓ చెలియరో ! ॥ తన ॥

ప: . . . . సరి । సా . . । సా . ని ॥ ధనిధనిసా । సనిసా । రి సా ॥
. . . . తన । యా . . । సా . . . ॥ వ . . లె . . । నే . . . । యుం · ॥

మగాగమా । రి సరీ । సా . . ॥ సా . .
డ . ద . । నా. . । యా . . ॥ స . . తనయాస ॥

అ. ప: . . . . గమ । దా . . । నీ . . ॥ నిరి స నిసని । దనీద । సనిసని ॥
. . . . తన । కే . . । మి . . ॥ తె . లి . . . । వి . . . । లే . . . ॥

సా · . ప రి । సా · · । సా · రి ॥ స నిని రిసని । నీ పా । పా · · ॥
దా . . చా . । న · · । రో . . ॥ ము . వ్వ . . . । గో . . । . . . ॥

మదనిసారి । స నిసని । ని నిపా ॥ పమపామద । ద నిసరి మగామ । రిసా ॥
పా · · · · । లు · · · । డు · · ॥ . . . శా . । నా. . . . . . . । చ ది ॥

సనిస నిపని । పమపా । మగమా ॥ రిసరీ . . । సా · · । సా . . ॥
వి . . న · . । స · · · । ర · · · ॥ స . . . . । జ్ఞా . . । దే . . ॥ తనయాస ॥

చ: . . . . రి ప । పా . . । పా . . ॥ మామానిద । పమగ మ । రీ రీ ॥
. . . . ఇం . । టి . . । కి . . ॥ వ చ్చి . . । శ . య్యా . । పై . ॥

సా . . ని స । రీ రీ . మ । రిసనిప పా ॥ సనిసా . . । రి పమగ । గమరీ ॥
న . . న్నం . । ట . . . । క . . . . ॥ ద . య . . । చూ . . . । డ . . ॥

రీసా . . । సా . . । సా . . ॥ . . . మ ద । దసనీ । సా . . ॥
క . . । యుం . . । డ . . ॥ . . . పం . । టి . . । కొ . . ॥

సరిసనిసని । ద నీద । సనిరీ ॥ సా . . ప రి । సా . . । సా . రి ॥
ద్ది . . . . । మో . . । . . . ॥ వి . . గ ం । టి . . । జే . . ॥

సనినిరిసని । నీపా । పా . . ॥ మ దనిసారి । స నినిస । నీ పా ॥
సి . . తి . . । న . । మ్మా . . ॥ కం . ట . . । గిం . . . । చి . ॥

మ గ మాదా । దనిసరి మగామ । రీసా ॥ సనిస నిపని । పమపా । మగమా ॥
చూ . చి . । క . ను . లె . . । . ర ॥ జే . . . . । సే . . । నే . . ॥
రీసా
. . తనయాస ॥

అవతారిక :

నాయిక స్వీయ, మధ్య. అతృప్త. ఈమెకు సదా నాయకుడు తనవద్దనే యుండవలె నని ఆస. అతడు రాక ఒక పత్రమూ దెనట. 'నన్ను నీవు తలచేది న్యాయముగాదు. నిన్ను నేను వలచేది నీతిగాదు. ఈ ప్రొద్దు చాలించుకొంటే, ఇంతకన్న సుఖములేదు. దేవుని మనసున మ్రొక్కితే కనుల దీవించినట్లున్నదట. నీ నా మనసు నొచ్చితే నెనరులేదు. పూని చెలులందరు గుంపులుగూడి నవ్వేరు.' అతని మొగమెదుటనే తనకోపమును వ్యక్తీకరించుచున్నది. మధ్యమావతి రాగము అతి ప్రాచీనము. దీనిని 'మధ్యమాది' అనికూడా కొందరు గ్రంధకర్తలు చెప్పి న్నారు. ఎల్లవేళలయందును పాడుకొనదగిన రాగమైనను మంగళప్రదమగు ఈ రాగమును కొసకు పాడి ముగించిన సకల శుభములును కలుగునని పెద్దలు చెప్పియున్నారు. బహుశః దీనికి కారణము 'స మ - రి ప - మ ని - ప స' అను స్వరముల మధ్యగల అంతరము షడ్జ మధ్యమ భావముతో నుండుటచే కర్ణరసాయనముగా నుండు ఈ రాగము మనస్సునకు ఒకవిధమైన పారవశ్యతను, ఆనందమును కలిగించుటయే కారణముకావచ్చు. వెంకటమఖి సంప్రదాయమున ఈ రాగమును భాషాంగమని చెప్పియున్నారు. కాని భాషాంగ స్వరూపమును వివరింపలేదు. క్షేత్రజ్ఞుని పదములలోగల మధ్యమావతి ఇప్పటి వాడుకప్రకారము 22 వ మేళమగు ఖరహరప్రియ జన్యము. ఔఢవ ఔఢవము.

ఆరోహణ : స రి మ ప ని స - అవరోహణ : స ని ప మ రి స.

రాగం - మధ్యమావతి - త్రిపుటతాళం

ప: నన్ను నీవు తలచేది - న్యాయముగాదు

అ. ప: నిన్ను నేను వలచేది - నీతిగాదు మువ్వగోపాల ॥ నన్ను నీవు ॥

చ: ఏ ప్రొద్దు నా కౌగిలిలో - నెనయుచున్న వాడవు
రావు జేసి, ఏలాగైన రాని పతుమాయె
కోపమైతే ఘనమాయె - గుణమెంతో చక్కనాయె
ఈప్రొద్దు చాలించుకొంటే - యింతకన్న సుఖములేదు ॥ నన్ను నీవు ॥

2. నే విన్నవించిన మాట - నీకు సమ్మతిగాదు
నీవెంత బాసచేసిన - నే నమ్మజాల
యీ వగలిట్లుండగ - నింపుసొంపులు బుట్టునా
దేవుని మనసున మ్రొక్కితే కనులదీవించునట్టు ॥ నన్ను నీవు ॥

3. నేను నీవు మువ్వగోపాల ! - నేడు గూడియుంటిమి
యీనాటివలె నేమైన - నందమయ్యీనా ?
నీ నామవసు నొచ్చితె - నెనరు లేదు చాలించు
పూని చెలులందరు గుం - పులుగూడి నవ్వేరు ॥ నన్ను నీవు ॥

ప: ...... । సారి । సా .. ॥ రీ .... । మా రీ । రీ సా ॥

...... । న. । న్ను .. ॥ నీ .... । వు . । త . ॥

సారిసా । రిమపమ । రీ .. ॥ సా .. ని స । రీ సా । ప మరి రిమరి ॥

ల ... । చే ... । .... ॥ ది .. న్యా . । య .. । ము .. .... ॥

మా మనిపమ రీ । సా .. । .... ॥

గా ...... । దు .. । .... ॥

2\. రిసనిపనీ । సారి । సా .. ॥ రీ మామరి । మా .. । పా .. ॥

..... । న . । న్ను .. ॥ నీ .... । వు .. । త .. ॥

సనిసనిసని । సరినిస । నీపా ॥ పపమరి రి మ । పా .. । నీ .. ॥

ల ..... । చే ... । .... ॥ ది ... న్యా . । య .. । ము .. ॥

రి స నిప పమ రీ । సా .. । .... ॥ ...... ।

గా .... । దు .. । .... ॥ ...... । నన్ను నీవు ॥

అ.ప: ...... । సారి । రి రిసని ॥ పానీనిప । పాపమ । పా .. ॥

...... । ని . । న్ను ... ॥ నే .... । ను .. । వ .. ॥

పనిపామా । మరిమా । పా .. ॥ సనిసనిసిరి । సనిసా । రీసా ॥

ల ..... । చే ... । ది .. ॥ ...... । నీ ... । తి .. ॥

సా సమరి రిమరి । రిపమ రీ । సానీ ॥ పా .. పని । సానిరి । సనిపా ॥

గా .... । దు ... । ము .. ॥ వ్వ .... । గో .. । పా .. ॥

పమరిసా । సారి । సా .. ॥

ల .... । న . । న్ను .. ॥

చ: . . . . రిమ । పా . . । పా . . ॥ పా . . . . । పానిని । నీమా ॥

. . . . ప . । ప్రొ . . । ద్దు . . ॥ నా . . . . । కొ . . । గి . . ॥

పా . . . . । ప మరిమ । పా . . ॥ పా . . నిస । నీ . . । పా . . ॥

లి . . . . । లో . . . । ను . . ॥ . . . ఎ . । న . . । యు . ॥

పా మా . . । పా రి । మా . . ॥ మా మనిపమ రి । రి . . । సా . . ॥

చు . . . । న్న . । వా . . ॥ . . . . . . । డ . . । వు . . ॥

సా . . ని స । నీ ఫా । నీ . ॥ సా . . నిస । రి సా । రి మరిమ ॥

. . . . రా . । పు . . । జే . . ॥ సి . . ప . । లా . . । గై . . . ॥

సరిస ని స । రి . . । రి మా ॥ పా . . . । మా . ని పమరి । రి సా ॥

న . . రా . । ని . . । ప . ॥ తు . . . . । మా . . . . . . । యె . . ॥

సా . . ని స । నీఫా । నీ సా ॥ సా . . ని స । రిపమ । రి . . ॥

. . . . కో . । ప . . । మై . ॥ తే . . ఘ . । న . . । మా . . ॥

సా . . రి మ । పా . . । నీ . . ॥ ని మపా . . । నీ . . । సా . . ॥

యె . . గు ణ । మెం . . । తో . . ॥ చ . క్క . . । నా . . । యే . . ॥

. . . . ని స । రి . . । సా . . ॥ స ని రిసనీ । నీ పా । నీ . . ॥

. . . . ఈ . । ప్రొ . । ద్దు . . ॥ చా . లిం . . । చు . । కొం . . ॥

సా . . ని స । సమరి రిమరి । రిపమా రి ॥ సా . . . . । స నిపా । నీ . . ॥

చే . . యిం . । త . . . . . । క . . . . ॥ న్న . . . . । సు . ఖ । ము . . ॥

సా . . సరి । నిసనీ । పామా ॥ రి సా . । సారి । సా . . ॥

లే . . . । . . . . । . . . . ॥ దు . . . . । న . । న్ను . . ॥

అవతారిక :

స్వీయ ప్రౌఢయగు ఈమె స్వాధీన పతిక. తనకు తన స్వామికిగల అన్యోన్యతను చూచి ఓర్వలేని చెలులు చెప్పెడి మాటలకు లోలోపలనే బాధపడుచున్నది. చెలువుని ముద్దు మాటలు తన చెవుల నిండియున్నవట. చెలుల మాటలకు తావేది ? ఘనమైన సామి రూపు ఆమె కనుల నిండినదట. కొనగొనలనైన నితరులు గానవత్తురా ? తన ఎదనిండియున్న గోపాలరాయనిపై కోపము రమ్మన్న వచ్చునా ? 'తెలిసి తెలియలేక చెలులు పలికేరు' అను కొనుచున్నది.

రాగం - మధ్యమావతి - ఆదితాళం

ప : తెలిసీ తెలియలేక - పలికేరు చెలులు

అ. ప : కలిసియున్న నాసామిపై - కాకసేయ వశమా ? ॥ తెలిసి ॥

చ : చలపట్టి తమ బు - ద్ధులు వినలేదని
అలిగి రేమిసేతు - అతివలెల్ల
చెలువుని ముద్దు మా - టలు నావీనులునిండి
తొలుకుచున్నది తమ మా - టలకు చోటున్నాదా ॥ తెలిసి ॥

2. కొనగంటదముగను - గొనదింతై నాగాని
నెనరు లేని దాయనంచు - నిందించేరు
ఘనమైన సామి రూపు - కనుల నిండియుండగ
కనకాంగి ! యితరులు - గానవత్తురటవే ॥ తెలిసి ॥

3. నాపాలగల మువ్వ - గోపాల సామితో
కోపించుకొమ్మని - కొమ్మలనేరు
ఏప్రొద్దు నాసామి - యెద నిండియుండగ
తాప మింతేగాని - కోపమువ కిమ్మున్నదో ॥ తెలిసి ॥

ప: .. స్థాసన్ని న్నిధ ధన్నిసా । రీ సా స న్ని । ధన్నిసా ॥
.. తె లి . సి . తె . . । లి య . . । లే . క ॥

సా సన్నిసా రీ సరిపమ । రిరిసా । రిమపస నీ ॥
.. ప . . లి కే . . . । . . రు । చె . . . లు ॥

2. ప మరిస సాసన్ని న్నిధ ధన్నిసా । రిసరి మారిమ । పామప నీపని ॥
లు . . . తె లి . సి . తె . . । లి . . య . . । లే . . క . . ॥

సా సరినిస పనిమప మా । రిమ పా మప । నీ సనిపమ ॥
. . ప . . . లి . . . కే । రు . . . చె . । . . లు . . . ॥

అ. ప: రి స సాసని నిప ని నిమా । ప మరీ మా । మరిమా పాపని ॥
లు . క లి . సి . యు . . । న్న . . నా । సా . . మి . . ॥

సా సమరీ రిమరీ సా । సా . ని పా । రిమపా నిపమ ॥
పై కా . . క . . సే । య . . . . । వ . . శ . . ॥

2. రి సరిమ పనిసని పా ని ని మా । ప మరీ మా । మరిమప పమపని ॥
మా . . క . లి . సి యు . । న్న . . నా । సా . . . మి . . . ॥

సా స నిసరీ . సరి పమరిస । సరినీ నిసపా । పనిమా మపరీ ॥
పై కా . . క . సే . . . . . । య . . . . . । వ . . శ . . ॥

ప మరిస
మా . . తెలిసి ॥

చ: . . మరిమా పాపా । నినిపమ రి రిసా । స నిధా ధనిసా ॥
. . చ . ల ప ట్టి । త . . . మ . . । బు . . . . . ॥

స నిసా రీ సా సనిసా । రీ మా । పా నినిపమ ॥
ద్దు . . లు . వి . . । న లే । . ద . . . ॥

పా మరిమా పా పమపా । నీ నిప । సనిపా నీ ॥ సా సాసని నిపపమ । ప నిపమ రీ । సా . . ॥
ని అ . లి గే రే . . । . . మి . । సే . . . . ॥ తు అ . . తి . వ . । లె . . . . । ల్లి . . ॥

.. స నిసా రి రిస । మరిమని పమరి । రిసా ॥ రిమప ని నిపనీ సా రిమరిస । రిసనీ నిప ।
.. చె . లు వు ని . । ము . . . . . . । . ద్దు ॥ మా . .. . . ట లు నా . . . । వీ . . ను . ।

నీ సా ॥ సా స నిసా రి రిమరి । రి స సనిపా । నీ సా ॥
లు నిం ॥ డి తో . లు కు చు . . । న్న . ది . . । త మ ॥

సా సరినీ స వ నిమా ప । సరినీ ని సపా । ప నిమా మ పరి ॥
మా ట . ల . కు . . . । చో . టు . . । నా . . . . . ॥

ప మరిస
దా . . . తెలిసి ॥

అవతారిక :

నాయిక స్వీయ, ప్రౌఢ, ఖండిత. నాయకుడు సవతియింటినుండి వచ్చినట్లు ఆతని చిన్నెలను జూచి గుర్తించిన ఈమె కోపగించుకొని 'దొంతర విడెముతో నాచెంతకు రాకురా'! అని మందలించుచున్నది. ఈపదము విజయరాఘవ ముద్రాంకితము. దీనిని అచ్చుపుస్తకములలో ముఖారి రాగమని వేసియున్నారు. కాని ప్రచలితమైన పాఠము సైంధవి రాగమునందే యున్నది. సుబ్బరామ దీక్షితులవారి 'సంగీత సంప్రదాయప్రదర్శిని' యందు యిదే రాగమని వ్రాసియున్నారు.

సైంధవి ప్రాచీనరాగము. భాషాంగము. ని̤ స రి గ మ ప ద ని - ని ద ప మ గ రి స ని̤ ధ̤ - అనునవి ఆరోహణావరోహణములు. ఇది ఇప్పటి 22 వ మేళమగు ఖరహరప్రియ జన్యము 'పా ద ప మా' - 'పా ద మా' అనునప్పుడు శుద్ధ ధైవతమును 'పా మా' అనునప్పుడు అంతరగాంధారచ్ఛాయగల శుద్ధ మధ్యమమును పలికించుట సంప్రదాయము. 'రి ని̤ సా రి గ మా' - 'రీ గ మ రి గ సా' అనునవి తరుచుగావచ్చు ప్రయోగములు. వెంకటమఖి సంప్రదాయమున సంపూర్ణ సంపూర్ణముగా ఈ రాగమును చెప్పినప్పటికిని, క్షేత్రజ్ఞుల పదములయందు మాత్రము మధ్యస్థాయి నిషాదమువరకు, మంద్రస్థాయి ధైవతమువరకు మాత్రమే సంచారములు కనబడుచున్నవి. ఇది రక్తి రాగము.

రాగం - సైంధవి - త్రిపుటతాళం

ప : దొంతర విడెముతో - నా చెంత రాకురా నీకు నాయాన

అ. ప : యింతకు నే తాళగలనా - యేర ! విజయరాఘవ జాణ ॥ దొంతర ॥

చ : జగ్గు గుల్కుమై బుక్కాతావి - చప్పరించిన నీదుకెమ్మోవి
నిగ్గు నొసలి లత్తుక తీవి - నీటుతోడనూ
దగ్గర నిలువకు పదరా - దానికేను తాళగదరా!
యెగ్గుచేసి నాయెదుర - యీలాగు బొంకుదురా! ॥ దొంతర ॥

2. సిబ్బెంపు గబ్బి గుబ్బులపోటు - చిమ్మరేగిన కీల్జడవేటు
మబ్బుమీరిన నిద్దురపాటు - మరపుతోడను
దబ్బరలాడేవు చాల - దానిదేగదర యీశాల
గబ్బితనము నీకేల - కలికితో మాటాడు మీవేళ ॥ దొంతర ॥

3. చక్కని విజయరాఘవధరా - సామిగా నన్నేలితి వౌరా ?
తక్కులాడి యింటికి పోరా - మక్కువతోడను
యెక్కడిపీ వాడిన విరులు - చిక్కుపడ్డవి నీ కంఠసరులు
నిక్కము దానిపై మరులు - నీవు దానింటికే తరలు ॥ దొంతర ॥

ప : . . . . . . । సా సని । సా . . ॥ రీ . . . . । గా రీ । పా . . ॥
. . . . । దొం . . । త . . ॥ ర . . . . । వి . . । . . . . ॥
రీ రిగమా । రి మా . । రీ . . ॥ పా . . . . । రీ గమ । రిగసా ॥
డె . . . . । ము . . . । . . . . ॥ తో . . . । నా . . । . . . . ॥
రీ . . . . । రి గమా । పాదప ॥ ప మగా . . । గ రిరీ । సా . . ॥
. . . . . . । చెం . . । త , . . ॥ రా . . . . । కు , . । రా . . ॥

రిగమా . . । ప దనిద । నీ . . ॥ ని దదపమా । మ గపమ । మగరి ॥
నీ . . . . । కు . . . । . . . . ॥ నా . . . . . । యా . . . . । . . . . ॥
రి సా . . ।
న . . . . । దొంతర ॥

అ. ప : . . . . . . । సా సని । సా . . ॥ రీ . . . . । గా రి । సా . . ॥ సా . . . .
. . . . . . । ఇం . . । త . . ॥ కు . . . . । నే . . । . . . ॥ . . . . . దొంతర ॥
రీ రిగమా । రిమగా । రీ . . ॥ సా . . . . । రీ గమ । రి గసా ॥
తా . . . . । . . . . । ళ . . ॥ గ . . . . । ల . . । నా . . ॥

చ : . . . . . . । సాసని । సా . . ॥ రీ . . . . । గా రి । సా . . ॥
. . . . . . । చ . . । క్క . . ॥ ని . . . . । వి . . । . . . . ॥
రీ రిగమా । రి మగా । రీ . . ॥ సా . . . . । రీ గమ । రిగసా ॥
జ . . . . । య . . . । . . . . ॥ రా . . . . । ఘు . . । . . . . ॥
రీ . . . . । రి గమా । పాదప ॥ ప మగా . . । గ రిరి । సా . . ॥
వ . . . । సా . . . । . . . . ॥ మి . . . . । గా . . । . . . . ॥
రిగమా . . । ప దనిద । నీ . . ॥ నిదదపమా । మగపమ । మగరి ॥
న . . . . । న్నె . . . । . . . ॥ లి . . . . । తి . . . । వో . . ॥
రి సా . . । సాసని । సా . . ॥ రి . . . . । గా రి । సా . . ॥
రా . . . . । త . . । క్కు . . ॥ లా . . . . । డి . . । . . . . ॥
రీ రిగమా । రిమగా । రీ . . ॥ సా . . . . । రీగమ । రిగసా ॥
యిం . . . । . . . . । . . . . ॥ టి . . . . । కి . . । . . . . ॥

రీ . . . . । రి గమా । పాదప ॥ పమగా . . । గ రిరీ । సా . . ॥
. . . . । పో . . . । . . . . ॥ . . . . . . । రా . . । . . . ॥

రి గమా . . । పదనిద । నీ . . ॥ ని దదపమా । మగపమ । మగరీ ॥
మ . కుక్క . . । వ . . . । . . . . ॥ తో . . . . . । డ . . . । . . . ॥

రీ సా . . । సా సన్ని । సా . . ॥ రీ . . . . । గా రీ । సా . . ॥
ను . . . । యె . . । క్క . . ॥ డి . . . . । వీ . . । . . . . ॥

రీ రిగమా । రి మగా । రీ . . ॥ సా . . . . । రీ గమ । రి గసా ॥
వా . . . . । డి . . । . . . ॥ న . . . . । వి . . . । రు . . ॥

రీ . . . . । రి గమా । పా దప ॥ పమగా . . । గరిరీ । సా . . ॥
లు . . . . । చి . . । కుక్క . . ॥ ప . . . . । డ్డ . . . । . . . . ॥

రిగమా . . । ప దనిద । నీ . . ॥ నిదదపమా । మగపమ । మగరీ ॥
వి . . . . . । కం . . . । . . . . ॥ ర . . . . । స . . . । రు . . ॥

రీ సా . . । సాసన్ని । సా . . ॥ రీ . . . . । గా రీ । సా . . ॥
లు . . . . । ని . . । క్క . . ॥ ము . . . . । దా . . । . . . . ॥

రీరిగమా । రి మగా । రీ . . ॥ సా . . . . । రీ గమ । రిగసా ॥
ని . . . . । సై . . . । . . . ॥ మ . . . . । రు . . । . . . . ॥

రీ . . . . । రిగమా । పాదప ॥ ప మగా . . । గ రిరీ । సా . . ॥
లు . . . . । నీ . . . । . . . . ॥ వు . . . . । దా . . । . . . ॥

రి గమా . . । ప దనిద । నీ . . ॥ నిదదపమా । మగపమ । మగరీ ॥ రీ సా . . ।
ని ం . . . । టి . . . । కే . . ॥ త . . . . . । ర . . . । . . . ॥ లు . . . ।

॥ దొంతర ॥

అవతారిక :

ఈమె ధీరాధీరయగు ప్రౌఢ, స్వీయ. నాయకుడు తన సవతులకు యిచ్చిన ఆభరణములు, కానుకలు తెలుసుకొన్నదై, ఆతనిని దండించి అట్లు తనకేల యివ్వలేదని అడుగుచున్నది. ఇందు క్షేత్రజ్ఞులు ఉదహరించిన ఆభరణములపేర్లు కొంచెము వింతగా తోచిననూ యిప్పటికినీ కొన్ని ప్రాంతములలో ఈ పేరులుగల ఆభరణములు వాడుకలోనున్నవి. ముత్యాలసరములు, జీనాసరిపెనలు, పారిజాతపునసలు, నాగసరాలు, అనునవి యిందు పేర్కొన్న ఆభరణములపేర్లు.

రాగం సైంధవి - త్రిపుటతాళం

ప : మేలు మేలురా నిన్ను - మెచ్చవచ్చునులేరా !

అ. ప : చాలుచాలుర మువ్వ గోపాల నాసామి ॥ మేలు ॥

చ : ముదితకైతే ముత్యాలసరమా ! యల
ముదిత నాకన్న మీ సరమా ? నీవు
పదరి దానికియ్యతరమా - భళిభళిర మేలు కామితరమా ॥ మేలు ॥

2\. అలదానికి జీనాసరిపెనలా - ఔరాపొలతితోనే సరిపనులా ! యా
వెలదికి పారిజాతమునసలా వేమారెవ్వరికి లేనిమన్ననలా ? ॥ మేలు ॥

3\. అతివకు వేయివరాలా అల్లదియే మోహపు జవరాలా ! దాని
రతులచే రమియించ చెయిసరాలా
రమణికి బిరుదు నాగసరాలా ? ॥ మేలు ॥

ప: . . . . రి ని । సా . . । రీ . . ॥ గా రి . . । గరిరిస । రీ . . ॥

. . . . మే . । లు . . । మే . . ॥ లు రా . . । ని . . . । న్న . . ॥

సా . . రి గ । మా . . । మా . మ ॥ ప దనిదనీ । ని దదప । మా . గ ॥

. . . . మె . । చ్చ . . । . . . వ ॥ చ్చు . . . . । ను . . . । . . . . . ॥

రి గమపామ । మగరీ । రీ సా ॥

లే . . . . . । . . . . । రా . . ॥

2. సా . . రి ని । సా . . । రీ . . ॥ గా రి . . । రిగమప । మ గరీ ॥

. . . . మే . । లు . . । మే . . ॥ లు రా . . । ని . . . । న్న . . . ॥

రీసా రిగ । మా . . । . . . మ ॥ ప ద పదనిద నీ । ని దదప । మా . గ ॥

. . మె . । చ్చ . । . . . వ ॥ చ్చు . . . . . . । ను . . . । . . . ॥

రి గమపామ । మగరీ । రీ సా ॥

లే . . . . । . . . । రా . ॥

అ. ప: . . . . . . । పా . . । ప మపమ ॥ ప ద పదనిద నీ । నిదదప । మా . . ॥

. . . . . . । చా . . । లు . . . ॥ చా . . . . । లు . . . । రా . . ॥

మా . . రి గ । మా పా । ప పమగ ॥ రీ గమాగ । రీ గమ । రి గసా ॥

. . . . ము . । వ్వ . . । గో . . . ॥ పా . . . । ల . . । నా . . . ॥

స గరీ . ని । సా . . । . . . . ॥ . . . .

సా . . . . । మి . . । . . . . ॥ . . . . ॥ మేలు ॥

చ: . . . . రి ని । సా . . । రీ . . ॥ రీ . . . . । రీ గా । గ రిరిస ॥

. . . . ముది । త . . । కై . . ॥ తే . . . . । ము . . । త్యా . . . ॥

రీ . . . . । రీగమ । . గ రీ ॥ గమరిగసా । స గరిని । సా . . ॥

ల . . . . । స . ర । . . మా ॥ . . . . . . । య . . . । ల . . ॥

సా . . రి గ । మా . . । పా . . ॥ పద పదనిద నీ । ని దదప । మా . గ ॥

. . . . ము ది । త . . । నా . . ॥ క . . . . . . । న్న . . . । మీ . . ॥

రిగమపామ । గ రిరీ । రీ . . ॥ సా . . పా । ప మపమ । పాదా ॥

స . ర . . । మా . . । . . . . ॥ . . . . నీ । వు . . . . । ప ద ॥

పదనిదనీ । ని దదప । మా . గ ॥ రిగమాపా । పపమగ । రీగమ ॥

రి . . . . . । దా . . . । ని . . ॥ కి . య్య . . । త . . . । ర . . ॥

రి గసారి గ । మా . . । పా . ॥ ప ద ని దనీ । ని దదప । మా . గ ॥

మా . . . భ శి । భ . . । శి . . ॥ మే . లు . . । కా . . . । మి . . . ॥

రి గమాపా । మాగా । రీ . . ॥ సా . .

త . ర . . । మ . . । . . . . ॥ . . . . ॥ మేలు ॥

అవతారిక :

నాయిక సామాన్య, తృప్త. మువ్వగోపాలదేవుడు తన్ను లాలించి పలుకొన్న విధములను తలచుకొని తలచుకొని ఆనందించుచు 'ఇటువంటి ప్రేమగల ఓ సామి! మనసు నిన్నెడబాయదు' అని ఆతనితో విన్నవించుకొనుచున్నది

శ్రీరాగము పూర్వ ప్రసిద్ధములయిన ఘనరాగములలో నొకటి. దీనిని **వెంకటమఖి** సంప్రదాయమున 22 వ మేళముగా చెప్పుకొన్నారు. ఇప్పటి 22 వ మేళమగు ఖరహరప్రియ జన్యముగా దీనిని చెప్పుకొనవలసియున్నది. 'ప ద నీ' అను ప్రయోగము అక్కడక్కడ వచ్చునని పూర్వాచార్యుల మతము. కాని క్షేత్రజ్ఞుల పదమునందు 'ప ద నీ' అను ప్రయోగము కానరాదు. లలితములైన స్వరసందర్భములతో, ఈ పదమునందలి సాహిత్యభావములు పొందగబడియున్నవి.

శ్రీరాగం - త్రిపుటతాళం

ప : మనసు నిన్నెడబాయదు ప్రాణేశ ! నా

అ. ప : మనసు నిన్నెడబాసి క్షణమైన నోర్వదు
మనవాలకించు శ్రీ మువ్వ గోపాల ! సామి ! ॥ మనసు ॥

చ: మేటిపై తాణి కొంగు జారగదీసి
గోట గుబ్బల జెనకి
నీపైన బింబోష్ఠము పానము చేసిన
నేటి చిన్నెలనే తలచి మెచ్చి ॥ మనసు ॥

2. కస్తూరిమైనలది కడువేడ్కలలరగ
నిస్తుగ వీణమీటి విస్తారముగా రత్న
సరములు నా కొసగి
కుస్తరించిన నాటికొలది తలచిన నా ॥ మనసు ॥

3. కేళికా నిలయమున సొంపుగా రతి
కేళి గూడిన సొగసు
మాలిమితోడను మువ్వగోపాలసామి
ఏలిన నీ వగలు నేలాగు మరతును ? ॥ మనసు ॥

ప: . . . . గ రి । సా . రి । సనిఫా ॥ నీ . సా . । ఫ నిసరి । గా రీ ।
. . . . మ న । సు . . । ని . . ॥ న్నె . డ . । బా . . . । . య ॥
సా . . రి మ । పా . మ । రీ గా ॥
దు . . ప్రా . । ణే . . । శ . ॥

అ. ప : రి సా రిమ । పా . . । పా . . ॥ ప నీ నిమా । పా పమ । పా . . ॥
నా . మన । సు . . । ని . . ॥ న్నె . డ . । బా . . । సి . . ॥
. . . . ప ని । స రిగా । రీ సా ॥ స నిరిసనిప । నీ . . । సా . . ॥
. . . . తుణ । మై . . । న . ॥ నో . . . . . । ర్వ . . । దు . . ॥
. . . . ప ని । స రిగా । రీ సా ॥ స నిరిసనిప । నీ . . । సా . . ॥
. . . . మన । వా . . । ల . . ॥ కిం . . . . . । చు . . । శ్రీ . . ॥
. . . . ప ని । సా . రి । ని సాప ॥ ప నినిపపమ । పా . మ । రి గా ॥
. . . . ము . । వ్వ . . । గో . . ॥ పా . . . . . । ల . . । సా . . ॥
రి సా
మి . మనసు ॥

చ : . . . . రిమ । పా . . । పా . . ॥ ప మపామా । రి గా । రి . . ॥
. . . . క . । స్తూ . . । రి . . ॥ మై . . . . । న ల । ది . . ॥
రి . . గ రి । సా . . । సా . రి ॥ సానినిపా । నీ . . । సా . . ॥
. . . . కడు । వే . . । డ్క . . ॥ ల . ల . . । ర . . । గ . . ॥
. . . . పని । స రిగా । రి సా ॥ రిమా రిమా । పా . . । పా . . ॥
. . . . సి . । స్తు . . । గ . ॥ వీ . ణ . । మీ . . । టి . . ॥
. . . . రిమ । పా . . । పా . . ॥ ప నీ నిమా । పా . మ । పా . . ॥
. . . . వి . । స్రా . . । ర . . ॥ ము . గ . । ర . . । త్న . . ॥

. . . . పని । స రిగా । రీ సా ॥ స నిరిసనిప । నీ నీ । సా . . ॥

. . . . సర । ము . . । లు . . ॥ నా . . . . . । కొ స । గి . . ॥

. . . . ప ని । స రిగా । రీ సా ॥ స నిరిసనిప । నీ . . । సా . . ॥

. . . . కు . । స్త . . । రిం . ॥ చి . . న . . । నా . . । టి . . ॥

. . . . ప ని । సా . రి । నిసాప ॥ పనినిపపమ । పా . మ । రి గా ॥

. . . . కొ ం । ది . . । త . . ॥ ల . . . . . । చి . . . । న . . ॥

రీ సా

నా . . మనసు ॥

అవతారిక :

విరహోత్కంఠితయగు ఈ స్వీయ నాయిక ప్రౌఢ. ఎంతోకాలమునుండి తనవద్దకు రాని నాయకుడు ఇప్పుడు వత్తునని చెలికత్తెకు చెప్పి పంపగా వద్దు రావద్దని అతనిరాకకై ఎదురుచూచుచూ హెచ్చయిన వెన్నెల చిచ్చుల రాత్రులు ఎన్నో గడిపితినని, నెలలెంచి కలకంఠ పికనాదములు మించు మధుమాసములు గడపితినని, శకునములడిగితినని, కామించి నాథుల కలయు చెలులచూచి కరగి చింతనొందితినని చెప్పి, 'రామరామ! ఈ మేనితో వాని మోము జూడ వలెనా? మొదటి పొందే చాలు. వదరకపోవే!' అని మందలించుచున్నది.

ఈ పదమునకు ఒక చిన్న ఇతిహాసము కలదు. తంజావూరి అచ్యుత విజయరాఘవ భూపాలుడు క్షేత్రజ్ఞులయందు ప్రీతికలిగి తనతో సమానముగా ఆయనను గౌరవించునట్లేర్పాట్లు చేసినాడట. ఇది గని ఆస్థానమునందలి తక్కిన పండితులందరూ అసూయాదూషితులై ఏరా, పోరా, రారా అను సంబోధనలుగల ఏకవచన ప్రయోగములతో కవిత్వముచెప్పు ఈతనికి విద్వాంసుడైన రాజు ఇంతటి గౌరవమిచ్చుటయా! అని అనుకొనుచుండిరట ఇది తెలిసి ఒకనాటి సభలో ఈ కాంభోజిపదమును 3 వ చరణపుటర్ధభాగమువరకు పాడి 'తక్కిన భాగమును మీ విద్వాంసులచేత పూర్తిచేయించుకొనుడు. నేను తీర్థయాత్రలకుపోయి మూడు నెలల తరువాత వచ్చెదను.' అని రాజువద్ద అనుజ్ఞ గైకొని క్షేత్రజ్ఞులు వెడలిపోయినారట. తంజా వూరి ఆస్థానమునగల విద్వాంసు లెవరికిని పదమునందుగల భావమునకు సరిపోవు సందర్భము మూడు నెలలయినను స్ఫురింపలేదట. క్షేత్రజ్ఞులు గడువు ముగియునాటికి తిరిగి వచ్చుచుండగా నగరమునకు వెలుపల వారిని సంధించి పాదాభివందనములు చేసుకొని 'అయ్యా తెలివితక్కువ మాటలు ఆడుటకు మాకు బుద్ధియున్నదే కాని, ఇటువంటి రసవంతములయిన సందర్భములు పూరించుటకు లేదుసుమండీ' అని వినయపూర్వకముగా పండితులు చెప్పుకొనగా, క్షేత్రజ్ఞులు చిరునవ్వుతో 'రామరామ ఈ మేనితో ఇంక వాని మోము జూడవలెనా! మొదటి పొందే చాలు!' అని పూరించినారట. విజయరాఘవప్రభువుకూడా ఎంతో సంతోషించి వారికి బహుమానములిచ్చిరట. కనుకనే ఈపదమును సమస్యాపదమని అందురు.

కాంభోజిరాగము అతిప్రాచీనమయిన రక్తిరాగములలో ఒకటి. ఇది భాషాంగము. 'స ని ప దా స ' అను సందర్భమున పలుకు కాకలి నిషాదస్వరమే ఇందలి భాషాంగ స్వరము. ఈ రాగము ఇప్పటి 28 వ మేళమగు హరికాంభోజి జన్యము. నిజమునకు హరికాంభోజికన్న ఎంతో ప్రాచీనమయినది కాంభోజి. వెంకటమఖి సంప్రదాయమున చెప్పిన కాంభోజియు క్షేత్రజ్ఞుని పదములయందలి కాంభోజియు ఒకేవిధముగానున్నది. క్షేత్రజ్ఞుని పదములు ఇప్పుడు లభ్యమయినవాటిలో సుమారు ముప్పదిపదములకు పైగా కాంభోజిరాగమున కలవు. మాకు పాఠమున్న 9 పదములలోను ఏ ఒక్కటీ రెండవదానిని పోలిలేక స్వతంత్రమైన స్వరసందర్భములు కలిగియున్నవి. తెనుగునగల కొన్ని కావ్యములలో ఈ రాగప్రసక్తి గలదు.

16 వ శతాబ్దపువాడును, సంగీత సాహిత్య భరతశాస్త్ర కోవిదుడును, మహాకవియును, శ్రీకృష్ణదేవరాయలవారి అష్టదిగ్గజములలో నొకడును నగు రామరాజభూషణుడు తన వసుచరిత్రయను మహాప్రబంధమునందలి నొక పద్యమున

"ఆ జాబిల్లి వెలుంగు వెల్లికలడాయనే లేక రాకానిశా
రాజశ్రీసఖమైన మోమున పటాగ్రంబెత్తి, యెల్గెత్తి యా
రాజీవానన యేడ్చె, కిన్నరవధూరాజత్ కరాంభోజ కాం
భోజీమేళ విపంచికారవ సుధాపూరంబు తోరంబుగన్."

కాంభోజిరాగమును కరుణ, విరహములను, భావములు వ్యక్తముచేయుటకు చక్కగా ఉపయోగించి యున్నారు.

రాగం - కాంభోజి - త్రిపుటతాళం

ప: వదరకపోవే వాడు పిలవచ్చీని - వద్దు రావద్దనవే కూడియున్నదేచాలునే!

అ.ప: అది ఒక్కయుగము వేరే జన్మము - యిపుడు
అతడెవ్వరో నే నెవరో ఓ చెలియ! ॥ వదరక ॥

చ: నిచ్చనిచ్చలు నేడే వచ్చీని రేపైన - వచ్చీననుచు మదిలో
నిచ్చగాపలువేడి నిట్టూర్పులచేత - నింతిరో పెదవులెండి
హెచ్చయిన వెన్నెలచిచ్చు రాత్రులు
యెన్నెన్నో గడిపితి నిక నేటిమాటలే! ॥ వదరక ॥

2. వలపుకాడిదేకదా వచ్చుననుచు దెరు - వులు జూచి వేసారితి
నెలలెంచి యలసితి నిలువరాని ప్రేమ - నెమ్మది నడచుకొంటి
కలకంఠ శుకనాదములు వించు మధుమాస
ములు గడిపితి వట్టి ముచ్చటలిక నేలే! ॥ వదరక ॥

3. ఖామరో శకునము లడిగితి మువ్వ గో - పాలుడు వచ్చుననుచు
కామించి నాథుల గలయు చెలుల జూచి - కరగి చింతనొందితి
రామ! రామ! యీ! మేనితో ఇంక వాని
మోము చూడవలెనా - మొదటిపొందే చాలునే ॥ వదరక ॥

ప: .... దస । సా . ద నీ । దాపా ॥ పా పా . ద నిదా . । మా . ప దపా . । పా . గ మగ ॥
.... వద । ర .... । క . ॥ పో .. .... । .... । వే .... ॥

మా .... । మాదప మగ । పా . మ పా . మ ॥ పా .. పమ । పా .. । దా . ని దా . ని ॥
...... । వా .. .. । .... ॥ డు .. ఏ . । ల .. । వ ...... ॥

ప దా ... । నిదదప । దా . ని దా . ని ॥ పదాపసా । పా . మ పా . ద । పా . ద సా ॥
చ్చి .... । ని ... । .... ॥ .... వ । ద్దు ..... । ..... ॥

ససనిదా . నిదపా । పా . గ మగ । మగగరి ॥ సా .... । సా గరి । గీ పా ॥
రా .... వ .. । ద్ద .. .. । న ... ॥ వే .... । కూ .. । డి . ॥

న ధసాఫా । ధా .. । సా .. ॥ సా సా . రి గమ । దపమగ । పా . మ పా . మ ॥
యు .... । న్న .. । ది .. ॥ చా .... । .... । లు ...... ॥

పా ..

నే .. వదరక ॥

అ. ప: .... పపమగ । పా .. । దా .. ॥ సా . సా . । సా .. । సా సగరీ ॥
.... అ . ది . । ఒ .. । క్క .. ॥ యు . గ . । ము .. । వే .. ॥

రీసాసా । సా . రి గమ । రిగ సా ॥ ద సద రిస నిద । నిదనిప । పమపమ ॥
రే .. జ । న్మ .... । .. ము ॥ యి .. పు .. । డు ... । .... ॥

పా .. పద । గమగా రిగరి । సా .. ॥ ద సద రిస నిద । ని దనిప । పమపమ ॥
.... అత । డె .. ... । వ .. ॥ రో ...... । నే ... । .... ॥

పా . . గమ । పా . దని దా । మా . పద పా ॥ పా పద సా . । సా . ద నిద । నిదపా ॥
. . . . నెవ । రో . . . . । . . . . . ॥ ఓ . . . . । చె . . . . । లి . . ॥

ప పమగా . మగ రిస । సా . రి గమ । దపమగ ॥
య . . . . । . . . . . । . . . . ॥

పా . మ పా
. . . . . వదరక ॥

చ: . . . . ద సి । స నిద దా । దా . . ॥ నీ దా . . । నిదదప । దా . ని దా . ని ॥
. . . . భా . । మ . . . । రో . . ॥ శ కు . . । న . . . । ము . . . . . . ॥

ప దాప మప । దారిస సనీద । దాపా ॥ ప మ మదపమ గా । గమగా గరి । సా . . ॥
లు . . అ డి । గి . . . . . । తి . . ॥ ము . . . వ్వ . . . । గో . . . . । . . . . ॥

సా . . స ప । పా . గ మగ । మా . . ॥ మా మదపమ గా । మా . . । మాదప మా ॥
. . . . పా . । లు . . . . . । డు . . ॥ వ . . చ్చు . . । న . . । ను . . . . ॥

పా . . ద స । సనీద దా । దా . . ॥ నీ దా . . । ని దదప । దా . ని దా . ని ॥
చు . . కా . । మిం . . . । చి . . ॥ నా . . . . । ధు . . . । ల . . . . . . ॥

పదాప మప । దా రిస సనీద । దాపా ॥ ప మ మదపమ గా । గమగా గరి । సా . . ॥
. . . . క ల । యు . . . . . । చె . . ॥ లు . . . ల . . . । జూ . . . . । చి . . ॥

సా . . స ప । పా . గ మగ । మా . . ॥ మామదపమ గా । మా . . । మాదప మా ॥
. . . . క ర । గి . . . . । చిం . . ॥ త . . . . . . । నొం . . । ది . . . . ॥

పా . . ప పమ గ । పా . . । దా . . ॥ సా . సా . । సా . . । సారీ ॥
తి . . రా . . . । మ . . । రా . . ॥ మ . . . । యీ . . । . . . . ॥

రీసాసా । సా . రి గమ । రిగసా ॥ ద సద రిస నిద । ని దనిప । పమపమ ॥

. . . . మే । ని . . . . । . . తో ॥ యిం . . క . . . । వా . . . । ని . . . ॥

పా . . ప ద । గ మగా రిగరీ । సా . . ॥ దసద రిస నిద । నిదనిప । పమపమ ॥

. . . మో . । ము . . . . . । జూ . . ॥ డ . . . . . । వ . . . । లె . . . ॥

పా . . గ మ । పా . దని దా । మా . పద పా ॥ పా పద సా . । సా . ద నిద । నిదపా ॥

నా . . మొ ద । టి . . . . . । పొం . . . . ॥ దే . . . . । చా . . . . । . . లు ॥

పపమగా . మగ రిస । సా . రి గమ । దపమగ ॥

నే . . . . । . . . . . । . . . . ॥

పా . మ పా

. . . . వదరక ॥

అవతారిక :

స్వీయ, మధ్య, యగు ఈ నాయిక కలహాంతరిత. ఈమె మనసు లక్క-వంటిదట. అయినను తన స్వామిని లాలించక, మనసు నొప్పించినదట. 'అట్లుచేసి ఇప్పుడేల చింతిం చెదవు'? అని చెలికత్తె నాయికను మందలించుచున్నది.

రాగం - కాంభోజి - ఆదితాళం

ప : నిన్నునీవే నొచ్చుకొనేవు - నీ మనసున కరగేవు

అ. ప : సన్నుతాంగి మువ్వగోపాలుని - చాల అరుదూరు చేసి ॥ నిన్ను ॥

చ : తాళిమి కలిగిన వాడని యెంతో దండింప మనసు రాని
మేలు తలచి నే తాళలేనని - యేల మనసు నొప్పించితినని ॥ నిన్ను ॥

2. నిన్ను జూచి యుప్పొంగునని - నీ వతని జీవనమని
కన్నె నీ వింత కోపగించితే - కన్నుల నీరు నించుగాయని ॥ నిన్ను ॥

3. మక్కువ నమ్మిన వాడని - మా మువ్వ గోపాలుడని
లక్కవంటి మనసు రాయై - లాలించ నైతినా యని ॥ నిన్ను ॥

ప: . . . ని దాదా । నిద దపదా । సా . రి స నిదా ॥
. . . ని న్నునీ । వే . నో . . । చ్చు . . కొ . . ॥
దానిప ప పమ పమ పానిద పపమగ । మా గమపమ । గమ గమ ॥
నే . . వు నీ . . . మ . . న . . . । సు న . . . । క . ర . ॥
ప ద ప
గే . వు నిన్ను నీవే ॥

అ.ప: . . . మగ పా ప స దా । సా రీ । సరిగమ పమమగ ॥
. . . స . న్నుతాం . . । గి రో । . . . . ॥
గరిమగ గరి సద సా రీ గ రి । సా . ద ద స శ్రీ । రిస నిద దా నిప ॥
. . . . . . ము . వ్వ గో . . । పా . . . . . । . . . . లు . . ॥
పా . దప దా దమగా । గ రి రీ సా । దారిస సనిదా ॥
ని . చా . ల ఆ . . । . . . రు । దూ . . . . . ॥
పా పని దా పదపా పమ । మగగరి । సరిగమ ॥
రు జే . . . . । . . . . । సి . . . ॥
పా ని దా ప
. . . . నిన్ను నీవే ॥

చ: . . . దా సరి స ని దా । పా . మ పా । . ని ద ప పమగ ॥
. . . తా . . శి . మి । క . . లి । . గి . న . . . ॥
మా . ప మగమ పాదని ప । దపా ద సా । సా . ప దారిస ని ద ॥
. . . వా . . . డ ని . . । యెం . . . . । . . . . తో . . . . ॥
దానిప ప పమ పమ పా సద స । స నిదా నిదపా । పమగా మగరీ ॥
. . . . దం . . . డిం . . ప । మ . . న . . । సు . . రా . . ॥

పమగరి సా సధసా సధ్ధా । సా . . । . . . . . ॥

. . . . । ని . . । . . . . ॥

. . . మగ పా పసదా । సా రీ । సరిగమ పమమగ ॥

. . . మే . లు త . . । ల చి । నే . . . . ॥

గరిమగ గరి సద సా రీగరి । సా . ద దసరీ । రిసనిద దా నిప ॥

. . . . . . తా . ళ తే . . । . . . . । న . . . ని . . ॥

పా . దప దా దమగా । గరిరీ సా । దరిసా సనిదా ॥

. . . ఏ . ల మ . . । న . . ను । నో . . . . . ॥

పా ప నిదా పదపా పమ । మగగరి । సరిగమ ॥

. . ప్పిం . . . . . చి . । . . తి . । . . న . ॥

పాని దామ

ని . . . . నిన్నునీవే ॥

అవతారిక :

ధీర నాయిక యగు ఈమె స్వీయ, ప్రౌఢ. ఒకప్పుడు తన యందు ప్రేమాను రాగములు కలిగిన పతి తాత్కాలికముగా తన్నెడ బాసి తిరిగి రాగా ఆతడు ఇంత కాలమును వేరొక యువతి చెంత గడిపి వచ్చినాడను అనుమానముతో 'ముందు నిన్నెరుగనా మువ్వగోపాలా - ఎందుకు ఈ మాటలని ' కోపించుకొనుచున్నది.

రాగం - కాంభోజి - త్రిపుటతాళం

ప : ఎందుకు ఈ మాటలేల ?

అ. ప : ముందు నిన్నెరుగనా ? ఓ మువ్వ గోపాల ॥ ఎందుకు ॥

చ : నిలుపు నాపై దయయింక - అ చెలియతో అలిగి వచ్చితివో లేక
తలపు తెలిసె నిందాక న
న్నల యించినా దైవమును - అనవలె గాక ॥ ఎందుకు ॥

2. మనసురాని పొందుమాను ఆ - కనకాంగివలె జక్కని దానగాను
నిన్ను మెప్పించ నేర్తునే నేను ఓ
వనజాక్ష ! సరసము వద్దు నాతోను ॥ ఎందుకు ॥

3. రంతు సేయక మున్ను రావా ? నే
నెంతో కోపించిన నెదురాడి నావా ?

ఎంత లేదని యుండ నీవా అది
కొంత కాలము మువ్వ గోపాలదేవా ! ॥ ఎందుకు ॥

ప: . . . . స రి । గా . . । గా . . ॥ మా మదపమ గా । గ మగా రిగరీ । సా . . ॥
. . . . ఎం . । దు . . । కు . . ॥ యీా . . . . . . । మా . . . . . । ట . . ॥

సధసా ఫధా గరి । సా . . । . . . . . ॥
లే . . . . . . । ల . . । . . . . . ॥

2. . . . . సరి । గ మ పాదప । ప మగా గామరి ॥ మా మదపనుగా । గమగా రిగరీ । సా . . ॥
. . . . ఎం . । దు . . . . । కు . . . . . ॥ యీా . . . . . । మా . . . . . । ట . . ॥

స ధసా ఫధా గరి । సా . . । . . . . ॥
లే . . . . . . । ల . . । . . . . ॥

3. . . . సరి । రీ రినిద । దా . ని పా ॥ పమ మదపమ గా । స రీ రిప । గమరిగ సా ॥
. . . . ఎం । దు . . . । కు . . . ॥ యీా . . . . . । మా . . . । . . . . ట ॥

స ధసా ఫ ధాగరి । సా . . । . . . . ॥
లే . . . . . . । ల . . । . . . . ॥ ఎందుకు ॥

అ. ప: . . . . ప మ గా । పా . . । పా . స దా ॥ సా . స ని దా । దానిద దానిప । పా . మపా . మ ॥
. . . . ముం . . . । దు . . । ని . . . . ॥ న్నె . రు . . . । గ . . . . . । నా . . . . . ॥

పా . . పా । దాదని । నిదపా ॥ ప మగా మగ రీ । రిపమా గరి । సరిగమ ॥
ఓ . . ము । ప్వ . . । గో . . ॥ పా . . . . . . । . . . . . । ల . . . ॥

2. దపమా ప మగా । పాపసదా । సాసగరీ ॥ రిస రిగమరిగా . । సా . ద నిద । దానిప ॥
. . . . ముం . . । దు . . . । ని . . . ॥ న్నె . . రు . . . , । గ . . . . । వ . . ॥

పా . . పద । గమగా రిగరీ । సా . . ॥ సససనిదా . నిదపా । పా . మ గరి । సరిగమ ॥
ఓ . . ము . । వ్వ . . . . . । గో . . ॥ పా . . . . । . . . . . । ల . . . ॥

3. పాదప నిదామ పమగా । పాపసదా । సాసగరీ ॥ సాగరి రిపగమ గరిసా ।
. . . . ముం . । దు . . . । ని . . . ॥ న్నె . . . . రు . . . . ।
సా . దనిద । దా . ని పా ॥ పా . . ప ద । గమగా రిగరీ । సా . . ॥
గ . . . . । న . . . ॥ ఓ . . ము . । వ్వ . . . . . । గో . . ॥
ససనిదా . నిద పా । పమగరి । మరిసా ॥ సఫధా
పా . . . . । . . . . । ల . . ॥ . . . . ఎందుకు ॥

చ. . . . . పనిదా । పాపద । పా . గ మగ ॥ మా . మప గమ । పా . . । దా . ని పా ॥
. . . . ని . లు । పు . . । నా . . . . ॥ పై . . . . . । ద . . । య . . . . ॥
దా . . . . । దనిదస నిద । దా పా ॥
యిం . . . । క . . . . . । . . . . ॥

2. పా . . సనిదా । పదనిద మపదప । పా . గ మగ ॥ పమగా మ పా . । పా . . । దా . ని పా ॥
. . . . ని . లు । పు . . . . । నా . . . . ॥ పై . . . . . . । ద . . । య . . . . ॥
దా . . . . । దనిదస నిద । దాపా ॥ పా . మ పా . మ గమగా । గామగ గామగ । గామగ గామగ ॥
యిం . . . । క . . . . . । . . . . ॥ ఆ . . . . . చె . లి । య . . . . . . । తో . . . . . . ॥
గరిగా రిగమగ మా । గరిగా రిగమగ । గరిసా సా ॥ సా . . సరి । గా . మ పాదప । మగమా ॥
అ . . . . । ల . . . . . . । . . . గి ॥ వ . . చ్చితి । వో . . . . . । . . . . ॥
గామ దప మా । పా . . । . . . . ॥
తే . . . . . । క . . । . . . . ॥

1. . . . . పమగా । పా . . । పా . స దా ॥ సారిగమరీ గ । సా సా . ద । దారిస నిద ॥
. . . . త . ల । పు . . । తె . . . . ॥ లి . సే . . . । నిం . . . . । దా . . . . ॥

2. దా.నిపా పమగా । పా . . । పా.స దా ॥ సాగరిరిపగమ రిగసా । సాసద । దారిస నిద ॥

క . . . త . ల । పు . . । తె . . . . ॥ లి . . . . సే . . . . . । నిం . . । దా . . . . ॥

దా . నిపా పాసద । దామగ గరిగరి । సా . . ॥ సాదదారిసనిద । దానిప । పా . మ పా ॥

క . . న న్నల . । యిం . . . . । చి . . ॥ నా . దై . . . . । వ . . . । ము . . . . ॥

పాపాగమ । పా దనిదా । దమ పదపా ॥ పపమ గమరి । గరిసా । స న్నిఫా ॥

. . . . వన । వ . . . । లె . . . . . ॥ గా . . . . . . । క . . । . . . . ॥

3. ధా . . పమగా । పా . . । పా . స దా ॥ సాగరి రిపగమ రిగసా । సాసద । దారిస నిద ॥

. . . . త . ల । పు . . । తె . . . . ॥ లి . . . . సే . . . . . । నిం . . । దా . . . ॥

దాపా పాసద । దామగ గరిగరి । సా . . ॥ పాసద సా.రిగ రిసనిద । దా.నిపా । పా.మపా ॥

క న న్నల . । యిం . . . . । చి . . ॥ నా . . దై . . . . । వ . . . । ము . . . . ॥

పా . . గాగమ । పా దనిదా । దమ పదపా ॥ పా సద సా . । సనిదా నిదపా ।

. . . . న న . । వ . . . । లె . . . . . ॥ గా . . . . . . । క . . . . . ।

పమగా మగరీ ॥ సన్నిఫా . ధా

. . . . ॥ . . . . . ఎందుకు ॥

అవతారిక :

స్వీయ నాయిక యగు ఈమె మధ్య, విరహోత్కంఠిత. నాయకుని యుపేక్షయు, అతడు అన్య భామినితో కూడి యుండుటయు, తెలిసి నప్పటికిని, ఆతని యందలి ప్రేమాను రాగములను యణచుకొనలేక చెలికత్తెతో చెప్పుకొని పలవించుచున్నది. ఈ పదమునందుగల **మూడవది** యగు ముద్రాచరణము కానరాలేదు.

రాగం - కాంభోజి - త్రిపుటతాళం

ప: అక్కరో! వానికి నాపై హర్షము లేదుగ

అ. ప: చక్కనాయె రా రమ్మని - సారెకు వేడిన గాని ॥ అక్కరో ॥

చ: నిన్నవాని పిలువ బోతే - నీరజాక్షియును తాను
నన్నుజూచి తలుపు మూసి - నవ్వు కొనుచును
నన్ను తాంగిరో! యింతైన - సద్దసేయక యుండితే
నన్ను దూరుకొని - న్యాయము గాదని యెంచి వచ్చితి ॥ అక్కరో ॥

2. చక్కగ చూడడు నన్ను - సరసాన మాటాడడు
వొక్క పూటైన మనసు - యువిద! వానికి
మక్కువ యేమియు లేక మగువరో! నా చెలిమి
వెక్కస మాయెనో గాక - వెలది! యేమి బోధించినదో ॥ అక్కరో ॥

ప: . . . . ప ద । సా . . । స నినిద ॥ దా . ని పా . . । పపమగ । మగగరి ॥
. . . . అ . । క్క . . । రో . . . ॥ వా . . . . . । ని . . . । కి . . . ॥

సా . . . . । స నిధా । ధాసధ ॥ సా . . స రి । రిదా । దా . ని పా ॥
నా . . . . । పై . . । . . . . ॥ ని . . హా . । ర్ష . । ము . . . ॥

ప పమగా . మగ రి । స రిగమ । పా . . ॥ పానిద మా
లే . . . . । దు . . . । గా . . ॥ . . . . అక్కరో ॥

అ. ప: . . . . ప ద । సా . . । సాగరి ॥ గ రి రీ సా । సరిగమ । గరిగా ॥
. . . . చ . । క్క . . । నా . . ॥ యే . రా . । ర . . . । మ్మ . . ॥

సా . . పాసద । దారిస సారిగ । రి సనీ దా ॥ దపాపా . । పా పానిద । ప పమగ ॥
ని . . సా . . । రె . . . . . । కు . . . ॥ వే . డి । న . . . । గా . . . ॥

పా.మ పా ॥
ని . . అక్కరో ॥

చ: . . . . గ రి । రి మగా గా । మ దపమ ॥ గా . . . . । గమరి రిమరి । సా . . ॥
. . . . ని . । న్న . . . । వా . . . ॥ ని . . . . । పి . . లు . . । వ . . ॥

సా . . . । సా . . । . . . . ॥ . . . . సరి । గా . మ పా । పా . మ పా ॥
బో . . . । తే . . । . . . . ॥ . . . . నీ . । ర . . . । జా . . . ॥

దా ని ని దప । పా . ద సా । స నినిద ॥ దా.ని పా పమగా । పా . . । పా పాసద ॥
కు . యు . . । ను . . . । తా . . . ॥ ను . . . ని . . । న్ను . . । జూ . . . ॥

సా . . . . । సా . ద ని ద । పాపా ॥ పా . పసద । సా . . । . . . . ॥
చి . . . . । త . . లు . । పు . ॥ ము . . . . । సి . . । . . . . ॥

. . . . గమ । పా . ద సా । సా . ద నిద ॥ ద పాపనిద । పా . గ మగ । పా . మ పా . మ ॥
. . . . న । వ్వు . . . । కొ . . . . ॥ ను . . . . । చు . . . . । . . . . . . ॥

పా . . గరిరిమ । గా . . । మ ద పమ ॥ గామమగరి । గరిపమ । గ రిగరి ॥
ను . . స . . । న్న . . । తాం . . . ॥ గి . రో . . । యిం . . . । తై . . . ॥

సా . . సరి । గా . మ పా । పా . మ పా ॥ దా నినిదప । పా . ద సా । సా . ద ని ద ॥
న . . స . । డ్డ . . . । సే . . . ॥ య . క . . । యుం . . . । . . . డి . ॥

దనిపా పా పమగా । పా . . । పాసద ॥ సా . . . . । సా . ద నిద । దాపా ॥
తే . . . న . . । న్న . . । నే . . ॥ ను . . . . । దూ . . . . । రు . ॥

పా పద సా సద । సా . . । . . . . ॥ ద ససాగమ । పా . ద సా । స దనిద ॥
కొ . . . . . । ని . . । . . . . ॥ న్యా . . య . । ము . . . । కా . . . ॥

దపాపనిద । ప మగా మా । పా . . ॥ . . . .
ద . ని . . । యెం . . . । చి . . ॥ . . . . అక్కరో ॥

అవతారిక :

విరహోత్కంఠిత నాయికయగు ఈమె పరకీయ, ధీర. తనయందు ఎంతో అనుకూలత గల ప్రియుని దాపుననే దాచి తన చెలులే తన్నలయించుచున్నారను భ్రమ కలదీమెకు. ముందు 'నే నెవ్వరి పొందెడబాపితినో అందుకీలాగైతినని, ఏ ప్రొద్దు ప్రాణవిభు నెడబాయని చెలులు ఎన్ని నోములు నోచిరో తెలియ, అందరికి చల్లనైన చందమామ నాపాలిటికనలమాయెనయ్యో చెలియ' అని వగచుచున్నది.

రాగం - కాంభోజి - ఆదితాళం

ప : మోసమాయె నాబుద్ధికి మోసమాయెనే

అ. ప : మోసమాయె నేమిసేతు - మువ్వగోపాలుడు నేడు
మ్రొక్కి వేడినరాడే ఓ చెలియా ! ॥ మోసమాయె ॥

చ : అందరికి చల్లనైన చందమామ నాపాలిటి
కనలమాయె నయ్యో ఓ చెలియ !
ముందు నే నెవ్వరి పొందు ఎడబాపితినో
అందుకీలాగైతినో ఓ చెలియ ॥ మోసమాయె ॥

2. వలవల కన్నీరు వెల్లువలాయ నేటికే
వెలదిమోముజూచితినో చెలియ !
అలసి మువ్వగోపాలుడు అనిశము
ననుగూడి అలసటలను - బెట్టునో చెలియా !
చిలుక పగ సాధించెనే దీని బెంచిన
చేతులెటువంటి వోచెలియా ? ॥ మోసమాయె ॥

3. యెప్పొద్దు ప్రాణవిభుల నెడబాయని యింతు
లెన్ని నోములు నోచిరో చెలియ !
దాపున గూడున్న విభుని దవ్వులబెట్టు చెలులు
నాపాలగలిగిరో ఓ చెలియా ! ॥ మోసమాయె ॥

ప : . ప ద సా . ద దా రిస నిద ద నిపా । పా పానిద ప మమగ । పాదా ॥
. మో . స . . మా . . . . యె . . । నా . . . బు . . . । ద్ధి కి ॥
సా సనిదా పా పా పానిద । పమగా మా । పా . . ॥
మో . . . స మా . . . । . . . . । యె . . ॥

అ. ప : ప పమగ పా పా సద సా । సాసరి గమరిగ । సా సా ॥
మో . . స మా . . యె । నే . . మి . . . । సే తు ॥
ద పాద సా సా సా . ధ । ద సరి రి సనిద । దానిప పా ॥
ము . . వ్వ గో పా . . । లు . . డు . . . । నే . డు ॥
. ద పా పదనిద మపదప । పమమా మగగా । పాదా ॥
. మ్రొ క్కి వే . . . డి . . . । న . . రా . . । . డే ॥
సాసప దారిస నిద దనిపా । పమగా మగరి । సరిగమ పా ॥ .
ఓ . . చె . . . . లి . . । య . . . . । . . . . . ॥ . మోసమాయె ॥

చ: . పా నిద ప పమగ గాపమ పా । పాదప । దనిదని పద ॥

. అం . . ద . . . రి . . కి । చల్లి. । నై . . . న . ॥

. మ ప దప పా పద సా । స నిదా నిదపా । పమగా మగగరి ॥

. చం ద . మా . . మా । నా . . పా . . । లి . . టి . . . ॥

పారిగ సా స నిఫా ధా । సరిగమ పదసరి । స నిదా దప ॥

క న . ల మా . . హె । న . . . . । యో్యా . . . . ॥

మపదా పాపద సద రిసనిద । దప ద పమగ । మాపా ॥

ఓ . . . . చె . . . । లి . య . . . । . . . . . ॥

ప మమగ పా పాసద సా । సాసరి గమరిగ । సాసా ॥

ముం . . . దు నే . . నె । వ్వ . . రి . . . । పొందు ॥

దపాద సాసా సా . ద । దసరి రిసనిద । దానిప పా ॥

ఎ . . డ బా పి . . । తి . . . . . . । నో . . . . ॥

. ద పా పదనిద మ పదప । ప మమా మగగా । పాదా ॥

. అందు కీ . . . లా . . . । గై . . . . . తి । నో . . ॥

సాసప దారిస నిద దనిపా । పమగా మగరి । సరిగమ పా ॥ .

ఓ . . చె . . . . లి . . । య . . . . . । . . . . . . ॥ . మోసమాయె ॥

అవతారిక :

సామాన్య నాయిక యగు ఈమె ప్రౌఢ, ప్రేమగర్వీత. చెలి ఈమెకు విజయరాఘవుని పొందుగోరు యువిదకు వుండవలసిన విద్యాకౌశలములను గురించి చెప్పుచున్నది. గాయకురాలు కావలయునట ఆటకు మేటి కావలయునట. తంబురగోటమీటి రాగమనవలయునట. వానిపై సొగసుపాటలు వినిపింపనేరవలెనట 'ఇంతటి చతుర విద్యాపారంగతురాలుగాని అతని పొందునకు తగదుసుమా! "ఏమనేరని భామలు వానిపొందునకాసించిన లాభమేమి?" అని మందలించుచున్నది. ఈ పదమునందు క్షేత్రజ్ఞులు తమకాలమునాటి వనితల విద్యా వైదుష్యములను చక్కగా వివరించియున్నారు.

రాగం - కాంభోజి - త్రిపుటతాళం

ప : సామాన్యముగాదే! వాని పొందు - సామాన్యము గాదే!

చ : యేమి నేరని భామలు వానికాసించిరే
యేమందు విజయ రాఘవుడే సామిసుమ్మి
భూమియందు వానిగుణము లెన్న
జనులకు వీనులవిందు ఓ చెలియరో! ॥ సా ॥

2\. పాయపు హొంతకారికావలె - వాడు పద పద్యరచన
సేయ నుత్తర మీయవలె - వాని ముద్దు కవిత తా
వ్రాయ చదువ నేరవలె ఆ వగలయందు
గాయకురాలుగావలె - ఓ చెలియరో! ॥ సా ॥

3. ఆటకు మేటిగావలె, తంబుర
గోటమీటి రాగమనవలె, వానిపై సొగసు
పాటలు వినిపించవలె,
వాని మనసు తెలిసి మాటలాడ నేరవలె, ఓ చెలియరో ! ॥ సా ॥

4. కప్పుర బాగాలీయవలె, వాతెరకు తేనె
చిప్పిల్ల సగమాకీయవలె, తమి హెచ్చేవేళ
తప్పక మోవి నొక్కవలె, విజయ రాఘవుని
అప్పుడె పైకొని కూడవలె, ఓ చెలియరో ! ॥ సా ॥

ప: సా . . . . । స దనిద । దా పా ॥ పా . పనిద । పపమగ । మా . . ॥
సా . . . . । మా . . . । న్య ము ॥ గా . . . . । దే . . . । . . . . . ॥
మ గగమపా । దా పా । దా . . ॥
వా . . . ని । పొం . । దు . . ॥

2. స గరిమగరి । స దనిద । దా పా ॥ పా . పనిద । ప పమగ । మా . . ॥
సా . . . . . । మా . . . । న్య ము ॥ గా . . . . । దే . . . । . . . . . ॥
మ గగమపా । దా పా । దా . . ॥
వా . . . ని । పొం . । దు . . ॥ సామాన్యము ॥

చ: . . . పదపద । పగమగ । మా . . ॥ మగమపా . । పా . . । ధపమా ॥
. . . . ఆ . . । ట . . . । కు . . ॥ మే . . టి . । గా . . । వ . . . ॥

పా . . . . । పా . . । దాపా ॥ దా . . ప ద । సా . . । స రిగరి ॥
తె . . . . । తం . . । బు · ॥ ర . . గో . । ట . . । మీ . . . ॥

సా . . సరి । స దనిద । దాపా ॥ పాపా నిద । పపమగ । మా . . ॥
టి . . . . । రా . . . । గ . ॥ మ న . . । వ . . . । తె . . ॥

గా సా . . । రీ . . । గా . . ॥ మా మాదప మా । పా . . । పా . . ॥
వా . . . । ని . . । పై . . ॥ సొ గ . . . . । సు . . । . . . . ॥

. . . . ప దపద । పగమగ । మా . . ॥ మగమపా . । పా . . । ద పమా ॥
. . . . పా . . . । ట . . . । లు . . ॥ వి . . ని . । పి: . . । చ . . . ॥

పా . . . . । పా . . । దాపా ॥ దా . . ప ద । సా . . । సరిగరి ॥
వ . . . . । తె . . । వా . ॥ ని . . మన । సు . . । తె . . . ॥

సానినిదా । దా పా । పానిద ॥ ప పమగగా । పా . . । దా . . ॥
లి . సి . । మా . . । ట . . ॥ లా . . . . । డ . . । నే . . ॥

సనిసాపా । దా . . । సా . . ॥ రిగమగసరి । గరిపమ । గరిసా ॥
ర . . . । వ . . । తె . . ॥ ఓ . . . . . । . . చె . । లి . . ॥

స సనిదపా । పా . . । దా . . ॥ సా . .
య . . . . । రో . . । . . . . ॥ . . . . సామాన్యము ॥

అవతారిక :

ప్రోషిత పతికయగు ఈ స్వీయనాయికనుగూర్చి విరహార్తుడయిన నాయకుడు ఆమె చిత్రమును వ్రాసితినని, అంగసౌష్టవములు వ్రాయగలిగితిగాని వానియందలి జీవ కౌశలములు లిఖియింపనేరనైతిననియు, తనయందు అనురాగవతియైన ఆమెను తోడితెచ్చుటకు హితవరు లెవ్వరును లేరని చింతించుచున్నాడు.

రాగం - కాంభోజి - ఝంపతాళం

ప: ఏమిసేయుదు ? మోహా - మెటువలె తీరునే

అ. ప : భామినీమణిని యె - వ్వరు తోడితెచ్చేరు ॥ ఏమి ॥

చ: వెలయు నీదు ముఖా ర - విందంబులిఖియించి
యలరు వాసనలు వ్రా - యగ నేరనైతి
కళలొల్కు నీ మోవి - గదిసి వ్రాసితిగాని
నెలత తేనియలుంచ - నే నేరనైతి ॥ ఏమి ॥

2. కలికి ! సొగసైన నీ - కనులు వ్రాసితిగాని
బెళుకు జూపులు వ్రాయు - వితము నెరుగనైతి
గళము రేఖలు దెలియ - గాను వ్రాసితిగాని
ఛెలగు కోకిలవంటి - పలుకు వ్రాయగనైతి ॥ ఏమి ॥

3. తరుణిరో ! నాగబం - ధము రీతిగలయుటలు
గ రి మ వ్రాసితిగాని - పరవశముచేత
పరగ మా మువ్వ గో - పాల రారా యని
తిరుగ రతులకు బిలుచు - తెలివి వ్రాయగనైతి ॥ ఏమి ॥

ప : దా . ని పా . ద । సా - రి సా . ని దా ॥ దా నిద దానిద । దా నిద దానిద దానిద ॥
ఏ . . . . . । మి . . సే . . . . ॥ యు . . దు . . । మో . . . . . హ . . ॥
ద నిపా పసదా । సా . రి సనిదా దనిపా ॥ పా . . । ప నిదా దమపమ ॥
మె . . టు . . । వ . . లె . . ను . . ॥ తీ . . । రు . . నే . . . ॥ ఏమి ॥

అ. ప : సాసమ మగగా । పా పాసద ॥ సా స గరి । రిమగా సాగరి రిపగమ ॥
భా . . . . . । మి ని . . ॥ మ ణి . . । ని . . ఎ . . . . ॥
గ రిగా సా । పా సద దారిస సా . గ ॥ రి సనీ దా । ద నిపా పదమా గమ ॥
వ్వ . . రు । తో . . . . . డి . . ॥ తె . . . . । చ్చె . . . . . రు . ॥ ఏమి ॥

చ : . . సాగరి । రి గ గామగ గామగ ॥ గ రి రి పమా । గాగరి రిగారి సా ॥
. . వెల . । యు . నీ . . . . . ॥ దు . ము . . . । భా . . . . . ర ॥
సా సా . ధ । ధా రిస సా . గ రి సనీ ॥ ధనిధా ధసధా । సా . . సా ॥
విం . . . । దం . . . . . బు . . ॥ లి . . ఖి . । యిం . . చి ॥

.. సాగరి । గా గా . మ పా ॥ పా . మ పా . మ । గా గా మగ గామగ ॥
.. యల . । రు వా . . .. ॥ స . . న . . । లు వ్రా . . . . . ॥

మాపా । పా . గ మగమా ॥ మాదప మా । పా . . . . ॥
యగ । నే . . . . ర ॥ నై . . . । తి . . . . ॥

.. పద । సా . . సా . ద ॥ దారిస సాగరి । రి సనీ దా . ని పా ॥
. కళ । లో . . ల్కు . . ॥ నీ . . . . . । మో . . . . . వి ॥

పదపద పమగా । గామగ గా . రి రిగరీ ॥ సా స రిగా । మా దపమా పా ॥
గ . . . ది . . . । సి . . వ్రా . . . . . ॥ సి తి . . । గా . . . ని ॥

పాసమ మగగా । పాపాసద ॥ సా సగరీ । రిమగా సాగరి రిపగమ ॥
నె . . ల . . । త తే . . ॥ ని య . . । లుం . . . . . చ . . . ॥

గరిగా సా । పాసద దారిస సా . గ ॥ రిసనీ దా । దనిపా పదమా గమ ॥
నే . . .. । నే . . . . ॥ ర . . . । నై . . . . . తి . ॥ ఏమి ॥

అవతారిక :

స్వీయ నాయికయగు ఈమె ప్రోషితపతిక. మధ్య. నాయకుడు ఈమెయందుగల తన మోహమును చెప్పుకొనుచున్నాడు. అనుకూలవతియగు ఈమె నెడబాసినది మొదలు ఆమె రూపే కనులకు కట్టినట్లుండునట. 'సతతము నిను దలుపకుండెదనన్న క్షణమైన మరుపురాదే! ఓ మగువా ' అని తన యనుభవములను వరుసగా వెలిబుచ్చుకొనుచున్నాడు.

రాగం - కాంభోజి - ఝంపతాళం

ప : ఎటువంటి మోహమోగాని ఓ యెలనాగ ! యింతింతయనగరాదే

అ. ప : మటుమాయ దైవమీ మనసు తెలియగలేక
మనల నెడబాపెనయ్యో ! ఓ మగువ ॥ ఎటు ॥

చ : కలికి నిన్నెడబాసినది మొదలు నీరూపు - కనులకే గట్టినట్లుండునే
చెలియ నేనొకటి తలచెదనన్న నీచేయు
చెలిమి తలపై యుండునే - ఓ మగువ
సొలసినే నేమైన వ్రాయ నీయాకార - శోభనమె కనుపించునే
తలచి పేరున నొకటి పిలువగబోయిన నీదు
పేరే ముందుగ తోచునే ఓ మగువ ॥ ఎటు ॥

2. అతివ! నీ అధరామృతము తలచినంతనే - ఆహారమింపుగాదే
నతి నీదు కౌగిటను ప్రతిదినము నెనసిన - గతి తెలుప నిదురరాదే
మతిలోన నిన్నెగా నిరతంబు నెరుగరతి - పతియాన కల్లగాదే
సతతమును నిను దలపకుండెదనన్న
క్షణమైన మరపురాదే ఓ మగువ! ॥ ఎటు ॥

3. ఘనత మా మువ్వ గోపాల! రా! రా! యని - కలసినది మరపుగాదే
దినమొక్క-యేడుగా గడుప నెవ్వరి తరము - ననబోణి యేమిసేతు ?
మనసిజుని బాణవేదనలనే సైరింప - మగునరో! వరము గాదే
మనము చేసిన పాపమెట్టిదో వారులతో
మాటాడసైచదే - ఓ మగువ! ॥ ఎటు ॥

ప: దపదా । సా . . సా . ద ॥ దా రిస నిద । దా దా - ని పా ॥
ఎ . టు । వం . . టి . . ॥ మో . . . . । హా మో . . . . ॥
పా . . । దనిదా దమ పదపా ॥ పమమగ । గా పా . మ పా ॥
గా . . । ని . . ఓ . . . . ॥ ఎ . ల . । నా . . . గ ॥
పా పసదా । సా . రి సనిదా ॥ పా పా . మ । గా గరిసరి ॥
యిం . . . । తిం . . . . త ॥ య న . . । గ రా . . . ॥
గా . మ పా । . . దపపమ ॥
దే . . . । . . . . . . ॥

2. దపదా । గ మగా రిగరీ సా ॥ పా సద దారిస । సాగరి రిసనీ దా ॥
ఎ . టు । వం . . . . . టి ॥ మో . . . . . । హ . . మో . . . . ॥

దా . ని పా । దనిదా దమ పాదప ॥ పమమగ । గా పా . మ పా ॥
గా . . . । ని . . ఓ . . . . ॥ ఎ . ల . । నా . . . గ ॥

పా పసదా । దామగ రిగరీ సా ॥ పా . మ పాదస । దప పా . మ గా ॥
యిం . . . . । తిం . . . . . త ॥ య . . న . . । గ . రా . . . ॥

గ రిసరి । గమపదపమ ॥
దే . .. । . . . . . . ॥ ఎటువంటి ॥

అ. ప : పా . గ మ గ । పా . . ప సదా ॥ సా సా . రి । గామగ గసరీ ॥
మ . . టు . । మా . . య . . ॥ దై . . . । వ . . మి . . ॥

గరిప గా . మ । గరిగ సా సా . ద ॥ దారిస సనీద । దా . ని పాపా ॥
మ . . న . . । సు . . తె లి . . ॥ య . . గ . . । లే . . . క ॥

ద పదా । గమగా రిగరీ సా ॥ సా . ని దా । పా . మ పా పసదా ॥
మ . న । ల . . నె . . డ ॥ జా . . . । పె . . న . . . ॥

సా . . । . . . . . . ॥ మగమా । పా . ద మా గా . మ ॥
యో్య . . । . . . . . . ॥ ఓ . . . । మ . . గు వ . . ॥ ఎటువంటి ॥

చ : . . దని । దాపా . . ॥ పా . ద పా . ద । పా . గ మగమా ॥
. . కలి । కి ని . . ॥ కొ్న . . డ . . । జా . . . . సి ॥

పాదస । ద స సనీ . దా ॥ దపదా । సా . . సా ॥
న ది . । మొ . ద . . లు ॥ నీ . . । రూ . . పు ॥

మగమా । పాదాపా ॥ పా పా . ద । సా . రీ సా . ని దా ॥
క . ను । ల కే . ॥ క . . . । ట్టి . . న . . . ॥

దప దా . స । ని ద దా . ని పా ॥ పా పాదమ । గా గరిగరి ॥
ట్లుం . . . । డు . నే . . . ॥ చె లి . . । య నే . . . ॥

గ సరీ । గామాపా ॥ దా . ని పా । దా . . దా ॥
నొ . క । టి త ల ॥ చె . . ద । న . . న్న ॥

దపదా । సరిగరి సా సా ॥ సా . రి సా . ని । దా . ని దాపా ॥
నీ . . । చే . . . . యు ॥ చె . . లి . . । మి . . త ల ॥

పా పా . ద । ప మగా గమగా మా ॥ ద పమా పా । . . . . . . ॥
పై . . . । య్యుం . . . . డు . ॥ నే . . . . । . . . . . . ॥

సరిగమ । పదసాసరి ॥ సనిదా । ద ప మాపా ॥
ఓ . . . । . . . . . ॥ . . . । మ . గు వ ॥

. . ద ని । దాపా . . ॥ పా . ద పా . ద । పా . గ మ గ మా ॥
. . నొ ల । సి నే . . ॥ నే . . . . . । . . . మై . వ ॥

పా ద స । దా . స సనీ . దా ॥ ద పదా । సా . . సా ॥
వ్రాయ . । నీ . . . . . . ॥ యా . . । కా . . ర ॥

మ గమా । పా దా . ని పా ॥ పా పా . ద । సా . రి సా . ని దా ॥
శో . . । భ న . . మె ॥ క ను . . । పిం . . . . . చు ॥

దవ దా . స̇ । నిద దా . ని పా ॥ పా పాదమ । గాగరిగరి ॥
నే . . . . । . . త . . ల ॥ . . చి . . । పేరు . న. ॥

గ సరీ । గామాపా ॥ దా . ని పా । దా . . దా ॥
నో . క । టి పి లు ॥ వ . . గ । బో . . వ ॥

దపదా । స̇ రి̇గ̇రి̇ సాసా ॥ సా . రి̇ సా . ని । దా . ని దాపా ॥
నీ . దు । పే . . . . రే ॥ ముం . . . . . । దు . . గ . ॥

పా పా . ద । పమగా గమగా మా ॥ దపమా పా । . . . . . . ॥
తో . . . । . . . చు . . . . ॥ నే . . . । . . . . . . ॥

సరిగమ । పదసాసరి̇ ॥ స̇ నిదా । దపమాపా ॥
ఓ . . . । . . . . . ॥ మ . గు । వ . . . . ॥ ఎటువంటి ॥

అవతారిక :

సామాన్య నాయికయగు ఈమెను 'నీవంటి సౌందర్యవతి, గుణవంతురాలు, సరసురాలు లేదని మువ్వగోపాలుడు పదుగురిలోను నిన్ను మెచ్చుకొని గౌరవించుచుండగా ఎంత నిర్దయురాలవే! ఇంత దయగలవాని నేల రావద్దంటివే?' అని చెలి మందలించు చున్నది.

రాగం - కాంభోజి - ఝంపతాళం

ప : ఇంత దయగలవాని నేల రావద్దంటి? - వెంత నిర్దయురాలవే

అ. ప : సంతతము మా మువ్వగోపాల సామి నీ
సరసత్వములె యెంచునే - ఓ చెలియరో ॥ ॥ ఇంత ॥

చ : వెలది! నీ గుణ మమృతమని నిండుకొలువులో
వేనోళ్ళ కొనియాడునే
పలుమారు నీకు సరి రూపవతి లేదనుచు బాసచేసెదననియెనే
తెలిసి పదివేల జన్మలకు నీ ఋణము - దీర్చుకోజాలననెనే
చెలియ తనమీద నీవలుక చెందిన తా
చేసిన పాపమనెనే! ఓ చెలియరో! ॥ ఇంత ॥

2. మును నీదు కెమ్మోవి తేనె నానగ ప్రాణ
ములు నిలిచియున్న వనెనే !
ఘనమైన విరహవేదన కోర్వజాల నిక - కాచి రక్షించుమనెనే
తనువు తన సొమ్మె, యిచ్చకముగా దీ మాట
తన చిత్త మెరుగు ననెనే !
వనజాక్షి ! ననగ బనిలేదు నాపాలి దైవము
కరుణ తప్పెననెనే ! - ఓ చెలియరో ! ॥ ఇంత ॥

3. ముందు మా మువ్వగోపాల రారా ! యనిన
ముద్దు తా మరువ ననెనే
కందర్పుడిక నేమి చేసునో యెరుగునా - కలికితో దెలుపమనెనే
మందె మేలమున నే నాడినమాట తన - మది నుంచవలువదనెనే
యిందుముఖి ననుగూడి లాలించిన సొగసు
ఎంతనుచు తలతుననె నే? ఓ చెలియరో ॥ ఇంత ॥

ప : దా పా । దాసాసా ॥ సా . ని దా । ద ప దా . స నిదపా ॥
యిం . । త ద య ॥ గ . . ల । వా . . . . ని . . ॥

పా పదనిద । మపదప ప పమగ మా ॥ పా . . । ద దపా ద ద ॥
నే . . . . । ల . . . రా . . . . ॥ వ . . । ద్దం . . టి . ॥

సా సా । సా సా . ని దా ॥ దప దా । ద నిదా పదపా పపమగ ॥
వెం . . । త ని . . . . ॥ ర్ద . యు । రా . . . . . . ల . . . . ॥

గమగా రిగరీ । పా సాసా ॥ సా సరి । గా మాపా ॥
వే . . . . . । ఓ . . . ॥ చె లి . । య రో . . ॥

2. ద దపా । దా సరిగరి సా ॥ సా . ని దా । ద పమప దారిస నిద దప ॥
యిం . . . । త ద . . . య ॥ గ . . ల । వా . . . . ని . ॥ నేల ॥

అ. ప: ద దపా । దదసా రీ ॥ రిగమగ సరిగరి । పమగరి సాసా ॥
సం . . . । త . త ము ॥ మా . . . . । ము . . . . వ్వ ॥

ద సరీ రిసనీ । దాపా దద ॥ మ పదా దపమా । గా గపమా పా ॥
గో . . . . . । పా . ల . ॥ సా . . . . । మి నీ . . . . ॥

పా దా । దపాద సాసా ॥ సా . ని దా । ద నిదా పదపా ప పమగ ॥
స ర । స . . . త్వ ॥ ము . . తె । ఎం . . . . చు . . . ॥

గ మరీ రిగరీ । సాసాసా ॥ సారీ । గా మాపా ॥
నే . . . . . । ఓ . . . ॥ చె లి । య రో . ॥

చ: పా . త సా । స సనిద దాపా ॥ పా . . । ప దపదపపమగ మా ॥
ఘుం . . దు । మా . . . . . . ॥ ము . . । వ్వ . . . గో . . . . ॥

పా . . । దద దపాద సా ॥ సా సరినీ । దా నిదపా దా ॥
పా . . । ల . రా . . . . . . ॥ రా . . . . । య ని . . న ॥

మ ప దానిద । పా పా . మ గా ॥ గ మగా రి గరీ । సాసాసా ॥
ము . . . . । ద్దు తా . . . . . ॥ మ . . రు . . । వ న నె ॥

ప పమగ మా । దపమా పా . . ॥ . . ప దపద । పపమగ మా పా ॥
వే . . . . । . . . . . . ॥ . . కం . . . । ద . . . . ర్పు ॥

పాదా । దపాద సాసా ॥ సా సరిగరి । గరిసా సా . ని దా ॥
డి క । నే . . . మి ॥ చే . . . . । సు . . నో . . . ॥

దా ని దదప । దా రి సనీ దా ॥ మపదరి । సా స నిదా నిదపా ॥
ఎ తు . . . । గ మా . . . ॥ క . లి . । కి తో . . . . . ॥

ప మగా మగరీ । గరిసా స నిధా ధా ॥ సా . . । . . . . ॥
తె . . లు . . । ప . . మ . . . నె ॥ నే . . । . . . . ॥

ప మగా మా । పాపా దనిదా ॥ పా దా । ద పాద సాసా ॥
మం . . దే । మే . ల . . ॥ ము న । నే . . . . . . ॥

ప దరిస సనిదా । నిదపా పమగా మగరీ ॥ పమగరి సా । సారీగా ॥
నా . . . . . . । డి . . . న . . మా . . ॥ . . . . ట । త న మ ॥

గపమా పా । దామాపా ॥ దాసా । సనిపా దాసా ॥
ది . . నుం । . చ వ ॥ లు వ । ద . . నే నే ॥

ద దపా । దాసారీ ॥ రిగమగ సరిగరి । పమగరి సాసా ॥
యిం . . । దు ముఖి ॥ న . . . ను . . . । గూ . . . . డి ॥

ద సరీ రిసనీ । దా పాదా ॥ మ పదా దపమా । గామాపా ॥
లా . . . . . । లిం . చి ॥ నా . . . . । సొ గ సు ॥

పా దద । పా . ద సాసా ॥ సా . ని దా । దనిదా పదపా పమగా ॥
ఎం . . । త . . ను చు ॥ త . . ల । తు . . న . . నె . . ॥

గమరీ రిగరి । సా . . . . ॥ సా రీ । గామాపా ॥
వే . . . . . । ఓ . . . . ॥ చె లి । య రో . . ॥ యింత ॥

అవతారిక :

ప్రోషితపతికయగు ఈ స్వీయనాయిక ప్రౌఢ. చెలి తనకు కానవచ్చు శుభశకునము లన్నియు చెప్పి 'యిలలోన యీ శుభశకునము లెవరికయ్యీనమ్మ? పలుమారు మువ్వ గోపాలుడ నినుకూడిని.' అని యూరడించుచున్నది. ఈ పదమునందు విందుబూచి తిరుగుట, పైడి గంటలు పలుకుట, పాలకుడిగెతిరుగుట, మొలనున్న నెరికోకముడి వీడుట, కెమ్మోవియదరుట తోరణగౌళి పలుకుట మొదలగు శకునములన్నియు చక్కగా క్షేత్రజ్ఞులు చెప్పియున్నారు.

ఈ యదుకుల కాంభోజిరాగమును ఎరుకలకాంభోజియు యనుటకద్దు. ఇది ప్రాచీనము. భాషాంగము. 'స ని ధ ధా సా' - 'స ని సా' అను ప్రయోగములలో భాషాంగ స్వరమయిన కాకలినిషాదము వినబడుచున్నది. స రి మ ప ద సా - స ని ద ప మ గ రి స అనునవి ఆరోహణావరోహణములు. అయినను 'గ మ పా ద ప మ పా మ గా' 'ద ని సా రి స ని సా ని ధా' అను ప్రయోగములు విశేషరంజకములుగా యిందు వచ్చుచున్నవి. సకృత్తుగా 'స ని స ధ ధా సా' అను మంద్రస్థాయి సంచారమును 'స రి గ సా' అను తారస్థాయి ప్రయోగమును తప్ప మంద్రతార స్థాయిలలో వేరు సంచారములు కానరావు. 'ప రి పా మ' - 'మ గ రి గా సా' అను సంచారములును రాగస్వరూపమును తెలియజేయునవిగా యున్నవి.

రాగం - యదుకుల కాంభోజి - త్రిపుటతాళం

ప : విందు బూచి తిరిగెనే తిల్ల గో - విందు డిందు వచ్చునేమో

అ. ప: యిందువదన ! యింటి - ముందర నేత వింతగ ॥ విందు ॥

చ: కులుకుచును పాల - కుడిగె తిరిగినే
కల కలమని - పై డిగంట పలికినే
మొలనున్న నెరికోక - ముడి యిప్పుడు వదలినే
యిఃలలోన యీళకునము - ఎవరికయ్యీనమ్మా ! ॥ విందు ॥

2. జక్కన గుబ్బలు చాల - యుప్పొంగినే !
చక్కెరవంటి కెమ్మోవి - సారెకదరినే !
మక్కువ సందటి దండలు - మాటి మాటికి బిగిసీనే !
పక్కన తోరణగాళి - పలుమారు పలికినే ! ॥ విందు ॥

3. తలచినట్లు నేడు - దైవముతోడయ్యీనే !
కలికిరో ! యిది క్షేమ - కారి యయ్యీనే !
యెలమి నీ వామభుజ - మిపుడిదిగో యదరినే !
పలుమారు మువ్వ గో - పాలుడు నిను గూడినే ! ॥ విందు ॥

ప: . . . . సా । గ రిరిమ । గా . . ॥ . . గా . . । గ రిగరి । గరిగరి ॥
. . . . విం । దు . . . । బూ . . ॥ . . చి . . । తి . . . । . . . . ॥

మగమ పాదప మగ । గామగ గామ రి । రీ . . ॥ రీ . . . . । గ రిమగ । సా . . ॥
రి . . గే . . . . । నే . . . . . । . . . ॥ . . . . . । తి . . . । ల్లి . . ॥

సా . . సా రిగ । రి సపా సనిపా । ధా . . ॥ సా రిగ సా । రి . . । రి . . ॥
. . . . గో . . । విం . . . . . । దు . . ॥ డిం . దు . । వ . . । చ్చి . . ॥

రి మ పాదస దప । ప మగా మగరి । రిమరి సా ॥ . . . .
నే . . . . . . । మో . . . . . । . . . . ॥ . . . . విందు బూచి ॥

అ. ప : . . . . ప మగా । పా . . । పదదద ॥ సా . సా . । సా . . । సా . . ॥
. . . . యిం . . । దు . . । వ . . . ॥ ద . న . । యిం . . । టి . . ॥

. . . . ద స । సద సారిస । దసాని దద ॥ ద పదా . స నిద నిప । పా . ద దపమా ।
. . . . ముం . । ద . . . . । . . . . ర ॥ నెం . . . . । తో . . . . ।

పమపమ ॥ పా దస దరిసస దపా . । ప పమగ । గ రిమరి ॥ సా . .
. . . . ॥ విం . . . . । త . . . । గా . . . ॥ . . . .

॥ విందు బూచి ॥

చ : . . . . స స । గ రిరిమ । గా . . ॥ గా . . . . । గా . . । మగమరి ॥
. . . . కు లు । కు . . . । చు . . ॥ ను . . . . । పా . . । ల . . . ॥

రి . . గ ప । పా . మ పదపా । మపామ గగ ॥ గరిగా . పమగ మరి । రిమరి రిస ।
. . . . కు డి । గె . . . . . । . . . . తి ॥ రి . . . . గి . . . । నే . . . . ।

సా . . ॥ సా . . రిమగా । సా . . । సా . ధ ॥ సారిగాప । రి . . । రి . . ॥
. . . . ॥ . . . . క . ల । క . . । ల . . ॥ మ . ని . । పై . . । డి . . ॥

రి . . రి ప । పమపద పదసా । దపా . ॥ పపమగా . మగ రి । రి మరి । సా . . ॥
. . . గం . । ట . . . . . . । ప . . ॥ లి . . . . కి . . । నే . . । . . . . ॥

సా . . ప పమగ । పా . . । ప డదద ॥ ద సాసా . । సా . . । సా . . ॥

. . . . మొ . ల . । ను . . । న్న . . . ॥ నె . రి . । కో . . । క . . ॥

సా . . ద స । స ద సరిసా । దసాని ద ద ॥

. . . ము డి । యి . . . . । . . . . . ప్పు ॥

డ పదా . స నిద నిప । పాపా । పా . ద దపమా ॥

డు . . . . । వ ద । లీ . . . . . . ॥

పమపమ ప ద । దా రీ । సా . . ॥ స ని దా నిసాని దా । దనిదా ద నిపా । పమపమ ॥

నే . . . యి ల । లో . । న . . ॥ యీ . . . . । శ . . కు . . । న . . . ॥

పా . . రి మ । పాదస దరిసని । ద పా . ॥ ప మ గా మపామ గ । గమగా గామరి ॥

ము . . లె వ । రి . . . . . . । కై . . ॥ య్యా . . . . । న . . . . . . ॥

రిమరిమ రిస ॥ సా . .

. . . . . . ॥ మ్మా . . విందుబూచి ॥

అవతారిక :

స్వీయ, మధ్య ప్రేమగర్వితయగు ఈ నాయిక తనస్వామి చక్కదనము చెప్పుకొని మురిసిపోవుచు, 'తెలిదమ్మిరేకు కన్నులమరువాడే, చెరకువిల్తునిగన్న దొరవలెనున్నాడే, మెరుగు చామనచాయ మేనమరువాడే, పొదలుకెందామరల పెంపొదవు పదములవాడే, కొదమ సింగపు నడుము కొమరమరువాడే' అని యనుకొనుచున్నది. ఈపదమును పూర్తిగా చదువుకొను చున్నప్పుడు పోతనామాత్యులవారి 'నల్లనివాడు, పద్మనయనంబులవాడు' మొదలగు పద్యములు మన మనోవీధులలో మెరుపులవలె తళుక్కుమనుచుండును.

రాగం - యదుకులకాంభోజి - ఆదితాళం

ప : ఎంతచక్కనివాడే నా సామి వీడు - ఎంతచక్కనివాడే

అ. ప : ఇంతి మువ్వ గోపాలుఁడు సంతతము నామదికి
సంతోషము చేసేనే ॥ ఎంత ॥

చ : మొలక నవ్వులవాడె - ముద్దుమాటలవాడె
తళుకు చెక్కు ట - ద్దములవాడే
తలిరాకుజిగిదెగడ - దగుమోవిగలవాడె
తెలిదమ్మిరేకు క - న్నులు అమరువాడే ॥ ఎంత ॥

2. చిరుతప్రాయమువాడె - చెలువొందు విదియచం
దురు గేరు నొసలచే - మెరయువాడే
చెరకు విల్తునిగన్న - దొరవలెనున్నాడే
మెరుగు చామనచాయ - మే నమరువాడే ॥ ఎంత ॥

3. పొదలు కెందామరల పెం - పొదవు పదములవాడే
కొదమ సింగపు నడుము - కొమరమరువాడే
మదకరి కరముల - మురువుచేతులవాడే
సుదతి మువ్వగోపాలుడెంత - సొగసుగలవాడే ॥ ఎంత ॥

ప: . స రి గస రీ గా । మగ మ పామ । గామరి రి మరీ ॥
. ఎం . త . చ క్క । ని . వా . . . । . . . . డే . . . ॥

స స స నిఫా ధాస్తా । స రిగా సరి । రి మపా ॥
. నా సా . . . మి । వీ . . . . . । డు . . . ॥

. రి మ పా ద సా సనిదా । నిదపా ప మగా । మగరీ రి మరీ ॥
. ఎం . త . . చ క్క . . । ని . . వా . . . । . . . డే . . . ॥

అ. ప: సద ని సాసా సా . ని । ద ని సారిస ని సాని । దానిప ద పమా ॥
. యిం . తి ము వ్వ . . । గో . . . . పా . . । లు . . డు . . . ॥

. స రి మా మా మా । మ గామ పా । పాదప మప పద ॥
. సం త త ము । నా . . . . మ । ది . . . . కి . ॥

ప రి మ పా . దస దరిసస పా । ప మగా మపామ । గామరి రి మరీ ॥ స
. సం . తో . . . . ష । ము . . . చే . . । సే . . నే . . ॥ . ఎంత ॥

చ: . స రి మామా మ గామ । పాపా । ద పమా పఠ ॥
. మొ ల క న వ్వు . . । ల వా । డే . . . . ॥

స రి మ పా . ద సా స నిదా । నిదపా ప మగా । మగరి రి మరీ ॥
. ము . ద్దు . . మా ట . . । ల . . వా . . । . . . డే . . ॥

స స రి సా స నిధా ధా । స రిగస । రీ రీ ॥
. త ళు కు చె . . కు్క । ట . ద్ద . । ము ల ॥

. రి మ పా . ద సాదప । పమగా మగరీ । రిమరీ సా ॥
. వా . . . . । డే . . . . . । . . . . . ॥

. స రి మా మా మగామ । పాపా । దపమా పా ॥
. త లి రా కు జి . . । గి తె । గ . . డ ॥

. రి మ పా . ద సా సనిదా । నిదపా పమగా । మగరి రిమరీ ॥
. ద గు మో . . వి గ . . । ల . . వా . . । . . . డే . . ॥

. ద ని సాసా సా . ని । ద ని సారిస నిసాని । దానిప దపమా ॥
. తె లి ద మ్మి రే . . । కు . . . . క . . । న్ను . . లు . . . . ॥

ప రి మ పా . దస దరిసస పా । ప మగా మపామ । గామరి రిమరీ ॥
. అ మ రు . . . . వా । డే . . . . . । . . . . ॥

. స సనిధా ధాసా । సరిగా సరి । రి మపా ॥ .
. నా సా . . . . మి । వీ . . . . । డు . . . ॥ . ఎంత ॥

అవతారిక :

నాయిక సామాన్య. తనయందు మక్కువపడిన గోపాలగిరి చెన్నుడైన మువ్వ గోపాలునివద్ద కొంత పైడినిగ్రహించియు, ఆతనికి తనయిల్లు చెప్పక తప్పించుకొని అలక్ష్యముగా వచ్చినది. ఆమెను 'హెచ్చుకొద్దు లెరుగ వలదా ? యెవ్వరంట యున్నావే, గోపాలగిరి చెన్నుడే ! వీడు ' అని చెలి మందలించుచున్నది. ఈ పదము అచ్చుపుస్తకములలో శంకరాభరణ రాగమని యున్నది. మా పాఠము యదుకుల కాంభోజి.

రాగం – యదుకులకాంభోజి – ఆదితాళం

ప : చెల్లెబో పాలగిరి – చెన్నుడు వీడుకొమ్మా !

అ. ప : ఎల్ల లోకము లిత – డేలు వనగా విన వా ॥ చెల్లెబో ॥

చ : పరిగె వానిచేతిపైడి – పట్టిన దానవా యింటి
గురుతు చెప్పవద్దా యెంత – సరసురాలవె కొమ్మా !

గురిగాడుగనుక సి – గ్గువ నెవ్వరి నడుగక
వెరచీ సందుకాసందుకు – తిరుగగా తోడితెచ్చితి ॥ చెల్లెబో ॥

2. వచ్చినదాక తల - వాకిట నీవైనాను
నెచ్చెలులైన నుండితే - నేరమటవె కొమ్మా
యిచ్చిన పైడిచేతికి - వచ్చినదెచాలునటవే
హెచ్చుకొద్దు లెరుగవలదా - యెవరంటయున్నావే ॥ చెలెబో ॥

3. బాలరో మువ్వ గో - పాలుడైన చక్కని
పాలగిరి చెన్నడు నీ - పాలగల్గెనమ్మా
ఏలరేపు వచ్చేనంటే - యింతైన సమ్మతించక
యేల రావద్దంటివే ని - న్నేమందునే చెలియ! ॥ చెల్లెబో ॥

ప: రిమగా సా సా . ధ । సా . రి గస । రీ రీ ॥
చె . . ల్లె బో . . । పా . . . ల । గి రి ॥
స రి రి మపద సా సనిదా । నిదపా పమగా । రిమరీ సా ॥
చె . న్న . . . డు వీ . . । డు . . కొ . . । . . . . మ్మా ॥ చెల్లెబో ॥

అ. ప: దాదా ద ని సారీస నిసాని । దా నిప దపమా । పా . . ॥
ఎ ల్ల లో . . . . క . . । ము . . లి . త । డు . . ॥
రి మ పాదస దరీసస దపా . । పమగా మపామ । గా మరి రిస ॥
ఏ . లు . . న . న . గా . . । వి . . న . . । వా . . . . ॥ చెల్లెబో ॥

చ: . గమ గా గా మగ । గ మ పాదప మగ । గామరి రీ ॥
. ప రి గె వా ని . । చే . తి . . . . । పై . . డి ॥
. మగ సా సా సా . ధ । సా . రి గ స । రీ రీ ॥
. ప . ట్టి న దా . . । న . . వా . । యిం టి ॥
. స రి మా గ మ పా । మాపద । ప ప ప మ ॥
. గు రు తు చె . ప్ప । వ ద్ద . । . ఎం . త ॥
. రి మ ప ద సా సనిదా । నిదపా పమగా । రిమరీ సా ॥
. స ర సు . రా ల . . । వే . . కో . . । . . . మ్మా ॥
. గ మ గా గా మ గ । గ మ పాదప మగ । గామరి రీ ॥
. గు రి గా డు గ . । ను . క . . . . । సి . . . ॥
. మ గ సా సా సా . ధ । సా . రి గ స । రీ రీ ॥
. గ్గు న నె వ్వ రి . . । న . . డు . । గ క ॥
. ద ద దా ద ని సారిస ని సాని । దానిప ద పమా । పా పా ॥
. వె ర చీ సం . . . దు . . । కా . . సం . . । దు కు ॥
. రి మ పా దస ద రిసస ద పా . । ప మగా మ పామ । గా మరి రి స ॥
. తి రు గ . . గ . . . తో . . । డి . . తె . . । చ్చి . . తి . ॥ చెల్లబో ॥

అవతారిక :

ఉత్తమ నాయికయగు ఈమె స్వీయ ప్రౌఢ. నాయకుడు కోపగించుకొన్నట్లు నటించి, ఈమె చెంతకువచ్చి కోపమును తీర్చబోగా, ఆమెను లాలించిన విధము ఈ పదము నందలి యితివృత్తము. ఇందుగల చరణములలో 'అలుక దీర్చగబోతే అలుకలో అలుకాయెనే' అని, 'అక్కరో! నే వానికి మ్రొక్కి వేడుకోబోతే మ్రొక్కులో మ్రొక్కాయెనే' అని. క్షేత్రజ్ఞులు ఇటువంటి సందర్భములు మూడిటిని అతి మనోజ్ఞముగా చెప్పినారు. అచ్చుపుస్తక ములలో ఈ పదము కాంభోజి రాగమని యున్నది. మా పాఠము ద్విజావంతి.

ఈ ద్విజావంతి అతి ప్రాచీనములగు భాషాంగ రాగములలో నొకటి. రక్తి రాగము. స రి మ గ మ ప ద ని సా · స ని ద ప మ గ రి గ రి స — అనునవి ఆరోహణావరోహణములు. ఇది ఇప్పటి 28 వ మేళమగు హరికాంభోజి జన్యము. వెంకటమఖి సంప్రదాయమునకూడా ద్విజావంతి రాగమును ఇదియే విధముగా చెప్పియున్నారు. ఇది దేశీయరాగమైనను కావచ్చును. 'రి గ రి సా' అనునప్పుడు సాధారణగాంధారము పలుకుచున్నది. 'రి గ మ పా' — 'రి మ ప ద సా' — 'ద ని సా రి స' అనునవి రాగమును వ్యక్తీకరించుప్రయోగములు. 'రి గ రి సా' — 'రి గ మ గ రి సా' — అను ప్రయోగములలోగల గాంధారము సాధారణగాంధారమే. నిజమునకు ఈ రాగమునందు శహాన, యదుకులకాంభోజి, భైరవి రాగముల ఛాయలు సందర్భాను సారముగా కలుపుకొనుచురావలెను. ఆహిరి, అసావేరి మొదలయిన రాగములవలె యిదియు సంగీతపరంపరను యథాతథముగా తెలుసుకొని పరిరక్షించుకొను విద్వాంసులవద్ద అభ్యసించవలసినదే. వ్రాసినదానిని చదువుకొని అభ్యసించుటకు అంతగా అనువైన రాగముకాదు.

రాగం - ద్విజావంతి - త్రిపుటతాళం

ప: ఏమో నేరమెంచుక యెదురాడుచున్నాడు - ఏమిసేతునే ఓ చెలియా!

అ. ప: భామరో నాపైని యేమేమో విభునికి
పగవారు బోధించిరో! యేమిచేసిరో ॥ ఏమో ॥

చ: అలిగియున్నాడని అలుకతీర్చగబోతే అలుకలో అలుకాయనే
చెలియరో నేనపుడు సడ్డసేయకబోతే
చెయిబట్టినను దీసెనే ఓచెలియరో ॥ ఏమో ॥

2. అక్కరో! నే వాని మ్రొక్కివేడుకోబోతే
మ్రొక్కులో మ్రొక్కాయనే!
చక్కనగాడంటె సకియరో! వాడు నా
చక్కదనమె చూపెనే! ఓ చెలియరో! ॥ ఏమో ॥

3. వగకాడు మువ్వ గోపాలుని రతికేళి - సొగసులో సొగసాయనే
మగువరో నేనపుడు మాటలాడగబోతే
మొగమొగమే జూపెనే! ఓ చెలియరో! ॥ ఏమో ॥

ప: . . . . రి । గా . మ పా । మా . పద పా . దప ॥ మగాగమరి । రి గమ గరిరి । సా . ॥
. . . . ఏ । మో . . . । నే . . . . ॥ ర . మెం . . । చు . . . . . . । క . . ॥

. . . . రిమ । పా . మ పాదస । దరిసస పా ॥
. . . . ఎదు । రా . . . . . . । . . . . డు ॥

ప మ గా మ పామగా । గామరి రీ । రీ రిమగా ॥
చు . . న్నా . . . । డు . . । . . . ॥

సా . . ధనిసా । రీ గమ గరిరి । సా . . ॥
. . . ఏ . . । మి . . . . . । సే . . ॥

స రిగరీ . ని సరిసా . । సనినిధ నిప । సా రిస ॥ రీ సా
తు . . . . నే . . . . । ఓ . . . . . . । చెలి - ॥ య .

అ. ప: . . . . పా . ద । ప మమా గా । గ మరి రీ ॥ రిమపా దా ద నిసారిస । ని సాని దానిప ।
. . . . ఖా . . । మ . . రొ । నా . . పై ॥ ని . . ఏ మే . . . . । మో . . వి . . ॥

పా దపమా ॥ పాపాపరి । రి గమప మగగమ । రిగమ గరిరి ॥ సా . ససనిదా . ।
ఖు ని . . ॥ కి . పగ । వా . . . . । రు . . . . . ॥ బో . ధిం . . . ।

దానిప దపమా । ప దపా ॥ రి రి గమపదసనీ । దపమా గా । రిగమ గరిరి ॥ సా . .
చి . . . . . । రొ . . ॥ ఏ మి . . . . । చే . . . । సి . . . . . ॥ రొ . . ఏమో ॥

చ: . . . . రిరి । గా . మ పా । మా . పద పా . దప ॥ మ గాగమరి । రిగమ గరిరి । సా . ॥
. . . . అలి । గి . . . । యు . . . . ॥ న్నా . డ . . । ని . . . . . । . . . ॥

. . . . రి మ । పా . మ పాదస । దరిసస పా ॥
. . . . అలు । క . . . . . । . . . . తీ ॥

ప మ గా మపామగా । గా మరి రీ । రీ రి మగా ॥
ర్చ . . గ . . . . । బో . . . । . తే . . ॥

సా . . ధనిసా । రీగమ గరిరీ । సా . . ॥ సరిగరీ . ని సరిసా . । స నినిధ నిఫ । ఫారిస ॥
. . . అ . లు । క . . . . . । లో . . ॥ అ . . . . లు : . . . । కా . . . . . . । య . . ॥

రీ సా ప ద । ప మమా గా । గమరీ రీ ॥
నే . చె లి । య . . రో । నే . . న ॥

రి మపా దా దని సారిస । నిసాని దానిప । పా దపమా ॥
ప్పు . . డు స . . . . । డ్డ . . సే . . । య క . . ॥

పా పా ప రి । రిగమప మగగమ । రీ గమ గరిరీ ॥
బో తే చెయి । బ . . . . । ట్టి . . న . . ॥

సా . ససనిదా . । దానిప దపమా । ప దపా ॥
ను . తీ . . . . । సే . . . . . । నే . . ॥

రీ రి గమప దసనీ । దపమా గా । రీ గమ గరిరీ ॥ సా . .
ఓ చె . . . . . . । . . . లి । య . . . . . ॥ రో . . ఏమో ॥

అవతారిక :

ఆత్మప్రత్యయగు ఈనాయిక స్వీయ, మధ్య. ఈమె తనకు తనస్వామికి మధ్య రాత్రి జరిగిన ప్రణయకలహమును, ఆ కలహపు ముగియింపును మరునాడు చెలికత్తెతో తన చతురత నంతయు వుట్టిపడునట్లు వర్ణించి చెప్పుచున్నది.

కేదారగౌళరాగము ప్రాచీనరాగములలో నొకటి. ఇది రక్తి రాగము. సరిమ పనిసా- సనిదపమగరిస అనునవి ఆరోహణావరోహణములు. ఇది ఇప్పటి 28 వ మేళ మగు హరికాంభోజి జన్యము. వెంకటమఖి సంప్రదాయమున దీనినే హరికేదారగౌళ యని 28 వ మేళకర్తగానే చెప్పియున్నారు. రాగలక్షణములు క్షేత్రజ్ఞుల పదములలోనున్నట్లేయున్నవి.

రాగం _ కేదారగౌళ - ఆదితాళం

ప : లేమరో యూరకే పవ్వ - ళించి యుంటినే

ఆ. ప : మా మువ్వ గోపాలునికే - నీ మాటి బోధించెనో
ఆ మాటేమియులేక - అతడాక డ ! నేనీకడ ॥ లేమరో ॥

చ : వడివడి కోపముతోను - వచ్చి ముసుగుబెట్టుకొని
పడకింటలోన మాటాడక - పవ్వళించెనే
విడెమియ్య నే బోదుగదా - విదిలించివేసె నందుకు
నుడువ నోరాడక యిది నా - నోముఫలమనుకొని ॥ లేమరో ॥

2. మెదలితే శయ్యపై తన మేను - నా మేనంటునని
యొదిగి తా మంచముకోటి - యోర జేరనే!
కదిసి నా కౌగిటలోనే - వదముక మోవానబోతే
ఉదిరి లేచిపొయ్యానని - పదరేది మేరగాదని ॥ లేమరో ॥

3. అలిగియున్న విభుడెప్పటి - అలవాటున నాయందు తిరిగి
కలికి! నిదుర పరాకేమో - కౌగిలించెనే
సలలితముగ నేనప్పుడు - సందుకొని మువ్వపురి
నిలయునితో కలసి - నేను అతడు నవ్వుకొని ॥ లేమరో ॥

ప: . . . ని స రీ రి । రీ మ గ గా మ రి । రీ మ గ గ రి ॥
. . . లే . మ రో । యూ . . . . . । ర కే . . . ॥
సా . స ని సా రీ మ గ । గ రి సా సా . ని । రి స ని ధ ధ ప ॥
. . ప . వ్వ ళిం . . । . . చి యుం . . । . . . . టి . ॥

2. మ ప నీ ని స రీ రి । రీ మ పా మ । గా మ రి రీ ॥
నే . . లే . మ రో । యూ . . . । ర . . కే ॥
సా . స ని సా రీ మ గ । గ రి సా సా . ని । రి స ని ధ ధ ప ॥
. . ప . వ్వ ళిం . . । . . చి యుం . . । . . . . టి . ॥

8. మ్ప నీ నిస రీ రి । మ పనిద దపమగ । గామరి రీ ॥
నే . . తే . మరో । యూ . . . . । ర . . కే ॥
మగగరిసా స ని సా రీ మగ । గరిసా సా . ని । రిస ని ధ ధ ప ॥
. . . . . ప . వ్వ శిం . . । . . చి యుం . . । . . . . . టి . ॥

అ. ప: మ్ప నీ స ప ని దపా పాదప మగ । గ రిమా పా । పారిసనీ సా ॥
నే . . మా . ము . . వ్వ . . . . । గో . . పా । లు . . . ని ॥
సా . నిస రీ రీ । రి గమగ గామరి । రీ మగగరి ॥
కే . సీ . మా టి । బో . . . . . . । ధిం చె . . . ॥
సా . నిస రీ సా । నీ రిసనిద । ద పపా ॥
నో . ఆ . మా ఛే । మియు . . . । తే . క ॥
పా . మ పా . మ ప మపదాపా । పాదప మగ గామరి । రీ పమగా ॥
. . . . అత డాక । డ . . . . . నే . . । నీక . . ॥
మగరీసా
డ . . . లేమరో యూరకే ॥

చ: . . . పప పానిద దనిపా । పాదప మగ గా రి । రీ మగగరి ॥
. . . వ డి వ . . డి . . । కో . . . . ప . . । ముతో . . . ॥
సా . సని సా రీ మగ । గ రిసా సాసని । రి సనిధ ధప ॥
ను . వ . చ్చి ము సు . । గు . . ఔ . . । ట్టు . . . కో . ॥

మ‌ధ నీ రిమ పాపా । మ పనిద ద నిపా । పాదప మగ గామరి ॥
ని . . పడ కింటి । లో . . . మా . . । టా . . . . డ . . ॥

రి . రి ప ప మగ గా మరి । రి మగగరి । సా . . ॥
క . ప వ్వ . . . శిం . . । చె . . . . । నే . . ॥

సా . మ ప ని దపాపాదప మగ । గ రిమా పా । పా రిసనీ సా ॥
. . వి డె మి . . య్యె . . . । నే . . బో । దు . . . గ ॥

సా . ని స రి రి । రి గమగ గామరి । రి మగగరి ॥
దా . వి ద లిం చి । వే . . . సే . . । నందు . . . ॥

సా . ని స రి సా । నీ రి సనిద । ద ప పప ॥ మా . మ ప దా పా ।
కు . ను డు వ నో । రా డ . . . । క . యిది ॥ నా . నో . ము ఫ ।

పాదప మగ గామరి । రీ ప మగా ॥ మగరిసా
ల . . . . మ . . । ను కో . . ॥ ని . . . లేమరో యూరకే ॥

అవతారిక :

సామాన్య నాయికయగు ఈమెను చెలి 'యెందు వలచేవారు కద్దు. నీమలో నీవలె వలచేవారులేరు. యేమంటివా? అన్నము వాని పొత్తునేగాని హితవుగాదనేవు. మువ్వ గోపాలుని వద్దనే గాని నిదురరాదనేవు. అమ్మనేజెల్ల! నీవెక్కడి యాడుదానవే? ఎంత వలపైన మొగవాని కనువిచ్చి మాటలాడుదురా!' యని మందలించుచున్నది.

రాగం - కేదారగౌళ - త్రిపుటతాళం

ప : **అమ్మ! నే జెల్ల నీవెక్కడి - యాడుదానవే చాలు**

అ. ప : సమ్మతితో మువ్వ గోపాలుని పొందు
సతమని యుంటివి ॥ **అమ్మ** ॥

చ : ఎంత వలపైనను మగవాని - కనవిచ్చి మాటలాడుదురా
యింతలోనే వాడు రాకుంటే - చింతలో చిక్కుదురా
సంతస మెన్నడు లేదాయనో వాని - సడ్డసేతురా బుద్ధి
మంతురాలవని వద్దంటే మున్ను నా - మాట వినవైతివి ఓ ॥ **యమ్మ** ॥

2. కలికి ప్రాణేశరమ్మని బయలుగా - కౌగలించేవు
పలుకరించి యదేమన్న నాతోడ - భ్రమసిమాటాడేవు
పలుమారు వాని పేర చెలికత్తెల పిలిచేవు యెందు
వలచేవారు కద్దు సీమలో నీవలె - వలచేవారులేరు ॥ అమ్మ ॥

3. ఇదియేమో అన్నము వానిపొత్తునేగాని - హితవుగాదనేవు
మదిరాక్షి ముప్పోపాలు నొద్దనేగాని - నిదుర రాదనేవు
తెలిరేవు వానిపై మనసు నిలుపలేక - మొదలెకూడినావు
యెదలోని వెతతీరదు నీమోహా - మింతకు తెచ్చెగా ॥ అమ్మ ॥

ప: . . . . స ని । సా . . । రీ . . ॥ రీ . . . . । రీ మగ । గామరి ॥
. . . . అ . । మ్మ . . । నే . . ॥ జె . . . . । ల్లి . . । . . . ॥
రీ . . రి మ । పా నిద । దపమగ ॥
నీ . . వె . । క్క . . । డి . . . ॥
గా మరిరి । ప పమగ । గామరి ॥ రీ . . . . । మగగరి । సా . . ॥
యా . . . । డు . . . । దా . . ॥ న . . . . । వే . . . । . . . . . ॥
సా . . . . । స సనిధ । నీధా ॥
చా . . . . । లు . . . । . . . ॥

2. నీ . . స ని । సా . . । రీ . . ॥ రి మ పాదప మగ । గామరి । రీ . . ॥
నే . . అ . । మ్మ . . । నే . . ॥ జె . . . . . . । ల్లి . . । . . . ॥
రీ . . రి మ । పా పారిస ।
నీ . . వె . । క్క . . . ।

ని దదప ॥ మ పనిద దప । పాదప మగ । గ మరి ॥ రి మరిసా । సా . . । . . . . ॥
డి . . . ॥ యా . . . . . । డు . . . . । దా . . ॥ న . . . । వే . . । . . . . ॥

౩. . . . . స ని । సా . . । రి . . ॥ రి . . . . । రి మగ । గామరి ॥
. . . . అ . । మ్మ . . । నే . . ॥ జె . . . . । ల్లి . . । . . . ॥
రి . . రి మ । ప నిసరి । మగగరి ॥
నీ . . వె . । క్క . . . । డి . . . ॥
స ని సారిమ రిస । సారిస నిద । ద నిపా ॥ ప మ పానిద దప । పాదప మగ । రిమరిస ॥
యా . . . . . . । డు . . . . । దా . . ॥ న . . . . . । వే . . . . । . . . . ॥
స రిమగగరి । సారిస నిధ । ధాపా ॥ నీ . .
చా . . . . । లు . . . . । వే . ॥ . . . . అమ్మనే ॥

అ. ప: . . . . (1) పమ । పా . . । సనిసని ॥ స గరి . . । రి గమగ । గామరి ॥
. . . . స . । మ్మ . . । తి . . . ॥ తో . . . . । ము . . . । వ్వ . . ॥
రి . . రి । రి మగరి । సా . . ॥
. . . గో । పా . . . । లు . . ॥
సారిస నిద నిప । పా . . । పాదప పమ ॥ పా . . . పమ । పా . . । సనిసని ॥
ని . . . . . । పొం . . । దు . . . . ॥ (2) . . . . స . । మ్మ . . । తి . . . ॥
ప నిసరి గరిరి ।
తో . . . . . ।

రీ పపమగ । గామరి రీ ॥ .... రీ । రి మగరి । సా .. ॥
ము .... । వ్వ .. . ॥ .... గో । పా ... । లు .. ॥

సా సని రిసనిదా. । పా .. ।
ని .. .. । పొం .. ।

(1)
పాదప పమ ॥ పా .. మ ప । రీ సా । సారిస నిద ॥ మ పనిదదప । పాదప మగ ।
దు .... ॥ ... స త । మ .. । ని .... ॥ యుం ..... । టి .. . ।

(2)
రి మరీ ॥ సా .. ని స । రి మ మగగరి । సరిగా రీ ॥ ని సరీసా రిసనిదపా ।
వి .. ॥ . .. స త । మ . .... । ని .. . ॥ యుం ... . ।

ని ద దపా . దప । మగరీ రిమరీ ॥ సా ..
టి .... । వి ...... ॥ . .. అమ్మనే ॥

చ: .... పా । పా .. । పా .. ॥ మపనిదదప । ప పమగ । గమరీ ॥
.... ఎం । త .. । వ .. ॥ ల ..... । పై ... । న .. ॥

రి .. రి రి । ప మపమ । మగగరి ॥ గరిరిమగరి । మరిసా । సా .. ॥
ను .. మ గ । వా ... । ని ... ॥ క .. న .. । వి .. । చ్చి .. ॥

సారిస నిధపా స ని । పా .. । రీ .. ॥ రి మ పాదప మగ । రి మరీ । సా .. ॥
...... మా . । ట .. । లా .. ॥ దు . . .... । దు .. । రా .. ॥

సా .. రి మ । గాసా । సా .. ॥ ని సరిసా । సారిస నిధ । ధనిపా ॥
.... యిం . । త . । లో .. ॥ నే .. . । వా...... । .... ॥

స్ని . . స ని । సా . . । రీ . . ॥ రిపమపామ । గామరి । రీ . . ॥
డు . . రా . । . . . . । కుం . . ॥ . . . . . । చే . . । . . . ॥

రీ . . గ రి । మరిపమ । పా . . ॥ ని దదపపమ । మ గగరి । రి మరీ ॥
. . . చిం . । త . . . । లో . . ॥ జి . . . . । కు్క . . . । దు . . ॥

పా . . మ గ । సా . । సా . . ॥ రీ పమపమ । పా . . । పా . . ॥
రా . . సం . । త . . । స . . ॥ మే . . . . । న్న . . । డు . . ॥

పా . . మ ప । సా . . । సా . . ॥ స సనిదనిప । ద పమా । పా . . ॥
. . . . లే . । దా . . । య . . ॥ నో . . . . . । వా . . । ని . . ॥

పా . . మప । ని దదప । పాదప మగ ॥ గ రి మ గగరి । రి మరీ । సా . . ॥
. . . . స . । డ్డ . . . । సే . . . . ॥ తు . రా . . . । బు . . । ద్ధి . . ॥

. . . . వ మ । పా . . । ప నిసా ॥ రీ . . . . । పపమగ । గామరీ ॥
. . . . ము . । తు . . । రా . . ॥ ల . . . . । వ . . . । ని . . ॥

రీ . . రీ । మ గగరీ । సా . . ॥ ప సని రీ సా । స సనిద । దానిప ॥
. . . వ । ద్దం . . . । చే . . ॥ ము . . న్ను . । నా . . . । . . . ॥

పా . . మ ప । రీ సా । సా సా ॥ స సనిదనిప । నిపమగ । రి మరీ ॥
. . . . మా . । ట . . । వి న ॥ వై . . . . . । తి . . . । వి . . ॥

సా . .
. . . . అమ్మనే ॥

అవతారిక :

స్వీయ, మధ్య, నాయిక. ఈమె తన నాయకుడూరికిపోవుచున్నాడని తెలుసుకొని తాను పొందనున్న విరహవ్యథను ఊహించుకొని 'కలసినది కల్లలాయె - కలలోని ముద్దులాయె' నని చెలికత్తెతో చెప్పుకొనుచున్నది.

రాగం - కేదారగౌళ - తిశ్ర ఏకతాళం

ప: పోయిరమ్మనవే ముద్దుగుమ్మ

అ. ప: నేయముగాదు వద్దంటే నిలిచేది మేరగాదు ॥ పోయి ॥

చ. ఏల కన్నీరు నించేవే - యేమిటికి అనబెట్టేవే
యేల వేడుకొనేవే - యీ ప్రొద్దు మంచిదినము ॥ పోయి ॥

2. తరుణిరో వానితోనేల - తరుచు మాటలాడేవే
తరువాత నడిచేసుద్ది - తానేవినబోయ్యీని ॥ పోయి ॥

3. కలసినదే కల్లలాయ - కలలో నీముద్దులాయ
పలుకులేల మా మువ్వ - గోపాలుని మహారాజువలెనే ॥ పోయి ॥

ప: సాసని సా రిప మగగరి । రి మగరిగా సా . ॥
పో . . యిర . . . . . । మ్మ . న . . వే . ॥
సా సనిరిస నిధధప । మపనిస రిగ రీ . ॥
ము ద్దు . . . . గు . । మ్మ . . . . ॥

2. సా సని సారిమ పాదప మగ । గ రి రిమరీ సా . ॥
పో . . యిర . . . . . . । మ్మ . న . . వే . ॥
రీ మగ గస రిమ పా । మ గగరి రిససని నిధధప ॥
ముద్దు . . . గు . . । మ్మ . . . . ॥

3. సా రిస నీ స రిమపని సరి । మగరి గరిస రిస నిదదప ॥
పో . . . యి ర . . . . . । మ్మ . . న . . వే . . . . ॥
మా పా ని దదప మగగరి । మ గగరి రిసస నినిధధప ॥
ము ద్దు గు . . . . । మ్మ . . . . ॥ పోయి ॥

అ. ప: ప మపా సా స ని సా । రీ రి ప మగమరి రీ ॥
నే . . య ము . గా । దు వ . ద్దం . . . జే ॥
సాసని సారిగ రిసా నిదప । ని దదప మగరిమ రి స ॥
నిలి . . . . చే . ది . . । మే . . . ర . గా . . దు ॥ పోయి ॥

చ : పానిద దపమగ రిమ । పానిద ద పమగ గరిమా ॥

ఏ . . . . . . ల . । క . . న్ని . . . రు . . ॥

గ రిమగ గరిసా రి సనీ । సా . . . . ॥

నిం . . . . . . చే . . । వే . . . . ॥

స నిసా రీ మగ గరిసా । సనిసా రీమగ గరిసా ॥

ఏ . . మి టి . . . కి । ఆ . . . న . . . . ॥

రి సనిధ ఫా మ ప నిసరీ । సా . . . . ॥

జె . . . . ట్టే . . . . । వే . . . . ॥

ప మ పా సా స ని సా । రీ రి ప మగగరి రి ॥

యే . . ల వే . . । దు కో . నే . . . వే ॥

సా సని సారిగ రి సా నిదప । ని దదప మగ గ రి రి స ॥

యీ . . ప్రా . . . ద్దుమం . . । చి . . . ది . న . ము . ॥ పోయి ॥

అవతారిక :

వక్రోక్తి గర్వితయగు నాయిక ప్రౌఢ, మధ్య, సామాన్య. ఈమె తనయందుగల ప్రేమానురాగములు చెలులందరకు వెల్లడియగునట్లు తన పతి చేయుచున్న కొంటెచేష్టలను తెలిసి సంతసించుచున్నదైనను, వక్రోక్తులతో తననేర్పు వుట్టిపడునట్లు అతని ఎదుటనే చెలికత్తెకు 'రమ్మనవే, సముఖాన రాయబారము లెందుకు'? అనుచున్నది. ఈ పదము కేదారరాగమని అచ్చుపుస్తకములలో వేసియున్నారు. కాని మా పాఠము కేదారగౌళ.

రాగం - కేదారగౌళ - త్రిపుటతాళం

ప : రమ్మనవే! సముఖాన - రాయబారముతేలే ?

అ. ప : కమ్మ విల్తుని గన్న చ - క్కని మువ్వ గోపాలుని ॥ రమ్మనవే ॥

చ : సొగసు జేసుకవచ్చి - సుదతులందరుజూడ
వగలు చేసి తల - వాకిట నిలిచి
తెగనాడే విధమేమో - దిన దినము క్రొత్తలాయ
యిగురుబోణిరో! వచ్చి - యెంతసేపాయెనో ॥ రమ్మనవే ॥

2. ఇరవందనిన్న మా - యింటివరకువచ్చి
తిరుగ వేంనిసెనట - సరిప్రొద్దువేళ
విరుబోణులెవ్వరో - వేళగాదనిరట
తరుణిరో! మేమంత - దొరలమా? బాగాయ! ॥ రమ్మనవే ॥

3. రామరో! తానెన్నడు - రాలేదో? పోలేదో!
కాముకేళి నన్ను - గలయలేదో!
యేమే నే నందాక - యెదురుగా రావలెనో!
మా మువ్వగోపాలుడు - మనసు శోధించెనేమో? ॥ రమ్మనవే ॥

ప: . . . . మగ । గ రిమా । పా . . ॥ సా . . . . । సా రి । మ గగరి ॥
. . . . ర . । మ్మ . . । న . . ॥ వే . . . . । స ము । ఖా . . . ॥
సా . . ప మ । పా . రి । సా . . ॥ సా రిసనిద పా । ని దదప । మగగరి ॥
న . . రా . । య . . । బా . . ॥ ర . . ము . . । తే . . . । . . . . ॥
గ రిసా
లే . . రమ్మనవే ॥

అ. ప: . . . . ప మ । పా . . । పా . ని సా ॥ స రిరి . । రి రిగమగ । గమరి రి ॥
. . . . క . । మ్మ . . । వి . . . ॥ ల్తు . ని . । గ . . . . । న్న . . . ॥
మ గగరిసా । సా సారిస । సనిదా దప ॥ పా . . ప ని । సారిమ రిస । స నిదా దప ॥
మా . . . . । చ . . . । క్క . . . . ॥ ని . . ము . । వ్వ . . . . । గో . . . . ॥
ప మప నిదప । పాదప మగ । గరిమరి ॥ సా . .
పా . . . . . । లు . . . . . । . . . . ॥ ని . . రమ్మనవే ॥

చ: . . . . పనిదా । పా . . । పా . ॥ ప మ నిదప । పాదప మగ । గ రిమరి ॥
. . . . సొ . గ । సు . . । చే . . ॥ సు . . క . . । వ . . . . । చ్చి . . . ॥

సా . . రి మగా । సా . . । సా . . ॥ స ని॒రి సని॒ధా ఫ । ఫా నీ॒ । సా . . ॥
. . . సు . ద । తు . . । లం . . ॥ ద . . రు . . . । చూ . । డ . . ॥

. . . . ని॒ స । రీ మగ । గా సా ॥ సా . . . . । రీ మా । పా . . ॥
. . . . వ గ । లు . . । చే . ॥ సి . . . . । త . । ల . . ॥

. . . . ప నిదా । పా . . । పా . . ॥ పమప నిదప । పాదప మగ । గ రిమరి ॥
. . . . వా . . । కి . . । ట . . ॥ ని . . ల . . । చి . . . . । తె . . . ॥

సా . . రి మగా । సా . . । సా . . ॥ స ని॒రి స ని॒ధా ఫ । ఫా నీ॒ । సా . . ॥
గ . . నా . . । డే . . । వి . . ॥ ధ . . మే . . . । . . । మో . . ॥

. . . . ని॒ స । రీ మగ । గాసా ॥ సా . సా . । రీ మా । పా . . ॥
. . . . దిన । ది . . । న . ॥ ము . క్రొ । త్త . । లా . ॥

పా . . ప మ । పా . . । పా . ని సా ॥ స రీరీ . । రీ రిగమగ । గమరీ రీ ॥
య . . యిగు । రు . . । బో . . . ॥ ణి . రో . । వ . . . . । . . . . ॥

మ గగరిసా । సా సారిస । స నిదా దప ॥ పా . . ప ని । సారిమ రిస । సనిదా దప ॥
చ్చి . . . । ఎం . . . । త . . . . ॥ . . . సే . । పా . . . . । ఏ . . . . ॥

ప మప నిదప । పాదప మగ । గరిమరి ॥ పా . .
శో . . . . । ఏ . . . . । . . . ॥ మో . . రమ్మనవే ॥

అవతారిక :

నాయిక పరకీయ, మధ్య. ఈమె తన విరహవేదనను చెప్పుకొనుటకు తనకుగల సఖి యొక్కతెయు మూరికి బోవలసిన యవసరమువచ్చినదేయని ఆమె తనకుచేసిన హితబోధలను తలచుకొని, ఆమెనుకూడా తనవద్దనుండనీయక దైవము పగజేయుచున్నాడని చింతించుచున్నది.

రాగం - కేదారగౌళ - ఆదితాళం

ప : ఇందుకు పగజేసెనా - ఈ దైవము

అ. ప : కుందరదన వినవే మువ్వ - గోపాలు నెడబాపినదిగాక ॥ ఇందుకు ॥

చ : నా పుణ్యమిటులైనందుకు - నాతిరో నీవుండిగదా
యీప్రాణములు గాపాడితి - వింతకాలము
దాపున నెవ్వరు దృష్టి - దాకించిరో యోర్వజాలక
కాపురే ! నీకు నేడూరి - పైనమువచ్చెనా ? చెల యీదైవము ॥ ఇందుకు ॥

2 దంట చెలులు నొద్దికైనా - జంట నీవుండగాను
నొంటినున్నదగులుతీరి - యుంటినే నేను
మంట మారితనముననే - మౌదునోయని నీవెంచి
కంటికి రెప్పగాచిన - క్రమమున బోధించితివి ! ఈ దైవము ॥ ఇందుకు ॥

3. వడతిరో మా మువ్వ గో - పాలు ననుగూడి చాల
తడవాయెనే మోగాని - తడజేసెననుచు
నుడుకుచున్న నామనసున - నొక్కింతైన భయము
వొడమనీక నాకుచితపు - బుద్ధులు బోధించితివి! ఈ దైవము ॥ ఇందుకు ॥

ప : . . . రి రీ రీ । రీ . ప పపమగ । గామరి రిమరీ ॥
. . . ఇం దు కు । ప . . గ . . . । జే . . సే . . ॥

1. సా ..... । గ రిమా పా । ని దదప మగగరి ॥ రి మరీసా
నా ..... । ఈ . . . । దై . . . వ . . . ॥ ము . . .

2. .... । ప నిసరి మగగరి । సానిద పామగ ॥ రి మరీసా
.... । ఈ . . . . । దై . . వ . . ॥ ము . . . ఇందుకు ॥

అ. వ : . . . స సాసా । స నిసని రిసనిద । దాని ప దపమా ॥
. . . కుం ద ర । ద . . . న . . . । వి న . వే . . ॥

ప ని స రి రీ రీ । రిమగరి సా । రి సనిద దప ॥
ము . వ్వ గోపాలు । నె . . . డ । బా . . . పి . ॥

దపమా పా సా . ని సా । ప నిసరి మగగరి । సానిద పామగ ॥ రి మరీసా
న . . ది గా . . క । ఈ . . . . । దై . . వ . . ॥ ము . . . ఇందుకు ॥

చ: . . . ప పా మ గసా । రి మపా । ని దదప మగగరి ॥
. . . నా పు ణ్యా . . । మిటులై । నం . . దు . . . ॥

సా . ని స రీ మగ గ స । రిమ ప స । సారిస నిద దనిపా ॥
కు . నా . తి . . రో . । నీ . వుం . । డి . . . . క . . ॥

పా . రీ ప మ పమగా మరి । రి మరీ సా । రి సనీ సా ॥
దా . ఈ ప్రా . . . ణ . . । ము . . లు । కా . . . ॥

సా . రిస ని ధధధ । ధ ని స రి । ప మగా మగరి ॥
పా . . . డి . తి . । విం . త . । కా . . ల . . ॥

రి మరీసా ప పా మగసా । రి మపా । నిదదప మ గగరి ॥
ము . . . దా పు న . . । నె వ రు । . . . . దృ . . . ॥

సా . ని స రీ మగ గ స । రి మ ప స । సారిస ని దదనిపా ॥
ష్టి . దా . కిం . . చి రో । యో . ర్వ . । జా . . . . . ల . . . ॥

పా . స సా సా । సనిసని రి సనిద । దానిప ద పమా ॥
క . శా పు రే । నీ . . . కు . . . । నే . . డు . . ॥

పనిస రి రిరి । రిమగరి సా । రి సనిద దప ॥
ఊ . రి పైనము । వ . . . . । చ్చె . . . . . ॥

ద పమా పా సా . ని సా । ప నిసరి మగగరి । సానిద పామగ ॥ రి మరీసా
నా . . . చె . . ల్ల । ఈ . . . . । దై . . వ . . ॥ ము . . . ఇందుకు ॥

అవతారిక :

కేదారగౌళ రాగమునగల ఈపదమునందలి నాయిక స్వీయ. జ్ఞాతయగు ముగ్ధ. తన నాధుని చేష్టలయందలి భావములను తెలిసియు, తెలియనిదానివలె తన చెలికి చెప్పుకొని ఆశ్చర్యమును నటించుచు, సంతోషించుచున్నది.

రాగం - కేదారగౌళ - త్రిపుటతాళం

ప: ఏమందునమ్మా! ఈ వింతనే - నెటుగాన నమ్మా!

అ. ప: భామరో మువ్వ గో - పాలు డేలినభావము
ఏమని తెలుపుదు - నే ఓ చెలియరో! ॥ ఏమందు ॥

చ: ప్రేమతో సొక్కి నాచెక్కిలి - వేమారు నొక్కి
కామించి ననుబిగియ - కౌగిలించెనేగాని
మోము మోమునజేర్చి - ముద్దుబెట్టడాయె ॥ ఏమందు ॥

2. వలపు మితిమీరి నావద్దికి - వచ్చి నోరూరి
పలుచని కెమ్మోవి సొలసి గ్రోలెనె గాని
కులుకు గుబ్బలపైని గోరుంచడాయె ॥ ఏమందు ॥

3. పరిపరిగతుల నన్ను చాల - పైకొని రతుల
బరికించి మువ్వ గో - పాలుడేలెనె గాని
చిరుదొడలపై దన — చేసోకనీడాయె ॥ ఏమందు ॥

ప: . . . . ని స । రీ . . । రి . . ॥ రి పమగమరి । మ గగరి । సా . . ॥
. . . . ఏ . । మం . . । దు . . ॥ న . . . . . । మ్మా . . . । ఈ . . ॥
సా . . రీ । సా . . । సారిస నిధ ॥ ధా ఫా . . । ధ ఫమఫ । నీ . . ॥
. . . విం । త . . । నే . . . . ॥ నె టు . . । గా . . . । న . . ॥
సా . . . । సా . . । . . . . ॥
న . . . . । మ్మా . . । . . . . ॥

అ. ప: సా . . మ ప । ని సరిగ । రీ . . ॥ రి గమగమ రి । మ గగరి । సా . . ॥
. . . భా . । మ . . . । రో . . ॥ ము . వ్వ . . . । గో . . . । . . . ॥
. . . . ని స । రి మగ । గ రిసా ॥ నిసా రిగరి సా । సారిస నిద । దాపా ॥
. . . . పా . । లు . . । డే . . ॥ లి . న . . . । భా . . . . । వ . ॥
పా దప మామప । రీ సా । సా . . ॥ సాని రిస నిద । దాపా । పామా ॥
ము . . . ఏ . । మ . । ని . . ॥ తె . లు . . . । పు . । దు . ॥
పా . . . . । మపనిద । దపమగ ॥ గ రి రి మగరి । సా . . । సా . . ॥ . . . .
నే . . . . । ఓ . . . । . . . . ॥ చె . . లి . . . । య . . । రో . . ॥ . . . . ఏమందు ॥

చ: . . . . పా । పా . . । పా . . ॥ ని దదపా . । ప పమగ । గామరి ॥

. . . . ప్రే । మ . . । తో . . ॥ సొ . . . . । క్కి . . . . । నా . . ॥

రీ . . రీ । ప పమగ । రి మగరి ॥ సా . . . . । సా రిస నిధ । ధాపా ॥

. . . చె । క్కి . . . । లి . . . ॥ వే . . . . । మా . . . . । రు . ॥

పా ధప మప సని । సా . . । . . . . ॥

నా . . . . . . । క్కి . . । . . . . ॥

సా . . మ ప । ని సరిగ । రీ . ॥ రిగమగమరి । మగగరి । సా . . ॥

. . . కా . । మిం . . . । చి . . ॥ న . ను . . . । బి . గి . । య . । ॥

సా . . ని స । రిమగ । గ రిసా ॥ ని సారీ గరి సా । సారిస నిద । దాపా ॥

. . . కొ . । గి . . । లిం . . ॥ చె . నే . . . । గా . . . . । ని . ॥

పాదప మా మ ప । రీ సా । సా . . ॥ సా ని రి స నిద । దాపా । పామా ॥

. . . మో . । ము . । మో . . ॥ ము . న . . . । జే . । ర్చి . ॥

పా . . . । మ ప ని ద । దపమగ ॥ గ రిరిమగరి । సా . . । సా . . ॥

. . . . . । ము . ద్దు . । . . . . ॥ బె . ట్ట . . . । డా . . । యె . . ॥

సా . .

. . . ఏమందు ॥

అవతారిక :

స్వీయ, ప్రౌఢ, అధీర యగు ఈ నాయిక తాను తన నాథుని కలసెడు వేళ నాతడు చేసిన యవజ్ఞలను సైచుకొనలేక తానుచేసిన ప్రతిక్రియలకు ఆతనికి కోపమురాగా చెలికత్తెను పిలిచి 'ఎవరివల్ల దుడుకు మా యిద్దరిలో — వివరింపుమమ్మా మా విధము తెలిసి' అని తీర్పు చెప్పి దోషిని నిర్ణయించమని అడుగుచున్నది.

సురటిరాగము ప్రాచీనము. రక్తిరాగము. ఇప్పటి 28వ మేళమగు హరికాంభోజి జన్యము. స రి మ ప ని దని స - స ని ద ప మ గ రి స అనునవి ఆరోహణావరోహణములు. దీనిని వెంకటమఖి సంప్రదాయమున భాషాంగమని చెప్పి స రి గ రి సా అనునప్పుడు సాధారణ గాంధారము పలుకుచున్నదని వ్రాసియున్నారు. కాని క్షేత్రజ్ఞుల పదములలో ఈ ప్రయోగము లేదు. గనుక ఇది భాషాంగముకాదు. 'మ గ ప మ గ రి' అనునది విశేషప్రయోగము.

రాగం - సురటి - త్రిపుటతాళం

ప : ఎవరివల్ల దుడుకు మా - యిద్దరిలో సఖియా !

అ. ప : వివరింపుమమ్మా మా విధము తెలిసి యిపుడు ॥ ఎవరి ॥

చ: రమణి బంగారు మంచముపై నిద్దరు చాల
మమతతో పవ్వళించి మాటలాడేవేళ
కమలాక్షి పేర నన్ను ఘనుడు పిల్వగా కోప
శమనములేక నాదు జడకొద్దిగొంటినమ్మా ॥ ఎవరి ॥

2. ఘనుడని వానిపైకొని నేను నెనరున
మొనగుబ్బలెదను గుమ్మచు నుండేవేళ
కనకాంగిరతికిట్టి పనుల జాణయనగ
విని పదింటిలో సగమొనరించితినమ్మా ॥ ఎవరి ॥

3. కలికి మువ్వ గోపాలు కలసి మునుపటివలెనె
తలిరాకువంటి పాదము లొత్తేవేళ
చెలియ పెట్టిన మందు తలకెక్కి నాపక్క
కలువరింపగా మోవి - గంటిచేసితినమ్మా ॥ ఎవరి ॥

ప: . . . . మరి । మా . . । పా . . ॥ ప నిపానిమ । పా ప ని । సాసని ॥
. . . . ఎవ । రి . . । వ . . ॥ ల్ల . . . . । దు డు . । కు . . ॥
సా . . ని ద । ని దనిద । దనిదప ॥ పా . . పమ । మగపమ । గ రిరీ ॥
మా . . యి . । ద్ద . . . । రి . . . ॥ లో . . . . । స . ఖి . । య . . ॥

2. సా . . మరి । మా . . । పా . . ॥ పా నినిమా । ప మ పా . రి । స నిసని ॥
. . . . ఎవ । రి . . । వ . . ॥ ల్ల . . . . । దు . డు . . । కు . . . ॥

సా . . ని స । రీ రీమగ । రీసా ॥ స సనిదనిద । పమ ని ద । ప పమగ ॥
మా . . యి . । ద్ద . . . । . రి ॥ లో . . . . . । స . ఖి . । య . . . ॥
రి సా
. . . ॥ ఎవరి ॥

అ. ప : . . . . ప ప । ని పనిని । మాపా ॥ ని దని సా ని । సా . . । సా . . ॥
. . . . వి వ । రిం . . . । . పు ॥ మ . . మ్మా . । మా . . । . . . . ॥
. . . . ని ద । నీ . . । సా . . ॥ ద నిదపా . । మ గపమ । గ రిరీ ॥
. . . . వి ధ । ము . . । తె . . ॥ లి . . సి . । యి . . . । పు . . ॥

2. సా . . రి మ । ప నిపని । మాపా ॥ మపా ససనిదా . । ని సరీ । సా . . ॥
డు . . వి ప । రిం . . . । . . పు ॥ మ . మ్మా . . . । మా . . । . . . . ॥
సా . . ని స । రీ రీమగ । సా సా ॥ ససనిద నిదపా । ప పమగ । రీ రిమ ॥
. . . . వి ధ । ము . . . । . తె ॥ లి . . . . సి . । యి . పు . । డు . . ॥
సరిసా
. . . ॥ ఎవరి ॥

చ : . . . రి మ । పా నిని । మాపా ॥ పా ని సా ని । సా . . । సా . . ॥
. . . . ర మ । ణి . . । . . బం ॥ గా . రు . । ముం . . । . . . . ॥
సా . . ని ద । ని సరీ । సాసా ॥ ని ద స నిదా । ద నిదప । ప పమగ ॥
. . . . చ ము । పై . . । . ని ॥ ద్ద . రు . . । చా . . . । ల . . . ॥

రీ సా రి మ । పా నిద । ని దనిద ॥ ని దని రి స నిద । ద నిదప । పా . . ॥
. . మ మ । త . . । తో . . . ॥ ప . . వ్వ . . . । శిం . . . । చి . . ॥

పా . . రి మ । మ గమగ । మ గమగ ॥ మాపని పానిద । ప పమగ । రీ రిమ ॥
. . . . మా . । ట . . . । లా . . . ॥ డే . . . . . । వే . . . । శ . . ॥

సరిసా రిమ । పా నిని । మాపా ॥ మ పా స స నిద । స నిసని । సా . . ॥
. . . కమ । లా . . । . ను ॥ పే . ర . . . । న . . . । న్న . . ॥

సా . . ని స । రీ రీమగ । రీ సా ॥ స సనిదనిద । పా . . । పా . . ॥
. . . . ఘ ను । డు . . . । . పి ॥ ల్వ . . . గ . । కో . . । ప . . ॥

పా . . రి మ । పా నిద । ని దనిద ॥ ని దని రి స నిద । ద నిదప । పా . . ॥
. . . . శ మ । న . . । ము . . . ॥ లే . . క . . . । నా . . . । దు . . ॥

సా . . రి రి । మ గమగ । మగమగ ॥ మా పా . మ । పా . స సనిదా । పా . . ॥
. . . . జ డ । కొ . . . । ద్ది . . . ॥ గొం టి . . । న . . . . . । మ్మా . . ॥

మగరిస
. . . . ॥ఎవరివల్ల ॥

అవతారిక :

ఇందలి నాయిక స్వీయ, ఖండిత, విరహోత్కంఠిత. సవతులను కలసివచ్చిన నాయకుని చిన్నెలను గుర్తించి నాయిక కోపోద్రిక్తయయి, ఈమేనితో యింతీ! వాని తలచేనా? యింటికి రానిచ్చేనా? వనిత! పట్టిన పట్టు వట్టిదనిపించేనా! పనిబూని మువ్వ గోపాలా యన పిలిచేనా? అనుచున్నది.

రాగం - సురటి - త్రిపుటతాళం

ప: ఇంటికి రానిచ్చెనా? యీమేనితో - నింతివాని దలచెనా?

అ. ప: గొంటుకాడు మువ్వ గోపాలరాయడు
తంటలుచేసితే దండించక విడిచేనా? ॥ ఇంటికి ॥

చ: ఇతనికి వెరచి నె యింక లంచ మిచ్చెనా
ఇన్నాళ్ళవలె అనుసరించేనా
బ్రతిమాలి నే రాయభారమంపించేనా
పతియని మునుపటి భక్తి దయలుంచేనా! ॥ ఇంటికి ॥

2. ప్రేమదలచి తన - మోమైన జూచేనా ?
ఏమి చెప్పిన నిజమనే ఎంచేనా ?
రామ అయినది గాని రచ్చకు వెలచేనా ?
ఆమాట సభలోనే - ననక సహించేనా ? ॥ ఇంటికి ॥

3. ఎనసిన మొగమాట - మెంతైన జూచేనా ?
యెంత వేడిన మన - సిచ్చేనా ?
వనిత ! పట్టిన పట్టు - వట్టిదనిపించేనా ?
పని బూని మువ్వ గో - పాల ! యని పిలిచేనా ? ॥ ఇంటికి ॥

ప :
. . . . మ గరీ । మా . . । పా . . ॥ పా . . . . । మరిమా । పా . సససనిదా ॥
. . . . ఇం . . । టి . . । కి . . ॥ రా . . . . । ని . . . । చ్చె . . . . . ॥

పా . . రి మ । పా నిద । పా . . ॥ మ గపమాగ । రీరిమ । సరిస ॥
నా . . ఈ . । మే . . । ని . . ॥ తో . . . । . . . । . . . . ॥

సా . . రి మ । స రీస । సా . . ॥ నిధనీసా । రి పమగ । రీ రిమ ॥
. . . యిం తి । వా . , । ని . . ॥ త . ల . । చే . . . । నా . . ॥

సరిస మ గరీ । మా . . । పా . . ॥ రి మపనిదని । సా . . । నీ రిస నిద ॥
. . . యిం . . । టి . . । కి . . ॥ రా . . . . . । ని . . । చ్చె . . . . . ॥

అ. ప : పా . . ప మ । పా . . । పా పని ॥ సా . . . । ప నిసా । రీ . . ॥
న . . గొం . । టు . . । కా . . ॥ డు . . . . । ము . . । వ్వ . . ॥
. . . . రీ । రి మాగ । రీసా ॥ స సనినీద । నీ . . । సా . . ॥
. . . . గో । పా . . । . ల ॥ రా . . . . । య . . । డు . . ॥
. . . . ని ద । ని దనిద । స నిసని ॥ ని సనినీద । పాపమ । పా . . ॥
. . . . తం . । టా . . . । లు . . . ॥ చే . . . . । సి . . । తే . . ॥

1. . . . . రి మ । మ గమగ । పా . . ॥ పామమనిద । పా . . । మ గరిగ ॥
. . . . దం . । డిం . . . । చ . . ॥ క . వి . . । డి . . । చే . . . ॥

2. స రిస రి మ । ప నిదని । సా రీ ॥ మగరిమరిస । ససనిద । ప పమగ ॥
నా . . దం . । డిం . . । . చ ॥ క . . వి . . । డి . . . । చే . . . ॥
రి మరిస
న . . . ఇంటికి ॥

చ : . . . . ని ద । పా . . । పా . . ॥ . . . . రి మ । పా . . । ప నీద ॥
. . . . ఇ త । ని . . । కి . . ॥ . . . . వె . । ర . . । చి . . ॥
పా . . రి రి । మా . . । మా . గ ॥ మ పనిదపా । మా . గ । రీరిమ ॥
నె . . యింక । లం . . । చ . . ॥ మి . . . . । చ్చె . . । . . . ॥
స రిస రి । మ గమగ । మగపా ॥ మగప మ రిస । రి మ రి । సా . . ॥
నా . . ఇ । న్నా . . . । . . ళ్ళ ॥ వ . . లె . . । అ . ను । స . . ॥

స సనినిధ । నీ సా । రిసా ॥ రి పమగ రిమ । సరిస । సా . . ॥

రిం . . . . । చే . । . . ॥ నా . . . . . । . . . । . . . ॥

సా . . నీ ద స । ని దపా । ప నిపని ॥ మ పసనిదా । ని సరీ । సా . . ॥

. . . ప్రతి . । మా . . । లి . . . ॥ నే . . . . । రా . . । య . . ॥

. . . . ని స । రీ రీమగ । గా పమ గరి ॥ రీ రిమసరి । సాసని । సా . . ॥

. . . . భా . । ర . . . । మం . . . . ॥ పిం . . . . ! చే . . । నా . . ॥

. . . . ని ని । నీ నిద । నిదనిప ॥ ద ని సరీస । ససనిద । ద నిదప ॥

. . . . ప తి । య . . । ని . . . ॥ ము ను . . । ప . . . । టి . . . ॥

పా . . (1)రి మ । పా . . । నిదపా ॥ మ గపమనిప । పా దప మగ । రీ రిమ ॥

. . . . భ . । క్తి . . । . . ద ॥ య . . . . . । లుం . . . . । చే . . ॥

2) స రిస రిమ । ప నిదని । సారీ ॥ మ గరిమరిస । స సనిద । ప పమగ ॥

నా . . భ . । క్తి . . . । . ద ॥ య . . . . . । లుం . . । చే . . . ॥

రి మరిస

నా . . . ॥ ఇంటికి ॥

అవతారిక :

ఈ స్వీయ నాయిక మధ్య, విరహోత్కంఠిత. తనపతియగు ఆదివరాహుడైన మువ్వ గోపాలుడు ఏవనిత వలదగిలెనో? యిందుండిపోయి ఝామాయెనమ్మా! ఎన్నడైనా నన్నెడబాసి ఈలాగుండేనా? అని చెలికత్తెతో చెప్పుకొనుచున్నది. ఈ పదమునందుగల రాగ సంచారములు యిందలి మాటలలోగల అర్థపు సొంపులు కలిసి శ్రోతలకు సంగీత సాహిత్య సౌరభ ములను వెదజల్లు నొక భావచిత్రము ననుభవైకవేద్యముగా చేయును. అచ్చుపుస్తకములలో ఈ పదము మోహనరాగమని యున్నది. మా పాఠము శహాన.

శహానరాగము ప్రాచీనము భాషాంగముకాదు, వెంకటమఖి సంప్రదాయమున నిది శ్రీరాగ జన్యముగాచెప్పి అంతరగాంధారమును భాషాంగస్వరముగా చెప్పుకొన్నారు. కాని క్షేత్రజ్ఞుల పదములలో సాధారణగాంధార ప్రయోగమేలేదు. స రి గమ ప - మ ద ని సా - స నీ ద ప మ గ రీ గ రి సా అను ఆరోహణావరోహణములు గల ఈరాగము యిప్పటి 28 వ మేళమగు హరికాంభోజి జన్యము. మ ద ని స రి స ని స దా ప మ ద ని స ప - రి గ మ ప రి నీ ద ప అనునవి రాగచ్ఛాయలను చూపుచున్న ప్రయోగములు. తక్కినవి పదముల నభ్య సించి తెలుసుకొనవచ్చును.

రాగం - శహాన - త్రిపుటతాళం

ప: ఏమో రాడమ్మా! ఇందుండిపోయి - జామాయెనమ్మా!

అ. ప: భామరో! ఆదివరాహుడే - పడతినిగూడెనో? ॥ ఏమో ॥

చ: ఎన్నడైన నన్నెడబాసి - యీలాగుండునా?
సన్నుతాంగిరో! నామాట - జవదాటని విభుడు
మన్ననతో యిపుడే - మగువవలతగిలెనో? ॥ ఏమో ॥

2. నిలువదే నా మనసు వానిజూడక - నిమిషమైన
కలసిన వేళాగుణమో - కమలజు వ్రాతఫలమో?
కలకంటి యిదే నిజము - కన్నులాన కల్లగాదు ॥ ఏమో ॥

3. మువ్వ గోపాలుడైన - ముద్దు వరాహుడు
పువ్వుబోణి! రతుల - పొలుపొంద ననుగూడి
నవ్వులకే యందుజేరి - నన్నుజూడకున్నాడె। ॥ ఏమో ॥

ప: . . . . ని స । రి గరి । రీ . . ॥ రీ . . . . । రీ . . । రీ . . ॥
. . . . ఏ . । మో . . । రా . . ॥ డ . . . . । మ్మా . . । . . . ॥
. . . . రి గ । మా మాపద । పా ప మ ॥ మ గాగమరి । రిమగరి । సా . . ॥
. . . . ఇం . । దుం . . . । . డి . ॥ పో . . . . । . . . . । యి . . ॥
సా . ధ ధమా । ధా . . । . . ధా ॥ ని సరిమమధ । ధసనిని । రిసనిని ॥
. . . . జా . . । మా . . । . . యె ॥ న . . . . . । . . . . . । . . . . . ॥
సా . . . . । రీపమ గమ । రిగరి సని ॥
మ్మా . . . . । . . . . . । . . . . . ॥

2. సా . . ని స । రి గరీ । రీ . . ॥ రీ . . . . । రీ . . । రీ . . ॥
. . . ఏ . । మో . . । రా . . ॥ డ . . . । మ్మా . . । . . . ॥
. . . . రీ । నిద పదాస । నిదపా పా ॥ మ గాగమరి । రిమగరి । సా . . ॥
. . . . ఇం । దు . . . . । . . . డి ॥ పో . . . . । . . . . । యీ . . ॥
. . . . ధ ధమ్మా । ధా . . । . . ధా ॥ ధ సధ దారిసనీ । సా . . । . . . . ॥
. . . . జా . . । మా . . । . . యె ॥ వం . . . . . . । మ్మా . . । . . . . ॥

॥ ఏమోరాడమ్మా ॥

అ ప: . . . . దా నిద । ప మమా మా । దా . . ॥ దాదససని । సా . . । సా . . ॥
. . . . ఖా . . । మ . . . । రో . . ॥ ఆ . . . . । ది . . । వ . . ॥
. . . . ద రి । సా సరిగరి । సారి ॥ సా ని ని సద । దపదా దసనిద । పా పా ॥
. . . . రా । హు . . . . । . డే ॥ ప . డ . . । తి . . . . . . । . . ని ॥
పమాప దప మా గగ । రి . . । రిమగరి సా ॥
గూ . . . . డె . . । నో . . । . . . . . ॥

2. రి గమప దసనీ ద పమా । గా గమరీ । రిమగరి సా ॥ . . . .
గూ . . . . . . డే . . . । నో . . . । . . . . ॥ . . . ఏమోరాడమ్మా ॥

చ: గ రిరిని దా । పా । పా . . ॥ ప మాప దపమా మా । మ గగమ । రి గరిమ గరిసా ॥
ఎ . . . న్న । డై . . । న . . ॥ న . . . . . . న్నె । డ . . . । కా . . . . ॥

సా . . రి గరి । గా గమ । పా మా ॥ మ గాగమరి । రిమగరి । సా . . ॥
సి . . ఈ . . । లా . . । . గుం ॥ డు . . . . । . . . . । న . . ॥

పా . . ప ద । ప మమా । దా . . . ॥ ద సనినిసద । ద ప దాదస । ని దపా పా ॥
స . . న్న . । తాం . . । గి . . . ॥ రో . . . . . । నా . . . . । మా . . . ॥

పా . . రి గ । మామప దపమా । మగగమ ॥ రీ . . . . । గ రిమ గరిసా । సా . . ॥
ట . . జి వ । దా . . . . . । . . ట . ॥ ని . . . . । వి . . ఘు . . । డు . . ॥

సా . . దా నిద । పమమా మా । దా . . ॥ దా . దసని । సా సా । సా . . ॥
. . . . మ . . । న్న . . . । న . . ॥ తో . . . . । యి పు । డే . . ॥

సా . . ద రి । సా సరిగరి । సా రీ ॥ సా ని ని సద । దపదస నిదపా । పా . . ॥
. . . . మ గు । వ . . . . । . వ ॥ ల . ద . . । గి . . . . . . । లె . . ॥

మ గాగమరి । రీ రిరి । రిమగరి సా ॥ సా . .
నో . . . . । ఎ . . । . . . . మో ॥ . . . ఏమోరాడమ్మా ॥

అవతారిక :

ప్రౌఢ నాయికయగు ఈ కలహాంతరిత స్వీయ. తన స్వామిపైగల చనువున ఏదేని యొకమాటయన్న నాతనికి అలుకవచ్చునట. చిన్ననాటనుండియు తన్నెరిగిన ప్రియునికి తనపై మాటిమాటికి ఈ విధముగా అలుకబోవుట తగునా ? 'మేరగాదురమ్మనవే నా సామిని' అని చెలికత్తెతో చెప్పుచున్నది.

రాగం - శహన - త్రిపుటతాళం

ప : మేరగాదు రమ్మనవే నాసామిని

అ. ప : మోరత్రోపుశాయక మా మువ్వగోపాలుని రమ్మనవే ॥ మేర ॥

చ : అలిగేవారు లేరో - అంతలోనే సమ్మతించి
కలిసేవారులేరో కలికిరో యిపుడు
చలపట్టి యిందు రాదు చాల చెప్పిన వినదు
వలరాజు బారికోర్వ వశముగాదోయమ్మా ॥ మేర ॥

2. నెవతున నేనొక్కటంటే – నెలతయదే నేరముచేసి
యనరాని మాటలాడి – యలయించెనే!
వనిత మోహాంబుధిలో – మునిగి ఎట్లోర్చుదాన
తనవంటి సామికిది – తగవుకాదనవేకొమ్మా! ॥ మేర ॥

3. మమతతో చిన్ననాడే – మచ్చికచేసి నన్ను
సమరతుల నేలినట్టి – చనువునకు
గమకించి మోవిపంట – గంట జేసితినని
రమణి మువ్వగోపాలుడు – రాక పరాకు జేసెనే! ॥ మేర ॥

ప: . . . . రీ । సా . . । సాసధ ॥ ని సరిగగధ । స ధసధ । రి సనిస ॥
. . . . మే । ర . . । . . . ॥ గా . . . . . । దు . . . । ర . . . ॥

ధ పపమమా ధనీ । సా . . । . . . . ॥ సా . . . । . . . . । . . ని స ॥
మ్మ . . . . న . । వే . . । . , . . ॥ . . . . । . . . . । . . నా . ॥

రీ రీ . గ మా । గాగమ రిరి । గరిసా ॥
సా . . . . . । మి . . . . । . . ని ॥

2. సా . . . । . . . . । . . రీ ॥ ని ద పా దప మా । గా . మ గా . మ । రీ . గ గరిసా ॥
. . . . . । . . . . । . . నా ॥ సా . . . . । మి . . . . . . । . . . ని . . ॥

3. సా . . . । . . . . । . . రీ ॥ రిగమప దసనీ దపమా । గా . మ గా . మ । రీ . గ గరిసా ॥
. . . . . । . . . . । . . నా ॥ సా . . . . । మి . . . . . । . . . ని . . ॥

4. సా . . . । . . . . । . . మ ద ॥ ని సరిగ గదదా । రిస నిసాద నిద । పా . మ గమరి ॥
. . . . . । . . . . । . . నా . ॥ సా . . . . . . । మి . . . . . . । ని . . . . . . ॥

అ. ప: గరిసా . . సా । సా . . । సా . రి ॥ రీ . . . . । రీ రీ . గ । మా . . ॥
. . . . . మో । ర . . । . . . త్రో ॥ పు . . . . । శా . . . । . . . . ॥

గ మగగమరి । రీ రిమగరి । సా . . ॥ సా . . దా । ద నిసారిసని స । సాదా ॥
య . . క . . । మా . . . . । . . . ॥ . . . . ము । వ్వ . . . . । . . గో ॥

ద ప దా . స నిద పా । పాదప మప । మగమగ ॥ రీ రిగమప దసనీ ।
పా . . . . । లు . . . . । ని . . . ॥ ర . . . . ।

ద పమా గా . మ । రీ . గ గరిసా ॥
మ్మ . . . . . । న . . . . . ॥

2. సా . . సా । సా . . । సా . రి ॥ రీ . . . . । రీ రిగమా । పా . ధప మా . ప ॥
వే . . మో । ర . . । . . . త్రో ॥ పు . . . . । శా . . . । . . . . ॥

మ గగగమరి । రీ రిమగరి । సా . . ॥
య . . క . . । మా . . . . । . . . . ॥

సా . . దా । ని సరిగ గద । దా సని సనిసని ॥ రి స నిస దస నిదపా ।
. . . ము । వ్వ . . . . . । గో . . . . . . ॥ పా . . . . ।

పాదప మప । మగమరి ॥ రి రిగమప దసనీ । ద పమా గా . మ । రి . గ గరిసా ॥
లు . . . . । ని . . . ॥ ర . . . . । మ్మ . . . . . । న . . . . . ॥

సా . .
వే . . ॥ మేరగాదు ॥

చ: . . . . ద సనిద । పా . . । పా . ద పమమా ॥ మగగగమరి । రి . . । గా . మ పా ॥

. . . . అ . లి . । గే . . । వా . . . . . . ॥ ర . . లు . . । లే . . । . . . . . ॥

పా . . దా నిద । ప మమా మా । దా .. ॥ దా .... । దారిస నిస । దా . స నిదపా ॥

రో . . అం . . । త . . . . . । లో . . ॥ నే .... । స . . . . । మ్మ . . . . . ॥

పా . పారి । రి రి రిగమప । దసనీ దపమా ॥ మగాగమరి । రీ రిమగరి । సా . . ॥

తిం . చి · । క ల సే . . . । . . . వా . . ॥ ర . లు . . । లే . . . . । రో . . ॥

సా . . నిస । రి . గ మా । గా . మ గా . మ ॥ గ రి గా . మ ప । పా . . । పా . . ॥

. . . . క లి । కి . . . . । రో . . . . . . ॥ యి . పు . . . । డు . . । . . . . ॥

పా . . స స । సా . . । సా . . ॥ స ద రి సా . । సారిగ రిసనీ । స నిసద ॥

. . . . చ ల । ప · · । ట్టి . . ॥ యిం . . దు . । రా . . . . . । డు . . . ॥

దా . . దా । ప దనిద దా . స । నిదపా పా ॥ మగగగమరి । రీ రిమగరి । సా . . ॥

. . . . చా । లా . . . . । . . . చె ॥ ప్పి . . న . . । వి న . . . । డు . . ॥

1. సా . . ని స । రి . . । రీ . . ॥ గ రిరి రిగ మా । మ గగమ । రిమగరి సా ॥

. . . . వ ల । రా . . । జు . . ॥ జా . . రి . . । కో . . . । . . . . ర్వ ॥

2. సా . . నిస । రి . . । రి . . ॥ గ రి గా మ పా . ద । ప మగా గమారి । రిమగరి సా ॥

. . . . వ ల । రా . . । జు . . ॥ జా . . . రి . . . । కో . . . . . । . . . . . ర్వ ॥

సా . . ద ద । ని సరిగ గద । దా సద సదసద ॥

. . . . వ శ । ము . . . . . । గా . . . . . . ॥

దారిస నిస దసనిదపా । మగగమ । రి మగరి సా ॥

దో . . . . య . . . . । . . . . । మ్మా . . . . . ॥

సా . .

. . . . మేరగాదు ॥

అవతారిక :

నాయిక పరకీయ, పరోఢ. తనకు ప్రియమయిన చేష్టలను చేసిపోయిన నాయకుని తా నెరుగనట్లు నటించుచు, ఆతనిచేష్టలకు లోలోపల సంతోషించుచున్నను, కోపగించినదానివలె నటించుచు చెలికత్తెకు చెప్పుచున్నది. ఈ పదమునందుగల సంగీత సాహిత్యముల ఒద్దికలు, అమరికలు స్వాభావికములయిన అభినయ సూచనలు విని, కని ఆనందించవలెనేకాని వ్రాయనలవికావు.

శంకరాభరణము ప్రాచీనమేళము. సర్వగమక వరికాదులతో నొప్పుచూ అత్యంత మనోహరముగా నుండెడి రక్తిరాగములలో నొకటి. సంపూర్ణ సంపూర్ణము. వెంకటమఖి సంప్రదాయముననను యిదేవిధముగా చెప్పియున్నారు. క్షేత్రజ్ఞుని పదములలోగల రాగ భావములు, స్వర సందర్భములు గమనించినచో ప్రాచీనులకు ఈ రాగమునందుగల యభిమానము స్పష్టమగును.

రాగం - శంకరాభరణం - త్రిపుటతాళం

ప : ఎవ్వడే వాడు నేను ! పవ్వళించినవేళ

అ. ప : పువ్వుబాణము వేసి - రవ్వజేసిపోయె ॥ నెవ్వడే ॥

(42)

చ: పట్టపగలు వాడువచ్చి బలుదట్టడయి నాయిల్లు జొచ్చి వా
డట్టె నన్ను చెట్టబట్టి కౌగిలించి
గట్టిగా నామోవిగంటు జేసిపోయె ॥ నెవ్వడే ॥

2. గరిత వానికి నేను సతమా ? నన్ను
గద్దించి పలుకుటుచితమా ?
పురుషుడూరలేని ఆ ప్రొద్దుమాపటివేళ
సుద్దుల తేలించి ముద్దుబెట్టిపోయె ॥ నెవ్వడే ॥

3. వెన్నతిన్న పిన్నతనమా ! అల్ల - వ్రేతలగూడిన గుణమా ? నన్ను
కొన్న మగనివలె కొంగుబట్టినీసి
చన్ను లొడిసిపట్టి చలమేటికనిపోయె ॥ నెవ్వడే ॥

4. పేదసాదలకిది యూరా ? యిందు పిన్నపెద్ద లెవరులేర ? యీ
వీధి వారలెల్ల - వింతచూడనె కాక
వాడు ఫిర్యాదేది - ధరణిలో లేదాయె ॥ నెవ్వడే ॥

5. నీలమేఘశ్యామలాంగుడు మంచి మేలు పీతాంబరధారుడు వాడు
లీలతో పదియారువేల గోప
స్త్రీల నేలిన మువ్వగోపాలుడని పోయె ॥ నెవ్వడే ॥

ప: . . . . గా । ప పమగ । గాపమ ॥ పా . . . . । దాపా । పదనీ ॥
. . . . ఎ । వ్వ . . . । డే . . ॥ వా . . . . । డు . . । నే . . ॥

సా . సని । సా రిగ రిగమ । గరిసా ॥ స నిరిసాని । దానీ । సా . . ॥
ను . . వ . । వ్వ . . . . . । . . రిం ॥ చి . . న . । వే . । ళ . . ॥

సా . . పా । ప దనీ । సా సరి ॥ ద సద ద పా । ప పమగ । గాపమ ॥
. . . . పు । వ్వు . . । బా . . ॥ ణ . . ము . . । వే . . . । సి . . ॥

పా . . గమ । పాదని దని । సనిపా ॥ గ మపదాప । పా పమ గరి । గరిసా ॥
. . . . ర . । వ్వ . . . . । . . జే ॥ సి . . . . । పో . . . . । . . యె ॥

నీ రిస సధ నీ । సా . . । . . . . ॥ . . . . . . । ప మగరి । గరిసని ॥
నె . . . . వ్వ । డే . . । . . . . ॥ . . . . . . । వా . . . । . . . . ॥ డెవ్వడే ॥

చ: . . . . మద । ప పమగ । మ గమరి ॥ రి మరి రిసా । సాగరి । సా . . ॥
. . . . గ రి । త . . . । వా . . . ॥ ని . . కి . । నే . . । ను . . ॥

నీరిస సధనీ । సా . . । . . . . ॥ సా . . . । సారీ । గా మా ॥
స . . . త . । మా . . । . . . . ॥ . . . . . . । వ . । న్ను . . ॥

పా . . సద । దా పా । ప పమగ ॥ గ రి గా . ప మ గ రీ । సా . . । సా . . ॥
గ . . . . । ద్దిం . . । చి . . . ॥ ప . . . . లు . . । కు . . । టు . . ॥

నీ రిస సధనీ । సా . . । . . . . ॥ . . . . స ప । ప పమగ । గా పమ ॥
చి . . . త . । మా . . । . . . . ॥ . . . . పు రు । షు . . . । డూ . . ॥

పా . . . . । ప దనీ । సా . . ॥ సా . . స ని । సా రిగ రిగమ । గరి సా ॥
ర . . . . । లే . . । ని . . ॥ ఆ . . ప్రా . । ద్దు . . . . . । . . మా ॥

స నిరి సా ని । స దనీ । సా . . ॥ . . . . పా । ప దనీ । సా . రి ॥
ప . . టి . । వే . . । ళ . . ॥ . . . . సు । ద్దు . . । ల . . ॥

ద సదదపా । ప పమగ । గాపమ ॥ పా . . గ మ । పాదని దని । సని పా ॥
తే . . . . । లిం . . . । చి . . ॥ . . . . ము . । ద్దు . . . . । . . పె ॥

గ మపదాప । పా పమ గరి । గరి స ని ॥
ట్టి . . . . । పో . . . . । . . ఎ . ॥ నెవ్వడే ॥

అవతారిక :

సామాన్య నాయికయగు ఈమె సౌందర్య గర్విత. తనకన్న సౌందర్యవతియు, కామ కళా నిపుణయు, చతురయునగు యింకొక సతిని తనస్వామి వలచెనేమో! యను సందేహ ముతో తాను చేసిన ఉపచారములన్నియు చెప్పుకొనుచూ, ఆమె తనకన్న ఏ విషయమున అధికు రాలని గద్దించి తన స్వామిని యడుగుచున్నది.

రాగం - శంకరాభరణం - త్రిపుటతాళం

ప : ఇంత మోహమేలరా ? - ఇందరికంటే - ఆయింతి చక్కనిదేమిరా ?

అ. ప : సుంతసేపు దాని చూడకుండగ లేవు
అంతరంగము తెలుపవది ఏల మువ్వగోపాల ! ॥ ఇంత ॥

చ : నీకెదురుగవచ్చునా ? - నెనరూరగ - నిండు కౌగిట జేర్చునా ?
ఆకుమడుపులిచ్చునా - తన చెలిమికైనవాడని మెచ్చునా ? - తమిహెచ్చునా ?
ఏకచిత్తమున మీరిద్దరు - యింపుసొంపుగ నున్న ముచ్చట
నాకు విన విన వేడుకయ్యారా ! - యిపుడానతీరా ! నాసామి ! ॥ ఇంత ॥

2. మోవి పానకమిచ్చునా? కొసరి కొసరి - ముద్దులాడనిచ్చునా?
తావిపువ్వులు తెచ్చునా - తన సొగసుకు
తగినవాడని మెచ్చునా - భావజుని పూజలొనరించిన
యావనిత పేరేమి సెలవీరా - సిగ్గేలరా? నాసామి! ॥ ఇంత ॥

3. సంతోషముగ నాడు నా తంబురమీటి - సంచుపాట పాడునా?
వింత రతులకూడునా? ఆసమయమున
విడువకుమని వేడునా? కొనియాడునా?
సంతతము నన్నేలుకొనియా - కాంతపై వలచినపుడె యిక
కొంతయున్నదో మువ్వగోపాలా - గారడమేలా? నాసామి! ॥ ఇంత ॥

ప: . . . . స ని । సా . . । . . ధ ని ॥ సా . . . . । స రిగమ । దప గ రి ॥
. . . . యిం . । త . . । . . మో . ॥ హ . . . . । మే . . . । . . ల . ॥
సా . . . . । . . . . । ప పమగ ॥ మాపా . . । ప పమగ । మ గరి సా ॥
రా . . . . । . . . . । యిం . . . ॥ ద రి . . । కం . . . । చే . . . . ॥
సా సని స ని । సా . రిగ । రి సా ॥ స గరి రి గా । మా మాదప । గరి రి ॥
ఆ . . యిం . । తి . . . । . . చ ॥ క్కా . . ని . । దే . . . . । . . మి ॥

2. సా . . . . । . . . . । రి మగా ॥ మాపాదా । పా . . । ప మగరి ॥
రా . . . . । . . . . । యిం . . ॥ ద రి . । కం . . । చే . . . ॥
గ రిసని ధ ని । సా . రిగ । రిసా ॥ సా రిగాస । స రిగమ । దప గ రి ॥
ఆ . . . యిం . । తి . . . । . . చ ॥ క్కా . ని . । దే . . . । . . మి . ॥

3. సా . . . . ၊ . . . . ၊ గా గ మ ॥ పాపదనీ ၊ స ని సగరీ ၊ స నిదప ॥
సా . . . . ၊ . . . . ၊ యిం . . ॥ ద రి . . ၊ కం . . . . ၊ చే . . . ॥
ప మగరి స ని ၊ సా . రి గ ၊ రీ సా ॥ స గరిగామ ၊ మ పదని ၊ సని ద పపా ॥
ఆ . . . యిం . ၊ తి . . . ၊ . చ ॥ క్క . . ని . ၊ దే . . . ၊ . . మి . . ॥

4. గ రీ . సా . . ၊ . . . . ၊ పా మా ॥ గాగగరీస ၊ స సదప ၊ ప పమగ ॥
రా . . . . . . ၊ . . . . ၊ యిం . . ॥ ద రి . . . ၊ కం . . . ၊ చే . . . ॥
మగరీ సా సని ၊ సా . రి గ ၊ రీ సా ॥ స గరిగామ ၊ మపదని ၊ సని ద పపా ॥
ఆ . . . యిం . ၊ తి . . . ၊ . చ ॥ క్క . . ని . ၊ దే . . . ၊ . . మి . . ॥
గ రీ. . .
రా . . . . ఇంత మోహమేలరా ?

అ. ప: . . . . సా ၊ స దనీ ၊ పా . . ॥ గ మపదాప ၊ ద పమగ ၊ పమపమ ॥
. . . . సుం ၊ త . . ၊ సే . . ॥ పు . . . . . ၊ దా . . . ၊ ని . . . ॥

2. పా . . సా ၊ స దనీ ၊ పా . . ॥ ద పమగమరి ၊ గ మపా ၊ దాపా ॥
. . . . సుం ၊ త . . ၊ సే . . ॥ పు . . . . . . ၊ దా . . ၊ ని . . ॥
పమపమ గ మ ၊ పా . . ၊ దా పా ॥ ప సదదనీ ၊ సా . . ၊ సా . . ॥
. . . . చూ . ၊ డ . . ၊ కుం . . ॥ డ . . గ . ၊ లే . . ၊ వు . . ॥

1) సా . . స ని ၊ సాగరీ ၊ రీ సా ॥ స నిరిసాని ၊ దాపా ၊ పదనీ ॥
. . . . అం . ၊ త . . ၊ రం . ॥ గ . . ము . ၊ తె లు ၊ ప . . ॥

సాసాసరి । సనిదా । పా . . ॥ ప మగా మ ప దప । ప మగా । మ గరి ॥
వ ది . . । ఏ . . । ల . . ॥ ము . . . వ్వ . . । గో . . । పా . . ॥

2) సా . . స ని । సాగరి రిపమ । గరిసా ॥ సనిరి సా ని । దాపా । పదనీ ॥
ల . . అం . । త . . . . . । . . రం ॥ గ . . ము . । తె లు । ప . . ॥

సాసా . రి । సనిదా । పా . . ॥ మ ప ద నిసని । స నిదా । పా . మ గరి ॥
వ ది . . । ఏ . . । ల . . ॥ ము . వ్వ . . . । గో . . । పా . . . . ॥

సా . .
ల . . ఇంత మోహామేలరా ॥

చ: . . . . మగ । మాపా । పా . . ॥ పా . . . . । పా . . । ద దపమ ॥
. . . నీ . । కె దు । రు . . ॥ గ . . . . । వ . . । చ్చు . . . ॥

పా . . గ మ । పా దని దని । సనిదా ॥ పా . . . . । ప పమగ । గామరి ॥
నా . . నె న । రూ. . . . । . . ర ॥ గా . . . . । నిం . . . । డు . . ॥

రి . . గ మ । పదమప । గ మరిగ ॥ స గరి పమగరి. । సా . . । సధనీ ॥
. . . . కొ . । గి . . . । ట . . . ॥ జే . . . . । ర్చు . . । . . . . ॥

సా . . సా । సా . . । . . **సా** ॥ పా పదపమ గా । గా . మ పమగా । గా మ రి ॥
నా . . ఆ । కు . . । . . మ ॥ డు . . పు . . । లి . . . . . . । . చ్చు . ॥

రి . . గ మ । పాసద । దాపా ॥ ప మదపామ । గా . మ పమగా । గామరి ॥
నా . , త న । చె . . । లి . ॥ మి . . కై . । న . . . . . . । ఖా . . ॥

దా నీ సా . . । సా రిస రిస । రీ . . ॥ స రిగమ గరిగా . . । గామగ రీగరి । సా . . ॥
చె లి మి . . । మా . . . . । ని . . ॥ యే . . . . . చె . . । ద . . . . . । వు . . ॥

ని సగరిసా సని । స నిసా । స దనీ ॥ సా . ని ద పామ । పా . మ గా । గాపమ ॥
వ . ల . చి . . । తి . . । రా . . ॥ ని . . న్ను . . । వ . . ర । ద . . ॥

పా . . ప మపా । దాపా । పమమద ॥ పమగా గామరి । గా . . । గ రిసా ॥
నా . . పా . . । ల . । గ . . . ॥ ల . . వ . . । ని . . । న . . ॥

స నిపా రీ సా । రి సరీ । గ రిసా ॥ గ రిగామాగా । మ గమా । ప దనీ ॥
మ్మి . . తి . । క . . । రు . . ॥ ణా . . . . । లో . . । లా . . ॥ అంద ॥

అవతారిక :

పరకీయ, పరోఢయగు ఈమెకు హితవరులైన చెలులెవ్వరును దగ్గరతేరట. తాను వలదన్నను వినక తనను గూడిన మువ్వగోపాల దేవుని ప్రార్థించి, తనను కుందరదనలు కూడి గుసగుసలాడక మునుపే కాపాడుమని వేడుకొనుచున్నది. ఆఖరిచరణమునందు మువ్వగడిచినది, కోరిన కోరికలెల్ల కొనసాగె మువ్వగోపాలా! నీ రూపమున నేను నీకే కందు మగవాని అని అంటుంది.

బేగడ రాగము ప్రాచీనము. భాషాంగము. యిందుగల స్వరములు గమకయుక్తముగ పట్టుట కొంత కష్టసాధ్యమయినపని. యింతేగాక ఆరోహణావరోహణములపై అంతగా ఆధారపడని రాగ సంచారములు, రచనలను అభ్యసించి తెలుసుకొనవలసియుండును. ఇది ఇప్పటి 29 వ మేళమయిన శంకరాభరణ జన్యము.

ఆరోహణ : స గ రి గ మ ప ద నీ ద ప సా – **అవరోహణ :** స ని ద ప మ గ రి స.

రాగం – బేగడ – త్రిపుటతాళం

ప : వెతకి తేరాపోయి – వేరు వెల్లంకిని

అ. ప : హితవైన చెలులింక – ఎవరు వద్దలేరు ॥ వెతకి ॥

చ: ఒట్టు పెట్టినగాని - యోరివినవైతివి
తిట్టిన తిట్లెల్ల - దీవెనలంటివి
పట్టుకొంటివి రానన్న - బలిమిగూడితివి
ముట్టునెలదప్పెను - మొగవాడూరనులేదు ॥ వెతకి ॥

2. నింద కొడిగట్టితిని - నిన్ననఁనిలేదు
యింద నీయదు కూడు - ఇకనేమి సేయుదురా
మందుమాకులడిగి రారా - మంత్రసానులవద్ద
కుందరదనలుకూడి - గుసగుసలాడకమునుపే ॥ వెతకి ॥

3. ఊరికిపోయినమగడు - ఉట్టిపడ్డట్టు వచ్చి
యీరేయినిసుగూడె - నిక దూరుబాసె
కోరిన కోరికలెల్ల - కొనసాగె మువ్వ గోపాలా!
నీరూపమున నేను - నీకే గందు మగవాని ॥ వెతకి ॥

ప: . . . . ధని । సా . . । . . సా ॥ గ రి రీ . . । గా మాదప । గపగరి ॥
. . . . వెత । కి . . । . . తే ॥ రా . . . . । పో . . . । . . . . ॥

(1)
సా . . మప । ద పసా । స దనీ ॥ ద పమదపమ । గమపమగరీ. । సాసని ॥
యి . . వే . । రు . . । వె . . ॥ ల్లం . . . . . । కి . . . . . . । ని . . ॥

(2)
సరిసని ధఫ మప । దాదరి । సాసరి ॥ సా నిదపా । పా . మ గా . మ । పమగప మగరీ ॥
. . . . . . వే . । రు . . । వె . . ॥ ల్లం . . . । కి . . . . . . । ని . . . . . . ॥

(3)

సరిసని ధప మప । ద పమగ । గ రిసరి ॥ సా నిదపా । గమపద నీ । దపమప గరీ . ॥
. . . . . . వే . । రు . . . . । వె . . . ॥ ల్లం . . . । కి . . . . । ని . . . . . . ॥
సరిసని ధప ధ ప । సా . . । . . ధ రి ॥ సా . . . . । . . . . । . . . . ॥
. . . . . . వె ద । కి . . । . . తే . ॥ రా . . . . । . . . . । . . . . ॥

అ. ప: . . . . గ మ । పా దప । సా . . ॥ సా సగరిస నిస । ద పదప । సా . . ॥
. . . . హి త । వై . . । న . . ॥ చె . . లు . . . । లిం . . . . క . . ॥
. . . . గ మ । పా పదరిస । నిదదా ॥ పా పమ దపమ । గాపమ గరీ . । సా . . ॥
. . . . ఎ వ । రు . . . . । . . వ ॥ ద్ద . . . . . । తే . . . . . । రు . . ॥

2. . . . . పనిసా । గ రి రిపమ । గరీ . సా ॥ సనిదదపా । పా . మ గా . మ ।
. . . . ఎ . వ । రు . . . . । . . . వ ॥ ద్ద . . . . । లే . . . . . ।
పమగప మగరీ ॥ స రిసని ధప
. . . . ॥ రు . . . . . వెతకితేరా ॥

చ: . . . . గ మ । పా . . । పా . . ॥ పా . . . . । దా రిస నీ । ద పదా ॥
. . . . నిం . । త . . । కో . . ॥ డి . . . . । గ . . . । టి . . ॥
పా . . గమ । పా . ద నీ । దాపా ॥ గ మప దపా । ప మగ పమగరి । రీ . . ॥
తి . . ని . । న్న . . . । న . ॥ ప . ని . . । తే . . . . . . । దు . . ॥

రి.. గా ।గా ..।గ రిగరి ॥ గ రిరి ప మ గరి.। సా ..। సా ..॥
... యిం ।ద ..।నీ ...॥ య..దు ....। కూ ..। డు .॥

సన్నిధప ధ ప । సా ..। సా ..॥ సా గరిరి । గ మదప । గ పగరి ॥
.... యిక । నే ..। మి ..॥ సే ...।యు ...।దు ...॥

సా ..గ మ । పా దప । సా ..॥ సా సగరిస నిస । ద పదప । సా ..॥
రా ..మం .। దు ..। మా ..॥ కు ..ల. ..। డి .గి.। రా ..॥

సా ..ప నిసా । గ రిగరి । గ రిగరి ॥ గ రి రి పమగరి । సాసరి । స నిదా ॥
రా ..మం .. । త్ర ...। పా ...॥ ను .ల .....। వ ..। ద్ద ..॥

పా.. మప । దారి । సా ..॥ సా సగరిస నిస । ద పదప । సా ..॥
.... కుం । ద .। ర ..॥ ద ..న...। లు ...। గూ ..॥

సా ..మ ప । దా దరి । సనిదా ॥ ప మదపామ । పా .మ గా .మ । ప మగప మగరి ॥
డి ..గు స । గు ..। స.. ॥ లా ..డ .। క.. ...। ము ...ను..॥

స రిసన్ని ధప
పే.... .. వెతకితేరా ॥

అవతారిక :

పరకీయ, పరోఢ నాయిక. తాను వంటరిగానున్నప్పుడు పరమాత్ముడైన మువ్వ గోపాలుడు తనను లాలించి పలినవిధములు ఒక్కటొక్కటిగా చెలికత్తెకు చెప్పుకొనుచూ, ఆతనిపై తాను కోపగించుకొన్నట్లు నటించుచున్న చతుర ఈమె.

రాగం - బేగడ - త్రిపుటతాళం

ప : మగువ యింత దుడుకు తగునే వానికి నేను - మగనాలగాదటవే? ఓ! ॥ మగువ ॥

అ. ప : నగధరుడౌ మువ్వగోపాలునికి మేం
నగవులౌనని తలచి - మొగమాటమాడినాను ॥ మగువ ॥

చ : రమ్మని నామనవి - కొమ్మని నే నీదు
సొమ్మనుచు వచ్చి - క్రొమ్ముడిలో మంచి
కమ్మని వాసన గ్రమ్మ విరులు తురిమి
నెమ్మి తోడుత ముద్దు - లిమ్మని పిలిచెనే ! ఓ ॥ మగువ ॥

2. పట్టు పటాని పూల - పావడ సరిగల
బుట్టాలరవశల్లా - గట్టిగా వచ్చి చే
బట్టి పింజరించి - దిట్టముగా నాదు
గుట్టు చూపుమనుచు - మట్టుమీరి నవ్వెనే ॥ మగువ ॥

3. ఒంటిగానే పడక - టింట నుండగవచ్చి
జంట కుచములగోరు - లంట నాటి ముని
పంట మోవి నొక్కి - దంట వగలకళ
లంటి రతుల సొక్కించి - వెంట వెంట తిరిగెను ॥ మగువ ॥

ప: . . . . స స । గా . . । గా . . ॥ గాపమ గరిగరి । గా మా । పా . . ॥
. . . . మ గు । వ . . । యిం . . ॥ త . . . . . . । దు డు । కు . . ॥
గ మప గ రీ । సా . . । సా . . ॥ సా . . స ప । దా . స నీ . స । దా పా ॥
త . . గు . । నే . . । . . . . ॥ వా . . ని . । కి . . . . . । నే . . ॥
పాపమ గరి గ మ । ప మపమ । పమసని ॥ ద పమదపా । గ మ రీ । సా . ని ॥
ను . . . . మ గ । నా . . . । . . ల . ॥ గా . . . . । ద . ట । వే . . ॥

2. ధాపా స స । గ రిరిమ । గా . . ॥ గాపమ గరిమరి । గా మా । ప దపా ॥
ఓ . మ గు । వ . . . । యిం . . ॥ త . . . . . . । దు డు । కు . . ॥
గ మప గ మరి । సా . . । . . . . ॥ మ గగరిసరి । సా . ని దా . ని । పా . మ ॥
త . . గు . . । నే . . । . . . . ॥ వా . . . నే . । కి . . . . . । ని . . ॥

గాపమ గమరీ గ మ । ప మపద పదనీ । దాపా ॥
ను . . . . . మ గ । నా . . . . . . । . ల ॥

ద పమదపా । గమరీ । స నిరిస సా . ని ॥
గా . . . . । ద . ట । వే . . . . . . ॥

ఫ ధఫా
ఓ . . మగువ ॥

అ. వ: . . . . గమ । పా . . । దా పా ॥ సా . . . . । సా . ని । సా . . ॥
. . . . న గ । ధ . . । రు . . ॥ డా . . . . । ము . . । వ్వ . . ॥

. . . . సా । గ మగరి । పమగరి ॥ సారిసనీ । ద పదా । పా . . ॥
. . . . గో । పా . . . । లు . . . ॥ ని . కి. । మే . . । ర . . ॥

2. . . . . గ మ । పాదప । సా . . ॥ సా రి రిస నిస । సా . . । సా . . ॥
. . . . న గ । ధ . . । రు . . ॥ డా . . . . . । ము . . । వ్వ . . ॥

. . . . సా । గామగ రీ । రిపమ గరి ॥ సా సగరిస నిస । ద పదా । పా . . ॥
. . . . గో । పా . . . । లు . . . . ॥ ని . . కి . . . । మే . . । ర . . ॥

. . . . మ ప । దా దరి । సా స గ ॥ రి స నిస దప దప । సా స ని । సా . . ॥
. . . . న గ । వు . . । లా . . ॥ న . . . ని . . . । త ల . । చి . . ॥

. . . . మ ప । దా రిస సని । దా పా ॥ ప మ మదపమ గా । గాపమ గరి । సా . ని ॥
. . . . మొ గ । మా . . . . . । ట . ॥ మా . . . డి . . । నా . . . . । ను . . ॥

ఫధఫా
ఓ . . మగువ ॥

చ: . . . . గా । మా . . । పా . . ॥ పా . . . . । పా . . । ద పమా ॥

. . . . ర । మ్మ . . । ని . . ॥ నా . . . . । మ . . । న . . ॥

ప మపమ గ మ । ప దనీ । దాపా ॥ ప మదపామ । గాపమ గరి । రీ . . ॥

వి . . . కొ . । మ్మ . . । ని . ॥ నే . . . . । నీ . . . . । దు . . ॥

. . . . సా । గ రి రిమ । గా . . ॥ గా గరిపమ గరి - । సా . . । సా . . ॥

. . . . సొ । మ్మ . . . । ను . . ॥ చు . . . . । వ . . । చ్చి . . ॥

. . . . సా । గా పమ గరి । రీ . . ॥ గా మపామ । పా మపదా । పా . . ॥

. . . . క్రొ । మ్ము . . . . । డి . . ॥ లో . . . । మం . . . । చి . . ॥

. . . . గా । మా . . । పా . . ॥ ద పమపదప । సా . ని । సా . . ॥

. . . . క । మ్మ . . । ని . . ॥ వా . . . . . । స . . । న . . ॥

. . . . సా । గా పమ గరి । సాసా ॥ సా రి రి స నిస । ద పదప । సా . . ॥

. . . . గ్ర । మ్ము . . . . । వి రు ॥ లు . . . . . । తు . రి . । మి . . ॥

. . . . ప ద । దా రీ । సా సరి ॥ సా రి రి స నిస । ద పదా । పా . . ॥

. . . . నె . । మ్మి . । తో . . ॥ దు . త . . . । ము . . । ద్దు . . ॥

. . . . ప ద । ద సనీ । ద పదా ॥ పమ దపమ గా । గాపమ గరి । సాసని ॥

. . . . లి . । మ్మ . . । ని . . ॥ పి . . ల . . । చే . . . . । నే . . ॥

ఫధఫా

ఓ . . మగువ ॥

అవతారిక :

పరకీయ నాయికయగు ఈమెకు చెలి 'అది నోముఫలమే ! ఓ చెలియా ! ధనముచేత, జవ్వనముచేత, చక్కదనమున నటవే? ఘనతలు ! వినయము, జాణతనము కలుగుట వినుతి కెక్కరే వనితలు, నాలిముచ్చు గయ్యాళివైన నీకేలకల్గునే తాళిమి ' అని బుద్ధిచెప్పుచున్నది. ఈపదమువందుగల బేగడ రాగస్వరూపము అనిర్వచనీయము.

రాగం - బేగడ - త్రిపుటతాళం

ప : అది నోము ఫలమే - ఓ చెలియా !

అ. ప : పదరకవే మువ్వ గో - పాలునితో ॥ అది నోము ॥

చ : ధనముచేత జ - వ్వనముచేత చక్కదనమున నటవే - ఘనతలు
వినయము జాణ - తనము కలుగుట - వినుతికెక్కరె వనితలు ॥ అది నోము ॥

2. మించి పయ్యెద - నుంచి చాల లా - లించి వేరనీయెంచక
మంచివాని ర - మించకలుగుట - చంచలాక్షిరో ! కొంచెమా ! ॥ అది నోము ॥

3. యేలువాడు ని - న్నేలిన మువ్వ గో - పాలు నేచుటది మేలటవే
నాలిముచ్చు గ - య్యాళివైన నీ - కేలకల్గునే తాళిమి ॥ అది నోము ॥

ప: . . . . గ మ । పా . . । పా . . ॥ ప మదపా . । ద దపమ । పా . . ।
. . . . అ ది । నో . . । ము . . ॥ ఫ . ల . . । మే . . . । . . . . ॥

పా . మ పా . మ పా . ద । దా . స నీ . స । దా . ని పా ॥
ఓ . . . . చె . . । లి . . . . . । య . . . ॥

2. పాపమ గరి గ మ । ప మపద పదనీ । దా పా ॥ గ రిగా మాదప గరి । సా . . । . . . . ॥
. . . . . . అ ది । నో . . . . . . । . ము ॥ ఫ . . ల . . . . । మే . . । . . . . ॥

సా సా . ప పా . ద । దారిస సనీద । దా పా ॥
ఓ . . . చె . . । లి . . . . . । య . ॥

3. పాపమ గరి గ మ । పా . మ మస । సా . ని దప ॥ గ రిగా మాదప గరి । సా . . । . . . . ॥
. . . . . అ ది । నో . . . . । . . . ము . ॥ ఫ . . ల . . . . । మే . . । . . . . ॥

ప మగా గరిరీ సా . రి । సా . ని దా . ని । పా పమ ॥
ఓ . . . . . చె . . । లి . . . . . । య . . ॥

4. గా . మ పమగరి గ రి । గ మపద సా . ని । దా పా ॥ గ రిగా మాదప గరి । సా . . । . . . . ॥
. . . . అ ది । నో . . . . . । . ము ॥ ఫ . . ల . . . . । మే . . । . . . . ॥

సా సా . ప పా . ద । దారిస సనీద । దా పా ॥
ఓ . . . చె . . । లి . . . . . । య . ॥

అ. ప: పాపమగరి గ మ । పా . స దప । సా . . ॥ సా . . . . । సా సరి । రి రిస నీ ॥
. . . . . ప ద । ర . . . . . । క . . ॥ వే . . . . । ము . . । వ్వ . . . ॥

సా . . పా . మ । పా . ద పా . ద । దారిస నిద ॥
. . . . గో . . । పా . . . . . . । లు . . . . ॥

దా పా . . । పా పమ గా . మ । పమగప మగరీ ॥
ని . . . । తో . . . . . . । . . . . ॥

2. రీ . . గ మ । పా . స దప । సా . . ॥ సా . . . . । సా గరి । ప మగరి ॥
. . . ప ద । ర . . . . । క . . ॥ వే . . . . । ము . . । వ్వ . . . ॥

సా . . మ ప । ద పసని । రీ సా . రి ॥ సానిదపా । పా . మ గా . మ । పమగప మగరీ ॥
. . . . గో . । పా . . . । . లు . . ॥ ని . . . । తో . . . . . । . . . . ॥
రీ . .
. . . . అది నోము ఫలమే ॥

చ: . . . . గ మ । పా . . । పా . . ॥ పా . . . . । పా ప ద । దా దప మా ॥
. . . . ధ న । ము . . । చే . . ॥ త . . . . । జ . . । వ్వ . . . . ॥

పా . . గ మ । ప మపద పదసని । దా పా ॥
. . . . న ము । చే . . . . । . త ॥

పా మదపమ । గా . మ పమగప । మగరి రి ॥
చ . . . . । క్క . . . . । . . . . . ॥

గరిగరి గ మ । ప మపద పదసని । దాపా ॥ గ రిగా మాదప గరి । సా . . । . . . . ॥
. . . . ద న । ము . . . . । . న ॥ న . . ట . . . . । వే . . । . . . . ॥

సా గ ప మ గామరి । గాగమ । పా . . ॥ . . . . గమ । పా దప । సా . . ॥
ఘ . న . . . . । త . . । లు . . ॥ . . . . వి న । య . . । ము . . ॥

సా . . . . । సా సరి । రిరిస నీ ॥ సా . . పనిసా । గా . రి గా . రి । గరిపమ గరి ॥
జా . . . . । ణ . . । . . . . ॥ . . . . త . న । ము . . . . . । గ . . . . . . ॥

సా ద రిస నిద । దా . ని పా । పా . . ॥ పా . . ప ద । దా రి . గ । సా సా . రి ॥
లు . . . . . । గు . . . । ట . . ॥ . . . . వి ను । తి . . . । కే . . . ॥

సా ని ద పా । పా . మ మ ద । పా . మ గా . మ ॥
క్క . రే . । వ . . ని . । త . . . . . ॥

ప మగప మగరి
లు . . . . . . అది నోము ఫలమే ॥

అవతారిక :

ప్రౌఢ నాయికయగు ఈమె స్వీయ. తనకు, నాయకునకు మధ్య జరిగిన పొలయలు కల లోని పనులు చెప్పుచూ, ఎన్నడైన నవ్వుకోమో ? ఎదురుమాటాడుకోమో ? ఎందుకు వచ్చెనో కోప - మెవరేమన్నారు ? అని చిన్న చిన్న తగవులకు రాద్ధాంతములు చేయవద్దని నాయకుని వేడుకొనుచున్నది.

రాగం - బేగడ - తిశ్రఏకతాళం

ప : ఎందుకు వచ్చెనో కోప - మెవరేమన్నారో ?

అ. ప : అందుకిందుకు సరి - అయెరా మువ్వగోపాల ॥ ఎందుకు ॥

చ. ఎక్కడైనా నవ్వుకోమో - ఎదురుమాటడుకోమో
మొన్నరాతి రలిగి - ముచ్చటలాడుకోమో ?
చిన్నిముద్దువచ్చెనని - చెక్కిలి నొక్కినందుకు
నన్ను నీవొకటంటె - నిన్ను నేనొకటంటి ॥ ఎందుకు ॥

2. ప్రేమ రెట్టించుకోమో ? - బిగి కౌగిళ్ళనుండమో ?
యేమైన అనుకోమో ? - హెచ్చుకొద్దులాడుకోమో ?
ఆమాట కామాట - కప్పుడే నెరజాణనంటి
నామాట నీవు కాదంటే - నీమాట నేను కాదంటి ॥ ఎందుకు ॥

3. అతనుని కేళి గూడి - అంతమాయయనుకో మా ?
మితములేనట్టి తమి - మేలనుకోమో ?
హితవై మువ్వగోపాల ! - యించుక నేనలగితే
నతిగ యలగితి - వప్పుడే కూడి యిప్పుడు ॥ ఎందుకు ॥

ప: ద పమగమా । పా . . . . ॥ దాపా ప రిం । సా . . . . ॥
ఎం . . . దు । కు . . . . ॥ వ . చ్చె . । నో . . . . ॥
సా రిస నీ సా । ప ని స గరి ॥ ప మగరిసరి । స సని ద దప ॥
కో . . . ప । మెవ రే . . ॥ మ . . . . . । న్నా . . రో . . ॥
ద పమగమా । పా దాపా ॥ రి సనీదా । ద పమప దసనీ ॥
ఎం . . . దు । కు . . ॥ వ . . చ్చె । నో . . . . . . ॥
ద పమగ మరి । సా . . . . ॥
కో . . . ప . । ము . . . . ॥
ద పా ప సా । సా . . . . ॥ స సా ద రిసా ని । దా . పా . ॥
అం . దు . । కిం . . . . ॥ దు . కు . . . । స . రి . ॥
గ రీ గ మపద ని । ద పాపా . ॥ ప మ మద ప మ గా । గ మపమ గపమగ రిస ॥
ఆ . యె . . . . । రా . . . ॥ ము . . . వ్వా . . । గో . . . . . పా . . ల ॥
ఎందుకు ॥

చ: ప మగ గ పమ । పా . పా . ॥ ప దప ప రీ । ఠి సనీ ని సా . ॥
ఎ . . క్క . . . । డై . నా . ॥ న . . వ్వు . । కో . . . మో . ॥
పదప సా . । స రి ఠి సనీ ॥ ద పా పా . । ప మ గామ గ రి ॥
ఎ . . దు . । రు . మా . . ॥ టా . డు . । కో . . మో . . ॥
గా . గా . । ప మమ ద పా ॥ ప గమా పగరీ । సా . . . . ॥
మొ . న్న . । రా . . తి . ॥ ర . . . లి . । గి . . . . ॥
సా . గ రీ । గా . గ పమ ॥ ద పమపదా । పా . . . . ॥
ము . చ్చ . । టా . డు . . ॥ కో . . . . । మో . . . . ॥
ద పమగమా । పా . ద పా ॥ ప రీ రిసనీ । ని సాసా . ॥
చి . . . న్ని । ము . ద్దు . ॥ వ . చ్చె . . । న . ని . ॥
సారిస నీ సా । ప నిస గ రీ ॥ పమగరిస రి । స నీద పా ॥
చె . . . క్కి । లి . . నో . ॥ క్కి . . . నం . । దు . కు . ॥
ద పా ప సా । సా . . . . ॥ స పా దరిసా ని । దా . పా . ॥
న . న్ను . । నీ . . . . ॥ వొ . క . . . । టం . చే . ॥
గ రీ గ మపద ని । ద పాపా . ॥ ప మ మద ప మ గా । గ మపమ గ ప మగరిస ॥
ని . న్ను . . . . । నే . . . ॥ నొ . . . క . . । టం . . . . టి . . . . . ॥

ఎందుకు ॥

అవతారిక :

ప్రౌఢ నాయికయగు ఈమె సామాన్య. మువ్వ గోపాలుని సౌందర్యము, కళా వైదుష్యము, గొప్పగుణములు, మొదలైనవి చెలులవలన విని, ఆతనియందు బద్ధానురాగయై ఆతనిరాకకై ఎదురుచూచుచూ, నల్లనివాడట! నయములెన్నో చేసునట, నన్నే లేనన్నాడట, చిన్నవయసువాడట, అందగాడట. ఓయమ్మా! ఎటువంటివాడే? వాడు! ఎన్నడీవీధినిరాడు. అని చెలికత్తెతో చెప్పుచున్నది.

ఈ పదమునందలి సాహిత్యమునకు జోడించిన సంగీతము బంగారమునకు తావివలె నొప్పుచున్నది.

నీలాంబరి ప్రాచీన భాషాంగరాగములలో నొకటి. ఇది యిప్పటి 29వ మేళకర్త యగు ధీర శంకరాభరణ జన్యము. ప ని ద ని ప అను సందర్భమున కైశికనిషాదము పలుకును. అది భాషాంగస్వరము. కొందరు యిటీవలి గ్రంథకర్తలు ఈరాగమును 28వ మేళ జన్యమని కూడా చెప్పియున్నారు. కాని అది న్యాయముకాదు. ఇందు కాకలినిషాదమే ఎక్కువ ప్రయోగింపబడుట గమనించదగును. వెంకటమఖి సంప్రదాయమున ఈ రాగమును శంకరాభరణ జన్యముగానే చెప్పియున్నారు. వారిచ్చిన లక్షణములు క్షేత్రజ్ఞుల పదములందుగల నీలాంబరి స్వరూపమునకు సరిపోవుచున్నది. స రి గ మ ప ద ప ని సా – స ని ద ని ప మ గ రి గ సా అనునవి ఆరోహణావరోహణములు. విలంబకాలమున గమకయుక్తములగు దీర్ఘస్వరములతో గల సంగతులవలన ఈరాగము ఎక్కువ శోభించుచున్నది. 'రి గ మ ప ద ని ద పా' – 'ప సా స ని ద ని సా' – 'మ గ రి గ మ ప మ గ' – 'రి గ మ ప మ గ రి గ మా గా సా' – అనునవి రాగమును ఎక్కువగా స్ఫురింపజేయు ప్రయోగములు. 'స ని ధ ని సా' – 'స రి గా సా' అను ప్రయోగములలో చూపినట్లు మంద్రతారస్థాయియందే ఈరాగము ఎక్కువ సంచారములు కలిగియున్నది.

రాగం - నీలాంబరి - త్రిపుటతాళం

ప: ఎటువంటివాడే ? వాడు - ఎన్నడీ వీధినిరాడు

అ. ప: కుటిలకుంతలి మువ్వ - గోపాలుడట పేరు ॥ ఎటువంటి ॥

చ: నల్లనిమేనివాడట వాడు - నయములెన్నో జేసునట
చల్లగా మాటాడునట - సరసము వానిసొమ్మట
కలగాదట వాడు - కళలంట నేర్చునట ॥ ఎటువంటి ॥

2. బంగారు దుప్పటివాడట వాడేమేమో
పంతములాడుకొన్నాడట !
అంగన లెందరికైన నలయక గూడునట
సంగీతలోలుడట - చాలా యీవిగాడట ॥ ఎటువంటి ॥

3. నన్నే లేమన్నాడట అంతలో నాదు - చిన్నెలు తెలిసినాడట
మొన్న యిందు వచ్చెనట - మువ్వగోపాలుడట
చిన్నవయసువాడట - చెలియ ! అందగాడట ॥ ఎటువంటి ॥

ప: . . . . స ని । సా . రి । గా మా ॥ పా . పని నిపామ । మగ రిప । మా . . ॥
. . . . ఎ టు । వం . . । . . టి ॥ వా . . . . . . । డే . . . । . . . . ॥

మ గరిగమప । మగ రి గ । మపమగ ॥ రిరిగా స ని । సా . ప । ప పమగ ॥
వా . . . . . । . . డు . । . . . . . ॥ . . . ఎ · । న్న . . । డీ . . . ॥

రి గరిపా . । మా . . । . . . . ॥ మ గరిగమప । మగ రి రి । గా . . ॥ సా . .
వీ . . ధి . । ని . . । . . . . ॥ రా . . . . . । . . డు . । . . . . ॥ . . .

2. రి గమపదని । దప మ గ । రిరిగా ॥ సా . .
రా . . . . . । . . డు . । . . . ॥ · . . . ఎటువంటి ॥

అ. ప: . . . . స స । సా . . । . . సా ॥ సా . సా . । స దనీ । సా . . ॥
. . . . కు టి । ల . . । . . కుం ॥ త . లి . । ము . . । వ్వ . . ॥

. . . . స ని । సా రీ । గాసా ॥ ని సనిదా . । నీ సరి సని । పా . ద దపామ ॥
. . . . గో . । పా . । . లు ॥ డ . . ట . । పే . . . . । . . . . . . ॥

గా . .
రు . . ఎటువంటి ॥

చ: . . . . గ మ । పానిప । ప పమగ ॥ గ రి గామప మగ । గ రిగా । సా . . ॥

. . . . న . । అ . . । ని . . . ॥ మే . . ని . . . । వా . . । డ . . ॥

సా . . . . । స ని̣ధని̣ । సా . . ॥ సా . . సా । ప పమగ । మా . . ॥

ట . . . . । వా . . . । డు . . ॥ . . . ఓ । య . . . । మ్మ . . ॥

. . . . గ మ । పా సద । దాపా ॥ ప దప ప పమ । గా మగ రిగరి । గామప మగ ॥

. . . . న య । ము . . । తె . ॥ న్నా . . జే . . । సు . . . . . । న . . . . ॥

మా . . సా । సా . . । సా . . ॥ సా . సా . । సా సని । దానీ ॥

ట . . చ । ల్ల . . । గా . . ॥ మా . ట . । డు . . । న . ॥

సా . . సని । సాగరి । గా సా ॥ ని సనిదా . । నీ రిస సని । పా . ద దపాము ॥

ట . . స ర । స . . । . ము ॥ వా . . ని . । సొ . . . . । మ్మ . . . . . ॥

గా . . గ మ । పాదని దని । సా . రి ॥ ద సద ద పా । మ గరిప । మా . . ॥

ట . . క . । ల్ల . . . . । గా . . ॥ ద . . ట . । వా . . . । డు . . ॥

. . . . గ మ । పా దని దని । ని ప పా . మ ॥ గ మగ రి గా । మపమగ । రీ . . ॥

. . . . క ళ । లం . . . . । ట . . . . ॥ నే . ర్చు . . । న . . . । ట . . ॥

గా సా

. . . . ఎటువంటి ॥

అవతారిక :

స్వీయ నాయికయగు ఈమె మధ్య, ధీరాధీర. అనురాగవతియైన ఈమెను కనుగప్పి సవతితో క్రీడించుచున్న స్వామి ఆగడములు చూచియు, ఆతని మనస్సును నొప్పింపలేక, వారిరువుర నేమియుననలేక తన బాధనంతయు చెలికత్తెకు ఈమె చెప్పుకొనుచున్నది. ఈపదమునందలి రాగసంచారములు, నాటినుండి నేటివరకు అనుసృతముగావచ్చుచున్న అఠాణారాగ స్వరూపమునకు అద్దమువంటివి.

అఠాణారాగము భాషాంగము. ఇందు కాకలినిషాదము, కైశికనిషాదము యించుమించు కలగలుపుగా వచ్చుచుండుటవలన యిది 29 వ మేళ జన్యమా? లేక 28 వ మేళ జన్యమా? అను మీమాంస లక్షణకారులందరకు వచ్చుచునేయున్నది. ఏమైన నేమి ఈ రాగ స్వరూపము బహుళప్రచారములో నుండుటవలన దీని జనకరాగ నిర్ణయమునందలి మీమాంసవలన రాగస్వరూపమున మార్పులువచ్చునను భయమే లేదు. 28 వ మేళ జన్యమయినచో కాకలి నిషాదము భాషాంగస్వరమగును. 29 వమేళ జన్యమయినచో కైశిక నిషాదము భాషాంగస్వర మగును. దేని జన్యమనుకొన్నను ఈ రెండు నిషాదములతోను వచ్చెడి సంగతులలో మార్పేదియు రాదు. గనుక ఈ మీమాంసను వదలి ఆరోహణావరోహణములు గమనింతము. 'స రి మ ప ని సా' - 'స ని దా ని పా మ గా మ రి స' అని ఆరోహణావరోహణములు చెప్పుకొన్ననూ 'ప ద ని స రి గ రి స' - 'ని స గా మ రి స' - 'ప ద ని ప మ రి మ పా' - మొదలగు ప్రయోగములు రక్తివంతములై యుండి ఆరోహణావరోహణములకు ఒదగకపోవుచుండుటచే ఈరాగమును అనుభవమువలన తెలుసుకొనవలెనేగాని వ్రాయుటయందు ఎక్కువప్రయోజనము లేదని తోచుచున్నది. వెంకటమఖసంప్రదాయమునకూడ ఈ విషయములన్నియు చర్చించి తుదకు నేను చెప్పిన భావమునే వెల్లడించియున్నారు. నేను ఈ రాగమును 29 వ మేళ జన్యముగానే వేయుచున్నాను.

రాగం - అఠాణా - త్రిపుటతాళం

ప : ఎవతె తాళునమ్మా ! యీనడతల ? - నేమందునె కొమ్మా !

అ. ప : సవతి మువ్వగోపాలున కెక్కువేమొ ?
యవతననవలె నది - యొక్కతేనా ? కలకాలము ॥ ఎవతె ॥

చ : అక్కరో నే వానికి ఆకుమడుపులియ్య
గ్రక్కున వాడు నా కనులడ్డము జేసి
పుక్కిటవిడె మాటోటికొసగి మోవి
నొక్కితె యలదాని నోరుచూచి చూచి ॥ ఎవతె ॥

2. పసిదానను నాపానుపుపై వాడు
ముసుగుపెట్టుక నొక్కమూలను పవళించి
నిశివేళలో నలనీరజనేత్రితో
గుసగుసమని చాల ముద్దాడితె ॥ ఎవతె ॥

3. రేపగలివి యని లేక వారిద్దరు
వాపడకింటిలో కాపురమైయుండి
యాపణతికి - సుంత కోపముగలనాడు
గోపాలుడు ననుగూడ వచ్చుచుంటె ॥ ఎవతె ॥

ప: . . . . ప మ । పా . . । ప మ పానిప ॥ మపా ప మ గమ । పనిపా పనిపా । ద నిప ॥

. . . . ఎ వ । తె . . । తా . . . . ॥ . . ళు . . . । న . . . . . । మ్మా . . ॥

పా . . ప మ । పాసా । సా . . ॥ స ని సారిస నిస । ని దదా । దనిప ॥

. . . . ఈ . । . న । డ . . ॥ త . . . . . . । లు . . . । . . . ॥

పా . . ని ప । ని పా పద । నీ నీ ॥ దా ద ని సా స ని । ని స రీమరి । సనిపద ॥

. . . . ఏ . । మం . . . । . దు ॥ నే . . . . . । కో . . . . . । . . . . ॥

ద నిప

మ్మా . .

అ. ప: . . . . మ ప । సా . . । సా . . ॥ సా . . . . । సా సమరీ । రిరిసని ॥

. . . . స వ । తి . . । ము . . ॥ వ్వ . . . । గో . . . । . . . . ॥

సా . . . . । ని సనిద । దా . . ॥ ని స నీ దా । దా . . । దా . . ॥

పా . . . . । లు . . . । న . . ॥ కె . కు్క . । వే . . । మో . . ॥

. . . . ప నిసా । రిమరిమ । సరిసా ॥ ని సాని దా । స దనీ । సా . . ॥

. . . . య . వ । త . . . । న . వ ॥ వ . ల . । న . . । ది . . ॥

సా . . ని ప । పా . పద । నీ నీ ॥ దా దని సా సని । నిస రీమరి । సనిపద ॥

. . . . యొ . । క్క . . . । . తే ॥ నా . . . . . । క . ల . . । కా . . ల ॥

ద నిప

ము . . ఎవతె తాళు ॥

చ: . . . . ద ని । పా . . । పా . . ॥ ప మరిమరిమ । స రి స । సా . . ॥
. . . . అ . । క్క . . । రో . . ॥ నే . . . . . । వా . . । ని . . ॥
సా . . రి మ । పాసా । సా . . ॥ ని సా ని దా । దా . . । ద నీప ॥
కి . . అ . । కు . । మ . . ॥ డు . పు . । లి . . । య్య . . ॥
పా . ప రి । సా . . । సా . . ॥ ని సా ని దా । దా . . । దనీప ॥
. . . . గ్ర . । కు్క . . । న . . ॥ వా . డు . । నా . . । . . . . ॥
పా . . రి మ । ప ని సారిమ । రిససా ॥ ని సా ని దా । స దనీ । సా . . ॥
. . . . క . । ను . . . . । ల . . ॥ ధ్ధ . ము . । జే . . । సి . . ॥
సా . . ని స । రి మరిమ । స రిసా ॥ ని సా ని దా । స దనీ । సా . . ॥
. . . . పు . । క్కి . . . । టి . . ॥ వి . డె . । మా . . । . . . . ॥
. . . . ని స । రి మరిమ । స రిసా ॥ ని సానిదా । స దనీ । సా . . ॥
. . . బో . । టి . . . । కొ . . ॥ స . గి . । మో . . । వి . . ॥
. . . . ని స । నీ దా । దా . . ॥ ని సా నిదా । దా . . । దా . . ॥
. . . . నొ . । క్కి . । తె . . ॥ య . ల . । దా . . । ని . . ॥
సీపాపా । పా . పద । నీ నీ ॥ దా దని సా సని । ని స రిమరి । సనిపద ॥
. . నో । రు . . . । . చూ ॥ చి . . . . . । చూ . . . . । . . . . . ॥
ద నీప
చి . . ॥ ఎవతె తాళు ॥

అవతారిక :

ఆతృప్త నాయికయగు ఈమె పరకీయ. స్పష్టముగా నేను నీదాననని చెప్పుచున్నను, నన్ను దూరముగానుంచుట న్యాయమా ? మాటి మాటికి నీకు మ్రొక్కుచుండవలెనా ? మాయింటికివచ్చియు నా చెయిపట్టరాదో ? యింకను నీ కోపము పోలేదో ? నని మువ్వ గోపాలదేవుని బ్రతిమాలుకొనుచున్నది.

రాగం - **అఠాణా** - **త్రిపుటతాళం**

ప : దక్కితినంటే - దయసేయవు

అ. ప : మ్రొక్కిలింపులు మేల - మువ్వగోపాల ! ॥ దక్కితి ॥

చ : ఎవతె బోధన విన్నావో - యెంతమ్రొక్కినగైకోవు
నవ్వక యూరకున్నావు - ననురట్టుచేసేవు ॥ దక్కితి ॥

2. అంటి నాచేపటరాదో - అవురా నీమనసురాదో ?
యింటికివచ్చేవో లేదో - యిక నీకోపముపోదో ? ॥ దక్కితి ॥

3. మునుపు నన్నేలినావు - మువ్వ గోపాల! నీవు
నెనరేటికి దాచేవు - నిరాకరించజూచేవు ॥ దక్కితి ॥

ప: . . . . ద ని । నీ పా । పా . . ॥ మ పా పమ గమ । ప నిపా పనిపా । దనీప ॥
. . . . ద . । క్కి . . । తి . . ॥ నం . . . . . । చే . . . . . । . . . . ॥
పా . . మ ప । సా . . । . . సా ॥ ని సానిదా । దనీప । పా . . ॥
. . . . ద య । సే . . । . . య ॥ వు . . . । . . . । . . . . ॥

2. . . . . దానిద । ప మగా । మరిమా ॥ పా . పమ గమ । ప నిపా పనిపా । దనీప ॥
. . . . ద . . । క్కి . . । తి . . ॥ నం . . . . . । చే . . . . . । . . . ॥
పా . . మ ప । ప నిసరి మరిసా । సా . . ॥ స ని సా స ని దా । దానీ । పా . . ॥
. . . . ద య । సే . . . . . . । య . . ॥ వు . . . . . । . . । . . . . ॥

అ. ప: . . . . ప మ । పా . . । సా . . ॥ సా సా . . । స దనీ । సా . . ॥
. . . . మ్రొ . । క్కి . . । లిం . . ॥ పు లు . . । మే . . । ల . . ॥
సాపా పా । ప దనిస । ద నిపా ॥ మ పా మపనిపాని । పమగమ । పానిప దని ॥
. . . . ము । వ్వ . . . । గో . . ॥ పా . . . . . . । ల . . . । . . . . . ॥

2. పా . . పమ । ప నిసరి మరిసా । సా . . ॥ ని సాని దా । ని స నిద । సదనీ ॥
. . . . మ్రొ . । క్కి . . . . . . । లిం . . ॥ వు . లు . । మే . . . । ల . .

పా . . పా । ప దనిద । ద నిసని ॥ ని స రీమరి సనిపా । ద నిని । పా . . ॥
. . . ము । వ్వ . . . । గో . . . ॥ పా . . . . । ల . . । . . . . ॥

3. . . . . ని స । గ మరీ । సా . . ॥ సా సనిరిస నిస । ని పసని । రి సనిస ॥
. . . . మ్రొ . । క్కి . . । లిం . . ॥ పు . . లు . . . । మే . . . । అ . . . ॥

దా . . పా । ప దనిస । రీ గరి సని ॥ ప ద నీసని దని । పానిప మప । మరిమా ॥
. . . . ము । వ్వ . . . । గో . . . ॥ పా . . . . . . । ల . . . . । . . . ॥

పా . .
. . . . దక్కితి ॥

చ: . . . . పా । ప పమగ । మా . . ॥ పా . . . . । ద నీప । పా . . ॥
. . . . ఎ । వ్వ . . . । తె . . ॥ బో . . . . । ధ . . । న . . ॥

పమపాసా । స నిసా । సనిదా ॥ దా పా ని స । దా . . । ద నీప ॥
వి . . . । న్నా . . । . . . ॥ వో . ఎం . । త . . । మ్రొ . . ॥

పా . . పని । సారిస నిస । దా . . ॥ ని సానిదా । దనీప । పా . . ॥
కి . . న . । . . . . . । గై . . ॥ కో . . . । . . . । వు . . ॥

. . . . ప మ । పా . . । సా . . ॥ సా . సా . । స ద నీ । సా . . ॥
. . . . న . । వ్వ . . । క . . ॥ యూ . ర . । కు . . । న్నా . . ॥

సా పాప ప । ప దనిస । దనిపా ॥ మపా మపనిపాని । ప మగమ । పానిప దని ॥
వు . న ను । ర . . . । . . ట్టు ॥ చే . . . . . . । సే . . . । . . . . . ॥

పా . .
వు . . దక్కితి ॥

అవతారిక :

స్వాధీనపతికయగు ఈ నాయిక పరకీయ, మధ్య. తనస్వామియగు మువ్వగోపాలుడు సరసుడుగాడని యోర్వనివారు ఆడుకొనుచున్నారని తెలిసి ఆతని సరసత్వపుటనుభవములతో నిండిన తన మనసులోని భావములను చెలికత్తెతో చెప్పి, 'అక్కరో! యోర్వనివారు సరసుడు గాడని ఆడుకొంటే ఆడుకొనేరు. వానిగూడిన మానసమెంతో రంజిల్లునే ఎవరికైనాగాని, అటువంటివాడే! నాస్వామి' అని చెప్పుచున్నది.

రాగం - అఠాణా - త్రిపుటతాళం

ప : అక్కరో యోర్వనివారు సరసుడుగాడని - యాడుకొంటే ఆడుకొనేరు ఓర్వనివారు

అ. ప : మ్రొక్కదగినవాని ముద్దుమాటల వాని
మువ్వగోపాలసామిని యెవరైనగాని ॥ అక్కరో ॥

చ : రామ వాని తలచినపుడే - రవిక క్రిక్కిరిసి గుబ్బ
తేమో రొమ్మెల్ల నిండునే - వానిమాటంటే
నామనసుపైపై నుండునే - వాని జూచితే
నవనిధు లబ్బినట్లుండునే - యెవరైనగాని ॥ అక్కరో ॥

2. ఇంతలో వాడిందువచ్చి - అలమి కౌగలించితే
యెంతో బడలిక తీరునే - వశముగాని
కంతుతాపముచలారునే - ఇంతేగాదు నా
సంతసమెల్ల చేకూరునే - యెవరైనగాని ॥ అక్కరో ॥

3. పూని మువ్వగోపాలుడు - పైనచెయివేసితే నా
మేన పులక లుప్పతిల్లునే - నాతమి రేచ
వానికే బిరుదు చెల్లునే - వాని గూడిన
మానసమెంతో రంజిల్లునే - యెవరైనగాని ॥ అక్కరో ॥

ప: సా . . సా । స నిదా । దా . . ॥ పా సాసని । సనిరీ । సా . . ॥
అ . . క్క । రో . . . । . . . . ॥ యో . . . । . . . । ర్వ . . ॥
నీ పా . . । ద నిసా । సనిదా ॥ ద నిపా . . । పాపమ । పా . . ॥
ని . . . । వా . . । . . . . ॥ రు . . . . । . . . । . . . . ॥

2. సా . . స రి । ని సాని । దా . . ॥ ప నిపపసని । సనిరీ । సా . . ॥
అ . . క్క . । రో . . । . . . . ॥ యో . . . . । . . . । ర్వ . . ॥
నీ పా . . । మ పనిస । రిసనిస ॥ స నిదాదని । పాపమ । పా . . ॥
ని . . . । వా . . . । . . . . ॥ రు . . . . । . . . । . . . . ॥

3. సా . . స రి । ని సాని । దా . . ॥ స నిసమగమ । రీ . . । సా . . ॥
అ . . క్క . । రో . . । . . . . ॥ యో . . . . . । . . . । ర్వ . . ॥

రి సనిసరిస । ప దనిస । రిసనిప ॥ ద నిపా . . । పాపమ । పా . . ॥
ని . . . . . । నా . . . । . . . . ॥ రు . . . . । . . . . । . . . . ॥

పమపా . . । పారీ । సా . . ॥ రి సనిసనిద । దనిపా । నినిపా ॥
వ . ర . . । సు . । డు . . ॥ గా . . . . . । డ . . । ని . . ॥

ప మపాసా । స నిదా । ద నిపా ॥ ప మపనిపని । ప మరిమ । సరిస ॥
యా . . డు । కొం . . । జే . . ॥ యా . . . . । డు . . . । . . . ॥

ని సరిమరిమ । ప నిపమ । రిమరీ ॥ సా . . . । . . . . । . . . . ॥
కొ . . . . । నే . . . । . . . ॥ రు . . . । . . . . । . . . . ॥

స నిపా . . । స మరీ । మరిమా ॥ పాపమపా । సాసని । సనిరీ ॥
ఓ . . . . । ర్వ . . । ని . . . ॥ వా . . . । . . . . । . . . . ॥

ని సానిదా । దనిప । పా . . ॥
రు . . . । . . . । . . . . ॥ అక్కరో యోర్వనివారు ॥

అ. ప : పా . . . . । మా పమ । మరిమా ॥ గమపా . . । పానిప । పానిప ॥
మ్రొ . . . . । క్క . . । . . . . ॥ ద . గి . . । వ . . । . . . ॥

ని నిపా . . । నినిపమ । పా . . ॥ ప మపా . . । స నిసని । సా . . ॥
వా . . . . । ని . . . । . . . . ॥ ము . . . . । ద్దు . . . । మా . . ॥

స రి నీసా । ని నిపా । నిని పమపా ॥ ప మపా పని । సారీ । సా రీ ॥
ట . ల . । వా . . । ని . . . . ॥ ము . వ్వ . . । . . . । గో . ॥

రి మరీసా । స నిసా । సనిదా ॥ నీ సా . . । ప మపా । ని సరీ ॥
పా . . ల । సా . . । . . . . ॥ మి ని . . । ఎ . వ । రై . . ॥

సారి రిసనిపా . । ని ని పా . ని । నిపమప ॥
న . . . . . . । గా . . . . । ని . . . ॥ అక్రూరో ద్యోర్వనివారు ॥

చ: ప మపాపని । ప మరీ । మా . . ॥ పా . . పా । ని నిపా । ని నిపా ॥
ఇం . . త । లో . . । వా . . ॥ డిం . . దు । వ . . । చ్చి . . ॥

పమపాసా । సా . . । సా . ॥ సారిస నిసనిద । దనిపా । ని నిపా ॥
అ . ల మి । కా . . । గ . . ॥ లిం . . . . . . । చి . . । తే . . ॥

ప మపాసా । స నిదా । దనిపా ॥ మాపాపని । ప పమరి । మరిమా ॥
యెం . . . । తో . . । . . . ॥ బ డ . . । లి . . . । క . . ॥

పానిప మరిరిమ । స మరి । సా . . ॥ స నిసా . . । రి మరి రిమరి । మాపమ రిమ ॥
తీ . . . . . . । రు . . । నే . . ॥ వ . శ . . । ము . . . . . । గా . . . . ॥

పనినిపమప । ని నిపా । పా . . ॥ సా సనిదా । దనిపా । పా . . ॥
ని . . . . . । కం . . । తు . . ॥ తా . . . । వ . . । ము . . ॥

పమపనిపని । ప మరిమ । పా . . ॥ ప మరిరిరిమ । స మరి । సా . . ॥
చ . . . . . । ల్లా . . . । . . . . ॥ రు . . . . . । నే . . । . . . . ॥

స నిసా . . । రి మమరి । మ పపమ ॥ ప నిపా . . । ని నిపమ । పా . . ॥
యిం . . . . । తే . . . । గా . . . ॥ దు . . . . । నా . . . । . . . . ॥

ప మపాసా । సారీ । రి మరిమ ॥ ని సనిసరిస । ని సనిద । నీసా ॥
సం . . త । స . । మె . . . ॥ ల . . . . . । చే . . . । . . . . ॥

సా . . సరి । స నిసా । సనిదా ॥ ద నీపపా । ప మపా । ని సరీ ॥
కూ . . . . । రు . . । . . . . ॥ నే . . . । ఎ . వ । రై . . ॥

సారి రిసనిపా . । ని ని పా . ని । నిపమప ॥
న . . . . . . । గా . . . . । ని . . . ॥ అక్రూరో ద్యోర్వనివారు ॥

అవతారిక :

ఈ పదమునందు క్షేత్రజ్ఞులు తాము ఏవరెవరి ఆస్థానములలో ఎన్నెన్ని పదములు పాడియున్నారో చెప్పుకొన్నారు. గనుకనే దీనిని 'మేరువ' పదమని అందురు. మధుర తిరుమలేంద్రుని ఆస్థానమున రెండువేల పదములు, తంజావూరి అచ్యుత విజయరాఘవుని ఎదుట వెయ్యిన్నూరుపదములు, గోలకొండ బాదుషావద్ద పన్నెండువందల పదములు పాడుకొన్నట్లు చెప్పియున్నారు. వివిధ క్షేత్రములలో వెలసిన దేవతామూర్తుల సన్నిధులలో యింకను ఎన్ని పదములు పాడుకొన్నారో తెలుసుకొను నాధారములులేవు. సుమారు నాలుగువందలపదములు మువ్వగోపాల ముద్రాంకితములు మాత్రమే మనకు యిప్పటివరకును లభ్యములు. యివి గాక తుపాకుల కృష్ణరాయడు, విజయరాఘవుడు, అనువారిపై చెప్పిన కొన్నిపదములుకూడా లభ్యములు. లభ్యమైన పదములలోగల సంగీతసాహిత్యములు చదివి, విని అభినయము ప్రదర్శించువారున్నచో, అదిచూచి ఆనందించవలెనేగాని, వాటి విలువలు యింతయని చెప్పనలవిగాదు. ఈ పదమును అచ్చుపుస్తకములలో కాంభోజిరాగమని వేసియున్నారు. మా పాఠము దేవగాంధారి. సుబ్బరామదీక్షితులవారు సంప్రదాయప్రదర్శిని యందును, దేవగాంధారి రాగముననే ఈపదమును ప్రచురించియున్నారు.

దేవగాంధారి ప్రాచీనరాగము. భాషాంగము. ఈరాగమునందు ని సా ని అనునప్పుడు కాకలినిషాదము, ద నీ ద అనునప్పుడు కైశిక నిషాదమును పలుకుచుండుటచే యిది 28 వ మేళ జన్యమా ? 29 వ మేళజన్యమా ? అను సందేహము లక్షణకారులకు కలుగుచునే యున్నది. ఇందు తరుచుగా కాకలినిషాదమే పలుకుచుండుటవలన ధీరశంకరాభరణ జన్యముగా చెప్పి కైశిక నిషాదమును భాషాంగస్వరముగా నిర్ణయించుట న్యాయము. వెంకటమఖి సంప్రదాయమున ఈ విధముగానే చెప్పియున్నారు. ఇది రక్తిరాగము.

ఆరోహణ : స రి గ మ మ ప ద ని సా — అవరోహణ : స ని ద నీ ద ప మ గ రి స.

రాగం - దేవగాంధారి - ఆదితాళం

ప: వేడుకతో నడుచుకొన్న - విటరాయడే

అ. ప: ఏడు మూడుతరములుగా - ఇందు నెలకొన్నకాణాచట
కూడుకొని మువ్వగోపాలుడౌ నా విభుడు ॥ వేడుక ॥

చ: మధుర తిరుమలేంద్రుడు - మంచి బహుమానమొసగి
యెదుట కూర్చుండమని - యెన్నికలిమ్మనెనే
యిదిగో రెండు వేలపదములు - ఇపుడెంచుకొమ్మనగా ?
చదురుమీదనే యున్నసామికి - సంతోషమింతింతగాదె ॥ వేడుక ॥

2. అలుకతీరి తంజాపూరి అచ్యుత విజయరాఘవుడు
వెలయు మనుజులవెంబడి - వేగమె పొడగాంచి
చలువ చప్పరముననుండగ - చక్కగ వేయిపదముల
పలుకరించుకోగానే బహుమానమిచ్చె నా వేళ ॥ వేడుక ॥

3. బలవంతుడయిన గోలకొండ - పాదుషా బహుమానమిచ్చి
తులసిమూర్తితో వాదు తలచే నా వేళ
వెలయు మువ్వగోపాలుడు - వెయ్యిన్నూరు పదములు
నలువది దినములలో - నన్నుకలసి వినిపించెనే ॥ వేడుక ॥

ప: స దదరి సస నిసాని దా । పమపా ద స ద ప । . . మ గ రి ॥
వే . . . డుకతో . . . । న . డు చు . కొ . । . . న్న వి ట ॥

రి సారి గస సా రిగరిగ సా । . . . . । మగరి మపదా ॥
రా . . . . య . . . . డే । . . . . । . . . . . . ॥ వేడుకతో ॥

అ. ప: రి మగ రీ రి మ ప ద దమపా । ద ద ద నీద । పా పా . మ ॥
ప . . డు మూ . . డు త . ర । ములుగా . . । . నిం . . ॥

పద దమపా గ మాగ రి రి । సా . రి గస । సా రిగ రిగ స స ॥
. దు నె . ల కొ . . . న్న । కా . . . . । ణా . . . . చ ట ॥

ద సాని ద ద ని సరిస రి । రి గమాగ । గా రి రి ॥
కూ . . డు కొ . . . ని । మా . . . । ము . వ్వ ॥

రి సారి గస సారిగ రిగ స స । స నిదా నిదపా । మగ రీ మపదా ॥
గో . . . . పా . . . . . ల । డా . . నా . . । వి . భు డు . . ॥ వేడుకతో ॥

చ: ద ద ద ద ద ని ద పా । పమమప ద ప । గ మాగ రీ ॥
మధు ర తి రుమ . లే । . . . . . ద్రు । డు . . . ॥

రి సారి గ స రి స సా । దసాని ధధ । ని సరిస రీ ॥
మం . . . చి బ హు మా । . . . . న । మొ . స . గి ॥

రి రి రి ద నీద పా । గ మాగ గ రి । రి రి ॥
ఎ దు ట కూ . . . । ర్చుం . . . డు । మ ని ॥

రి సరి రి రి రి సారి గస । స గరి రి । సా సా ॥
ఎ . . న్ని క లి . . . . । మ్మ . . . । నే నే ॥

రి మగా రి రి మ ప ద ద మపా । ద ద దమపా । ద నీద పా ॥
ఇ . ది గొ రెం . . డు వే .'. । . ల ప . ద । ము . . లు ॥

మ ప పా . దప మా మ గ రి । రి రి । రి రి ॥
ఇ పు డెం . . . . చు . కొ । మ్మ న । గా . ॥

సా స ని ద ద రి స రి । స రిరి రి । స రిగస రిస ।
చ దు . రు మీ . ద నే । యు . . న్న । సా . . . మికి ॥

సారిస సనిసని నిదనిద పా । ద పమా మగరి । రిమపా మపదా ॥
సం . . తో . . . . . ష . మిం । తి ం . త . . । గా . . దే . . ॥ వేడుకలో ॥

అవతారిక :

సామాన్య నాయికయగు ఈమె ఖండిత. తనను ఏలిన మువ్వగోపాలుడు అన్యకాంతా సక్తుడయి సంచరించుటనుచూచి, సహింపజాలక నాకు వల్లభుడవని పేరేగాని నన్నేలుచున్నావా? లాలించి ఆదరించుచున్నావా ? వగలు గులికేదందు, వచ్చిపొయ్యేదిందు. 'ఇటువంటివాడనుచు యిపుడు తెలిసెనురా ! విటరాయ మువ్వపురి విభుడైన గోపాలా !' అని ఖండితముగ యాతనినే అడుగుచున్నది.

కురంజి రాగము ప్రాచీనము. ని స రి గ మ ప దా - ద ప మ గ రి స నీ అనునవి ఆరోహణావరోహణములు. ఇది ఇప్పటి 29 వ మేళమగు శంకరాభరణ జన్యము. క్రింది స్థాయి పంచమము 'స ని నీ ప సా' అని అక్కడక్కడ వచ్చుటకలదు. వెంకటమఖి సంప్రదాయమున ఈ రాగమును వేరు విధముగా చెప్పియున్నను, వారికి పూర్వాచార్యులు దీనిని ధైవతాంత్యముగానే పాడుచుండినట్లుకూడా చెప్పియున్నారు. క్షేత్రజ్ఞులపదమునందు ధైవతాంత్యముగానే ఈరాగము కనబడుచున్నది. సంప్రదాయము నెరిగిన పెద్దలవల్లకూడా యిదేవిధముగా నేను వినియున్నాను.

ఈ పదమునందుగల కురంజిరాగము వయ్యారముల నొలికించునదిగానున్నది.

రాగం - కురంజి - ఝంపతాళం

ప : ఇటువంటివాడనుచు ఇపుడు తెలిసెనురా !

అ. ప : విటరాయ మువ్వపురి విభుడైన గోపాల ॥ ఇటువంటి ॥

చ : చెలిమిచేసేదందు చలముచేసేదిందు
వలపులుంచేదందు వట్టి సుద్దులె యిందు
నెలకొన్న మరులందు నిట్టూర్పులే యిందు
వెలలేనిపాట్లందు వింత కయ్యములిందు ॥ ఇటువంటి ॥

2. వగలుకులికేదందు వట్టిసుద్దులిందు
మగువతోవియ మందు మచ్చుగప్పేదిందు
సొగసునవ్వులందు సోలించేదిందు
తగు సొమ్ములిచ్చేదందు తగవులుచేసేదిందు ॥ ఇటువంటి ॥

3. వడిగొన్న మోహమందు వల్లభుడని పేరిందు
విడెమొసగి మెచ్చేదందు విడనాడేదిందు
పడకటింటి హొయలందు పాన్పుశృంగారమిందు
నడవడిక కూడేదందు నన్నేలిదూరేదిందు ॥ ఇటువంటి ॥

ప: . . స ని | సా రీ గా || మా పా . గ | మ గ గ రి రి మ ||
. . ఇ టు | వం . టి || వా . . . | డ . ను . చు . ||

రి స ధ స | స ని స మగా గ రి ||
. . ఇ పు | డు . తె . . లి . ||

రి స స రి | సా . . . . ||
సె . ను . | రా . . . . ||

అ. ప: . . స స | పా . గ మగ గ రి || రి మగా గామగ | మా పా పా ||
. . వి ట | రా . . . . య . || ము . . . . . | వ్వ పు రి ||

. . మ గ | మాపద పా . గ మ గ ||
. . వి భు | డై . . . . . న . ||

1. రి గాప మగారి | రి మరిససా ||
గో . . . . . | పా . . . ల ||

2. మాపద పా . మ | గా మప మా . గ రి మ || రిస
గో . . . . . | పా . . . . . ల . || . . ఇటువంటి ||

చ: . . స స | సా సా . . || సా . . | స నిసా సనినీ నీ || . . స రి | గ స రీ . . ||
. . చెలి | మి చే . . || సే . . | దం . . . . . దు || . . చ ల | ము . చే . . ||

గ మగా రిగరీ । సా . . సా ॥ . . స రి । గ స రీ . . ॥
సే . . . . . । దిం . . దు ॥ . . వ ల । పు . లుం . . ॥

గా . . । గా మగ గామగ గామగ ॥
చే . . । దం . . . . . . దు . . ॥

మా గామగ । గా మగమాపద పా . గ ॥ మ గగరి । రి మరిస సా ॥
. . వ . . । ట్టి . . సు . . . . . ॥ ద్దు . . . । లిం . . . దు ॥

. . స ప । పా . గ మగ మ రి ॥
. . నె ల । కొ . . . . న్న . ॥

మ గ మా । పా . . పా ॥ . . మ గ । మా ప ద పా . గ మ గ ॥
మ . రు । లం . . దు ॥ . . ని . । ట్టూ . . . . . ర్పు . ॥

రి గాప మగారి । రి మరిస సా ॥
తే . . . . . । యిం . . . దు ॥

. . స స । సా . . సా ॥ సా . రి గస । రీ . . రీ ॥ . . మ గ । మా పా . ద దపాగ ॥
. . వె ల । తే . . ని ॥ పా . . . . । ట్లం . . దు ॥ . . విం . । త క . . . . . ॥

మ గ మ రి । రి మరిస సా ॥ . .
య్యా . ము . । లిం . . . దు ॥ . . ఇటువంటి ॥

అవతారిక :

ఈమె సామాన్య, ప్రౌఢ. నాయకుడగు మువ్వగోపాలుడు తాను కోరిన ధనముల నీయజాలనివాడని ఎకసెక్కముగా నాతని వేషమును, అలంకారములను, చేష్టలను చెలికత్తెకు చెప్పుచు ముగ్ధమోహామైన మురళీధరుని సౌందర్యమునకు, సరసతకు లోలోపల సంతోషించు చున్నది.

బిలహరిరాగము ప్రాచీనము. భాషాంగము. రక్తిరాగము.

ఆరోహణ : స రి గ ప ద సా - **అవరోహణ :** స ని ద ని ద ప మ గ రి స .

ఇప్పటి వాడుకప్రకారము యిది 29 వ మేళమగు శంకరాభరణ జన్యమని చెప్పుకొన వలెను. 'ని ద పా' - 'గ ప ద ని ద పా' మొదలగు ప్రయోగములలో కైశికి నిషాదము పలుకుచున్నది. వెంకటమఖి సంప్రదాయమునందును యిట్లే చెప్పియున్నారు. ప్రాచీనములగు స్వర సంచారములు పదమునందు స్పష్టముగా కనబడుచున్నవి.

రాగం - బిలహరి - త్రిపుటతాళం

ప : చేతకాసు లేదుగాని చేసైగలే

అ. ప : యీతరి మువ్వగోపాలు - డింతిరో వట్టియెమ్మెలే ॥ చేత ॥

చ: గిరు నామమువెట్టి - గిలుకుపావలుమెట్టి
ఓరచూపు చూచుచు నే - నున్న తావున
చేరవచ్చి తనలోన - చిరునవ్వు నవ్వుకొంట
పొరిపొరి యిందరిలో - పైబడ వచ్చిని ॥ చేత ॥

2. పిల్లనగ్రోవి చేతబట్టి - బిగియదట్టియుగట్టి
వల్లెవాటువేసి యిందు - వచ్చి మెల్లన
మొల్ల సుగంధులందరము - ముచ్చటలాడుచుండ
గులకాడై మనయింటి - గురుతులడుగవచ్చిని ॥ చేత ॥

3. చిటికెన కొనగోరు - చిమ్ముకొంచు పలుమారు
చిటిపొటి పదములు - చేరిపాడుచు
నటునిటువచ్చి కళ - లంటి నయముచేసి
యటమటించి మువ్వ గోపాలు - డా మీదచేసెనే ॥ చేత ॥

ప: . . ప మగా పా । దా . . । సా . . ॥ స గరి మ గరి । స నినిద । దపదా ॥
. . చే . . త । కా . . । సు . . ॥ లే . . దు . . । గా . . . । . . ని ॥
ద రిసా . . । ని సదని । పాపా ॥ ద నిదపదప । పపమగ । రిగారి ॥
చే . . . । సై . . . । . గ ॥ లే . . . . . । . . . . . । . . . ॥

2. రి ప మగా పా । ధా . . । సా . . ॥ స రి గా పమ గరి । స నినిద । దపధా ॥
. చే . . త । కా . . । సు . . ॥ లే . దు . . . . । గా . . . । . . ని ॥

గ రిసాసరి । స ని సని । దనిపా ॥ ద నిదపదప । పపమగ । రిగారి ॥
చే . . . . । సై . . . । . . గ ॥ లే . . . . . । . . . . . । . . . ॥

అ. ప: రీ . . స ని । దనిపా । ప పమగ ॥ గ రిగ రి ససా । స నినిధ । సా . . ॥
. . . యీా . । త . . । రి . . . ॥ ము . . వ్వ . . । గో . . . । పా . . ॥

రీ . . గ ప । దా . . । దా . . ॥ గ రీ రి స సని । ద నిదప । ప పమగ ॥
లు . . డింతి । రో . . । వ . . ॥ ట్టి . యె . . . । మ్మో . . . । లే . . . ॥
గ రి
. . చేతకాను ॥

చ: . . . దానిధ । పా . . । పా . ॥ ప దప మ గరి । మగగరి । సా . . ॥
. . . . గీ . . । రు . . । నా . . ॥ మ . . ము . . । పె . . . । ట్టి . . ॥

సనినిధ స రి । గాసా । రీ . ॥ గ పా ద సా । స నినిద । పా . . ॥
. . . . గి లు । కు . । పా . . ॥ వ . లు . । మె . . . । ట్టి . . ॥

మగరిగ గ ప । దా దని । దా పా ॥ ప దపమగరి । మ గగరి । స నినిధ ॥
. . . . ఓ ర । చూ . . । . పు ॥ చూ . . . . . । చూ . . . । చు . . . ॥

సా . . ధా । సా సరి । గా సా ॥ సా రిగగా । పా . . । . . . . ॥
నే . . ను । న్న . . । తా . ॥ వు . . . । న . . । . . . . ॥

. . . . గ ప । దా . . । నీ . . ॥ పా ద దపా । ప పమగ । గామరి ॥
. . . . చే ర । వ . . । చ్చి . . ॥ త . న . । లో . . . । న . . ॥

రి . . రి మగా । పా . . । స స̣ని̣ధ ॥ పా రి గ మ రిగ । పా . . । పా . . ॥
. . . చి . రు । న . . । వ్వు . . . ॥ న . . వ్వు . . । కొం . . । ట . . ॥

. . . . ప మగా । పా . . । దా . . ॥ సఀ రిఀ గాపమ గరిఀ । సఀ నినిద । దా పా ॥
. . . . పా . రి । పా . . । రి . . ॥ యిం . . . . । ద . రి . । లో . ॥

దా . . దా । గఀ రిఀగఀరిఀ । సాఀ . . ॥ సఀ నిసఀదనీ । పా . . । ప పమగ ॥
. . . . పై । బ . . . । డ . . ॥ వ . . . . । చ్చి . . । ని . . . ॥

గరి
. . చేత కాసు ॥

అవతారిక :

నాయిక సామాన్య, కలహాస్వభావ. ఈమెను చెలి "చేపట్లు కావచ్చునా! కోప మెవరికైనా రాదా? తిరిగి కూడియుండేవారులేరా? అలిగి యూవలకైన బోక, వోకులాడు కొందురనియైన లేక. ప్రేమగూడిన వానిచే మించేదేమిజాతో! భామరో! మువ్వగోపాలునితో నిట్లు చేపట్లుకావచ్చునా?" అని మందలించుచున్నది.

రాగం - విలహరి - త్రిపుటతాళం

ప : చేపట్లు కావచ్చునా? మీలో మీకు

అ. ప : యేపట్లకైనను ఎంచదగును మిమ్ము
యీపట్లలో మీకింత తాళిమిలేక ॥ చేపట్లు ॥

చ : కోపమెవరికైన రాదా తిరిగి - కూడియుండేవారు లేరా!
మాపువచ్చేదనంటే - మంచిదనగరాదా!
రాపటెవానితో - నీపాటు వినరాదా! ॥ చేపట్లు ॥

2. అలిగి యావలికై నపోక లోకు - లాడుకొందురనిలేక
పలుకకుండలేక - పదరి తింటియుగాక
కలకిరో! తొల్లిటి - ఘనతయెంచుకోక ॥ చేపట్లు ॥

3. కాముడుసేసిన సేతో లేక - కమలజు వ్రాసినవ్రాతో
ప్రేమగూడిన వాని - చే మించేదేమి జాతో
భామరో! మువ్వ గో - పాలునితో నిట్లు ॥ చేపట్లు ॥

ప: . . . . స రి । గా . . । పా . . ॥ పా . . . . । దా . . । దా గరి ॥
. . . . చే . । ప . . । ట్లు . . ॥ కా . . . . । వ . . । చ్చు . . ॥

సా . . . . । . . . . । సా దని ॥ పా . . . . । ద పమా । మ గారి ॥
నా . . . . । . . . . । మీ . . ॥ లో . . . . । మీ . . । కు . . ॥

2. రిగారి స రి । గమరి । ప మగరి ॥ సా . . . . । స ని̣ని̣ధ । ధాగరి ॥
. . . చే . । ప . . । ట్లు . . . ॥ కా . . . . । వ . . . । చ్చు . . ॥

సా . . . . । . . . . । సా రిగ ॥ పా . . . . । ద నిదా । పా . . ॥
నా . . . . । . . . . । మీ . . ॥ లో . . . . । మీ . . । కు . . ॥

3. మగగరి మ గ । పా . . । దా . . ॥ సా . . . . । స నినిద । దా గరి ॥
. . . . చే . । ప . . । ట్లు . . ॥ కా . . . . । వ . . . । చ్చు . . ॥

సారిగ రీ . . । . . . . । స రిగప ॥ మగమరిగరి । సాదని । పా . . ॥
నా . . . . . । . . . . । మీ . . . ॥ లో . . . . . । మీ . . । కు . . ॥

4. మగమరి గ ప । ద నిదప । ద పమగ ॥ స ౕరిమగరి । స ౣిౣిధ । ధా గరి ॥
. . . . చే . । ప . . . । ట్లు . . . ॥ కా . . . . । వ . . . । చ్చు . . ॥

పా . . . . । . . . . । గ పదా ॥ నీ . . . . । ని పదప । ప పమగ ॥
నా . . . . । . . . . । మీ . . ॥ లో . . . . । మీ . . . । కు . . . ॥

అ ప: మగారి మ గ । పా . . । దా . . ॥ సా . . . . । స నినిద । దాపా ॥
. . . యే . । ప . . । ట్ల . . ॥ కై . . . . । న . . . । ను . ॥

దా . . ప ద । రీ . . । సా . . ॥ స నిస ని దని । పా . . । ద పమగ ॥
. . . . ఎం . । చ . . । ద . . ॥ గు . . ను . । మి . . । మ్ము . . . ॥

2. రిగా రి ప మగా । పా . . । దా . ॥ సా రిగ రిగమగరి । స నినిద । దాపా ॥
. . . యే . . । ప . . । ట్ల . . ॥ కై . . . . । న . . . । ను . ॥

దా . . ప ద । గ రిగరి । సా . . ॥ స నిస ని దని । ద పదప । మ గమరి ॥
. . . ఎం . । చ . . . । ద . . ॥ గు . . ను . . । మి . . . । మ్ము . . . ॥

సరిగప ప ద । దాగరి । సా . . ॥ స నిస నిదని । పా . . । పా . . ॥
. . . . యీ . । ప . . । ట్ల . . ॥ లో . . . . । మీ . . । రు . ॥

పాదప మగ గ ప । దానీ । దాపా ॥ ప దపమగరి । గ రిపమ । గరిసా ॥
. . . . . ఇం . । త . । తా . ॥ రి . . మి . . । లే . . . । క . . ॥

సరిగా
. . . చేపట్లు ॥

చ: . . . . ద ని । పా . . । పా . . ॥ మగరి గారి । గాపా । దానీ ॥
. . . . కో . । ప . . । మె . . ॥ వ . . రి . । కై . । న . ॥

నీపా ద ప । మగమరి । గారి ॥ రీ . . . . । గ రిగా । పా . . ॥
. . . . రా . । . . . . । దా . ॥ . . . . . । తి . రి । గి . . ॥

. . . . రి గ । పాదా । నీ పా ॥ దాపా . . । మాగా । గారి ॥
. . . . కూ . । డి . । యుం . ॥ డే . . . । వా . । రు . ॥

గ రిపమగరి । సనినిధ । సా . . ॥
లే . . . . . । . . . . . । రా . . ॥

. . . . మ గ । పా . . । దా . . ॥ సా . సా . । స నినిద । దాపా ॥
. . . మా . । పు . . । వ . . ॥ చ్చె . ద . । నం . . . । . . . . ॥

దా . . ప ద । రీ . . । సా . . ॥ స నిసనిదని । పా . . । ద పమగ ॥
చే . . మం . । చి . . । ద . . ॥ న . . గ . । రా . . । దా . . . ॥

రిగారి ప ద । దా గరీ । సా . . ॥ స నిసనిదని । పా . . । పా . . ॥
. . . రా . । ప . . । శే . . ॥ వా . . . . . । ని . . । తో . . ॥

పాదప మగ గ ప । దానీ । దాపా ॥ ప దపమగరి । గ రిపమ । గ రిపా ॥
. . . . . నీ . । పా . । టు . ॥ వి . . న . . । రా . . . । దా . . ॥

సరిగా
. . . చేపటు ॥

అవతారిక :

సామాన్య నాయిక యగు ఈమెకు నాయకుని విరహవేదనను చెలి, కన్నులకు కట్టినట్లు వర్ణించి చెప్పుచున్నది. ఉస్సురనుట, కనులెఱ్ఱజేయుట, యులికిపడుట, కన్నీరునించుట, పెదవులెండుట, తనలోతానే ముచ్చటించుకొనుట మొదలగు దశావస్థలను ఈ పదమునందు క్షేత్రజ్ఞులు చెప్పియున్నారు.

నవరోజుయొక్క స్వరూపము ఈపదమునందు విలంబకాల సంచారములలో ఎంతో అందముగా కానవచ్చుచున్నది. నవరోజురాగము ప్రాచీనము. రక్తిరాగము. ఇప్పటి 29వ మేళమగు శంకరాభరణ జన్యము. ప ధ ని స రి గ మ ప - ప మ గ రి స ని ధ ప అనునవి ఆరోహణావరోహణములు. వెంకటమఖి సంప్రదాయమున భాషాంగమని చెప్పియున్నారు. కాని వాడుకలోగల రాగస్వరూపమున భాషాంగచ్ఛాయలుకానరావు. దీనిని పంచమాంత్యము గానే పాడుట ప్రాచీన సంప్రదాయము. 'స ని ధ నీ ప ప ధ ని స రీ' - 'ని స రి గ మ పా మ గ మా' - 'గ రి గా' - రి స ని స రీ' - 'స ని ధా నీ' - 'నీ స రీ' మొదలగునవి రాగచ్ఛాయలను చూపించు స్వరసందర్భములు ఈ రాగమునందు విస్తారముగా రచనలు లేకపోవుటచే పదమునందలి సంచారములు బాగుగా గమనించి రాగమును ఆకళించుకొనవలెను. త్రిస్థాయి సమన్వితములయిన రాగాంగ, ఉపాంగ, భాషాంగరాగములు తమ స్వరూపములను పూర్తిగా సంతరించుకొనుటకు ముందుపుట్టిన కొన్ని రాగములలో బహుళ నవరోజు ఒకటి కావచ్చు. దీనినుండియే కురంజి, శంకరాభరణం క్రమముగ బుట్టియుండవచ్చును. ఇటువలెనే నాదనామక్రియనుండి మాయామాళవగౌళ, ఘంటారవమునుండి తోడి, జింఝోటినుండి కాంభోజి. సైంధవినుండి ఖరహరప్రియ, మొదలగు మేళములు పుట్టియుండవచ్చుననియు. కొందరు పెద్దలు చెప్పగా వినియుంటిని ఇటు చెప్పుట సహేతుకముగానే యున్నదని, నాకును తోచుచున్నది.

రాగం - నవరోజు - త్రిపుటతాళం

ప: ఏలవచ్చితివే ? సామి కొడబాసి - ఏలాగు కాళ్ళాడెనే ఓలలనరో !

అ. ప : బాలరో మువ్వ గోపాలుడు నిను తలచి
పలువరించునే - ఓ లలనరో ! ॥ ఏల ॥

చ: యుస్సురని తలయూచునే శయ్యపైనుండి - యులికి దిగ్గునలేచునే
కసరి దిక్కులు చూచునే కన్నీరు నించి
కనులెఱ్ఱజేసునే ! ఓ లలనరో ! ॥ ఏల ॥

2. తలవాకిటచేరునే నీదుకెమ్మోవి - తలచుక నోరూరునే !
వెలది విధిని దూరునే తనలో తాను
వెఱ్ఱి కోరిక కోరునే ! ఓ లలనరో ! ॥ ఏల ॥

3. నిను చాల లాలించునే మువ్వ గోపాలు - డెనసిన వగలెంచునే
చనువిచ్చి కరుణించునే యిందరిలో నీ
సాటిలేదని యెంచునే ఓ లలనరో ! ॥ ఏల ॥

ప: . . . . ద ని । సా . . । సా స ని ॥ స గరి మగరి । సా . . । . . . . ॥
. . . . ఏ . । ల . . । . వ . ॥ చ్చి . . తి . . । వే . . । . . . . ॥

స నిసా . . । నిసాని । ధ నీఫ ॥ ఫా . . ఫ ధ । నీ . స । రి రిసనీ ॥
సా . . . . । . . . . । మి . . ॥ . . . నె డ । బా . . । . . . . ॥

స రిరి స ని । సా సారిగ । రి సా ॥ సా స రి గారి । రి రిగ । మామగ ॥
సి . . ఏ . । లా . . . । . గు ॥ కా . . . . । ళ్ళా . . । . . డె . ॥

గా గమపమ గా । మరిరి । రి . . ॥ గ రిగరిపా । ప పమగ । మగమరి ॥
నే . . . . . । . . . । . . . ॥ ఓ . . . . । ల . . । ల . . . ॥

మరిమరిసా । సా . ని । నిధనీ ॥
న . . . . । రో . . । . . . ॥

2. ఫా . . ఫ ధ । నీ . స । రి రి సనీ ॥ స గరి మగరి । సా . . । . . . . ॥
. . . . ఏ . । ల . . । . వ . . ॥ చ్చి . . తి . . । వే . . । . . . . ॥

అ. ప: . . . . స ప । ప పమగ । గా మరి ॥ రి మగ గ పమ । పా . . । పా . . ॥
. . . . బా . । ల . . . । రో . . ॥ ము . . వ్వ . . । గో . . । . . . . ॥

. . . . ప మగా । గా మగ గామగ । మాపా ॥ పాగ మ గా । గ మగా రి గరి । సా . . ॥
. . . . పా . . । లు . . . . . । డు . . ॥ ని . న్ను . । త . . ల . . । చి . . ॥

సా . . ఫ ధ । నీ నీ . స । రి రి సరి ॥ స గరిమగరి । సా . . । సా . . ॥
. . . . క లు । వ . . . । . రిం . . ॥ చు . . . . । నే . . । . . . . ॥

గ రిగరిపా । ప పమగ । మగమరి ॥ మరిమరిసా । సా . ని । నిధనీ ॥
ఓ . . . . । ల . . . । ల . . . ॥ న . . . . । రో . . । . . . ॥
ఫా . .
. . . . ఏలవచ్చితివే ॥

చ: . . . . స ని । సా . . । . . సా ॥ సా . . . . । స నిసా । స నీఫ ॥
. . . . యు . । స్సు . . । . . ర ॥ ని . . . . । త . . । ల . . ॥
ఫా ఫధనీ । స రిస । రీ గా ॥ సా . . సని । సా గరి । గా . . ॥
యూ . . . । చు . . । నే . ॥ . . . . శ . । య్యా . . । పై . . ॥
గా మగమా । గామగ । గామగ ॥ గమగా గమరీ మ గ । మా . . । పావగ ॥
నుం . . . . । డి . . । . . ॥ . . . . . . యు లి । కి . . । ది . . ॥
మ గా మగరి । సాసని । సధ నీ ॥ సా . . సప । ప పమగ । గమరీ గమరీ ॥
గ్గు . వ . . । లే . . । . . చు ॥ నే . . క స । రి . . . । ది . . . . . ॥
రి మగ గ పమ । పా . . । పమగా మా ॥
కు్క . . లు . . । చూ . . । . . . చు ॥
పా . . మగ । గ మగా గమగా । గమగా గమగా ॥
నే . . క . । స్ని . . . . . । రు . . . . . ॥
మ గమపాగ । మగమరి । మరిసా ॥ సా . . ఫ ధ । నీ నీ . స । రి రి సఫీ ॥
నిం . . . . । చి . . . । . . . ॥ . . . . క ను । లె . . . । ట్టి . . ॥
స గరి మ గరి । సా . . । సా . . ॥ గ రిగరిపా । ప పమగ । మగమరి ॥
జే . . సు . . । నే . . । . . . . ॥ ఓ . . . . । ల . . . । ల . . . ॥
మరిమరిసా । సా . ని । నిధనీ ॥ ఫా . .
న . . . . । రో . . । . . . ॥ . . . . ఏలవచ్చితివే ॥

అవతారిక :

ప్రౌఢ నాయికయగు ఈమె స్వీయ, ఉత్తమ. పతికి తనయందు అనురాగము కలుగుటకు ఆతడు విముఖుడై యున్నను, తానే అతనికి ఉపచారముచేసి, అలరించుటకు ప్రయత్నించుచు, 'చిటుకన్న కోపముసేయు మువ్వగోపాలునిపై నా వలపు ఏమి కాబోయ్యీనమ్మా' అని చెలికత్తెతో చెప్పుకొనుచున్నది.

కన్నడ ప్రాచీనరాగములలో నొకటి. ఇది ఇప్పటి 29 వ మేళకర్తయగు శంకరాభరణ జన్యము. ఇందు కాకలి నిషాదప్రయోగములు ఎక్కువగా నుండుటవలన దీనిని వెంకటమఖి సంప్రదాయమున చెప్పినట్లు 28 వ మేళ జన్యమనుట సమంజసముకాదు. స మ గ మ ద ని సా - స దా ని ప మ గా మ రి స అనునవి ఆరోహణావరోహణములు. స దా ని ప అనునప్పుడు కైశికినిషాదము వచ్చుచున్నది. క్షేత్రజ్ఞుని పదమునందలి రాగభావములు మనోజ్ఞములు.

రాగం - కన్నడ - త్రిపుటతాళం

ప : ఇటువంటి నావలపు ఏమికాబొయ్యీనమ్మా !

అ. ప : చిటుకుమన్న కోపము - సేయు మువ్వగోపాలునిపై ॥ నిటువంటి ॥

చ: వచ్చినప్పుడు నేనే - వద్దికి పొయ్యేదేగాని
ఇచ్చటికి రమ్మనే - దెన్నడైనను లేదుగా
నిచ్చనిచ్చలు లాలించి - నే నలముకొనేదేగాని
గ్రుచ్చి వాడు కౌగలించు - కొనేదెన్నడు లేదుగా ॥ ఇటువంటి ॥

2. ముందు నే నే వచ్చి - ముద్దిడుకొనేదేగాని
ఇందమని కెమ్మోవిచ్చిన - దెన్నడైనను లేదుగా
అందంపు మోమున కోప - మమరియుండేదేగాని
మందయాన! నవ్వనేది - మనసునైనను లేదుగా ॥ ఇటువంటి ॥

3. బలవంతమున నేనే - పలుకరించేదే కాని
ఎలమి నాతోమాటాడే - దెన్నడును లేదుగా
అలసియుండిన నేనే - కలిసి కూడేదేగాని
చెలియ! మువ్వగోపాలుడు - చేరి కూడినది లేదుగా ॥ ఇటువంటి ॥

ప: . . . . గ మ । దా . ని । దా పా ॥ ప మగామా । రీ . . । సా . . ॥
. . . . ఇ టు । వం . . । టి . ॥ నా . . . । వ . . । ల . . ॥
సా . . ని ప । ధా . . । ధ నిసా ॥ స మగామా । దా పా । పమగమ ॥
పు . . ఏ . । మి . . । కా . . ॥ బో . . . । య్యా . । న . . . ॥

అ. ప: రీ . . గ మ । దా . ని । పా . . ॥ ప మగమరీ । గ మదా । దానీ ॥
మ్మా . . చి టు । కు . . । మ . . ॥ న్న . . . . । కో . . । ప . ॥

సా . . దని । స మగమ । రీ . . ॥ స నిరి స నిస । దానిప । ప మ గ మ ॥
ము . . సే . । యు . . . । ము . , ॥ వ్వ . . గో . . । పా . . । లు . ని . ॥
రీ . .
పై . . ఇటువంటి ॥

చ: . . . . పా । పా . . । పా . . ॥ ప మ గా మా । రీ . . । రీ . . ॥
. . . . వ । చ్చి . . । న . . ॥ ప్పు . డు . । నే . . । నే . . ॥
రీ . గ మ । దా . ని । పా . . ॥ ప మ గామా । రీరీ । సా . . ॥
. . . . వ . । ద్ది . . । కి . . ॥ పో . య్యే . । దే . । గా . . ॥
సా . . ని స । ధా . . । ధా సీ ॥ సా . . . . । స మగా । గ మరీ ॥
ని . . ఇ . । చ్చ . . । టి . ॥ కి . . . . । ర . . । మ్మ . . ॥
రీ . . గ మ । ద నిసరీ । స నిసని ॥ దనిపా . . । ప మ గమ । రీ రీ ॥
నే . . దె . । న్న . . . । డై . . . ॥ న . ను . . । లే . . . । . దు ॥
సా . . పా । పా . . । పా . . ॥ ప మగామా । రీ . . । రీ . . ॥
గా . . ని । చ్చ . . । నీ . . ॥ చ్చ . లు . । లా . . । లిం . . ॥
రీ . . గ మ । దాదని । పా . . ॥ ప మ గామా । రీ . . । సా . . ॥
చి . . నే . । న ల . । ము . . ॥ కొ . నే . । దే . . । గా . . ॥
సా . . గ మ । దా . ని । పా . . ॥ ప మగ మరీ । గమదా । దా నీ ॥
ని . . గ్రు . । చ్చి . . । వా . . ॥ డు . కా . . । గ . . । లిం . ॥
సా . . ద ని । స మగమ । రీ . . ॥ స నిరి స నిస । దానిప । ప మగమ ॥
చు . . కొ . । నే . . . । దె . . ॥ న్న . . డు . . । లే . . । దు . . . ॥
రీ . .
గా . . ఇటువంటి ॥

అవతారిక:

సౌందర్య గర్వితయగు ఈమె పరకీయ. తనపై గల మోహమును, మున్ను తన్నేలిన మొగమాటమును మరచి, అన్యకాంతాసక్తుడయి నాయకుడు తన్ను లక్ష్యముచేయుటలేదని చెలికత్తెతో చెప్పుకొని బాధపడుచున్నది. అచ్చుపుస్తకములలో ఈపదము సారంగ రాగమని యున్నది. మా పాఠము సామంతము.

అతి ప్రాచీనమయిన రాగములలో సామంతము ఒకటి. యిప్పటి వాడుకప్రకారము 30 వ మేళమగు నాగాభరణము జన్యము.

ఆరోహణ: స రి గ మ ప ని సా — **అవరోహణ:** సా ని ద ని ప మ గ రి సా.

అయినను 'ప ద ని సా' అను ప్రయోగము అచ్చటచ్చట కానబడుచున్నది. షట్ శ్రుతి ధైవతమును, చతుశ్శ్రుతి ధైవతమునందు అదిమిపట్టిపలుకుట సంప్రదాయము. నీలాంబరి రాగమునుండి దీనిని వేరుచేయుట కొంత కష్టసాధ్యమే. పదమునందలి సంచారములు గమనించి రాగస్వరూపమును తెలుసుకొనవలసియున్నది. ఈ సామంతము కొండమలహరి, గుమ్మ కాంభోజి, దేశాక్షి మొదలగు కొన్ని రాగములతోపాటు 16 వ శతాబ్దము తరువాత మరుగుపడి పోయినట్లే తోచుచున్నది. పద కవితా పితామహులు తాళ్ళపాక అన్నమయ్యవారి రచనలు ఈ రాగమునందు ఎన్నియోగలవు.

రాగం - సామంతం - త్రిపుటతాళం

ప: తెలియనైతినమ్మ ఓయమ్మ! నే

అ. ప: కలికిరో యిటువంటి కపటజ్ఞుడని నాదు
కలనైన గాని యెంచక నేనుంటి నమ్మా ॥ తెలియ ॥

చ: చనువిచ్చి మాటాడునే యెప్పుడు నన్ను - సఖియరమ్మని పిలుచునే
అనుదినము నన్ను నిమిషమెడ - బాయనని నమ్మికలిచ్చునే
వనజాక్షిరో యిటువంటి గుణము
వాని మనసు విరిచి యేమగువ బోధించెనో ॥ తెలియ ॥

2. పిలువనంపిన రాడు యిప్పుడు నాదు - ప్రియము మాటలు వినడు
చలమొకింతయు మానడు యిప్పుడునాపై - చాడిమాటలు విన్నాడు
తెలియని వాడైతె చెలియ దెలుపవచ్చు గా
వలెనని యుంటే వాని వగలునే ॥ తెలియ ॥

3. బలిమిని ననుగూడు మా మువ్వ గో - పాలుడనువాడు
తలిరుబోణిరో! చూడు దానిచేరి - తలచకయున్నాడు
అలనాటి కూటమి యన్ని మరచి
నెలత యింటిలోనే నెలకొనియున్నాడు ॥ తెలియ ॥

ప: . . . . సా రిగ । సా సని । ధ సాని ॥ స పా పమగా రి । రి గమగ రిగారి । సా . . ॥
. . . . తె లి . । య . . । నై . . ॥ తి . . . . . । న . . . . . . । మ్మ . . ॥

ప ద పా . మ మప మా . గ । రి గమప మగగరి । గా సా . ని ॥ సా . .
ఓ . . . . । య . . . . । మ్మ . . . ॥ నే . . తెలియ ॥

2. ప ని నిసాని ప ద దపామ । గ మపమ మగగరి । గా సా ॥ సా . .
ఓ . . . . । య . . . . । మ్మ . ॥ నే . . తెలియ ॥

3. ని సరిసాని దనిస నీప । ద పపమ మగగరి । గా సా ॥ సా . .
ఓ . . . . । య . . . . । మ్మ . ॥ నే . . తెలియ ॥

అ. ప: . . . . సస । సా . ని ద ని । సా . ని పా ॥
. . . . కలి । కి . . . . . । రో . . . . ॥

మ పద పాద మ పద పాద । పమగా మా । పా . . ॥
యి . . . . టు . . . . । వం . . . । టి . . ॥

. . . . గమ । పా దప । పని సా . ని ॥ సా . రి గసరి । గమగా రిగరి । సా . . ॥
. . . . క వ । ట . . । . . జ్ఞా . . ॥ డ . . . ని . । నా . . . . . । దు . . ॥

. . . . స ని । సా రిగ రిస । సనిసని సదని ॥ ప దపా.మమపమా.గ । గరిగా రిగమా ।
. . . . క ల । నై . . . . । న. . . . . . ॥ యెం . . . చ . . . । క . . . . . . ।

గా . మ పా . మ ॥ పా . . మ ప । దాదప । మ పదపమపదప ॥
నే . . . . . . ॥ . . . మెల । గు . . । చు . . . . ॥

మ పమా గ రిరిగరి గ । గా మప మగ । రిరిమ రిస ॥ సా . .
నుం . . . టి . . . . । న . . . . । . . . . . ॥ మ్మ . . తెలియ ॥

చ: . . . . గ మ । పా . . । పా . . ॥
. . . . చను । వి . . । చ్చి . . ॥

ప మ పదపా పమ పదపా । పా దప పమపమ । మగమగ గరిగా ॥
మా . . . . । టా . . . . । డు . . . . ॥

మా . . గ రి గా । మాపద పా . గ । మ గ గ రి ॥
నే . . ఎ . పు । డు . . . . . . । న . . . ॥

గా సా గ మ । పా దప పస । స నిదని సనిపా ॥
న్న . స కి । య . . . . । ర . . . . . ॥

ప ద పా . మ మ ప మా . గ । గ రిగా మాపద । పా.మ గా . రి ॥
మ్మ . . . . ని . . . . । పి . . లు . . । చు . . . . ॥

సా . . స స । పా . గ మగ । గ మగారిగరి ॥
నే . . అను । ది . . . . । న . . . . . ॥

సా రిగ రిస నీ । సా . . । స నీ ధనీ ॥ సా . . స రి । గ సరి । గా గా ॥ గరిగా రిగమగమా ।
ము . . న . . । న్న . . । ని . మి . ॥ ష . . మెడ । కా . । య న ॥ ని . . . . ।

పా దప పాదప । పా దప పా పమ ॥
న . . . . . । మ్మి . . క . . ॥

గ మగా గరిగా మపమగ । గ రిగాగ మగా । గ రిగా గస ॥
రి . . . . । చ్చు . . . . . . । నే . . . . ॥

పా . . ప స । సా . నిదని । సా . ని పా ॥
. . . . వ న । జా . . . . । క్షి . . . . ॥

మ పద పా ద మపద పా ద । ప మగా మా । పా పా ॥
రో . . . . యి . . . . । టు . . . । వం . ॥

పా . . గ మ । పా దప పని । సా . ని ॥ సా . రి గసరీ । గ మగా రిగరీ । సా . . ॥
టి . . గు ణ । ము . . . . । వా . . ॥ ని . . . . . । మ . . న . . । సు . . ॥

సా . . స ని । సారిగ రిస । సనిసని సదనీ ॥ ప దపా . మ మ ప మా . గ ।
. . . . వి రి । చి . . . . । ఏ . . . . . . ॥ మ . . . . గు . . . . ।

గ రిగా రిగమా । గా . మ పా . మ ॥ పా . . మ ప । దాదప । మ పదప మపదప ॥
వ . . . . . । . . . . ॥ . . . బో . । . . . । ధిం . . . . ॥

మ పమా గ రిరిగా రి । గా మప మగ । రిరిమ రిస ॥ సా . .
చె . . . . । నో . . . . । . . . . . . ॥ . . . తెలియ ॥

అవతారిక :

సామాన్య, సౌందర్య గర్వితయగు ఈమెకు చెలి మువ్వగోపాల దేవునికి మనవిచేసు కొనరాదా! దయకలుగునో ఏమో! అని చెప్పగా తనను ఒకప్పుడు లాలించి ఏలిన మువ్వ గోపాల విభుడు యిపుడు తనయందుదాసీనతను కనబరుచుచున్నాడని తెలిసిన ఈమె చెలికత్తెతో 'కలికి! కల్పతరువని వెలసినట్లయితే తలచిన కోరిక సఫలమౌనుగాని! కరుణాసాగరుడని బిరుదుకలిగితే వరమోహరత్నములు, మరియు నొసగుగాని, ప్రాణపతి మువ్వగోపాలుడు నన్ను గూడి సతముగా రక్షించవలెగాని మనవిసేయగనేలే?' అని చెప్పుచున్నది. ఈపదము శంకరా భరణ రాగమని అచ్చుపుస్తకములలో నున్నది. మా పాఠము సామంతము.

రాగం - సామంతం - త్రిపుటతాళం

ప : మనవిసేయగనేలే? - ఓ మగువా! కొత్తలానేడు

అ. ప : తను తానే మదికలిగి - దయసేయవలెగాని ॥ మనవి ॥

చ : కలికి కల్పతరువని - వెలసినట్లైతే
తలచిన కోరిక స - ఫలమయ్యీనిగాని ॥ మనవి ॥

2. కరుణాసాగరుడని – బిరుదుకలిగినస్వైతె
వరమోహారత్నములె – మరియు నొసగునుగాని ॥ మనవి ॥

3. కన్నె నామనోభావము – లన్నియు తెలిపితి
వెన్నుని కిక మీరు – మన్నింపవలెకాని ॥ మనవి ॥

4. అతిశయముగ ప్రాణ – పతి మువ్వగోపాలు
డితవుతో ననుగూడి – సతము రక్షించుగాని ॥ మనవి ॥

ప: . . . స ప । పా . గ మగ । గ రిమరి ॥ సా . రిగ రిస । సా . రి గస । స రిరీ ॥
. . . . మ న । వి . . . . । సే . . . ॥ య . . . . . । నే . . . . । లే . . ॥

సా . ని స రి । గా . మ పా । పా . మ పా ॥ ప స సనిదని సా . ని । పాదప పమపమ ।
ఓ . . మ గు । వ . . . । క్రో . . . ॥ త్త . లా . . . . . . । నే . . . . . . ।

గామగ గరిగా ॥ మా . .
. . . . . . ॥ డు . . మనవి ॥

2. . . . . స రి । గా . మ పా । ప స సా . ని ॥ సా రిగ రి స సని । స నిదని సా . ని ।
. . . . మ గు । వ . . . । క్రో . . . . ॥ త్త . . లా . . . । నే . . . . . . ।

పానిప పమపమ ॥ గా . .
డు . . . . . . ॥ . . . మనవి ॥

అ. ప: . . . . గ మ । పా దప పాసని ।సా . . ॥ సా . . స రి । గసరి । గమగా రిగరి ॥
. . . . త ను । తా . . . . . ।నే . .॥ . . . మ ది । క . . । లి . . . . . ॥
సా . . స ని । దా . ని సా . ని । పా . . ॥ మగమ ప దప । ప దపా మపమా ।
గి . . ద య । సే . . . . . । య . . ॥ వ . . లె . . । గా . . . . . ।
గమగా గరిగా ॥ మా . .
. . . . . . ॥ ని . . మనవి ॥

చ: . . . . స ప । పా . గ మగ । గ రిమరి ॥ సా . రి గ రిస । సా . రి గస । స రిరి ॥
. . . . క లి । కి . . . . । క . . . ॥ ల్పి . త . . . । రు . . . . । వ . . ॥
సా . ని స రి । గా . మ పా । పా . మ పా ॥ ప స సనిదని సా . ని । పాదప పమపమ ।
ని . . వె ల । సి . . . । న . . . ॥ ల్లె . . . . । తే . . . . . . ।
గామగ గరిగా ॥ మా . . గ మ । పా దప పాసని । సా . . ॥ సా సరిగస ।
. . . . ॥ . . . . త ల । చి . . . . . । న . . ॥ కో . . . . ।
రీ . . । గమగా రిగరి ॥ సా . . స ని । దా . ని సా . ని । పా . . ॥
రి . . । క . . . . . ॥ . . . స ఫ । ల . . . . . . । మై . . ॥
మ గమ ప దప । ప దపా మపమా । గమగా గరిగా ॥ మా . .
య్యా . . ని . . । గా . . . . . । . . . . . . ॥ ని . . మనవి ॥

అవతారిక :

నాయిక పరకీయ, వాసక సజ్జిక, ప్రౌఢ. ఈమె అలంకరించుకొని గంధము, కస్తూరి, పూలపాన్పు మొదలయినవన్నియు అమర్చుకొని నాయకుని రాకకై వేచియున్నదట. తన చెలితో 'వినవే! పక్షులు మొదలుగాను వాసములు చేరి తమ వనితలతో కూడెనే! యూరెల్ల మాటుమణిగెనే, నన్నేలిన మువ్వగోపాలుని నమ్మరాదే' యని చెప్పుకొని దుఃఖించుచున్నది. ఈ పదము పున్నాగవరాళి రాగమని అచ్చుపుస్తకములలోనున్నది. మా పాఠము వరాళి.

ఈ వరాళి రాగము ప్రాచీనము. యిప్పటి వాడుకలోగల మేళకర్తలయందు 39 వ మేళముగ దీనిని చెప్పియున్నారు. యిందలి స్వరసంచారములు గమనించినచో నిది ప్రాచీన కాలమునగల ఒక భాషాంగరాగమని తోచుచున్నది. ఏలననగా 'స గ రి గ మ ప' అనునప్పుడు శ్రీ చతుశ్రుతి రిషభముగా పలుకుచున్నది. తిరిగి అవరోహణమునందు 'ప మ గా రి స' అనునప్పుడు శుద్ధగాంధారముగా చతుశ్రుతి రిషభస్థానమునందు కంపితముతో సాధారణ గాంధారమును స్పృశించుచు దిగుచున్నది. అనుభవజ్ఞులయిన చాలమంది పెద్దలకు నే నిది చెప్పగా వారును నావలెనే అభిప్రాయపడినారు. వెంకటమఖి సంప్రదాయమున చెప్పిన ధాళివరాళిరాగలక్షణ ములలో 'స గ రి గ మ పా' - 'ప మ గా రి సా' - అను ప్రయోగములు ముఖ్యములని చెప్పియున్నారు. ఈ రాగము ప్రసిద్ధములయిన ఘనరాగములలో నొకటి.

ఆరోహణ : స గ రి గ మ ప ద ని సా - అవరోహణ : స ని ద ప మ గా రి స.

రాగం - వరాళి - త్రిపుటతాళం

ప: ఇంత ప్రొద్దాయె - ఇంక వాడేమి వచ్చీని ?

అ. ప: చింతింప పనిలేదు - చెలియ మువ్వగోపాలుడు ॥ ఇంత ॥

చ: చేరి నాతో నేస్తము - చేసిన పాపము
కీర వాణిరో! యేల వే - గించేవే నీవు ?
నూరిన గంధ కస్తూరి - పారవేసి పవ్వళించు
ఏ రమణి యింట నున్నాడో - ఊతెల్ల మాటుమణిగెను ॥ ఇంత ॥

2. భాసురాంగిరో! వినవే - పతులు మొదలుగాను
వాసములుచేరి తమ - వనితలగూడె
ఆసించిన ఫలించే - దరుదు గాదటవే, నే
జేసిన పాప మెవ్వరు - చేసినారే ఓ చెలియా ॥ ఇంత ॥

3. పమ్మిన వేడుకతోను - పడకిల్లు శృంగారించి
యెమ్మెకాడువచ్చునని - యెదురుజూచితి
సొమ్ములేలే ? విరులేలే - సొగసెవ్వరు జూచెదరే ?
కొమ్మ ! నన్నేలిన మువ్వ - గోపాలుని నమ్మరాదె ॥ ఇంత ॥

ప: . . . . రి । సాసని । సా . . ॥ పా . . . . । మ పదప । పాదమ ॥
. . . . యిం । త . . । ప్రొ . . ॥ ద్దా . . . . । యె . . . । . . . . ॥
పమపమ ప ద । నీ . . । సాసని ॥ ద ని సారిస నిద । ప మపమ । గా . . ॥
. . . . ఇం క । వా . . । . . . ॥ డే . . . . . . । మి . . . । వ . . ॥
మ ప దపమా గా । గ రిరీ । సా . . ॥
చ్చి . . . . . । ని . . । . . . . ॥

2. . . . . రి । సాసని । సా . . ॥ పా . . . . । మ పదప । పాదమ ॥
. . . . ఇం । త . . । ప్రొ . . ॥ ద్దా . . . । యె . . . । . . . ॥
పమపమ ప ద । ని సరిగ । రిసనిద ॥ ద ని సారిస నిద । ప మపమ । గ గపమ ॥
. . . . ఇం క । వా . . . । . . . . ॥ డే . . . . . . । మి . . . । వ . . . ॥
ద దసని దపమా । గ గరి । సా . . ॥ . . . .
చ్చి . . . . . . । ని . . । . . . . ॥ . . . . ఇంత ॥

అ.ప: . . . . స ని । దపపా పమ । దమదా ॥ నీ . సా . । సా . . । సా . . ॥
- . . . చిం . । తిం . . . . . । . . ప ॥ ప . ని . । తే . . । దు . . ॥
. . . . ప ద । ని సరిగ గా । రీ సా ॥ సా . . సని । దా సని । ద పపా పమ ॥
. . . . చె లి । య . . . . । . ము ॥ వ్వ . . . . । గో . . । పా . . . . ॥
గ గపమ దపమా । గ గరి । సా . . ॥
లు . . . . . . । డు . . । . . . . ॥

2. . . . . స ని । దపపా పమ । దమదా ॥ నీ . సా . । సా . . । సా . . ॥
. . . . చిం . । తి . . . . । . . ప ॥ ప . ని . । లే . . । దు . . ॥
. . . . స గరీ । గా పమ । గగ రీ ॥ సా . ని సరిసాని । దా సని । దపపమ ॥
. . . . చె . లి । య . . । . . ము ॥ వ్వా . గో . . . . । పా . . । . . . . . ॥
గ గపమదప । ని ని దపమా । గగరీ ॥ సా . .
లు . . . . . । డు . . . . । . . . ॥ . . . . ఇంత ॥

చ: . . . . దా । పా . . । పా . . ॥ పా . . . . । పా . . । ప మపమ ॥
. . . . చే । రి . . । నా . . ॥ తో . . . . । నే . . । స్త . . . ॥
ప మపమ గగ । మ పదని । దద పమ ॥ గ గపమదమ । గగరీ । సా . . ॥
ము . . . చే . । సి . . . । . . న . ॥ పా . . . . . । ప . . । ము . . ॥
. . . . రీ । సా . . । సా సని ॥ సగరి రి గరి । గా మా । పా . . ॥
. . . . కీ । ర . . । వా . . ॥ ణి . . రో . . । యే . । ల . . ॥
గ గపమ దపమా । గా . . । గ రిరీ ॥ సా . . . . । స నిసరి । రి ససా సా ॥
వే . . . . . . । గిం . . । చే . . ॥ వే . . . . । నీ . . . । వు . . . ॥
. . . . స ని । దపపా పమ । ద మదా ॥ నీ సా . . । సా . . । సా . . ॥
. . . . నూ . । రి . . . . . । న . . ॥ గం . . . . । ధ . . । క . . ॥
. . . . వ ద । నిసరిగ గా । రీసా ॥ సా . . . . । సా . . । సాసని ॥
. . . . న్తూ . । రి . . . . । . పా ॥ ర . . . . । వే . . । సి . . ॥

దప మా ద మద । నీ . . । సా . . ॥ . . . . స ని । సా గ రి । గా . . ॥
ప . . వ్వ . . । శిం . . । చు . . ॥ . . . . ఏ . । ర మ . । ణి . . ॥

మ పా పమగ । గా . . । గ రిరీ ॥ సా . . ప ద । ని సరిగ గా । రీసా ॥
యిం . ట . . । ను . . । న్నా . . ॥ డో . . ఊ . । రె . . . . । . ల్లి ॥

సా . . సని । ద పపా । పా పమ ॥
మా . . . . । టు . . । మ . . ॥

గ గపమదమ । గా . . । గరిరీ ॥ సా . .
ణి . . . . . । గె . . । . . . ॥ ను . . ఇంత ॥

అవతారిక :

స్వీయ నాయికయగు ఈమె ప్రౌఢ, కలహాంతరిత. ఈమె తన నాయకునకు తన యందు మోహము తప్పెనని తానుచేయు చేతలన్నియు నాతనికి వెగటాయెనని, తనపై మనసు విరిగెనని వీధివారలందరితో చెప్పుచున్నాడని, తనకు వక్కలాకులిచ్చి తనతోడి పొందు చాలించుకొన్నాడని చెలికత్తెతో చెప్పుకొని దుఃఖించుచున్నది. ఈ పదము అచ్చుపుస్తకములలో పంతు వరాళి రాగమని యున్నది. మా పాఠము వరాళి. వక్కలాకులిచ్చుటయనగా యిప్పటి విడాకులిచ్చుటవంటిదో ? ఏమో !

రాగం – వరాళి – త్రిపుటతాళం

ప : ఇంతకంటె తాననేమిచేసీనీ – ఇంక కొంత యున్నదో

అ. ప : పంతముతో మువ్వ గోపాలరాయడు – ఆ పడతి యింటనుండి ॥ ఇంత ॥

చ : ఆశతోనే కౌగలించుకోబోతే – అక్కడ నుండుమనెను
యీసులేక మోవితేనె లీరా ! యంటె ఎంగిలయ్యా ననెను
కాసంత యెంచక నోటివిడె మిమ్మంటేను – కసరి లేదనెను
నే సరివారిలో నీ యుదాసీనము – నలినాక్షిరో ! చాలదా ॥ ఇంత ॥

2. ఇందుండి యాకు జుట్టిచ్చెద నంటే - హితవుగాదనెను
అందుండి మోమైన కనులజూచెదనంటే - నందుకు వద్దనెను
పొందుగ పాదములొత్తెదనంటే వచ్చి - ప్రొద్దాయె పొమ్మనెను
మందయానరో! నీమీది మమత - మరచితిననెను || ఇంత ||

3. వీధివారితోడ నామీదిమనసు - విరిగినదనెను
ఆదరించి నాతో మాటలాడనంట - నానలిడుకొనెను
వాదించి నీ పొందు వద్దని గట్టిగ - వక్కలాకులిచ్చెను
మోదముతో నన్నేలిన చక్కని - మువ్వగోపాలుడు || ఇంత ||

ప: . . . . . . । సా . . । సా సన్ని ॥ గా . . . . । మా . . । పా పమ ॥
. . . . . . । ఇం . . । త . . ॥ కం . . . . । చే . . । తా . . ॥
పాపమ గ మ । పా దమ । పమ గా ॥ గా . పమగ । గ రిరి । సా . . ॥
. . . న . । న్నే . . । . . మి ॥ చే . . . . । సీ . . । నీ . . ॥

2. పాసన్నిసా । పా . . । సాసన్ని ॥ గా . . . . । మా . . । పా దమ ॥
. . . . । ఇం . . । త . . ॥ కం . . . . । చే . . । తా . . ॥
పాపమ పద । స నిసని । సని స ని ॥ ద ప మపదప పదమా । గ గరి । సా . . ॥
. . . న . । న్నే . . . । . . మి . ॥ చే . . . . । సీ . . । నీ . . ॥

3. సాసన్నిసా । సా . . । సాసన్ని ॥ గా . . . . । మా . . । పాదని ॥
. . . . । ఇం . . । త . . ॥ కం . . . . । చే . . । తా . . ॥

దపమా పమ పద । ద నిసరి సరిగా । రీ స ని ॥ దా . దసని । పదమా గరి । సా . . ॥

. . . . . న . । న్నే . . . . । . మి . ॥ చే . . . . । సీ . . . . . । ని . . ॥

సా . . . . । సా . . । రిసన్నీ ॥ గ గమమదద । ని నిరిని । ద దపమ ॥

. . . . . . । ఇం . . । క . . ॥ కొం . . . . . । త . . . । యు . . . ॥

గ గమపదమ । గ గరి । సా . . ॥ . . . . . . ।

న్న . . . . . । దో . . । . . . . ॥ . . . . . . । ఇంత ॥

అ. ప: . . . . స ని । దని దపమా । దమ దా ॥ స నిసాసని । గ గరి । సా . . ॥

. . . . పం . । త . . . . . । . . ము ॥ తో . . . . । ము . . । వ్వ . . ॥

సా . . గ రి । గాపమ । గగరి ॥ రి సారి గరిరిస । సా సనిని । సా . . ॥

. . . . గో . । పా . . । ల . . ॥ రా . . . . . . । య . . . । డు . . ॥

2. సా . . స ని । దని దపమా । దమ దా ॥ స నిసాసని । గ గరి । రి సాని ॥

. . . . పం . । త . . . . । . . ము ॥ తో . . . . । ము . . । వ్వ . . ॥

సా . . గ రి । గ మ పధమా । గాగరి ॥ రి సారి గారి । సా సని । సా . . ॥

. . . . గో . । పా . . . . . । . ల . ॥ రా . . . . . । య . . । డు . . ॥

సా సనిపద । దనిసరి సరిగా । రీ సా ॥ ని సరిస సరిని దప । ప మదమ । గగరిస ॥

ఆ . . పథ । తి . . . . . . । . యిం ॥ ట . . . . । నుం . . . । . . . . ॥

రీ సా . . ।

డి . . . . । ఇంతకంటె ॥

చ: . . . . పాదని । ద పపా । ప మపమ ॥ పా . . . . । ప మపమ । ప మపమ ॥
. . . . ఆ . . । శ . . । తో . . . ॥ నే . . . . । కా . . . । గి . . . ॥

గ గ మాపద పాదని । ద పమా పదమా । గ గరి ॥ సా . . రి । సా . ని । స రినీ ధమ ॥
లిం . చు . . . . . . । కో . . . . . . । ఖో . . ॥ తే . . ఆ । క్క . . । డ . . . . ॥

ధ నిసరి సరిగా గరి । ప మదమ । గ గరి ॥ రి సరి గరిరి । సా . . । సా . . ॥
నుం . . . . । డు . . . । మ . . ॥ నే . . . . . । ను . . । . . . . ॥

. . . . రి సని । సా . ని । గా . . ॥ ప మగాగా । ప మపమ । పా . . ॥
. . . . యీ . . । సు . . । లే . . ॥ క . . . । మో . . . । వి . . ॥

దాపా . . । ప మపమ । ప మగా ॥ మా పదపద మగ । గ రిరి । సా . . ॥
తే . . . । నే . . . । లీ . . ॥ రా . . . . . . । యం . . । చే . . ॥

సా . . రి । సా . ని । ధ ధమా ॥ ధ ని సరిసరి గా । గరిరి । సా . ని ॥
. . . . ఎం । గి . . । ల . . ॥ య్యా . . . . . . । న . . । నే . . ॥

సా . . ప మ । గ గరి । రి సనీ ॥ గా . మా . । పాదని దపమా । ప మపమ ॥
ను . . కా . । సం . . । త . . ॥ యెం . . . . । చ . . . . . । క . . . ॥

పా . . ప ద । నీ . . । స ని దా ॥ ప మ పాదని దపమా । గ గరి । సా . ని ॥
. . . . నో . । టి . . । వి . డె ॥ మి . . . . . . । మ్మం . . । చే . . ॥

సా . . స రి । సా . ని । ధ ధమా ॥ ధా . ధ సని । సా . . । సా . . ॥
ను . . క స । రి . . । లే . . ॥ ద . నె . . । ను . . । . . . . ॥

సా . . స ని । దపమా । ద పమా ॥ దా . దనిసరిగా । గరిరీ । సా . . ॥
. . . . నా . । స . . । రి . . ॥ వా . . . . . . । రి . . । లో . . ॥

సా . . గ రి । గా పమ । గ గరీ ॥ సా ని స రి గరి । రి సాని । సా . . ॥
. . . . నీ . । యు . . । దా . . ॥ సీ . . . . . । న . . । ము . . ॥

సా . . స రి । గ గరీ । రి సాని ॥ ద పమ ప ద పదమా । గా గ రి । రిససా ॥ సా . . . . ।
. . . . న లి । నా . . । క్షి . . ॥ రో . . . . । చా . ల । . . . ॥ దా . . . . ।

ఇంతకంటె ॥

అవతారిక :

పరకీయయగు ఈ స్వాధీనపతికను నాయకుడు తలచుకొనుచు, ఆమెతో తాను పొందిన ఆనందములును, తమ యిద్దరి మనసులను కలిపిన అనురాగపు విధములను, చెప్పుకొనుచు 'ప్రొద్దుపోదు నిదురరాదు - పొలతి నెడబాసినది మొదలు' అని పలవించుచున్నాడు.

రాగం - వరాళి - త్రిపుటతాళం

ప : ప్రొద్దుపోదు నిదురరాదు - పొలతి నెడబాసినది మొదలు

అ. ప : తద్దయు పాపజాతి - దైవము పగసాధించెనమ్మా ఓ యమ్మా ॥ ప్రొద్దు ॥

చ : అనలు కొనలు బారినట్లు - మనసు మనసు నెనసి చాల
పెనుసుకొన్న చెలిమన్ననలుం -చిన దినము నుతిసేయక ॥ ప్రొద్దు ॥

2. అరువు మురువు కలిగిన చి - త్తరువు వెరవు ప్రతిమవలెను
ఉరవిరవైయున్న చెలిని - మరువ వెరవుగానకట ॥ ప్రొద్దు ॥

3. మువ్వగోపాల రమ్మని ముద్దుబెట్టికూడగాను
ముదువ వెరవుగాన వకట!
పూవుబోణి మోవితేనె - భుజించిన చవి తలచి ॥ ప్రొద్దు॥

ప: . . . . స రి । సా . . । సా స ని ॥ సాగరి గ రి గ మ । పా . . । పా ప మ ॥
. . . . ప్రొద్దు । పో . . । . . దు . ॥ ని . . దు . ర . । రా . . । . దు . ॥

ద పదపదని । సా సని । సా . . ॥ సని దదపమ । గ గరి । సా . . ॥
పొ . ల . తి . । నె డ . । జా . . ॥ సి . న . ది . । మొ . ద । లు . . ॥

2. సా . . స రి । సా . . । సా స స ॥ సగరి గ రిగమ । పా . . । పా ప మ ॥
. . . . ప్రొ ద్దు । పో . . । . దు . ॥ ని . . దు . ర . । రా . . । . దు . ॥

ప ద దనిసరి సరిగా । గ రి స ని । ద మ దనిసరి ॥
పొ లతి . . . . . . । నె . డ . । జా . . . . . ॥

సరిసి ద ప ప మ । రి గమప దపమగ ।
సి . . న . ది . । మొ . . . . ।

గ గరి ॥ సా . .
ద . . ॥ లు . . ప్రొద్దు

అ.ప: సా . . మద । పాదప । ద సాని ॥ సా . . . . । సా సని । గ గరీ ॥
. . . . త . । ద్ద . . । యు . . ॥ పా . . . . । ప . . । జా . . ॥

సా . . . . । . . . . । . . . . ॥
తి . . . . । . . . . । . . . . ॥

. . . . గ రి । గరిగరి । గ రిగా ॥ రీసాసని । ద మదా । నిసాని ॥
. . . . దై . । వ . . . । ము . . ॥ ప గ . . । సా . . । . . . . ॥

ద పపా ప మ । గా . . । గరిరీ ॥
ధిం . . చె . । న . . । . . . ॥

సా . . . . । . . . . । . . . . ॥ సా . . సని । ద పామ । గగరీ ॥
మ్మా . . . . । . . . . । . . . . ॥ ఓ . . . . । య . . । . . . . ॥

సా . .
మ్మా . . ప్రొద్దుపోదు ॥

చ: గాగా ప మ । పా పా । ప మపమ ॥ పా దనిదప సమ । గ గరీ । సా . . ॥
అ న లు . । కొ న । లు . . . ॥ జా . . రి . . . । న . . । ట్లు . . ॥

రీ సా స ని । గా గా । గ పామ ॥ పాపాదని । ద పపమ । పా . . ॥
మ న సు . । మ న । సు . . ॥ నె న సి . । చా . . . । ల . . ॥

పా ద ని ద పమా । పా పద । నీ . . ॥ రీ సాసని । గా . . । గ రిరిస ॥
పె ను . సు . . । కొ . . । న్న . . ॥ చె లి . . । మ . . । న్న . న . ॥

ద ని సారిస రిస । సా సని । దాపా ॥ ప మ ప దప ద । ప మగగ । రి సా ॥ సా . .
లుం . . . . చి . । న . . । ది న ॥ ము . ను . తి . । సే . . . । య . ॥ క . .
ప్రొద్దుపోదు ॥

అవతారిక :

ప్రతిభాచతురయగు ఈ నాయిక పరకీయ. తాను కోరిన మువ్వగోపాలుని వేడుకొని, లాలించి, బ్రతిమాలుకొన్నను, ఆతనిదయ తనపై రాకుండుటచే యీామె సాహసియై 'ఒంటి నాచెయి చిక్కితివింటిలో నిన్నడ్డగించుకొంటేను - విడిపించుకొను దిక్కు గలరా?' అని ఆతనిని ప్రేమతో బెదరించుచున్నది.

పంతువరాళి రాగము ప్రాచీనము, రక్తిరాగము. యిప్పటి వాడుకప్రకారము యిది 51 వ మేళమైన కామవర్ధని జన్యమని చెప్పుకొనవలెను. కాని ఈ కామవర్ధని రాగమునకే పంతువరాళియను వేరొక నామమున్నదా? యను సందేహముగలదు. ఈ రాగమునందు దాటు స్వరప్రయోగములు కనబడుచున్నను, ఇది సంపూర్ణ సంపూర్ణమేయనుకొనవలసియున్నది. వెంకటమఖి సంప్రదాయమున పంతువరాళి రాగమునకు లక్షణములు చెప్పబడలేదు. కాని క్షేత్రజ్ఞుల పదమునందుగల ఈ రాగచ్ఛాయలు ఈనాడు మనకు తెలిసిన పంతువరాళి రాగమునందువలెనే యున్నవి.

రాగం - పంతువరాళి - త్రిపుటతాళం

ప : నేను మంచిదాన గనుక - నీ తప్పు గాచితిగాని

అ. ప : మానునా మరియొకతె - మా మువ్వ గోపాల! ॥ నేను ॥

చ: వెంట వెంట తిరుగుచు - వినయము లాడుచు
ఇంటికిరమ్మంటె రాక - ఏల యేచేవు?
ఒంటి నాచెయి చిక్కితి - వింటిలో నిన్నడ్డగించు
కొంగేను విడిపించు - కొని పోవు దిక్కుగలరా? ॥ నేను ॥

2. చెట్టబట్టి ప్రియము - చెప్పి పానుపెక్కమంటె
ఒట్టు పెట్టుకొన్నానని - ఊరకుందువు
పట్టుబడితివి నాచే - పడకింటిలో నిన్ను
కట్టి వేసుకొంటె - విడిపించు దిక్కుగలరా ॥ నేను ॥

3. పందెమాడుచు వచ్చి పడకింట జొచ్చితివి
అందగాడ మా మువ్వగోపాలయంటె
మందెమేలను కందర్పునిచే చిలుక
ఇందు నినుగూడితే ఎవరడ్డగించేరు ॥ నేను ॥

ప: . . . . స రి । గా . . । గ మపమ ॥ గ సరీ . . । సా సారిగ । రి ససని ॥
. . . . నే . । ను . . । మం . . . ॥ చి . . . . । దా . . . । న . . . ॥

స రిగారీ । గామా । పా . . ॥ . . . . మగ । రి గమప । దా . . ॥
గ . . . । ను . । క . . ॥ . . . . నీ . । త . . . । ప్పు . . ॥

స నిదనిసా । స నిదని । పాపమ ॥ పా పాదని దప । పమగమ । గ రిగరి ॥
గా . . . . । చి . . . । తి . . ॥ గా . . . . । . . . . । ని . . . ॥

అ. ప: సా . . మ గ । ప మదా । స నిదని ॥ స ని సాగరి సని । స దనీ । సా . . ॥
. . . మా . । ను . . । నా . . . ॥ మ . రి . . . . । యొ . క । తె . . ॥
. . . . ద ని । సా . . । స నిదా ॥ ప మ పాదని దప । ప మగమ । గరిగరి ॥
. . . . మా . । ము . . । వ్వ . . ॥ గో . . . . . . । పా . . . । . . . . ॥
సా . .
ల . . నేను ॥

చ: . . . . ప మ । గ మగరి । సా . . ॥ సా రిగ రి స సని । సా . రి సా . రి । గా . . ॥
. . . . వెం ట । వెం . . . । ట . . ॥ తి . . రు . . . । గు . . . . . । చు . . ॥

1. స రిసరి గా
నా . . . . . వెంట ॥

2. సా . రి గ మ
నా . . . . వెంట ॥

3. పా దని దపమా
నా . . . . . వెంట ॥

4. రి గమప దదపమ గ మ । పా దని దపపమ । గ రిగరి ॥
నా . . . . వెం ట । వెం . . . . . . । ట . . . ॥

సా రిగ రి స సని । సా . రి సా . రి । గా . . ॥ . . . రిగ । రి మగప । మ దపద ॥
తి . . రు . . . । గు . . . . . । చు . . ॥ . . . . విన । య . . . । ము . . . ॥
మ పమగమగ । రి గరి । సా . . ॥ . . . . ప మ । గ మగరి । సా . . ॥
లా . . . . . । డు . . । చు . . ॥ . . . . ఇం . । టి . . . । కి . . ॥

సా రిగరిస సని । సా . రి సా . రి । గా . . ॥ . . . . రి గ । రి మగప । మదపద ॥
రం . . . . . . । మ్మం . . . . . . । లే . . ॥ . . . . రా . । క . . . । ప . . . ॥

మ ప మ గ మగ । రి గరి । సా . . ॥ . . . . సా । స నిదని । సా . . ॥
లా . . యే . . । చే . . । వు . . ॥ . . . . ఒం । టి . . . । నా . . ॥

ప మగమ మ రి । ప గమా । ప మదప ॥ దా . . మ గ । రి గమప । దా . . ॥
చె . . . యి . । చి . . । క్కి . . . ॥ తి . . విం . । టి . . . । లో . . ॥

స ని ద నిసా । స నిదని । పా . . ॥ పా . . మ గ । ప మదా । స నిదని ॥
ని . న్న . . । డ్డ . . . । గిం . . ॥ చు . . కొం . । లే . . । ను . . . ॥

స ని సాగరి సని । స దని । సా . . ॥ . . . . ద ని । సా . . । స నిదా ॥
వి . డి . . . . । పిం . . । చు . . ॥ . . . . కొ ని । పో . . । వు . . ॥

ప మ పా దని దప । ప మగమ । గ రిగరి ॥ సా . .
ది . క్కు . . . . । గ . . . । ల . . . ॥ రా . . నేను ॥

అవతారిక :

ఇందలి నాయిక స్వీయ ముగ్ధ కలహాంతరిత. క్షేత్రజ్ఞులు విజయరాఘవ ముద్రతో కొన్ని పదములును, తుపాకుల కృష్ణరాయని పేరుతో కొన్నిపదములను చెప్పినట్లు వాడుకయున్నది. ఈ పదము తుపాకుల కృష్ణరాయనిపై చెప్పినది.

గౌరిపంతు రాగము 51 వ మేళమయిన కామవర్ధని జన్యం.

స రి మ ప ని సా - స ని ప ద ప మ రి గ రి స అను ఆరోహణావరోహణములు గల ఈ రాగమును ఉత్తరదేశీయుల సంగీతపద్ధతిలో 'శ్రీ' అని అందురు. ఎందువలననో ఈ రాగము ఇప్పుడు వినవచ్చుటలేదు.

రాగం - గౌరిపంతు - త్రిపుటతాళం

ప : నేరమా కొమ్మా వాడెందుకే
చేరరాడమ్మా! ఓయమ్మా ॥ నేర ॥

అ. ప : వారిజముఖి ఇటువలె ననుభవములు
ధారుణీపతిని తలచినయప్పుడే ఓయమ్మా ॥ నేర ॥

చ	మాలిమియను తనలాలనచే రతి
వేళలో నడిచిన వింతలు తలచుక
నాలో నేనే నవ్వుచు నుండగను
వేళ తెలిసి విన్నవించనైతి నకట ॥ నేర ॥

2. చెలువున దా నా చను మొనలంటుచు
గిలిగింతలమై పులకించి వగ
దలుచుక సిగ్గున తలవంచుక తా
పిలిచి అడిగితే పలుకనైతినట ॥ నేర ॥

3. మనసు కరుగ నామర్మము లంటుచు
పెనగొని తమకంబు నను
గినిసి తుపాకుల కృష్ణునితోనే
దనివి తీర లేదని పలకితినట ॥ నేర ॥

ప: . . . . సం ని । సం రిం రిం గం । రిం సంసా ॥ సా . . సని । దదపమ । పాపని ॥
. . . . నే . । ర . . . । మా . . ॥ కో . . . . । . . . . . । . . . ॥

సా . . సం ని । సం రిం రిం గం । రిం సంసని ॥ ద దపమపద । ద దపమ । రి గరీ ॥
మ్మా . . వా . । డెం . . . । దు . . . ॥ కే . . . . । చే . . . । ర . . ॥

స ని ఫాని । రి రిపమ । దా . . ॥ ప మరిగరి । సా . . । . . . . ॥
రా . . . । డ . . . । . . . . ॥ మ్మా . . . . । . . . . । . . . . ॥

సా . . సని । రిరిసని । దదపమ ॥ ద దపమరిగ । రిరి సా । పా పమ ॥
ఓ . . . . । . . . . । . . . ॥ య . . . . । . . . । మ్మా . . ॥
దపనీ
. . . నేరమా ॥

అ. ప: . . . . ప మ । పా పాదని । ద పపా పా ॥ ప మద ప మప । ద పపని । సా . . ॥
. . . . వా . । రి . . . । జ . . . ॥ ము . . ఖ . . । యి . . . । టు . . ॥

. . . . స రి । గ రిపమ । రి గరి ॥ సా . . స ని । సా సారిగ । రిససా సని ॥
. . . . వ . । లె . . . । య . . ॥ ను . . భ వ । ము . . . । ల . . . . ॥

ప మ ప పనీ । స నిసరి । రి ససని ॥ సా . . ప ని । స నిసరి । స నిసని ॥
ధా . రు . . । ణీ . . ప । తి . . . ॥ ని . . త ల । చి . . . । న . . . ॥

ప మద ద పమ । రి గరి । సా . . ॥ సా . . సని । రిరిసని । దదపమ ॥
య . . ప్పు . . । డె . . । . . . ॥ ఓ . . . . । . . . . । . . . . ॥

ద దపమరిగ । రిరిసా । పా పమ ॥ దపనీ
య . . . . । . . . । మ్మ . . ॥ . . . నేరమా ॥

చ: . . . . ప మ । పా పాదని । ద పపా పా . మ ॥ రిరిగా రి రి రిపా మ । రి గరిగ రి ।
. . . . మా . । లి . . . । మి . . . . . ॥ య . . . ను . . . । త . . . . ।

సా . . ॥ . . . . స ని । సా సారిగ । రి సపా సని ॥
న . . ॥ . . . . లా . । ల . . . । న . . . ॥

పాదప మపపని । సా . . । సా . . ॥
చే . . . . . . । ర . . । తి . . ॥

. . . . స ని । సా సారిగ । రి సపా స ని ॥ సరిగా రి రి రిపా మ ।
. . . . వే . । ళ . . . । లో . . . . . ॥ న . . . డ . . . . ।

ధ ధపా పమరీ । గగరీరీ . స ॥
చి . . . . . . । న . . . . . . ॥

సా . . ప మ । పా పాదని । ద పపా పా . మ ॥
. . . . విం . । త . . . । లు . . . . . ॥

రి రిగా రి రిరిపా మ । రి గరిగ రీ । సా . . ॥
త . . . ల . . . । చు . . . . । ళ . . ॥

. . . . స నిధా । ని సరిస రీ । స ని సారిస రీ ॥ స రిగా రి రి రిపా మ ।
. . . . నా . . । లో . . . . । నే . . . . . ॥ నే . . . న . . వ్వు ।

ప ని సరినీ । ద దపమ రి గరీ ॥ సా . . స ని । పా సారిగ । రిసపా సని ॥
చుం . . . . । డ . . . గ . . ॥ ను . . వే . । ళ . . . । తె . . . . ॥

ద పప పనీ । స నిసరి । రి స నీసని ॥ సా . . ప ని । స నిసరి । స నిసని ॥
లి . . సి . । వి . . . । న్న . . . . ॥ . . . విం . । చ . . . । నై . . . ॥

ప మప ప దప । రి గరీ । సా . . ॥ . . . .
తి . . న . . । క . . । ట . . ॥ . . . . నేరమా ॥

అవతారిక :

ఈ పదమునందలి నాయిక తన స్వామి అన్యకాంతల చెంతనుండివచ్చినాడని తెలిసియు, ఆతని సొగసును వర్ణించు నెపమున తనపై అతనికి గల మక్కువ నెరుగక, తమను ఆతనికి సమర్పించుకొన్న అన్యకాంతల తెలివితక్కువకు వగచుచున్నట్లు అభినయించుచూ నాయకుని మెత్తని మాటలతో మందలించుచున్నది. ఈ పదము పున్నాగవరాళి రాగమని అచ్చుపుస్తకములలో ఉన్నది. కాని గౌరిపంతులో పాడుట మా గురు పరంపర.

రాగం- గౌరిపంతు - త్రిపుటతాళం

ప : ఐతేగాని నిన్నే నమ్మి - యాపెచేసిన భాగ్యము సామి
సైతురా యీ నడతలు - సామి మువ్వ గోపాల ॥ ఐ ॥

చ : చెక్కిలి నొక్కిన సొగసు - చేతిలో చేయివేసిన హాసు
యెక్కువైన నీ మనసు - యీ మర్మము నాకే దెలుసు ॥ ఐ ॥

2. అక్కరకురాని ధనము - ఆసబడితేమి ఫలము
నొక్కువ నొక్కి సొమ్ము - నొలుచుకొంటే నేమి ఘనము ॥ ఐ ॥

3. కులుకు గుబ్బల పోటు - గురిగ వేసిన కిల్లడవేటు
అలుకవలదు నీ పలుగాటు - అందమాయెను యీతడబాటు ॥ ఐ ॥

ప: . . . . రి రి । సా . ని । సా పా ॥ ప మదప దా । పమ పాదని । ద పపా పమ ॥

. . . . ఐ . । తే . . । గా . ॥ ని . . . . । ని . . . . । న్నే . . . . ॥

పా . . పమ । పా నీ । సా సరి ॥ రి ససా సా సని । సా . రి గరి । గా . . ॥

. . . . న . । మ్మి . । యా . . ॥ పె . . . చే . । సి . . . . । న . . ॥

గ రి రి పమ గరి । సా . . । స ని సారిగ ॥

భా . గ్య . . . . । ము . . । సా . . . . ॥

సా . . స ని । సారిగ రిస । నీ సరి సని ॥ పా దని దపపమ । పా . ని । స నిసరి ॥

మి . . సై . । తు . . . . । రా . . . ॥ యీ . . . . న . । డ . . । త . . . ॥

రి ససా సా ప ని । సా రిగ రిస । స నిసని ॥

లు . . . సా . । మి . . . . । ము . . . ॥

ప మ పా దని దపపమ । గ రి రిగరి । సా . . ॥

వ్వా . గో . . . . . । పా . . . । అ . . ॥

తక్కిన చరణములన్నియు నిదే విధముగా పాడుకొనవలెను.

అవతారిక :

ఈ పదమునందలి నాయిక స్వీయ ముగ్ధ. గనుకనే ఆమె చెలికత్తెలు వివిధములయిన చమత్కారములుచేసి ఆపెను తాత్కాలికముగా నుడికించినను, ఆమెకు స్వామిపైగల ప్రేమాతిశయమును ఆతనికే తెలియునట్లు సన్నివేశములు సమకూర్చి, తమ జాణతనమును ఈ పదమునందు వెల్లడించుచున్నారు. అచ్చుపుస్తకములలో ఈ పదము సావేరి రాగమందున్నను, గౌరిపంతు రాగములో పాడుట మా పాఠము.

రాగం - గౌరిపంతు - త్రిపుటతాళం

ప : కొంచెగత్తెలా ? మీరో చెలియలారా

అ. ప : కొంచెగత్తెలా ? నా - గుణము తెలియక నన్నుడి
కించి వాడు దాము - కేరి కేరి నవ్వేరు ॥ కొంచెగత్తెలా ॥

చ : అలిగిరాడు తోడి తె - మ్మని సఖుల నంపితె
చెలువుని తోడితెచ్చి - తలివాకిటనుంచి
అలదాని గూడి రా - ననెనంటె నామది
కలగి కన్నీరు నించ - గా తోడితెచ్చేరమ్మా ॥ కొంచెగత్తెలా ॥

2. పొరుగింట పతినుంచి - తరుణి! నీ పతి యూరి
కరిగేటప్పుడు దయ - మరువవద్దని నీతో
నెఱిగింపు మనెనన - విరహావేదనచేత
బొరలగ నప్పుడు వి - భుని తోడితెచ్చేరు ॥ కొంచెగ తైలా ॥

3. నెలత! మువ్వ గోపాలు - నికి నాసఖి గట్టిన
వలువగట్టి స్త్రీవలెనే - యలవరించి యిందు దెచ్చి
అలివేణి పవ్వళించు - మతడిందు రాదని
తొలగి యచ్చటనుండ - గలసి విభుడునవ్వె ॥ కొంచెగ తైలా ॥

ప: . . . . రీ । సా పా । పా . . ॥ ప మా ప నీ । సా . . । సనిసరి ॥
. . . . కొం । చె . । గ . . ॥ తై . లా . । మీ . . । . . . . ॥

స నిపానీ । సా . . । . . . . ॥ పా స నిసరి । స నిపద । ప మరిగ ॥
రో . . . । . . . . । . . . . ॥ చె లి . . . । య . . . । లా . . . ॥

అ. ప: రీ సా దా । పా . మ । పా . మ ॥ పా . ప నీ । సా . . । సా . . ॥
రా . కొం । చె . . । గ . . ॥ తై . లా . । నా . . । . . . . ॥

. . . . ప ని । సా . . । సా . . ॥ స నిని స రిరి । రి సనిప । నీ . . ॥
. . . . గు ణ । ము . . । తె . . ॥ లి . . య . . । క . . . । న . . ॥

సా . . స ని । సా . . । స రిసరి ॥ స రి గా పమ । గ రిగరి । సా . . ॥
న్నూ . . ఉ డి । కిం . . । చి . . . ॥ వా . డు . . । తా . . . । ము . . ॥

. . . . ప మ । ప నిసరి । సాసని ॥ ప నిసరిసరి । సనిపద । ప మరిగ ॥ రీ సా
. . . . కే . । రి . . . । కే . . ॥ రి . . . . . । న . . . । వ్వే . . . ॥ రు .

కొంచెగ త్రైలా ॥

చ: . . . . ప ద । పా . . । పా . మ ॥ పా . పా మ । దా దా । దాదా ॥
. . . . అ ల । గి . . । రా . . ॥ డు . తో . । డి . । తె . ॥

పా ప మపమ । పా స ని । ద దపమ ॥ గ రిరిపమ । గ రిగరి । సా . . ॥
మ్మ ని . . . । స ఖు . । ల . . . ॥ నం . . . . । పి . . . । తే . . ॥

. . . . సన్నిఫా । ఫానీ । సా . రి ॥ సా రి గా రి । ప మగరి । సా . . ॥
. . . . చె . లు । వు . । ని . . ॥ తో . డి . । తె . . . । చ్చి . . ॥

. . . . స నిఫా । ఫా నీ । స రిసరి ॥ సా రిగారి । ప మగరి । సా . . ॥
. . . . త . ల । వా . । కి . . . ॥ ట . . . । నుం . . . । చి . . ॥

. . . . ద ద । పా . మ । పా . మ ॥ పా . ప నీ । సా . . । సా . . ॥
. . . . అ ల । దా . . । ని . . ॥ గూ . డి . । రా . . । న . . ॥

సా . . ప ని । సా . . । సా . . ॥ స నిని స రిరి । రి సనిప । నీ . . ॥
నె . . యం . . । చే . . । . . . . ॥ నా . . మ . . । ది . . . । లో . . ॥

సా . . స ని । సా . . । స రిసరి ॥ స రి గా పమ । గ రిగరి । సా . . ॥
. . . . క ల । గి . . । క . . . ॥ న్నీ . రు . . । నిం . . . । చ . . ॥

సా . . ప మ । ప నిసరి । సాసని ॥ ప నిసరిసరి । స నిపద । ప మరిగ ॥ రిసా
గా . . తో . । డి . . . । తె . . ॥ చ్చే . . . . . । ర . . . । మ్మా . . . ॥ . .

కొంచెగ త్రైలా ॥

అవతారిక :

సామాన్య నాయికయగు నీమె ప్రేమ గర్విత. తుపాకుల కృష్ణరాయనిపై క్షేత్రజ్ఞులు చెప్పిన పదములలో నిదియొకటి. ఇందలి నాయిక తనయందు తనస్వామికిగల ప్రేమాతిశయములు చెలికి వర్ణించుచు, సవతులు తన సౌభాగ్యమునకు ఎట్లుడికిపోవుచున్నారో కూడా వివరించుచూ, అహంభావ ముట్టిపడునట్లు చెప్పుకొనుచున్నది. ఈ కల్యాణిరాగ పదమునే మా గురువులవద్ద మొదటనే నభ్యసించితిని.

కల్యాణిరాగము ప్రాచీనము. ప్రతిమధ్యమ రాగములలో రాణివంటిది. యిప్పటి పద్ధతిప్రకారము ఇది 65 వ మేళము. సంపూర్ణ సంపూర్ణము. అన్ని గమక వరికాదులతో కూడిన రక్తిరాగము. దీనిని వెంకటమఖి శాంతకల్యాణి అను నామముతో పిలిచియున్నారు. క్షేత్రజ్ఞుల పదములలోగల కళ్యాణిరాగమును గమనించి చూచినచో రిషభ, ధైవత, నిషాదములకు గల ప్రాధాన్యత, గాంధారమునకు కానరాకుండుట విచిత్రముగానున్నది. ఇప్పటి వాడుక ప్రకారము గాంధారమునందు న్యాసముచేసి సంగతులల్లుట ఎప్పటినుండి పర్పడినదో తెలియుట లేదు. గాంధారమునకు ప్రాధాన్యత తగ్గుటవలన క్షేత్రజ్ఞుని పదములలో వినబడు కల్యాణి ఒక ప్రత్యేకమగు వయ్యారపునడకకలిగి శోభిల్లుచున్నది.

రాగం - కల్యాణి - తిశ్రఏకతాళం

ప : **ఓయమ్మ వీరెంత - ఓర్వజాలరమ్మా**

(55)

అ. ప : సోయగమున తుపాకి - కృష్ణుడునే కూడియుంటే ॥ ఓయమ్మ ॥

చ : పంటికొద్ది నామోవి - పై విభుడు నొక్కిన
గంట చూచి నవ్వే - నా కలికీ
జంట బాయక నాతో ముచ్చటలాడవద్దని
కొంటెతనమున గసరు - కొనియె నామగువ ॥ ఓ యమ్మ ॥

2. బత్తి వాని మోవి నామోవిపై నుంచగా జూచి
దత్తిగాదనియె నా తరుణి
హత్తి మోవితో మదుపులందీయ వెరగంది
యిత్తరి యివిగాక దయలనియె నాయింతి ॥ ఓ యమ్మ ॥

3. వన్నెమీర విభుడు నావద్దికి రాగానే మ్రొక్కితే
ఎన్ని నేర్చెననియె నాభామ
నన్నుగూడి తుపాకి కృష్ణ నరనాథుడాదరించితే
తన్ను తిట్టుకొనియె నా తామరసనేత్రి ॥ ఓ యమ్మ ॥

ప : సా . . సని । రీ సా రీ ॥ ప మగామా । పా దాపా ॥
ఓ . . . . । య . మ్మ ॥ వీ . . . । రెం . త ॥

సా . . సఁ ని । ద పపా పా ప మ ॥ గ మపదా . । ప మగరీ . ॥
ఓ . . ర్వ . । జా . . . ల . ॥ ర . . . . । మ్మా . . . . ॥

2. రి రిసనన్ని ని । గ గరీ రీ ॥ ద దపపమమ । ని ని దాదా ॥
ఓ . . . . . । య . . మ్మ ॥ వీ . . . . . । రెం . . త ॥

మ పదని స ని । ప ద నిసాని దప మపామ ॥ గ గపమనిద । ని దపమగరి ॥
ఓ . . . ర్వ . । జా . . . . . ల . . . . ॥ ర . . . . . । మ్మా . . . . . ॥

3. సాగరి సన్ని రిగ । మాదప మ గ మరి ॥ పా నిద పమపద । నీ రిస నిద ని ప ॥
ఓ . . . . . . । య . . . . మ్మ . ॥ వీ . . . . . । రెం . . . . త . ॥

నీ . రీ . । ని సనిరి సనిదా ప మ ॥ గ గపమనిద । ని దపమగరి ॥
ఓ . ర్వ . । జా . . . . ల . ॥ ర . . . . . । మ్మా . . . . . ॥

4. సాగరి సన్ని రిగ । మాదప మగ మ రి ॥ పానిద పమపద । నీ రిస నినిరీ ॥
ఓ . . . . . . । య . . . . మ్మ . ॥ వీ . . . . . . । రెం . . . . త ॥

నీ . మగరి । ని సనిరి సనిదా పమ ॥ గ గపమ పనిదా । ని దపమగరి ॥
ఓ . ర్వ . . । జా . . . . . . ల . ॥ ర . . . . । మ్మా . . . . . ॥

5. నీ . మ గరి । రి గరీ సనిరీ ॥ నీ రిగ రినిదమ । పా ని ద పాపమ గరి ॥
ఓ . ర్వ . . । జా . . . . ల ॥ ర . . . . . . । మ్మా . . . . ॥

అ. ప : నీ . . రీ । గా మా రి ॥ గ పమ ప దప । దనిప నీ స ॥
సో . . య । గ ము న ॥ తు . . పా . . । కి . . కృష్ణు ॥

రీ రిగరీ నిద । ని సని దప పమ ॥ ప నిదా పాపమ గరి ॥
డు . . . నే . । కూ . . డి . . . ॥ యుం . . . . . చే . ॥ ఓ యమ్మ ॥

చ: పామా పా । గా మారి ॥ రీ గా రి । గ మపా దాదా ॥
వ . న్నె । మీ . ర ॥ వి భు డు । నా . . . . . ॥

పామాపా । దాపాదా ॥ ని పదనిసని । ద నిద ద పా ॥
వ . ద్ది । కి . . ॥ రా . . . . . । గా . . నే . ॥

పా దగ పగ । గ రిగరి రీ ॥ పాద గ పగ । గ రిగరి సా ॥
మ్రొ . క్కి . . । తే . . . . ॥ ఎ . న్ని . . । నే . . . ర్చె ॥

ని సరి సా । సా రిగ రిరి ॥ ప మగరి . । సా . . . . ॥
న . నియె । నా . . . . ॥ భా . . . . । మ . . . . ॥

నీ సా నీ । ద నిదని సనిదా పా ॥ ద నిప ద పమ । పమగ ప మ రి ॥
న . న్ను । గూ . . . . . . డి ॥ తు . . పా . . । కి . . కృ . ష్ణ ॥

గా . మా . । పా దా పా ॥ పా రిస నిదనీ । సా రి సా ॥ సారిగ రి . . ।
న . ర . । నా . ధు ॥ డా . . . ద . । రిం . చి ॥ తే . . . . . ।

. . గా రి ॥ గ రిసని దా । ని సరిసా ॥ సా రిగ రి . . । దాగరి స ని ॥
. . త న్ను ॥ తి . . . ట్టు । కొ . నియె ॥ నా . . . . . । తా . . మ . ॥

సారిగ రిస ని ద । పాదని దపమగ ॥ రీ . సా . । . . . . . ॥
ర . . . . స . । నే . . . . . . ॥ త్రి . . . । . . . . ॥

2. . . గా రి । గ రిసని దా ॥ ని స రి గ రి । గా . . . . ॥
. . త న్ను । తి . . . ట్టు ॥ కొ . ని . యె । నా . . . . ॥

మా . . మ రి । గా . . గస ॥ సారిగ రిసనిద । ప మగరి . ॥
తా . . మ . । ర . . స . ॥ నే . . . . . . । త్రి . . . . ॥ ఓ యమ్మ ॥

అవతారిక :

పరకీయ పరోఢయగు నాయిక పరమాత్ముడైన మువ్వ గోపాలుని పొందుగోరి, లోక సామాన్యములగు కష్టములు ఎన్నివచ్చినను, లక్ష్యముచేయనని తన్ను, తనవారు, పెరవారు ఏమి ఆడుకొనినను, పాటించననియు చెప్పుకొనుచు, గోపాలదేవుని ప్రార్థించుచున్నది.

రాగం - కల్యాణి - త్రిపుటతాళం

ప : నీపొందుసేయక మాన మువ్వ - గోపాలా ! నీపాదమాన

అ. ప : నాపొందు నీ వెడబాయకు రా ! చాల
నమ్మితిరా నిన్ను నా ప్రాణనాథా ॥ నీ పొందు ॥

చ : ఎవ్వరాడిననాడ నీ మగడు - ఏమి జేసిన జేయనీ !
నవ్వేవారెల్ల నవ్వనీ - యత్త
నన్ను దూరితే దూరనీ ! నా సామిగా ! ॥ నీ పొందు ॥

2. కన్నవారు రవ్వసేయనీ నా - కాపుర మేమైనగానీ
అన్నదమ్ము లెడబాయనీ, చాల
అరు దూరై తే కానీ నాసామిగా! ॥ నీ పొందు ॥

3. నీవు నే గూడగజూడ నీమామ - నేరము లెంచిన నెంచనీ!
బావచాలరట్టుచేయనీ చుట్ట
పక్కాలు దిట్టిన దిట్టనీ! నా సామిగా! ॥ నీ పొందు ॥

ప: . . . . గ రి । సా . . । రీ . . ॥ గ రిగమపమ । గా రీ । రీ . . ॥
. . . . నీ . । పొం . . । దు . . ॥ సే . . . . . । య . । క . . ॥

రి సాసగరి । సా . . । ని రిసని ॥
మా . . . . । న . . । అ . . . ॥

2. ధనీధ గ రి । సా . . । రీ . . ॥ గ మపదా . । ప మగరి । రీ . . ॥
. . . నీ . । పొం . . । దు . . ॥ సే . . . . । య . . . । క . . ॥

రి సాసగరి । సా . . । ని రిసని ॥
మా . . . . । న . . । అ . . . ॥

3. ధనీధ గ రి । సా . . । రీ . . ॥ రి గమదనిరి । ని దపమ । గ రిగరి ॥
. . . నీ . । పొం . । దు . . ॥ సే . . . . . । య . . . । క . . . ॥

రి సాసగరి । సా . . । . . . . ॥ . . . . సా । సా . . । సా . . ॥
మా . . . . । న . . । . . . . ॥ . . . . ము । వ్వ . . । గో . . ॥

ని సదదసని । పా . . । పా పమ ॥ ప నిదా పమ । గా రి । సా . . ॥ రి . .
పా . . . . . । ల . . । ని . . ॥ పా . . ద . । మా . । న . . ॥ . . . .

నీ పొందు ॥

అ. ప : . . . . ప గ । మా . . । పా . . ॥ పాదాపా । పదనీ । సా . . ॥
. . . . నా . । పొం . . । దు . . ॥ నీ . . । వె . . । డ . . ॥

. . . . ని స । రీ సా । స నిదా ॥ ని సరీసా । రీ . . । రీ . . ॥
. . . . బా . । య . । కు . . ॥ రా . . . । చా . . । ల . . ॥

రీ . . గ రి । ప మగమ । రీ . . ॥ సా . . . . । స నిపా । ప దనీ ॥
. . . . న . । మ్మి . . . । తి . . ॥ రా . . . . । ని . . । న్ను . . ॥

ని సగరీ . । స నిదా । పా ప మ ॥ గ మదపమగ । రీ . . । ససనిధ ॥
నా . . . . । ప్రా . . । . ణ . ॥ నా . . . . । ధా . . । . . . . ॥

ధనీధ
. . . . నీ పొందు ॥

చ : . . . . రి గ । మా . ప । గా . . ॥ గ రిగ రిస సా । నీ సరి సని । సధనీ ॥
. . . . ఎ . । వ్వ . . । రా . . ॥ డి . . న . . । నా . . . . । . . డ ॥

ని సరిసా । సా గరి । రీ . . ॥ రీ . . గ మ । పా పాదని । ద పపమ ॥
నీ . . . । మ . . । గ . . ॥ డు . . ప . । మి . . . । జే . . . ॥

ప మగ గ రి । రి సని్స । రి సా ॥ రి . . . . । సా . . । . . . . ॥
సి . . న . । జే . . . । . య ॥ ని . . . . । . . . . । . . . . ॥

. . . . ప గ । మా . . । పా . . ॥ పా దా పా । ప దనీ । సా . . ॥
. . . . న . । వ్వే . . । వా . . ॥ రె . ల్లి । న . . । వ్వ . . ॥

సా . . ని స । రీసా । స నిదా ॥ ని సరిసా । రీ . . । . . . . ॥
నీ . . య . । . . . । త్తు . . ॥ న . . . । న్ను . . । . . . . ॥

రీ . . గ రి । పమగమ । రీ . . ॥ సా . . . . । స నిపా । ప దనీ ॥
. . . దూ . । . . . . । రి . . ॥ తే . . . . । దూ . . । ర . . ॥

ని సగరీ . । స నిదా । పాపమ ॥ గ మదపమగ । రీ . . । స సని్ధ ॥
నీ . . . . । నా . . । . . . . ॥ సా . . . . । మి . . । గా . . . ॥

ధని్ధ
. . . నీ పొందు ॥

అవతారిక :

ఖండితయగు ఈమె సామాన్య నాయిక. మువ్వ గోపాలదేవుడు మున్ను తనకు, తన చెలులకు, చేసిన యవజ్ఞలను చెప్పి ఆతనిని దెప్పిపొడుచుచున్నది. అతడు తోటకూర దొంగవలె తొలగిపొయ్యేవాడట, సద్దుసేయక లేచి తొయ్యలిపై దుమ్మురులిపి పొయ్యేవాడట, ఇటువంటివాడవగు నీపొందు నిలువున నిలివెడు ధనము పోసినగాని నేనోపరా!' అని స్పష్టముగా చెప్పుచున్నది.

రాగం - కల్యాణి - త్రిపుటతాళం

ప : నిలువున నిలివెడు ధనము బోసినను గాని
నీ పొందు నే నోపరా!

అ. ప : చలమేల మువ్వగోపాల యీావగలేలరా ! ॥ నిలువున ॥

చ : మాటలతేలించి - మర్మము భేదించి
తాటోటువగలచే - తరుణులవంచించి
కూటమి సొక్కించి - కూర్చి గుంపులుజేసి
తోటకూర దొంగవలె - తొలగిపొయ్యేవాడవు ॥ నిలువున ॥

2. తియ్యబెల్లి వగల - తేలించి సోలించి
చెయ్యని పనులెల్ల - జేసి భ్రమియించి
శయ్యపై పవ్వళించి - సద్దుసేయకలేచి
తొయ్యలిపై దుమ్ము - దులిపి పొయేవాడవు ॥ నిలువున ॥

3. అక్కరకాడవై యందందే ప్రేరేచి
చక్కెర లూరించి - చాలా మన్నించి
మ్రొక్కబరచి చెలుల - మోహాంబుధిలో ముంచి
చుక్కబొడువలేచి - జునిగిపొయ్యేవాడవు ॥ నిలువున ॥

ప: .... ని స । రీ గా । రి .. ॥ మ పగ గ మా । పా నిద । దాపా ॥
.... ని లు । వు . । న .. ॥ ని .. లి . । వె .. । డు . ॥

పా .. ప మ । ప దనిస । రీ .. ॥ ని రిని ని సద । పా . । మాపద పద ॥
.... ధ న । ము ... । బో .. ॥ సి .. న .. । గా .. । ...... ॥

ప మగా గరి ని స । రి . । రి గరి ॥ గ మ పాతప మగ । రి .. । సగ రి ॥
ని . . .. నీ . । పొం .. । దు ॥ నే ...... । నో .. । .. వ ॥

2. సా .. ని స । రీ గా । రి .. ॥ పా దప మగ గ పమ । పా పనిదా । దా పా ॥
రా .. ని లు । వు . । న .. ॥ ని .... లి .. । వె ... । డు . ॥

పా .. ప మ । ప దనిస । రీ . ॥ సారిగరీ నీసరిసా । దా నిస నిద । పాదని దప ॥
.... ధ న । ము .. । బో .. ॥ సి ... న ... । గా .... । ..... ॥

పమగా గరిగా । ని దదా । ద నిరిస నిదపా ॥ ప మగా గరిరి । రి నిసా । సగరి సా ॥
ని . . . . నీ । పొం . . । దు . . . . ॥ నే . . . . . । నో . . । . . . ప ॥
రి . . . . । సా . . । . . . ॥
రా . . . . । . . . . । . . . . ॥

అ. ప : . . . స స । సా . . । సా . . ॥ ని నిదద సని । ద పపా పా । ప మగా ॥
. . . . చ ల । మే . . । ల . . ॥ ము . . వ్వ . . । గో . . . । పా . . ॥
మారి గ రి । పానిద । దాపా ॥ పామగారి । ని సరిస । రి . . ॥
ల . యీ . । వ . . । గ . ॥ లే . . . । ల . . . । రా . . ॥

2. సా . . స స । సా . . । సా . . ॥ స ని ధా గ రి । సా సనిదా । పా పమగా ॥
. . . . చ ల । మే . . । ల . . ॥ ము . . వ్వ . । గో . . . । పా . . . ॥
మారి గ మ । ప దనిస రిసనిద । పా పమగా ॥ రి గ రి పమగరి . । నిసరిస । రి . . ॥
ల . యీ . । వ . . . . । గ . ॥ లే . . . . । ల . . . । రా . . ॥
సా . .
. . . . నిలువున ॥

చ : . . . పా । పా . . । పాపమ ॥ ప నిదదసని । పా . . । మాపద పద ॥
. . . . మా । ట . . । ల . . ॥ తే . . . . . । లిం . . । చి . . . . ॥
పమగా మ ప । దా . . । దా . . ॥ ప ద నిరిస నిద । పా పద । పమగా ॥
. . . మ . । ర్మ . . । ము . . ॥ భే . . . . . . । ధిం . . । చి . . ॥

మారీ గ మ । పా . దని । దాప మ ॥ గ మ పాదప మగ । గ మరీ । గా రి ॥

. . . . తా . । టో . . . । . టు . ॥ వ . గ . . . . । ల . . । చే . ॥

రీ . . ని స । రి గమప । ద పమగ ॥ రి గరిదపమ । గ రి గా । సా . . ॥

. . . త రు । ణు . . . । ల . . . ॥ వం . . . . . । చిం . . । చి . . ॥

సా . . సా । సా . . । సా . . ॥ సా . . . . । నీ సరి సరి । సనిదా ॥

. . . . కూ । ట . . । మి . . ॥ సొ . . . . । క్కిం . . . . । . . . . ॥

ని నిపా ని స । రీ గా । రీ సా ॥ స నిరి ని సద । స దనీ । సా . . ॥

చి . . కూ . । ర్చి . । . గుం ॥ పు . . లు . . । చే . . । సి . . ॥

. . . . ని స । రీ . . । రీ . . ॥ ని రిగమరిగ । సా . . । సా . . ॥

. . . . తో . । ట . . । కూ . . ॥ ర . . . . . । దొం . . । గ . . ॥

ని రిని ని సద । దా సని । పా . . ॥ పా ద గ ప గ । గ రి గా । సా . . ॥

వ . . లె . . । తొ ల . । గి . . ॥ పొ . య్యే . . । వా . . । డ . . ॥

స నిఖా

పు . . నిలువున ॥

అవతారిక :

విరహోత్కంఠితయగు ఈ నాయిక పరకీయ. మువ్వ గోపాలదేవునియందు గల మోహావేశమున, తాళిమిని విడచిన ఈ తరుణి "వంతలబెట్టక మువ్వ గోపాలా! రారా! నా సామిరారా!" యని నాయకుని ప్రార్థించుచున్నది.

రాగం - కల్యాణి - త్రిపుటతాళం

ప : రా రా! నా సామి రా రా!

అ. ప : రార! రావేలచేసేవు - రార! నా సామి! ॥ రారా ॥

చ : ముందు నన్నుగూడి నీ - విందు రాకిపుడు వచ్చి
సుందరాంగ నన్ను ఏచుటందమా ? యిందరిలో నా సామి ॥ రారా ॥

2. ఎంతసేపని తాళుదానరా - యింత పరాకు జేసితే
సుంతైన దయజూడవా - సుదతిబోధలు గాబోలు ॥ రారా ॥

3. వంతమేల నాతో - కంతుకేళిగూడరా
వంతలబెట్టకిక ము - వ్వ గోపాల నాసామి! ॥ రారా ॥

ప: .... ని స । రీ .. । గ రిగరి ॥ గా సా స ని । పా . మ । గరిగరి ॥
....రా . । రా .. । నా ...॥ సా . మి . । రా .. । ....॥

అ. ప: సా ..ని స । రీ .. । గ రిగా ॥ సా .. స ని । స దసని । సపదా ॥
రా ..రా . । ర .. । రా .. ॥ పే .. ల . । జే ... । సే .. ॥

ని సా ... । స నిదా । నినిపా ॥ మ గసా . ని । ద పామ । గరిగరి ॥ సా..
వు రా ... । రా .. । ... ॥ నా .... । సా .. । ....॥ మి.. రారా ॥

చ: .... పా నిద । పా పమ । గ రిగరి ॥ సా .... । స నిసా । రీ సా ॥
.... ముం .. । దు .. । న ...॥ న్ను .... । గూ .. । డి . ॥

గ రిగమ పా నిద । పా . మ । గ రిగరి ॥ సా . సా . । రీ .. । పగమా ॥
నీ ... విం .. । దు .. । రా .. ॥ కి . పు . । డు .. । వ .. ॥

పా .. ప మ । పా .. । దా పా ॥ ప సదదనీ । సా .. । సా .. ॥
చ్చి .. సుం . । ద .. । రాం . ॥ గ .... । న .. । న్ను .. ॥

సా .. ని స । రీ .. । గ రిగా ॥ సా . సా ని । స దసని । స పదా ॥
.... ఏ . । చు .. । టం .. ॥ ద . మా . । యిం ... । ద . రి ॥

ని సా ... । సనిదా । నినిపా ॥ మ గసా . ని । ద పా మ । గరిగరి ॥ సా ..
లో .... । .... । ... ॥ నా .... । సా .. । .... ॥ మి .. రారా ॥

అవతారిక :

విరహోత్కంఠితయగు ఈ నాయిక పరకీయ. ఈమె వలపు వారక మించెనట. "చేరి నీ పదసేవ చేయనా చింతలపెట్టేది మానరా! వింతసేయక గారవించరా" యని ప్రేమ పారవశ్యమును తెలియజేయుచు ప్రార్థించుచున్నది.

రాగం - కల్యాణి - త్రిపుటతాళం

ప : రా రా నాసామి రా రా!

అ. ప : రా రా నావలపు వారక మించే రా నాసామి ॥ రారా ॥

చ : ఎంతసేపని తాళుదానరా మోహము - ఇంతనరాదు నీ యానరా
చెంతచేరి కెమ్మోవి అనరా నన్ను
చింతలబెట్టేది మానరా నాసామి ॥ రారా ॥

2. ఏరా నీకు పగ దాయనాచూచి - యేలేటంత పాటిలేదాయనా
చేరి నీ పదసేవచేయనా యిపుడు
చిన్ననాటి కూటమి పోయనాసామి ॥ రారా ॥

3. కూడితివిక దయవుంచరా మువ్వ - గోపాల నా మోహమెంచరా
వేడుకయ్యీని కౌగలించరా నన్ను
వింతసేయక గారవించరా నాసామి ॥ రారా ॥

ప: .... ని స । రీ .. । గా రీ ॥ గా పా మా । రీ .. । సా .. ॥
.... రా . । రా .. । నా . ॥ సా . . । రా .. । రా .. ॥

2. .... ప మగా । ని దదా । దా .. ॥ ప దనీ పద ప మ । గ రిగరి । సా .. ॥
.... రా . . । రా .. । నా .. ॥ సా .... మి . । రా ... । రా .. ॥

3. .... మ ప । దా .. । దా నిప ॥ పా నిద రిసనిద పా . మ । గ రిగరి । సా .. ॥
.... రా . । రా .. । నా .. ॥ సా .... . మి .. । రా ... । రా .. ॥

4. .... స ని । పా .. । మాదప మగ ॥ గ రిగరి సా । ని సరిస । రి సా ॥
.... రా . । రా .. । నా .. .. ॥ సా ... మి । రా ... । రా . ॥

అ. ప: సా .. సా । సా .. । సా .. ॥ ని సదద సని । పా .. । మాదప పగ ॥
.... రా । రా .. । నా .. ॥ వ .. ల .. । పు .. । . .. .. ॥

పారి గ మ । పా .. । దాపా ॥ పా రిస నిదనీ । సా .. । సా .. ॥
. . వా . । ర .. । క . ॥ మిం .. ... । చే .. । రా .. ॥

స నిదా గరిసనీ । సారిగ రిస । నిదపమ ॥
నా .. .... । సా ..... । .... ॥

పాదని దపమగ । రి .. । సా .. । సా ..
మి ...... । ... । .... । .. రారా ॥

చ: . . . . ద ని । పా . . । పా . . ॥ ప మగగరి । గ రిగా । సా . . ॥
. . . . ఎం . । త . . । సే . . ॥ ప . . ని . । శా . . । ను . . ॥

స ని ధా . । ని సరిస । రి . . ॥ గ రిసరిగరి । గా మా । పా . . ॥
దా . . . . । నా . . . । రా . . ॥ మో . . . . . । హ . । ము . . ॥

మా దప మగ గ మ । పా . . । దా పా ॥ పా పదసీ । పా దని దని । పా . . ॥
. . . . . యిం . । త . . । న . ॥ రా . . . । దు . . . . । నీ . . ॥

మా ద ప మగమరి । గామా । పా . . ॥ . . . . సా । సా . . । సా . . ॥
యా . . . . . . । న . । రా . . ॥ . , . . చెం । త . . । చే . . ॥

ని సద దసని । పా . . । మా దప పగ ॥ పారి గ మ । పా . . । దా పా ॥
రి , ... । కె . . । మ్మో . . . . ॥ వి . యా . । న . . । రా . ॥

పారిస నిదనీ । సా . . । సా . . ॥ స నిదా గ రిసని । సారిగ రిస । నిదపమ ॥
న . . . . . । న్ను . . । . . . ॥ చిం . . త . . . । ల . . . . . । లె . . . ॥

పా దని ద ప మగ । గ రి గ రి । సా . . ॥ స నిదా గరిసని । సారిగ రిస ।
ట్టే . . . ది . . । మా . న . । రా . . ॥ నా . . . . . . । సో . . . . ।

నిదపమ ॥ పా దని దపమగ । రి . । సా . . ॥ సా . .
. . . . ॥ మి . . . . . . । . . . । . . . ॥ . . . రా రా ॥

అవతారిక :

స్వీయ నాయికయగు ఈమె ధీర, మధ్య. ఈపదమునందు మధురభక్తి రహస్యములు అత్యంత మనోహరముగా క్షేత్రజ్ఞులు వివరించియున్నట్లు పెద్దలవలన నేను వినియున్నాను. లోకపు పోకడలన్నిటికిని స్వస్తిచెప్పి జీవాత్మయగు ఈనాయిక, పరమాత్మయగు నాయకునియందు బద్ధానురాగయై, అతని దరిచేరగా మధ్య మరియొక స్త్రీమూర్తిని జూచుట జరిగినది. ప్రకృతి పురుషులకు మధ్య యుండునది మాయ. ఈ మాయను జూచియే ఎరుకలేని జీవులు భ్రమించుచుందురు. తీపిగల చెరుకని నమలగా యిది నమలిన పిప్పివలె చప్పనై యుండెనట. ఇది సహజమేగదా! మాయకు వశులుగాకుండ నుండగల జీవులకేగదా పరమాత్మ స్వరూపము అర్థమగునది. ఈ పదమునందుగల నాయికకు మాయవలన కలుగవలసిన భ్రమలన్నియు కలిగినవి. గనుకనే "స్వామి! ఈ స్త్రీమూర్తి ఎవరు? మన యిరువురిమధ్యకేల వచ్చినది?" అని ప్రశ్నించుచున్నది.

రాగం- కల్యాణి - త్రిపుటతాళం

ప: ఇద్దరి సందున పవ్వళించియున్న - యింతి పేరేమిరా ?

అ. ప: గద్దరి వగల మా మువ్వ గోపాలుడ - గాజుల చప్పుడునే వింటిగదరా ! ॥ ఇద్దరి ॥

చ: అప్పటప్పటికి నీదు కెమ్మోవి - యానిన యలవాటుచేత
కప్పురగంధి మోవి నా వంట - కలయనొక్కితినేమో
అప్పళించి దాని మోవి తేనె - యనుభవించితివేమో
చప్పరించగబోతె నమలిన చెఱకు
పిప్పివలె చప్పనై యుండెగదరా ॥ ఇద్దరి ॥

2. కదసి నీవంట దాని మేను - గ్రక్కున కౌగిట నదిమి పట్టిన
నుదటు గుబ్బలు నా గుబ్బలపై - నొరసి క్రిక్కిరిసె
ఇది యేమో ? వింతయై యున్నదనుచు
నిందుకు నామది చోద్యమంది
వదరితే నీ మనసు నొచ్చినని - ప్రాణేశ ! యావలి మోమైతిగదరా ॥ ఇద్దరి ॥

3. మునుపు నన్ను నీ వనుభవించి - యా ముద్దుగుమ్మనుగూడితివేమో
యనుదినమును నీరీతిగా - నది యీడకు వచ్చునా ?
మనసు పోహణ గంటినేడు - మదనజనకుడైన సామి !
నిను నమ్మరాదుర మువ్వ గోపాల !
నీవగలెల్లను దెలిసెనుగదరా ॥ ఇద్దరి ॥

చి: ప మపగమా । పా . . । పా . . ॥ స నిసద నీ । సా . . । సా . . ॥
ఇ . . . ద్ద । రి . . । . . . ॥ సం . . . దు । న . . । . . . ॥

సా . . ప మ । పా . . । దా పా ॥ ప ద నిరిస సనిదా । పా . . । గ మదప మగ ॥
. . . ప . । వ్వా . . । శిం . ॥ చి . . . . । యు . . । న్న . . . . . ॥

శ్రీ . . గా । సా . . । స నిధా ॥ ని సరీ సా । రీ . . । . . . . ॥
ఆ . . యిం । తి . . । వే . . ॥ రే . . మి । రా . . । . . . . ॥

2. మాదప పగమా । పాదా । దాపా ॥ పా రిస సద నీ । సారీ । సా . . ॥
ఇ . . . . ద్ద । రి . । . . ॥ సం . . . . దు । న . । . . . ॥
. . . . ప మ । ప దనిస । రీ . . ॥ ని రిస సనిద । మా దప పమ । గా రీ ॥
. . . . ప . । వ్వ . . . । శిం . . ॥ చి . . . . . । యు . . . . । న్న . ॥
శ్రీ . . గా । సా . . । స నిధా ॥ ని సరీసా । రీ . . । . . . . ॥ సా . . . . । . . . . । . . . . ॥
ఆ . . యిం । తి . . । వే . . ॥ రే . . మి । రా . . । . . . . ॥ . . . . . । . . . . । . . . . ॥

అ. ప : . . . . సా । సా . . । సా . . ॥ ని సదదసని । దపపా పా । ప మపగ ॥
. . . . గ । ద్ద . . । రి . . ॥ వ . . గ . . । ల . . . । మా . . . ॥
పా శ్రీ గ మ । పా . . । దా పా ॥ ప సదదనీ । సా . . । సా . . ॥
. . . . ము . । వ్వ . . । గో . ॥ పా . . . . । లు . . । డ . . ॥
. . . . ని స । గా రీ । రీ సా ॥ స నినిరినీ । ని దసని । ద పపా పమ ॥
. . . . గా . । ఖు . । ల . ॥ చ . . . . । ప్పు . . . । దు . . . . ॥

2. . . . . ని స । గా రీ । రీ సా ॥ ని రిగమరిగ । సా . . । స నిదా ॥
. . . . గా . । ఖు . . । ల . ॥ చ . . . . . । ప్పు . . । దు . . ॥
ప ద నీరిస సనిదా । పా దప పమ । గా రీ ॥ ని సారిసా । రీ . . । సా . . ॥
వే . . . . । విం . . . . । . టి ॥ గ . ద . । రా . . । . . . . ॥ ఇద్దరి

చ: . . . . పా । పా . . । పా . . ॥ పా పా . . । పా . మ । పా . . ॥
. . . . అ । ప్ప . . । ట . . ॥ ప్ప టి . . । కి . . । నీ . . ॥

పా . . గ మ । పా దా । దాపా ॥ పా . మ గ మ । ప దనీ । పాదని దని ॥
దు . . కె . । మ్మా . । . . ॥ వి . . యా . । ని . . । న . . . . ॥

పా పా . ద । గ పగా । రీ సా ॥ ని సరీసా । రీ . . । . . . . ॥
య ల . . । వా . . । . టు ॥ చే . . . । త . । . . . . ॥

. . . . గా । సా . . । సా . . ॥ సా సా . . । సా . . । సా . . ॥
. . . . క । ప్పు . . । ర . . ॥ గం . . . । ధి . . । మో . . ॥

నీ రిస నిదనీ । నీ పా । ప దనీ ॥ సా . . గ మ । పా దా । దా పా ॥
వి . . . . . । నా . । పం . . ॥ ట . . క ల । య . । నో . ॥

ప మద ప మ గా । గ రిగా । సా . . ॥ సా . . సా । సా . . । సా . . ॥
కి . . తి . . । నే . . । మో . . ॥ . . . అ । ప్ప . . । టిం . . ॥

ని సద ద సని । దప పా పా । పా . . ॥ ప మపారీ । గా మా । పా . . ॥
చి . . దా . . । ని . . . । మో . . ॥ వి . . . । తే . । నే . . ॥

పా . . గ మ । పా . . । దా పా ॥ ప సద ద నీ । సా . . । సా . . ॥
. . . య ను । భ . . । విం . ॥ చి . . తి . । నే . . । మో . . ॥

. . . . ని స । రీ . . । రీ . . ॥ రీ రీ . . । ని సరిస । రీ . . ॥
. . . . చ . । ప్ప . . । రిం . . ॥ చ గ . . । బో . . . । తే . . ॥

. . . . గ రి । గ మపమ । గారి ॥ గ రిసా . . । సా . . । సా . . ॥
. . . . న మ । లి . . . । న . ॥ చె . ర . . । కు . . । . . . ॥

. . . . నీ । నీ . . । నీ . . ॥ నీ . . . . । దా . . । దా పా ॥
. . . . పి । ప్పి . . । వ . . ॥ తె . . . . । చ . . । ప్ప . . ॥

ప ద నిరిస నిద । ప గ మాదప । మగ రి ॥ నిసారిసా । రి . . । సా . . ॥
నై . . . . . . । యుం . . . . । . . డె ॥ గ . ద . । రా . . । . . . . ॥ ఇద్దరి ॥

అవతారిక :

ప్రౌఢ నాయిక యగు ఈమె స్వీయ తన నాయకుని తోడితెమ్మని చెలినిపంపగా ఆమెయే తన నాయకునితో కలసివచ్చినట్లు ఆమె చిన్నెలవలన గ్రహించిన నాయిక, ఎకసెక్కముగా, 'మువ్వ గోపాలదేవుడు ఈడకు వచ్చెదనన్నాడా ? లేదా ? ఏమన్నాడే ? నీ వింత దిగులుపడనేలనే ?' అని అడుగుచున్నది.

రాగం - కల్యాణి - త్రిపుటతాళం

ప : కంచి వరదునిపొందు - కద్దో ? లేదో ?

అ. ప : వంచన మువ్వ గోపాలు - వరదుడైన చక్కని ॥ కంచి ॥

చ : నీవు దాచక తెల్పవే ! అల్ల వాని
భావము జూచేపట్ల - పతియైనట్లు మతి తోచీనే ! ॥ కంచి ॥

2. నీవే యీడకు బోదువో - అవిభుడిందువచ్చునో ?
యీ వివరములు నేను - యిన్నాళ్ళుగ యెరుగనైతి ॥ కంచి ॥

3. నీవు బతిమాలితివో ! - నెలత అతడు పైబడెనో ?
దేవు నాన నీవింత దిగులుపడనేల ॥ కంచి ॥

ప: . . . . పా నిద । పా పమ । పగగరి ॥ రి సా సరిగ । సా . . । సా . . ॥
. . . . కం . . । చి . . । వ . ర . ॥ దు . ని . . । పొం . . । దు . . ॥

పాగగపమ । పా . ద నిని । పాదా ॥ నీ రిస నిదసని । పా . . । . . . . ॥
క . . . . । ద్దో . . . . । . . ॥ తే . . . . . । దో . . । . . . . ॥

అ.ప: . . . . స నిదా । ని సరీ । సా . రి గా ॥ సా రిగ రిగ రి ససా । స నిదా । ని నిపా ॥
. . . . వం . . । చ . . । న . . . ॥ ము . . . . వ్వ . . । గో . . । పా . . ॥

దా . . ప మగా । ని దనిద । పా . మ ॥ గ రిగారీ । గ మపద నిసాని । ద పామ గరిగరి ॥
ఉ . . వ . ర । దు . . . । డై . . ॥ స . . । చ . . . . . . । క్క . . . . . . ॥

సా . .
ని . . కంచి ॥

చ: . . . . ని స । ని దసి । పా . . ॥ ప మగ గ పమ । పా . ద నిప । దా . . ॥
. . . . నీ . । వు . . । దా . . ॥ చ . . క . . । తె . . . . । ల్పి . . ॥

పా . . ప మ । పా.దని దని । రి సనీ దనిదా ॥ పా గ గ మా । పా ద నిప । దా నీ ॥
వే . . నీ . । ల . . . . . । వే . . . . ॥ ణి . య . । ల్లి . . . . । వా . ॥

సా . . స నిదా । ని సరీ । సా . రి గా ॥ గ రిగా రిగ రి ససా । స నిదా । ని నిపా ॥
ని . . భా . . । వ . . । ము . . . ॥ జూ . . . . చే . . । ప . . . ట్లు . . ॥

దా . . పమగా । ని దనిద । పా మ ॥ గ రి గారీ । గ మపద నిసాని । ద పామ గరిగరి ॥
. . . ప . తి । హై . . . । న . ట్లు ॥ మ . తి . । తో . . . . . . । చీ . . . . . . ॥

సా . .
నే . . కంచి ॥

అవతారిక :

ప్రగల్భయగు ఈ స్వాధీనపతిక స్వీయ. తన నాథుడైన మువ్వగోపాలుని సౌందర్యాతిశయమునకు ముగ్ధులైన వనితలు, ఆతనిని తమవానిగా చేసుకొనుటకు చేయు ప్రయత్నములు. వారు పలికిన ప్రగల్భములు, నాయకునితో చెప్పుచు పందెమాడుకొన్నారట! నిన్ను పట్టుక పొయ్యేమనుచు పదిలముగ నా జడనుబట్టి కట్టుకొందునా? ఎందు దాచుకొందు నిన్ను? అని తన భయమును ఆతనితో చెప్పుకొనుచున్నది.

రాగం - కల్యాణి - త్రిశ్రఏకతాళం

ప : ఎందు దాచుకొందు నిన్ను - ఏనేమితు నేను ?

అ. ప : అందమైన నీ మోము - అయ్యలూ ! ముద్దుగుల్కుచున్నదిరా ॥ ఎందు ॥

చ : అందిందు తిరుగకురా - అతివలు నీతోడి
పొందుగోరి యీవేళ - పొగడుచునున్నారు
ఎంద రెందరని కాతు - ఎంతని నే విన్నవింతు ?
పందెమాడుకొన్నారట ? - పట్టుకపొయ్యేదమనుచు ॥ ఎందు ॥

2. పలుమారు నాసామి - బయలువెళ్ళకు మ్రొక్కేను
నిలుపరాని మోహమున - నిన్ను జూచి చెలులు
అలరు నీమోవితేనె - యాని చప్పరించవలసి
కులుకు గుబ్బల రొమ్ము - గ్రుమ్మి పొయ్యేదమనుచు ॥ ఎందు ॥

3. ముదముతో నాముద్దు - ముద్దు మువ్వగోపాలసామి
గుదిగొన్న తమకమున - గూడి యిద్దరము
నిదుర పరవశమున - వదలునో కౌగిళ్ళు
పదిలముగ నాజడను - బట్టి కట్టుకొందునా ॥ ఎందు ॥

ప: ప మగా గా గ నిదా । ద నిదా పా ప మగా ॥ గ రిరిగ రి ససా । సని ధా ధని సా రీ ॥
ఎం . . . దు . . । దా . . . చు . . ॥ కొం . . . దు . . । ని . . . . . న్ను ॥
ప మగా గపామ పా । ప మపా మపదప దా ॥ స నిపా పదనీ సా . ని । ద పపమ గరిగరి సరి ॥
ఏ . . . . . . మి । సే . . . . తు ॥ నే . . . . । ను . . . . ॥

అ. ప: పా ప దనీద పపా । మ పదప మపదప దా ॥ స నిపా పదనీ స నిపా । పదనీ సా . . ॥
అం . . . ద . . । మై . . . . న ॥ నీ . . . . . మో . . । . . . ము . . ॥
సా సనిదా ని స । నిసరిస రీ . . ॥ గ రి రిగారి సా । స నిదా దసాని పా ॥
అ . . . య్యా . । . . . . లు . . ॥ ము . . . . ద్దు । గు . . . . . . ల్కు ॥
ప మగా గపామ గ రి । రి గరీ స ని ధా నిసరిస ॥
చు . . . . . . న్న . । ది . ర . . . . . . ॥
రీ గ మపద నిసాని । ద పామ గరిగరి స రి ॥
. నా . . . . । సా . . . . . . మి . ॥ ఎందుదాచుకొందు ॥

చ: పా దని దపపా పమగా । గరి గ రిగా రిసపా ॥
అం . . . . . దిం . . । . . దు . . . . . ॥

స ని ధ ధ ని స । రి స సా గరి రి ॥ పా ప మగా గా । గానిద దానిద పా ॥
తి . రు . గ . । కు . రా . . . ॥ అ తి . . . । వ . . . . . లు ॥

మప మపదా దా । ప దపమ గా . రి రి స ॥
నీ . . . . . । తో . . . . డి . ॥

గ రిరిగ రీ । ప మగా గపామ పా ॥ రి గమప దా ప దనీ । పదపా . . ॥
పొం . . . దు । గో . . . . . రి ॥ యీ . . . . వే . . । . . శ . . ॥

స నిదా ని సరిగ రీ । గా సా సనిదా ॥ ని సరీ స ని దప । . మ గరి గ రి సరిగరి ॥
పో . . గ . . . డు । . చు . . . ॥ ను . . న్నా . . . । . . . . రు . . . . . ॥

పా దని ద పపా ప మగా । గ రి ని దనిద పమగరి ॥ సాసని ధా ని స । రిస సా గరి రి ॥
ఎం . . ద . . రెం . . । ద . ర . . . . ॥ ని . . . గా . । . . తు . . . ॥

పా పమగా గా । గానిద దానిద పా ॥ మప మపదా దా । ప దపమ గా . రి రి స ॥
ఎం . . . త । ని . . నే . . . ॥ వి . . . . న్న । విం . . . . తు . ॥

పా పమపా ద ప । దా నిప దా ॥ ని స నిసరీ స రిగా । రీ రి గరీ సా ॥
వం . . . దె . । మా . . డు ॥ కొం . . . . న్నా . . । ర . . . ట ॥

స నిదా ని సరిగ రి । గా సా స నిదా ॥ ని స రీ స నిదప । . మ గరి గ రి సరి గరి ॥
ప . . ట్టు . . . క । పా య్యే ద . . ॥ మ . ను చు . . . । . . . . ను . . . . . ॥

॥ ఎందు దాచుకొందు ॥

అవతారిక :

స్వీయ, మధ్య, యగు ఈ నాయిక ఏమియు నెరుగని తన విభునికి ఏవేవో చెప్పి తాను తనవారని నమ్మిన చెలిమికత్తెలే వేరొక వనిత చెంతకు అతనిని చేర్చిరని "ఎక్కడి, నేస్తము? లెక్కడి నెనరు? లెవ్వరి కెవరు" అనుకొనుచు చింతించుచున్నది.

సారంగ రాగము ప్రాచీనము. భాషాంగము. స రి మ ప ద నీ సా - స ని ద ప మ రి గ మ రి స అనునవి ఆరోహణావరోహణములు.

యిది యిప్పటి ౬౫ వ మేళమగు కల్యాణి జన్యము. 'ప మ రి గ మ' అనునప్పుడు మొదట ప్రతిమధ్యమమును, కడపట శుద్ధ మధ్యమమును వచ్చుచున్నవి. వెంకటముఖి సంప్రదాయమున ఆరోహణావరోహణములు వేరువిధముగ నున్నను, తక్కిన లక్షణములు యించుమించు నిదే విధముగ నున్నవి. ఈ సారంగరాగమున క్షేత్రజ్ఞుల పదములందలి ప్రయోగములు అనన్యసామాన్యములుగా నున్నవి.

రాగం - సారంగ - త్రిపుటతాళం

ప: ఎక్కడి నేస్తము - లెక్కడి నెనరు లెవ్వరి కెవ్వరే ?

అ. ప : ప్రొక్కిన వినక మా మువ్వగోపాలుని ఆ
ముదిత యింటికి ద్రోసిరే ఓ చెలియ । ఎక్కడి ॥

చ : ఇదిగో యెన్నడు నిరుగు పొరుగు లెరుగని వానికి
ఎన్నెన్నో బోధించిరే !
అది చక్కని జాణయని వాని దానిల్లు
కదలకుండగ జేసిరే ఓ చెలియ ! ॥ ఎక్కడి ॥

2. బలిమిని నాచేత నింతలో నింతైన - బంచుక బోసేతురే !
చెలులుగాదా రెండు దలచరనియుంటి
చెలువునియొడ జేసిరే ఓ చెలియ ॥ ఎక్కడి ॥

3. మొలకప్రాయమునాడె మువ్వగోపాలుని - కలయుట తెలియరటె
లలనరో ! వానిచే లంచాని కాసించి
చలపెటి పగజేసిరే ఓ చెలియ ॥ ఎక్కడి ॥

ప : . . . . ని స । మ రి మరి । సా . . ॥ సా పాపమ । స దసద । పా . . ॥
. . . . ఎ . । క్క . . . । డి . . ॥ నే . . . । స్త . . . । ము . . ॥

పా . . మ ప । ద నిసరి । ద సదా ॥ పా పా . . । మా పద పద । ప మపమ ॥
. . . లె . । క్క . . . । డి . . ॥ నె న . . । రు . . . । లు . . . ॥

పా . . ప మ । పా సద । స దసద ॥ ప మరిగమా । రి . . । సా . . ॥
. . . . ఎ . । వ్వ . . । రి . . . ॥ కె . . . . । వ్వ . . । రే . . ॥

అ. ప: .... సా । సా .. । సా .. ॥ ని సద ద సని । ద సదా । పా .. ॥
.... మ్రొ । క్కి .. । న .. ॥ వి .. న .. । క .. । మా .. ॥

పా .. ప మ । రి మపద । దా పా ॥ మ పదనిసరి । దా నీ । సా .. ॥
... ము . । వ్వ ... । గో . ॥ పా ..... । లు . । ని .. ॥

సా .. మ ప । ద నిసరి । ద నిదస దప ॥ ప మదపామ । మా పద పమ । రి గమరి ॥
అ .. ము ది । త ... । యిం ..... ॥ టి .. కి . । త్రో ... సి । రే ... ॥

సా .. సని । ద పపా పమ । రి గమరి ॥ రీ సా
ఓ .... । చె .. .. । లి ... ॥ య . ఎక్కడి ॥

చ: .... ని స । రీ సా । సా .. ॥ సా పా .. । ప మమా । పా .. ॥
.... ఇ ది । గో . । ఎ .. ॥ న్న డు .. । ని . రు । గు .. ॥

పా .. మ ప । ద నిసరి । ద నిదస దా ॥ పాపా .. । ప సదా । పా .. ॥
.... పొ డు । గు ... । తె ... రు ॥ గ ని .. । వా .. । ని .. ॥

పా .. మ ప । ద నిసని । దా పా ॥ మా పద పదపమ । రి గమా । రీ .. ॥
కి .. ఎ . । న్నె ... । నో్న . ॥ బో ...... । ధిం .. । చి .. ॥

సా .. స స । సా .. । సా .. ॥ ని సద దసని । ద సదా । పా .. ॥
రే .. అ ది । చ .. । క్క .. ॥ ని ..... । జా .. । ణ .. ॥

పా .. ప మ । రి మపద । దాపా ॥ మ పదనిసరి । దా నీ । సా .. ॥
... య ని । వా ... । ని . ॥ దా ..... । ని . । ల్లు .. ॥

సా .. మ ప । ద నిసరి । ద నిదస దప ॥ ప మదపామ । మాపద పమ । రి గమరి ॥
.... క ద । ల ... । కుం ..... ॥ డ .. గ . । జే ... సి । రే ... ॥

సా .. సని । ద పపా పమ । రి గమరి ॥ రీ సా
ఓ .... । చె .. .. । లి ... ॥ య .. ఎక్కడి ॥

అవతారిక :

ప్రౌఢయగు ఈ స్వీయ నాయికను సఖి పరిహాసించుచు "మీ యిద్దరి మనసు చల్లనాయెనా? పలుకులాడుకొంటిరా? మక్కువతో నేడైన మీకు మంచిదినమాయెనా? చాలా వేడుకతో మువ్వగోపాలుడు నీవు కూడితిరా?" అని అడుగుచున్నది.

రాగం - సారంగ - త్రిపుటతాళం

ప : **అలుక తీరెనా! నేడైన మీ - అలుక తీరెనా?**

అ. ప : పలుకులాడుకుంటిరా! మువ్వ గో
పాలుడు నీవు ముద్దుల గుమ్మ మీ ॥ అలుక ॥

చ : చక్కెర బొమ్మ! మీ యిద్దరి మనసు - చల్లనాయెనా?
నిక్కమాన తీయవే! నేడు మీ - నెంజలి తీరెనా?
మక్కువతో నేడైన మీకు - మంచిదిన మాయెనా?
అక్కడిక్కడ విభుడు నీవు - అసుర సురనియుంటిరే? చెలియ! మీ ॥ అలుక ॥

2. సుదతిరో యొకరి కొకరు మోములు - చూచుకొంటిరా ?
పెదవులాని తియ్యని ముద్దులు - బెట్టుకొంటిరా ?
అదుముకొని కౌగిళ్ళ నిద్దరు - గదసియుంటిరా ?
పదరి వానికి నీకు బోయ - పగలవలెనే యుండెనే ? చెలియ ! మీ ॥ అలుక ॥

3. బాలరో ! నేడైన నేకళయ్యమీద - పవ్వళించిరా ?
మేలు మేలని యిద్దరి వలపులు - మెచ్చుకొంటిరా ?
చాలవేడుకతో మువ్వ గో - పాలుడు నీవు గూడితిరా ?
వేళ వేళల చాడిమాటలు - వింటిమనుకొంటిరి గదవే మీ ॥ అలుక ॥

ప : . . . . రి గ । మాపమ మరి । రీ సా ॥ ని సారిసా । రీ . . । రీసా ॥
. . . . అ లు । క . . . . । మీ . ॥ రే . . . । నా . . । . . ॥

రి మ ప మ పాదని । ద పపా పమ । రి గమరి ॥ రీసా మ ప । ద నిసని । ద దపా ॥
నే . డై . . . . । న . . . . । మీ . . . ॥ . . అ లు । క . . . । మీ . . ॥

ప మ రి గ మ రి । సా . . । సా . . ॥
రే . . నా . . । . . . । . . . . ॥

2 ప దనీ సా సని । ద పపా పమ । రి గమరి ॥ రీసా
నే . . డై . . । న . . . . । మీ . . . ॥ . . అలుక ॥

అ. ప: . . . . ప మ । పా . . । దా పా ॥ పా మ పా మ । ప దనీ । సా . . ॥
. . . . ప లు । కు . . । లా . ॥ డు . కొం . । టి . . । రా . . ॥

. . . . స ని । సా సారిగ । రి ససా సని ॥ స నిరి స నిద । దా పా । ప మదా ॥
. . . . ము . । వ్వ . . . । గో . . . . ॥ పా . . లు . . । డు . । నీ . . ॥

పా . . ప మ । పా దని । సా సని ॥ ద దపా . మ । రి గమా । రీ . . ॥ రీసా
వు . . ము . । ద్దు . . । అ . . ॥ గు . . . . । మ్మ . . । మీ . . ॥ . . అలుక ॥

చ: . . . . పా । పా . . । ప మపమ ॥ పా దని దనిసని । ద పపా పమ । మాదప మరి ॥
. . . . చ । క్కె . . । ర . . . ॥ బొ . . . . . . । మ్మ . . . . । మీ . . . . ॥

గ మరి రి । దా . . । పా పమ ॥ ప మదపమరి । గ మరీ । రి సా ॥
. . . యి । ద్ద . . । రి . . ॥ మ . . . . . । న . . । సు . ॥

రి . . రి మ । పా . . । . . . . । . . సద ॥ ప మరి గ మరి । రీ సా । . . . . ॥
. . . చ . । ల్లి . . । . . . . । . . . . ॥ నా . . ఏ . . । నా . । . . . . ॥

. . . . రి మ । పా . . । ప మ పమ ॥ రి గమారి । రి సనిస । రీ సా ॥
. . . . ని . । క్క . . । మా . . . ॥ న . . . । తీ . . . । . య ॥

రి . . ని స । రి సా । రీ మా ॥ ప మ ప ద నిస । దా . . । పా . . ॥
వే . . నే . । డు . । మీ . ॥ నెం . . జె . . । లి . . । తీ . . ॥

ప మరి గమరి । రీ సా । . . . . ॥ . . . . పా । పా . . । ప మపమ ॥
రే . . . . । నా . । . . . . ॥ . . . . మ । కు్క . . । వ . . . ॥

పా దని దనిసని । ద పపా పమ । మాదప మరి ॥ గ మరి రీ . । దా . . । పా పమ ॥
తో . . . . . . । నే . . . . । డై . . . . ॥ న . . మీ . । కు . . । మం . . ॥

ప మద ప మరి । గ మరీ । రీ సా ॥ రీ . . రి మ । పా . . । . . సద ॥
చి . . ది . . । న . . । ము . ॥ . . . ఆ . । ప . . । . . . . . ॥

ప మరి గమరి । రీసా । . . . . ॥ . . . . రి మ । పా పమ । ప మపమ ॥
నా . . . . . । . . । . . . . ॥ . . . . అ . । క్క . . । డి . . . ॥

రి గ మా రీ । రి సన్నిస । రీ సా ॥ రీ . . న్ని స । రీ సా । రీ మా ॥
క్క . డ . । వి . . . । ఖు . ॥ డు . . నీ . । పు . । అ సు ॥

ప మప ద నిస । దా . . । పా . . ॥ ప మరిగమరి । రీ సా । సా . . ॥
రు . . సు . . । ర . . । ని . . ॥ యుం . . . . . । టి . । రే . . ॥

ని రీ సా . ని । ద దపమ । రి గమరి ॥ రీసా
చె . లి . . । య . . . । మీ . . . ॥ . . అలుక ॥

అవతారిక :

ఖండితయగు ఈమె స్వీయ. మధ్య. తన నాథుడు సవతి యింటినుండి వచ్చెనని, ఆతనియందుగల చిన్నెలను గమనించి, తన కోపమును అస్పష్టములగు సరసోక్తులయందు చక్కగా వ్యక్తముచేయుచు 'ఆ చెలిని నేటినుండి తలచనంచు నాతో పలికితే - నిన్ను నేను ఆదరించెదనని, తగిలితివిక నిన్ను తరలనీయ నోయీ' అని మందలించుచున్నది.

మోహన అతి ప్రాచీనమగు రాగము. ఇది ఇప్పటి 65 వ మేళమగు కల్యాణి జన్యము. ఆరోహణ: స రి గ ప ద సా — అవరోహణ: స ద ప గ రి స - వెంకటమఖి సంప్రదాయమున దీనిని భాషాంగమని చెప్పియున్నారు. కాని క్షేత్రజ్ఞుల పదములందుమాత్రము యిది భాషాంగము కాదు. నవీనులు 'స దా' అనునప్పుడు కించిత్కాకలి నిషాదమును, 'పా గా' అనునప్పుడు కించిత్ప్రతి మధ్యమమును, 'గ ప దా' అనునప్పుడు ధైవతమును కంపింపింపచేయుచు కైశికి నిషాదచ్ఛాయలుకలుగునట్లును, 'స రి గా' అనునప్పుడు గాంధారము నందలి కంపనములలో శుద్ధమధ్యమపు ఛాయలు కనబడుచుండునట్లును, పాడుచున్నారు. యిది సంప్రదాయము కాదు.

జంటస్వరములతో అవరోహణక్రమమున దిగునప్పుడు రాగమునందులేని స్వరములు తగలకుండునట్లుగమక జంటలను అభ్యసించవలెను. అట్లు చేసినచో రాగస్వరూపములు లక్షణముగా వ్యక్తముచేయుచు వినిపించుటకు శక్తి అలవడును. దీర్ఘస్వరములయందు కంపనము చేయునప్పుడు ప్రక్కనుండు స్వరములు తగిలి రాగచ్ఛాయలు చెడకుండునట్లు మెలకువతో వినిపించుట కష్టసాధ్యము. అందువలననే త్యాగరాజస్వామి తన శంకరాభరణరాగ కీర్తనయందు 'కోలాహల సప్తస్వరముల గృహముల గురుతే మోక్షమురా' అని చెప్పుకొన్నారు.

రాగం - మోహన - త్రిపుటతాళం

ప : తగిలితి వింక నిన్ను - తరలనీయ నోయి

అ. ప : వగకాడా ! మా మువ్వ గో - పాలా ! నా సామి ! ॥ తగిలితి ॥

చ : గంధపు చాటున - ఘనమైన జడ వ్రేటు
కందియున్న సొగసు - కనుగొంటినోయి !
సందిటనున్న యీ - చందురు పిల్లల
అందమేమోయి - అందుకేమోయి ! ॥ తగిలితి ॥

2. తావిమించిన నీ - మోవిపై పలు కెంపు
దేవు నాన నినుజూడ - దృష్టియ్యా నోయి
దేవరచిత్తము - తెలియనిదానినా నీ
వీవేళకైన నా - యిల్లు చేరితివోయి ॥ తగిలితి ॥

3. కళలంటి వేమారు ఘనుడ మువ్వగోపాల
కలసితివందుకు - గాదననోయి ! ఆ
చెలిని నేటినుండి - తలచనంట నాతో
పలికితేగాని యీ - పనికొల్లనోయి ! ॥ తగిలితి ॥

ప: . . . . రి గ । రి సపా సధ । సా . . ॥ సా సరిగా సా । రి . . । రి . . ॥
. . . . త గి । లి . . . . । తి . . ॥ విం . . క . । ని . . । న్ను . . ॥

రీసా గ ప । దాసా । దాపా ॥ పా గగదప । ప పగరి । రిగ రి ససా ॥
. . త ర । ల . । . నీ ॥ య . . . . । నో . . । . . యీ . . ॥

2. సా . . రి గ । సాసధ । సా . . ॥ సా రి గా స । రీ . . । రీ . . ॥
. . . . త గి । లి . . । తి . . ॥ విం . క . । ని . . । న్ను . . ॥

రీసా గ ప । ధ స రిగప । గరిసా ॥ సా రిగ రిసదప । పా దస దప । గరిగరి ॥
. . త ర । ల . . . . । . . నీ ॥ య . . . . . . । నో . . . . . । . . . . ॥

3. సా . . రి గ । సా సధ । సా . . ॥ సా రిగా స । రి . . । రీ . . ॥
యీ . . త గి । లి . . । తి . . ॥ విం . క . । ని . . । న్ను . . ॥

రీసా గ ప । ద స రిగప । గరిసా ॥ గ గ రి రిసస । ద దపప । గరి రిపగరి ॥
. . త ర । ల . . . . । . . నీ ॥ య . . . . . । నో . . . । . . . . ॥

సా . .
యీ . . తగిలితివింక ॥

అ. ప: . . . . ప గ । పా . . । దా . . ॥ సా సరిగా రిరి । గ రిరిగ । గా గరి రిసారి ॥
. . . . వ గ । కా . . । డా . . ॥ మా . . . . . . । ము . . . । వ్వ . . . . . . ॥

గరిరీ స రి । గా గపగా । గరి రి స ॥ సా . రి రిగరిస । సా.ద దప । పా . ద దపపా ॥
. . . గో . । పా . . . । . ల . ॥ నా . . . . । సా . . . । . . . . . . ॥

2. గ రీస పాదస । దపపగపగ । ప గపగ ॥ పా దస రి గరి । గ రిరిగ । గా గరి రిసారి ॥
మి . వగ . । కా . . . . . । డా . . . ॥ మా . . . . । ము . . . । వ్వ . . . . . ॥

గరిరీ స రి । గా గపగా । గరిరిస ॥ సా . రి రిగరిస । సా.ద దప । పా . ద దపపా ॥
. . . గో . । పా . . . । . . ల . ॥ నా . . . . . . । సా . . . । . . . . . . ॥

గ రీస
మి . . తగిలితివింక ॥

చ: . . . . ద స । దా . . । పా . . ॥ పా . . . . । పా పాదస । ద పపగ ॥
. . . . గం . । ధ . . । పు . . ॥ చా . . . . । టు . . . । న . . . ॥

పగపగ గ ప । దా సా । దాపా ॥ పా గ గ దప । ప పగరి । రీ . . ॥
. . . . ఘ న । మై . । . న ॥ జ . డ . . । వ్రే . . . । టు . . ॥

రీ . . రి గ । సా . . । సా సధ ॥ సా రిగాస । రీ గా । గా గరి రిసారి ॥
. . . కం . । ది . . । యు . . ॥ న్న . . . । సొ గ । సు . . . . . ॥

గరిరీ గ ప । దా సా । దా పా ॥ పా గగదప । గరిరిగ । సా . . ॥
. . . క ను । గొం . । . టి ॥ నో . . . . । . . . . । యీా . . ॥

సా . . . పాదస । దపపా పగ । ప గపగ ॥ పా దస రి గరి । రీ గా । గా గరి రిసారి ॥
. . . సం . . । ది . . . . । ట . . . ॥ ను . . . . . । న్న . । యీా . . . . . ॥

గరిరీ స రి । గా గపగా । గరి రి స ॥ సా . రి రిగరిస । స దదప । దా . . ॥
. . . చం . । దు . . . । . . రు . ॥ పి . . . . । ల్లి . . . । ల . . ॥

దా . . ప ద । దా గరి । రీ సా ॥ ప దసా . దదసరీ . స । దా పా । ప గపగ ॥
. . . అం . । ద . . । . మ ॥ ది . . . . । యే . । మో . . . ॥

ప దాప గ ప । దా సా । దాపా ॥ పా గ గదప । పపగరి । రీగా ॥
యీా . . అం . । దు . । . కే ॥ మో . . . . । . . . . । . . ॥

సా . .
యీా . . తగిలితివింక ॥

అవతారిక :

పరకీయ నాయికయగు ఈమె ప్రౌఢ. "ఇభరాజవరదా! నవ్వులంట వున్నా వేమో! నా పద్దుచూడుమింక! జవ్వనమెల్ల నీపాలు జేసితి. శుకవాణిచేత నీసుద్దులెల్ల విన్న ట్లాయె. ఇక నిన్ను నమ్మరాదురా!" యని ఈమె గద్దించి పలుకుచున్నది.

రాగం - మోహన - త్రిపుటతాళం

ప. ఇక నిన్ను పోనిత్తు నాట యిభరాజవరదా!

అ. ప : శుక వాణిచేత నీ - సుద్దులెల్ల విన్నట్లాయె ॥ నిక ॥

చ : నవ్వులంటవున్నా వేమో - నాపద్దు చూడుమింక
పువ్వుబోణులచేత - రవ్వచేయించకమాన ॥ నిక ॥

2. జవ్వనమెల్ల నీపాలుచేసి - చాల నమ్మియున్నందుకు
ఎవ్వతెనో కూడివచ్చి - యిపుడులేదని బొంకేవు ॥ ఇక ॥

3. పన్నుగ మువ్వగోపాల - బాసలిచ్చి నన్ను గూడి
వన్నెలాడి కేళిలోన - వగలెల్ల విన్నార నేడు ॥ ఇక ॥

ప : . . . . గ ప । సదసద । సా . . ॥ సా . . సద । ద రిసా । దా పా ॥
. . . . ఇ క । ని . . . । న్ను . . ॥ పో . . . . । ని . . । త్తు . ॥
పా దా . . । దాపా । పా . . ॥ పా . . ప గ । పాపద । సా స ద ॥
నా . . . । . . । టి . . ॥ . . . ఇ ళ । రా . . । . జ . ॥
ప దపగరి । సా సరి । గాసా ॥
వ . . ర . । దా . . । . . ॥

2. రి . . గ ప । స దసద । సా . . ॥ సా సరిగా । సా . . । దా పా ॥
. , . ఇ క । ని . . . । న్ను . . ॥ పో . . . । ని . . । త్తు . ॥
పా దా . . । దాపా । పా . . ॥ పా . . ప గ । ప ద సరి । గా రీ ॥
నా . . . । . . । టి . . ॥ . . . ఇ ళ । రా . . . । . జ ॥
స రిస దపా । పా దప । గరిగరి ॥
వ . . ర . । దా . . । . . . . ॥

3. సా . . గ ప । స దసద । సా . . ॥ సా సరిగా । సా . . । దా పా ॥
. . . ఇ క । ని . . . । న్ను . . ॥ పో . . . । ని . . । త్తు . ॥
పా దా . . । దాపా । పా . . ॥ పా . . ప గ । ప దసరి । గారీ ॥
నా . . . । . . । టి . . ॥ . . . ఇ ళ । రా . . . । . జ ॥
సరిస స దప । ప దపప । గరిగరి ॥
వ . . ర . . । దా . . . । . . . . ॥

4. సా . . గప । స దసద । సా . . ॥ సా . . . . । దాపా । ప దగరి ॥
. . . ఇక । ని . . . । న్ను . . ॥ పో . . . . । ని . । త్తు . . . ॥
సా . . . . । . . . . । . . . ॥
నా . . . . । . . . . । . . . . ॥

అ. ప: . . . . ప గ । పా . . । స దసద ॥ సా రిగారి । రీ . . । రీ . . ॥
. . . . శుక । వా . . । ణీ . . . ॥ చే . . . । త . . । నీ . . ॥
రీసా సా । రి రిరిగ । సా . . ॥ సా . . సద । ద రిసా । దా పా ॥
. . సు । ద్దు . . . । లె . . ॥ ల్ల . . . . । వి . . । న్న . ॥
పా పదసా । దా పా । గారి ॥
ట్లా . . . । యే . । . . ॥

2. సా . . సా । రి రిరిగ । సా . . ॥ సా . . సద । ద రిసా । దా పా ॥
రా . . సు । ద్దు . . . । లె . . ॥ ల్ల . . . . । వి . . । న్న . ॥
పా పదసా । ద పదప । గ రిగరి ॥ సా . .
ట్లా . . . । యే . . . । రా . . . ॥ . . . ఇక నిన్ను పోనిత్తునా ॥

చ: . . . . స రి । రీ గా । గా . . ॥ గ రి రి గా । సా . . । సా . . ॥
. . . . న వ్వు । లం . । ట . . ॥ వు . న్న . । వే . . । మో . . ॥
సా . . రి గ । సా . . । సా . ధ ॥ సా రిగా స । రీ . . । రీ . . ॥
. . . నా . । ప . . । ద్దు . . ॥ చూ . డు . । మిం . . । క . . ॥

రి . . గ ప । దా . । సా . ॥ సా సరిగరి । రి . . । రి . . ॥
. . పు వ్వు । బో . . । ణు . . ॥ ల . . . . । చే . . । త . . ॥

రిసా సా । రి రిరిగ । సా . . ॥ సా దదరిస । దా పా । ప గపగ ॥
. . ర । వ్వ . . . । చే . . ॥ యిం . . . . । చ . । క . . . ॥

పా పదసా । దాపా । గారి ॥
మా . . . । న . । . . ॥

౨. సా . . సా । రి రిరిగా । సా . . ॥ సా దదరిస । దా పా । ప గపగ ॥
రా . . ర । వ్వ . . . । చే . . ॥ యిం . . . . । చ . । క . . . ॥

ప ద సారిగ రిస । ద పదప । గ రిగరి ॥ సా . .
మా . . . . . . । న . . . । రా . . . ॥ . . . ఇక నిన్ను పోనిత్తునా ॥

అవతారిక :

సౌందర్య గర్వితయగు ఈ నాయిక సామాన్య. తన చెలి మువ్వగోపాలునితో మనవిచేయరాదా ? యనినదో, ఏమో ! ఈమె కోపించి గడియ గడియకు మనవిగలడటవె కొమ్మా ? కలకాలమును నన్ను గారవించిన విభుడు తానే దయజూడవలెగాక ! పడతిరో యొక పట్టు పట్టరాదు, పట్టినది విడువరాదు. నిజముగా నాతనికి నాయందు మమతయుండిన నాతడే రావలెగాని మనవిచేయుటవలన ఫలమేమి యున్నది " అని యనుచున్నది.

రాగం - మోహన - ఝంపెతాళం

ప : గడియ గడియకు మనవి - కలదె ఓ చెలియ

అ. ప : పడతిరో నా మనో - భావ మెరిగిన దొరకు ॥ గడియ ॥

చ : కలనైన కలువరిం - తలనైన తన నామ
ములె గాని వేరొకటి - తలచదని తెలిసి
కలగాలమును నన్ను - గారవించిన విభుడు
తలిరు బోణిరో ! తానే - దయజూడవలెగాక ॥ గడియ ॥

2. ఎడబాసి నన్నాతఁ - డెన్నఁడున్నదిలేదు
పడుచుతనమున తన - పాదములె గతియనుచు
పడతిరో యొకపట్టు - పట్టరాదు పట్టిన
విడువరాదది మంచి - బిరుదు కలిగిన దొరకు ॥ గడియ ॥

3. ఆటపాటలను మరి - అన్నిటను నెరజాణ
మేటియౌ తనకొకరు - సాటిలేరనుచు
మాటి మాటికి నన్ను - మరుకేళిలో పెనగి
ఛాటించు మువ్వ గో - పాలునకు ఇకమీద ॥ గడియ ॥

ప: . . గ ప । దా సా స ద ॥ ద ప ప గ । గ రి రి స స ధ ॥
. . గ డి । య గ డి . ॥ య . కు . । మ . న . వి . ॥

ధా స రి । రి ధ సా . . ॥ రీ గా । గ రి గా ద ప గ రి ॥
. క . । ల . దే . . ॥ ఓ . । చె . లి . . య . ॥

2. సా గ ప । దా గ రి రి స ॥ స రి గ రి ద స రి స । ప దసద గ పదప ద పగరి ॥
. గ డి । య గ . డి . ॥ య . . . కు . . । ను . . . న . . . వి . . . ॥

సా స రి । రి ధసా . . ॥ రి గపద । సా ద ప గ రి ॥
. క . । ల . దే . . ॥ ఓ . . . । చె లి . య . ॥

3. సాగప । దాగరిరిస ॥ స రిగరి ద సరిస । ప దసద గ పదప దపగరి ॥
. గ డి । య గ . డి . ॥ య . . . కు . . . । మ . . . న . . . వి . . . ॥

సా స రి । రి ధ స రి గరి రి గ ॥ పగ గప ద । ప ప ద సా ద పగరి ॥
. క . । ల . దే . . . ఓ . ॥ . . . . . । . చే . . లి . . . ॥

అ ప: సా పద । రీ సా రిగ రిస ॥ స దదప । ప గ పా దా ॥
యపడ । తి రో . . . . ॥ నా . . . । మ నో . ॥

సా సా । సా స ద ద ప ॥ ప గ గ దపా । గ రి రి గ సా ॥
. భా । వ మె . రి . ॥ గి . న . . । దొ . ర . కు ॥

2. . . ప ద । రీ సా రిగ రిస ॥ స ద సారిగ । రి స ద పదా ॥
. . ప డ । తి రో . . . . ॥ నా . . . . । . మనో . . ॥

సా ప దగరి । గ రిగగ రి సరిరి స దసస ॥ ద పదద ప గపద । సా దపదప గ రిగరి ॥
. భా . . . । వ . . . మె . . . రి . . . ॥ గి . . . న . . . । దొ ర . . . కు . . . ॥

సా
. . గడియ ॥

చ: . . స రి । గా . . గా ॥ గ రిగా । ప గపా పా ॥
. . ఎ డ । బా . . సి ॥ న . . । న్నా . . త ॥

. . ప గ । ప ద పా దస దప ॥ గ రి రి గ । సా . . సా ॥
. . డె . । న్న . డు . . . . ॥ న్న . ది . । లే . . దు ॥

2. . . స రి । గా సరిగా గా ॥ గ రిగా । పా దపపగ పా పా ॥

. . ఎ డ । బా . . . సి ॥ న . . । న్నా . . . . . త ॥

. . గ ప । దా సాఁరిఁస సద ॥ ద పగరి । సాఁరిగ రిససా సా ॥

. . జె . । న్న డు . . . . ॥ న్న . ది . । లే . . . . . దు ॥

. . గ గ । ప గ గ రి రి స ॥ సా సరిగా । రిగ సా సా ॥

. . ప డు । చు . త . న . ॥ ము న . . । . . త న ॥

. . రి । గా గ రి గా ॥ గా ప గ । పా ద ప దా ॥

. . పా । ద ము . లే ॥ గ తి . । య ను . చు ॥

. . ప ద । సాఁ సఁ దదప ॥ ప గ ప ద । సాఁ . . సాఁ ॥

. . ప డ । తి రో . . . ॥ రొ ము . క . । ప . . ట్టు ॥

. . దా । గఁ రిఁ సాఁ సాఁ ॥ సాఁ సఁ ద । సాఁ ద ప దా ॥

. . ప । ట్ట . రా . ॥ దు ప . । . ట్టి . న ॥

. . ద ద । గఁ రిఁ సాఁరిఁగఁ రిఁసఁ ॥ సఁ ద ద ప । ప గపాదా ॥

. . వి డు । వ . రా . . . . ॥ ద . ది . । మం . . చి ॥

సాఁ సాఁ । సాఁ సఁ ద ద ప ॥ ప గ ద ప । గ రి రి గసా ॥

బి రు । దు క . లి . ॥ గి . న . । దొ . ర . కు ॥

. .

. . గడియ ॥

అవతారిక :

ఈ పదమునకు అనుశృతముగా వచ్చుచున్న ఒక కథను చెప్పవలసి యున్నది. క్షేత్రజ్ఞులు ఒకనాటిరాత్రి కంచి వరదరాజ స్వామివారి ఆలయమున పవ్వళింపుసేవసహితము ముగిసినవెనుక, ధ్యాన నిమగ్నులై యుండగా, వారిని గమనించక అర్చకులు మొదలగువారంద రును తమ తమ గృహములకు వెడలిపోయిరట. గర్భగుడిదాపున మంటపముపై ఒక స్తంభమున కానుకొని వీరును తమ ధ్యానముద్రలో రాత్రంతయుగడపినారట. తెల్లవారుఝామున నిశీథపు నిశ్శబ్దతను భంగపరచుచు, అందెలసవ్వడి వినరాగా వీరికి ధ్యానభంగమై కనులుతెరచి చూచి నారట. ఆహా! వారి భాగ్యము! గర్భగుడి తలుపులను తెరచుకొని 'పెరిందేవి అమ్మవారు' యిరుప్రక్కలను చెలులుకైదండ లొసగ వచ్చుచున్నట్లు దర్శనమయ్యెనట. వెంటనే క్షేత్ర జ్ఞులు సాష్టాంగదండప్రణామము లాచరించి 'విడజారు గొజ్జంగి విరిదండ జడతోను, కడుచిక్కు పడి పెనగు – కంటసరితోను, నిడువకన్నులదేరు – నిదురమబ్బులతోను, తొడరి పదయుగములను– తడబడెడు నడలతో వగకాడా! మా కంచివరదా! తెలవారెననుచు, మగువ తన కేళికా మందిరము వెడలెన్' అని పాడుచుండగా, అమ్మవారు దయార్ద్రదృష్టులతో ఆతనిని తిలకించుచు తమ ఆలయమువైపు వెడలి అదృశ్యులైనారట. అర్చకులు మొదలగు ఆలయ పరివారమువచ్చి చూడగా క్షేత్రజ్ఞులు పరవశులై ద్వారమువద్ద కూర్చొని మోహనరాగమందలి ఈపదమును పదే పదే పాడుకొనుచున్నారట. తాము పోవునప్పుడు గడియలువైచి బంధించి బీగములు, ముద్రలు వైచిన గర్భగుడి తలుపులు ఓరగా తెరచియుండుటయు, స్వామి సన్నిధినుండి అమ్మవారి గుడి వరకు నలిగి జారిపడిన గొజ్జంగి విరులను జూచి క్షేత్రజ్ఞులు పాడుచున్న పదమునందలి అర్థమును గ్రహించి, పులకాంకితులై, ఈ మహాభక్తుని పాదములనంటు భాగ్యము మనకు కలిగినదని సంత సించినారట. పరమాత్ముడైన మువ్వగోపాలుడగు కంచివరదుని పొందు ననుభవించి తెలవారు చున్నదని యరుగుచున్న పెరిందేవి అమ్మవారినె నాయికగా, ఈ పదమునందు క్షేత్రజ్ఞులు వర్ణించుకొన్నారు.

రాగం _ మోహన - ఝంపతాళం

ప: మగువ తవ కేళీకామందిరము వెడలెన్

అ. ప : వగకాడ మా కంచివరదా తెల్లవారెననుచు ॥ మగువ ॥

చ : విడజారు గొజ్జంగి విరిదండ జడతోను
కడు చిక్కుపడి పెనగు కంఠసరములతోను
నిడుద కన్నులతీరు నిదుర మబ్బులతోను
తొడరి పదయుగమునను తడబడెడు నడలతోను ॥ మగువ ॥

2. సొగసి సొగయని వలపు సొలపు జూపులతోను
వగవగల ఘనసార వాసనలతోను
జిగిమించు కెమ్మోవి చిగురు కెంపులతోను
సగము కుచముల విదియ చందురులతోను ॥ మగువ ॥

3. తరి తీపుసేయు సమసురతబడలికతోను
జిరుతపావడ చెరగుజార్పైటతోను
యిరుగడలకై దండలిచ్చు తరుణులతోను
పరమాత్మ మువ్వగోపాల తెలవారెననుచు ॥ మగువ ॥

ప: . . స రి । గా దప ప గ గ రి ॥ రి స సారిగ । రి ససా స ధ ధ ఫ ॥
. . మగు । వ . . త . న . ॥ కే . . . . । శి . . కా . . . ॥

ఫా . ధ । సా రి గా ॥ గా దప గ రి । సా . . సగరి ॥
. . మం । ది ర ము ॥ వె . . డ . । లెన్ . . . . . ॥

2. సధ స రి । గ పదా ప ప దస దపా . ॥ గ రి రిగ । సా స ధ ధ ఫ ॥
. . మ గు । వ . . . త . . న . . ॥ కే . . . । శి కా . . . ॥

ఫా . ధ । సా రి గా ॥ గా దప గ రి ॥ సా . . సగరి ॥
. . మం । ది ర ము ॥ వె . . డ . ॥ లెన్ . . . . . ॥

3. సధ స రి । గ పదసా . ప దస దపా ॥ ప గరి రిగ । సా స ధ ధ ఫ ॥
. . మ గు । వ . . . . త . . న . ॥ కే. . . . । శి కా . . . ॥

ఫా . ధ । సా సా రిస రి గరి ॥ గా దప గ రి । సా . . సగరి ॥
. . మం । ది ర . . ము . . ॥ వె . . డ . । లెన్ . . . . . ॥

4. సధ స రి । గ పదస రిగ రి సస దపప ॥ గ రిరిగ । పా స ధధప ॥
. . మ గు । వ . . . . . త . . న . . ॥ కే . . . । శి కా . . . ॥

పా . ధ । సా రిస రీ గరిగా దప ॥ గ రి సా । . . . . . . ॥
. . మం । ది . . ర . . ము . . ॥ వెడ లెన్ । . . . . . . ॥

అ.ప: . . ప గ । పా . . దా ॥ సా . . । స రి సరిగా రీ ॥
. . వ గ । కా . . డ ॥ మా . । కం . . . . చి ॥

. . ద ద । గ రి రిససా ॥ ద ప పా దస । ద ప గ రి సా ॥
. . వ ర । దా . తె . ల్ల ॥ వా . రె . . । . న ను . చు ॥

2. . . పా దస । ద పపగ పా . గ పా ॥ ప దసరి గరి । స రిగప గరి సా ॥
. . వ గ . । కా . . . . డ ॥ మా . . . . . । కం . . . . . చి ॥

. . స రి । గాపగ గ రి రి స ॥ స రిసా ద సదా । పదపా గ పగా రి గరీ ॥
. . వ ర । దా . . తె . ల్ల . ॥ వా . . రె . . । న . . ను . . చు . . ॥

స ధ
. . మగువ ॥

చ: . . స రి । రీ గాగా ॥ గా గరి । గా దప గరి రీ ॥
. . వి డ । జా . రు ॥ గో . . । ఝం . . . . గి ॥

. . గ ప । దా సద దప ॥ ప గ గాదప । గ రిరిగ రి నసా ॥
. . వి రి । దం . . డ . ॥ జ . డ . . । తో . . . ను . . ॥

. . స రి । గా గాదపగ రి ॥ రి స సరిగప । గ రిసా సారిస సధ ధా ॥
. . క డు । చి . . . క్కు ॥ ప . డి . . . । పె . . న . . . . గు ॥

ధా ధా । సా రీగా ॥ గా దప గ రి । రి స సారిగ రిగ సా ॥
. కం । శ స ర ॥ ము . . ల . । తో . . . . . ను ॥

. . పా ద స । దపపగ పా . గ పా ॥ ప సదా ద స । ప సదా సా సా ॥
. . ని డు . । ద . . . క . . . ॥ న్న . . ల . । తే . . . రు ॥

. . స రి । గాపగ గ రిరిస ॥ సా రిగ రి స సా । ద ప దా దా ॥
. . ని దు । ర . . మ . . . ॥ బ్బు . . ల . . । తో . . ను ॥

. . ప ద । దా గ రి రి స ॥ స రిగప గరిసా । స దదప దా ॥
. . తొ డ । రి ప . ద . ॥ యు . . . గ . . । ము . న . ను ॥

. . గ ప । దా సారిగ రి ససా ॥ స రిదా ద సదా । ప దపా గ ప గా రిగరి ॥
. . త డ । బ డె . . డు . . ॥ న . . డ . . । ల . . తో . . ను . . ॥

సధ

. . ముగువ ॥

అవతారిక:

స్వీయ నాయిక యగు ఈమె ప్రౌఢ, ధీర, ప్రేమగర్విత. ఈమెకు తన నాథుడగు మధురాపురీశుడైన మువ్వగోపాలునిపై గల అనురాగమును చెదరజేయుటకు, చెలులు పరదేశమున నాతడు చేసిన పనులు చెప్పినారట. అదివిని 'నాస్వామి అటువంటివాడుగాడే! గాన విద్యా ప్రౌఢిమతో ఎవరైన నాతని కరగించినారో, ఏమో! పూచిన తంగేడు వలె నలంకరించుకొని ఎవ్వతెయైన ఓ చక్కని సామి! ఒంటినుండ మేరగాదు. మాయింట పవ్వళింపుమనెనో, ఏమో! ఏమైన నేమి? నావిభుడిటువంటి చిన్నెలుగలవాడుకాడే! పరదేశమున చేసిన పనులిందు చెప్పరాకురే!' అని చెలులను మందలించుచున్నది.

రాగం - మోహన - త్రిపుటతాళం

ప: పరదేశమున చేసిన - పనులిందు చెప్పరాకురే

అ. ప: తరుణులార! యిదెక్కడి జోలి
తాళగదరె! మీ పుణ్యమయ్యీని! ॥ పర ॥

చ: దాని యింటికిపోయి వలచి - ధనములిచ్చి వేడుకొన్నాడా ?
వాని చక్కదనమెచూచి - వలచిపైకొని బ్రతిమాలి
గాన విద్య ప్రౌఢిమచే కరగిం - చినది కాబోలు
మానిని మగవాడు గనుక - మనసు నిలుపలేడాప ॥ పర ॥

2 పూచిన తంగేడువలెనే - భూషణ భూషితురాలై
చూచి మరుడంపిన మోహినీ - సుదతివలెనె వచ్చినిలచి
యో చక్కని ముద్దుసామి - యొంటినుండ మేరగాదని
లేచివచ్చి మాయింటిలో పవ - ళించమనె కాబోలు ॥ పర ॥

3. ఎన్నగ మధురా పు - రీశుడైన మువ్వ గోపాలుడు
నన్ను మరుకేళిలో కూడిన - నాటనుండి అన్యమెరుగడు
చిన్నెలవాడు గాడమ్మ - చెలియరో గాంభీర్యశాలి
కన్నెరో నే దగ్గరలేని - కారణాన నట్లాయెగాబోలు ॥ పర ॥

ప: . . . . గ ప । రీ . . । సా . . ॥ సా ధ ధ రి స । ధ స ధా । ధాఫా ॥
. . . . ప ర । దే . . । శ . . ॥ ము . న . . । జే . . । సి . ॥

ధా . . ధ స । రి . . । గా . రి ॥ గా పా . . । ద పదప । గరి రి గ ॥
న . . ప ను । లిం . . । దు . . ॥ చె ప్ప . . । రా . . . । . . కు . ॥

సా . .
రే . .

2. గా పా . ద సా । ద పదప । గరి రి గ ॥ సా . .
చె ప్ప . . . । రా . . . । . . కు . ॥ రే . .

3. ప గపా ప దసరి గరి । స రిసా దసదా । పదపా గ పగా ॥ రి గరి సరి
చె . . ప్ప . . . . . । రా . . . . . । . . - కు . . ॥ రే . . . .

4. ప గపా ప దసరి గరి । గ రిగరిసద రిస । రిస దప స దసద ॥ పగ ద పదప గరి
చె . . ప్ప . . . . . । రా . . . . । . . . . కు . . . ॥ . . రే . . . . . పర ॥

అ. ప: . . . . పా ద స । ద పాగ పా . ద । సద సా ॥ . . . . స । సా . రి గ రిగ । సా సా ॥
. . . . త రు . । ణు . . లా . . । . . రా ॥ . . . . ఇ । దె . . . . . । క్క డి ॥

స రిగరి దసరిస పదసద । గపదప దా । పా . . ॥ . . . . దా । గ రి రిగ । సాసా ॥
జో . . . . । . . . . లి । . . . ॥ . . . . తా । ళ . గ . । ద . ॥

సా . . ద సరి । స రి సదా ప । గ పదా ప ద ప ॥ గరి స రిగప దసా . ।
రే . . మీ . . । . పు . . . । ణ్యా . . . . . . ॥ . . మ . . . . . . ।

గ రిగరి సద రిస । రిస దప స దసద ॥ పగ దపదప గరి
యా్య . . . . । . . . . నే . . . ॥ . . . . పర ॥

చ: . . . . స రి । రి గగా । గా . . ॥ రి గ పా . గ గ ప దా . ప । గా పా . ద స । దపగరి ॥
. . . . దా . । ని . . । యిం . . ॥ టి . . . . కి . . . . । పో యి . . . । . వ ల . ॥

సా . . ధ ధ । గ రి రి గ । సా . . ॥ సా రిగ రిససధ ధ ప । ధా . ధ । సా . రి గస ॥
చి . . ధ న । ము . లి . । చ్చి . . ॥ వే . . . . . . డు . । . . కొ । న్నా . . . . ॥

రీ . . గా । పా . . । పా పా ॥ పా ద ద పపగా . । గ ప గపదప । ప దదప ॥
డా . . వా । ని . . । చ క్క ॥ ద . న . . . । మె . . . . . । చూ . . . ॥

ద పగరి రీ ధ ధ । గ రిరిగ । సా . . ॥ సా రిగ రిససధ ధ ప । ధా . . । సా . రి గస ॥
చి . . . . వ ల । చి . . . । పై . . ॥ కొ . . ని . . . బ్ర . । తి . . । మా . . . . . ॥

రీ . . గ రి । గా పా । . . గ పదప ॥ దా . . ప దసరి । గ రీ . గా . । సా దప ॥
లి . . గా . । న వి । . . ద్య . . . ॥ . . . ప్రౌ . . . । . ఢి . మ . । చే . . ॥

దా . . దా । పా స ద । దప ప గ ॥ పద సా ద పదా ప । గ పదా పగ రి । గారి స రిగా ॥
త . . క । ర గిం . । . . చి . ॥ న . . ది . . . । కా . . . బో . । . . లు . . ॥

రీ . . పా దస । దపపగ పగ । పా . ద స ద ॥ సా . సా । సా . రి గ రిగ । సా సా ॥
. . . మా . . । ని . . . ని . । మ . . గ . ॥ వా . . డు । గ . . . . . । ను క ॥

. . . . ద ద । గ రిరిగ । సాసా ॥ ద పదపపగ పదసరి । గరిగరిసద రిస । రిస దప సదసద ॥
. . . . మ న । సు . ని . । లు ప ॥ లే . . . . । డా . . . . । . . . య . . . ॥

ప గ దపదప గరి
. . . . పర ॥